Kniha se zabývá problematikou iráckého povstání především v letech 2003–2009. První kapitola obecně charakterizuje Irák, zvláště etnicko-náboženský a geografický charakter země. Druhá kapitola představuje historický vývoj Iráku do r. 2003 a klíčové období let 2003–2009. Třetí kapitola je teoretickým jádrem knihy a obsahuje též vyjasnění používaného pojmosloví. Čtvrtá kapitola se zabývá strukturou povstání – autor se zde pro potřeby knihy zaměřuje zvláště na sunnitské a na šíitské povstání. Zmíněno je i zahraniční vměšování do iráckého povstání, mj. otázka neiráckých *mudžáhidů*. Pátá kapitola pak popisuje vybrané taktické metody iráckých povstaleckých uskupení ve sledovaných letech, např. taktiku sebevražedných útoků, únosů či ataků na ropnou infrastrukturu.

Analýza povstání v Iráku je primárně zaměřena na ideologii, strategii a taktiku povstaleckých skupin, což autor považoval za nejvíce relevantní faktory pro analýzu. Proto je za tímto účelem zkoumána struktura povstání, z níž plyne především ideologické pozadí povstalců, a též jejich taktické metody, z nichž vyplývají širší strategické cíle povstaleckých uskupení v Iráku. Publikace *Irácké povstání v letech 2009–2003* je první případovou studií o iráckém povstání v českém odborném prostředí.

Mgr. Tomáš RADĚJ, Ph.D. (1980) vystudoval Fakultu sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Dlouhodobě se specializuje na fenomén islámského radikalismu, v současnosti přednáší mj. pro civilní univerzity, Univerzitu obrany v Brně, Diplomatickou akademii MZV ČR, Armádu České republiky apod. Rozsáhle procestoval především arabský svět. Autor mnoha studií a analýz v odborných periodikách a publikacích. V r. 2007 pobýval jako konzul v Bagdádu.

TOMÁŠ RADĚJ

IRÁCKÉ POVSTÁNÍ V LETECH 2003–2009

Tomáš Raděj

Irácké povstání v letech 2003–2009

Strategie, taktika a ideologie islámských radikálních a nacionalistických uskupení

ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ PRAHA
iir
INSTITUTE OF INTERNATIONAL RELATIONS PRAGUE

IRÁCKÉ POVSTÁNÍ V LETECH 2003–2009

STRATEGIE, TAKTIKA A IDEOLOGIE ISLÁMSKÝCH RADIKÁLNÍCH A NACIONALISTICKÝCH USKUPENÍ

Tomáš Raděj

Irácké povstání v letech 2003–2009

Strategie, taktika a ideologie islámských radikálních a nacionalistických uskupení

Praha 2010

Ediční rada nakladatelství Ústavu mezinárodních vztahů
Prof. PhDr. Pavel Barša, M.A., Ph.D. (Filozofická fakulta UK, Praha), Mgr. Ing. Radka Druláková, Ph.D. (Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha), Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. (ÚMV, Praha), JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, Ph.D. (Fakulta sociálních věd UK, Praha), Prof. PhDr. Michal Klíma, M.A., CSc. (Metropolitní univerzita Praha), PhDr. Michal Kořan, Ph.D. (ÚMV, Praha), Mgr. Ing. Petr Kratochvíl, Ph.D. (ÚMV, Praha), PhDr. Pavel Pšeja, Ph.D. (Fakulta sociálních studií MU, Brno), Mgr. Dan Marek, PhD., M.A. (Filozofická fakulta UP, Olomouc), Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc. (Fakulta sociálních věd UK, Praha).
Vydání této publikace bylo hrazeno z prostředků výzkumného záměru „Česká republika v mezinárodní politice“, identifikační kód MZV 4854605401.

Recenzovali: PhDr. Libor Frank, Ph.D.
Doc. Ing. Petr Voznica, CSc.

Tomáš Raděj
Irácké povstání v letech 2003–2009
Strategie, taktika a ideologie islámských radikálních a nacionalistických uskupení

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., v Praze roku 2010.
© Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Praha 2010
Vědecký redaktor: PhDr. Vladimír Trojánek
Obálka: Jan Šavrda (fotografie pořízena autorem v r. 2007)
Tisk: Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš

ISBN 978-80-86506-91-3

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval prof. Maxmiliánu Strmiskovi a plk. Mgr. Ladislavu Chaloupskému, Ph.D., za kritické posouzení první a hrubé verze mé práce. Jejich cenné připomínky přispěly k další krystalizaci díla. Rovněž velmi děkuji školiteli své disertační práce, doc. JUDr. PhDr. Miroslavu Marešovi, Ph.D., za jeho cenné podněty a zapůjčení mnoha pozoruhodných informačních zdrojů. V neposlední řadě děkuji svým „parťákům“ z Bagdádu Pavlovi a Jardovi a mému tehdejšímu nadřízenému, genmjr. doc. Petru Voznicovi (t. č. velvyslanci ČR ve Slovinsku) – čas, strávený s nimi v Iráku, byl skutečně velmi inspirativní. Můj anonymní dík též patří mnoha „obyčejným“ Iráčanům, příslušníkům „URNy“, kolegům z mé *alma mater* FSS MU (Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) a civilní i armádní veřejnosti, jejichž zájem a dotazy pomáhaly občas usměrňovat mé úsilí.

Předmluva

> *„To, že k pojmu války nepatří spravedlnost, je od Grotiovy doby obecně uznáváno. Konstrukce, které postulují spravedlivou válku, obvykle opět samy slouží nějakému politickému cíli.“*
>
> (úvahy německého politického myslitele Carla Schmitta, obsažené v jeho slavném díle *Pojem politična* z r. 1932; Schmitt, 2007: 49–50)

Irák jsem patrně poprvé „zaznamenal“ v osmdesátých letech, když právě probíhala velmi krvavá a vleklá válka iráckého režimu se zarputilou íránskou teokracií. Vybavuji si ve svých vzpomínkách především tzv. „válku tankerů“ a napjatou situaci v Perském zálivu, ale též nemilosrdnou „válku měst“ – ostatně nelítostné letecké a raketové útoky obou států na civilní populace nepřítele byly nejednou zobrazované i v československých televizních zprávách oné doby.

Invaze Iráku do malého Kuvajtu v létě 1990 a následná „barvitá démonizace“ iráckého diktátora Saddáma Husajna západními médii pak nenechala určitě chladným ani toho nejlhostejnějšího posluchače zpráv ze zahraničí – a spojenecká operace Pouštní bouře, která v r. 1991 vyhnala iráckou armádu ze zpustošeného Kuvajtu, byla nesmírně zajímavá i z toho pohledu, že pro nás byla de facto první „válkou v přímém přenosu“. Tato v mnohém přelomová válka se navíc shodou historických okolností odehrávala ve vzrušující atmosféře pádu sovětského panství, rozpadu bipolárního světa – jakkoli již dnes zní toto slovní spojení jako otřepané klišé – a doznívajícího konce studené války. O Iráku tak tehdy musel slyšet snad i ten nejzarytější „nepřítel“ informací ze vzdálené ciziny.

Má osobní fascinace Irákem posléze pokračovala hlubším studiem historických souvislostí, např. četbou vynikajících knih *Historie začíná v Sumeru* a *Starověký Babylón*. Zájem o Irák byl podnícen též vášnivou četbou beletrie, ať již úchvatné „polofikce“ Fredericka Forsytha s názvem *Boží pěst* nebo memoárů příslušníků elitních britských jednotek SAS z válečných ope-

rací během Pouštní bouře v r. 1991. V klidu mě později nenechala ani ryze odborná literatura, za všechny mohu např. zmínit detailní studii *The Shiis of Iraq* od Yitzhaka Nakashe, která představuje fascinující svět iráckých šíitů. S živým zájmem jsem sledoval vleklé zbrojní inspekce OSN v Iráku v devadesátých letech, drtivé dopady mezinárodních sankcí na Irák a občasné, nejen „slovní přestřelky" mezi Irákem a USA, jimiž nabíralo napětí mezi oběma státy na obrátkách.

Zlověstné řinčení zbraní mezi USA a Irákem na přelomu 20. a 21. století spělo k bodu obratu, jímž se velmi paradoxně stal teroristický útok na americké cíle v r. 2001. Obrat v americkém postoji k Iráku tak odstartovaly události kolem „11. září" 2001, s nimiž irácký režim velmi pravděpodobně neměl pranic společného. Zpočátku byla na mezinárodním kolbišti urputnými rivaly americká obvinění Iráku a saddámovský vzdor – mimochodem slovo „*saddám*" v arabštině může znamenat cosi jako „vzdorující" –, což poskytovalo barvité kulisy před americkou invazí do Iráku v r. 2003. Irák se poté na jaře 2003 stal, jak víme, jedním z nešťastných cílů „apokalyptické" americké války proti terorismu (*War on Terrorism*), odstartované právě „11. zářím".

Válečná operace USA v Iráku a přípravy na ni s sebou tehdy pochopitelně přinesly, a to již dlouho před jarem 2003, množství kontroverzních momentů a otázek. V sázce se mj. krátkodobě ocitla kvalita transatlantických vztahů, o čemž svědčila např. diplomatická roztržka mezi Německem a USA nebo spory ohledně posílení obrany Turecka v rámci NATO. V centru pozornosti se ocitly rovněž velmocenské spory – nesouhlas Číny, Francie a Ruska s útokem na Irák a následné dohady na půdě Rady bezpečnosti OSN, otázka smysluplnosti a efektivity zbrojních inspekcí OSN, či vůbec smysl a role Spojených národů v budoucnosti. V případě Iráku samého budila v r. 2003 perspektiva svržení režimu Saddáma Husajna obavy nejen sousedních států z možné radikální reislamizace Iráku. V některých tehdejších varovných prognózách se spekulovalo o hrozícím úzkém spojenectví s íránskou teokracií, ale také se množily obavy z rozpadu státu, jehož logickým důsledkem by pak byla destabilizace celého blízkovýchodního regionu. K četným varovným předpovědím se připojil také strach z použití iráckých zbraní hromadného ničení iráckým vojskem a z globálního posílení terorismu. Nutno říci, že mnohé skeptické prognózy se sice nenaplnily, ale vývoj v okupovaném Iráku se později zdramatizoval natolik, že oprávněně přitáhl pozornost roz-

manitých, mj. sociálněvědních disciplín, které se snaží vysvětlit dramatický vývoj v Iráku po r. 2003.

O pár let později, necelé čtyři roky po americké invazi, jsem se do Iráku konečně vydal osobně, jen pár dní po popravě svrženého iráckého diktátora Saddáma Husajna, abych zde pracovně strávil velmi podnětný rok. Třebaže r. 2007, který jsem prožil převážně v Bagdádu, byl v Iráku v lecčems nelehký, poskytla mi tato osobní zkušenost cenný vhled do tamní situace. Utvrdil jsem se tehdy i v přání sepsat kompaktní studii, pojednávající o iráckém povstání a o širších implikacích americké operace *Iraqi Freedom* (Irácká svoboda), která skutečně otevřela pověstnou Pandořinu skříňku.

Během mého pobytu v Iráku jsem s milým překvapením zjišťoval, jaký obrovský kus práce pro Irák odvedli Češi během uplynulých let. O českých armádních misích toho bylo známo poměrně dost, včetně skvělé práce našich (nejen) vojenských policistů i znamenité reputace české polní nemocnice. Česká republika však školila na své půdě i mnoho iráckých profesionálů z různých oborů, podílela se na rekonstrukci významných historických památek, čeští důstojníci působili v iráckém Bagdádu pod záštitou NATO ve výcvikové misi a v neposlední řadě se též různým sektorům irácké společnosti dostalo českých darů, rad a grantů, které jistě pomohly a budou dále pomáhat normalizaci tamní situace. České angažmá by svou šíří a intenzitou vskutku vydalo na samostatnou knihu. Generálmajor Petr Voznica, který strávil v Iráku jako velvyslanec ČR rekordní čtyři roky (2005–2009), mě správně nabádal, abych tuto výraznou českou účast neopomněl – měl-li bych se však pouštět do spravedlivého a zaslouženého popisu českých aktivit, musel by být obsah knihy dvojnásobný. Proto se o ní nyní alespoň zmiňuji v předmluvě.

Popis událostí nedávno proběhlých, či stále probíhajících, bude vždy vzbuzovat nejen formou svého výkladu kontroverzi. Nesouhlasnému a kritickému pohledu bude jistě čelit i předkládaná práce, snažil jsem se však o co nejobjektivnější pohled akademika, který se dlouhodobě zabývá problematikou moderního arabského světa a především otázkou islámského radikalismu. Výsledný text si tak klade za cíl být objektivní analýzou iráckého povstání zvláště v letech 2003–2009. Tato tematika doposud nebyla v českém prostředí detailněji zpracována. Doufám, že studie o iráckém povstání a o „poválečném“ Iráku se stane zajímavou četbou nejen pro příslušníky bezpečnostní komunity ČR, ale zaujme též širší odbornou veřejnost.

Obsah

Úvod 13
Struktura práce 13
Cíle práce, forma textu a zvolená metodologie 15

1. Charakteristika Iráku 19
1.1 Geografická charakteristika Iráku 19
1.2 Etnicko-náboženská charakteristika Iráku 21

2. Historie Iráku 26
2.1 Irák do r. 2003 26
2.2 Irák v letech 2003–2009 39
2.2.1 Invaze a chaos 40
2.2.2 Zárodky povstání 46
2.2.3 Sektářská válka a její předehra 53
2.2.4 Obrat sunnitů 59
2.2.5 Stabilizace Málikího vlády a konsolidace iráckého režimu 64

3. Teorie povstání 69
3.1 Jak označit dění v Iráku? 69
3.2 Pojem „insurgency“ a jeho implikace 73
3.3 Ostatní používané pojmosloví v rámci studia iráckého povstání 76
3.4 Klasické teorie povstaleckého boje 79
3.5 Novodobé teorie povstání 93

4. Struktura iráckého povstání 101
4.1 Sunnitská uskupení 103
4.2 Šíitská uskupení 118
4.3 Zahraniční bojovníci – významná, či okrajová součást povstání? 129

5. Taktické metody iráckých povstalců 134
5.1 Používání improvizovaných explozivních náloží (IED) 135
5.2 Sebevražedné útoky 138
5.3 Útoky na ropnou infrastrukturu 145
5.4 Taktika únosů 151
5.5 Propaganda 155
5.6 Islamizace veřejné sféry na příkladu iráckých žen 166

6. Závěr 172

7. Doslov 180

8. Použité informační zdroje 186
8.1 Literatura 186
8.2 Primární prameny 192
8.3 Tištěná periodika 192
8.4 Internetové zdroje 193
8.5 Internetové portály 208

9. Summary 209

Úvod

Struktura práce

V předkládané studii, která je především zamýšlena jako analýza iráckého povstání, zachycuje autor hlavně období let 2003 až 2009, tudíž necelých sedm let vývoje iráckého povstání. Rok 2009 je však v některých ohledech informačně pokryt poněkud méně než léta předchozí. Ne že by vývoj iráckého povstání postrádal v r. 2009 na zajímavosti, ale narážíme zde na jistá objektivní omezení – stále v době psaní knihy probíhaly některé procesy, jejichž výsledek bylo jen velmi těžké odhadnout, a v konečném důsledku by se tak autor příliš pouštěl do spekulací a prognóz, které nemají tvořit jádro předkládané práce. Původně disertační práce byla navíc definitivně dokončována na podzim r. 2009 a úspěšně obhájena na konci ledna 2010, takže zvolený časový rámec je i z autorova osobního hlediska logický.

Zvolená struktura práce se snaží poskytnout širší pohled na vznik a vývoj iráckého povstání v kontextu americké okupace a budování nového Iráku po r. 2003, proto je obsahem první kapitoly obecná geografická a etnicko-náboženská charakteristika Iráku, která předchází chronologickému popisu historických souvislostí v druhé kapitole. Historický přehled považuje autor za skutečně klíčový i pro celkové pochopení strategie, taktiky a ideologie iráckých povstalců v letech 2003–2009. Historie Iráku je přitom pro potřeby práce rozdělena do dvou časových období – první období je komplexním představením dějin Iráku do r. 2003, druhé období pak snad poměrně hutně zobrazuje léta 2003–2009. Čtenáři by měla tato „historická kapitola“ sloužit jako „příjemné“ vodítko pro následný popis a analýzu složitějších souvislostí.

Práce je členěna celkem do pěti kapitol – první kapitola je již charakterizována, a dle autorova soudu je nezbytnou základní deskripcí Iráku, zatímco druhá kapitola popisuje bohaté a bouřlivé dějiny Iráku. První část druhé kapitoly, která je věnována Iráku do r. 2003, obsahuje informace, jež jsou různě

obsáhlým způsobem v českojazyčné literatuře obstojně dostupné. Druhá část, jež mapuje stěžejní aspekty vývoje Iráku v letech 2003–2009, však pravděpodobně doposud není v českém prostředí podrobněji zpracována, činí si tak snad ambice na jistou originalitu v českém odborném prostředí. Právě vývoj posledních let představoval (a dodnes představuje) vysvětlení mnoha vývojových fází a reakcí iráckého povstání, ať už jeho vzniku, intenzifikace či útlumu, změny strategie povstaleckých uskupení apod. Třetí kapitola se zabývá teorií povstání (potažmo tedy i teorií guerillové války jakožto možné součásti povstání) a aplikací rozmanitých teoretických přístupů na irácké podmínky. Její velmi důležitou součástí je ale též sémantické vyjasnění používaných termínů „povstání", „terorismus" apod., vysvětlení použití termínu „povstání" (*insurgency*) pro potřeby studie, jakož i vymezení dalších stěžejních termínů, používaných v textu studie. Autor považoval za důležité provést jejich krátkou operacionalizaci, např. též s ohledem na termíny, které se váží k problematice islámského radikalismu.

Čtvrtá kapitola popisuje strukturu iráckého povstání, tedy skupiny, jež tvořily jeho řady v uplynulých letech – rovněž tam, kde je to možné, je naznačen rozdíl mezi jednotlivými skupinami v rámci povstání a jejich odlišným vnímáním kurzu, kterým by měl směřovat nový Irák. Zvláště jsou řazeny sunnitské a šíitské skupiny, přičemž pozornost byla věnována tématu zahraničního vměšování a zahraničních dobrovolníků, kteří působili v řadách sunnitského, resp. šíitského povstání. Toto rozdělení podle autora může přispět k jasnější reflexi roztříštěné ideologie, strategie i taktiky povstání, neboť tato roztříštěnost charakterizuje irácké povstání v námi sledovaných letech. Pátá kapitola analyzuje především taktiku iráckého povstání – je zde např. zmíněna rozšířená taktika braní rukojmích, taktika útoků na ropnou infrastrukturu Iráku a rozsáhlé používání IED (improvizovaných explozivních náloží neboli nástražných výbušných systémů), jež se postupně staly největším „zabijákem" koaličních sil nejen v Iráku, ale značným vlivem iráckého povstání také v dnešním Afghánistánu. Autor zde rozhodně nemůže uvést veškeré taktické metody, a vybral proto ty metody, které považuje za nejzajímavější v rámci studie.

Následuje závěr, jehož logickou součástí je též detailnější zamyšlení nad testovanou pracovní hypotézou a zhodnocení užitečnosti uskutečněného testování sémantických kapacit relevantních termínů. Autor se zde též naposledy zamýšlí nad cíli práce. V doslovu se pokouší o detailní shrnutí analy-

zované problematiky povstání a komplexně hodnotí současný vývoj Iráku s ohledem na dříve popsané. Zamýšlí se i nad tím, jak se proměnila role americké armády v Iráku, jak významné pro mírovou budoucnost bude efektivní budování nových iráckých bezpečnostních složek apod.

Cíle práce, forma textu a zvolená metodologie

Při psaní své práce měl autor na zřeteli pracovní hypotézu, která měla dokázat, že irácké povstání je natolik fragmentované, že je nelze zařadit do jednotného teoretického rámce. Problém přesného teoretického zařazení iráckého povstání totiž vzbudil od r. 2003 pozornost rozmanitých badatelů, kteří se s různým úspěchem pokoušeli aplikovat teoretické přístupy na obtížný irácký kontext. Autor studie si téměř od počátku přál otestovat nemožnost účinného „zaškatulkování" iráckého povstání do jednotícího teoretického rámce. Hypotézu se rozhodl ověřit prizmatem dvou vlivných teoretických náhledů na problematiku povstání – jedním z nich je typologie O'Neilla, ustanovující devět typů povstání, druhým je pak teorie Kilcullena o „globálním islámském povstání" (O'Neill, 2005; srv. Kilcullen, 2005). K tvorbě hypotézy přistupoval s předpokladem, že na irácké povstání lze tyto vlivné teorie vztáhnout pouze částečně.

Cíle měla předkládaná studie dva. Prvním z nich, tím podružnějším, bylo testování sémantických kapacit termínů „povstání", „terorismus" a „guerillová válka" s ohledem na (nejen) irácké povstání, přičemž termín „povstání" je ústředním pojmem textu. Dva další termíny („terorismus" a „guerillová válka") jsou podmnožinou termínu „povstání" a autor tak naznačuje, že konceptualizace termínu „povstání" by mohla mít v českých podmínkách své opodstatnění. Jde navíc o termín, který postrádá sémantické konotace, jež v českých podmínkách vyvolávají termíny „odboj" a „hnutí odporu" (či „odpor"). Druhým, ctižádostivějším cílem bylo uvést do českého prostředí první odbornou případovou studii (*case study*), věnující se iráckému povstání na pozadí ideologie, strategie a taktiky povstaleckých uskupení. V tomto smyslu by tak snad výsledná práce mohla představovat první českou případovou studii, detailněji věnovanou povstání v Iráku po r. 2003.

Poznámkový aparát, navzdory mnohdy ustáleným akademickým zvyklostem, neumístil autor ani na konec celého textu a rovněž ani na závěr jednot-

livých kapitol. Poznámky pod čarou v některých případech podrobněji poukazují na informační zdroje, jinde zpřesňují a rozvádějí výklad, jsou tedy kladeny přímo pod text, k němuž poukazují. Číslování poznámek pod čarou se neřídí členěním na kapitoly, tudíž každou novou kapitolou pokračuje automatické číslování od začátku textu. Použitou metodu považuje autor za čtenářsky nejpřátelštější. Citace, které poukazují na informační zdroje, jsou uvedeny přímo v textu v závorkách, podle norem tzv. anglosaské citace. Citované pasáže z používaných informačních zdrojů jsou v kurzivě. Kurzivou jsou též psány cizojazyčné termíny, jež nejsou doposud v českém jazyce rozsáhle používány (s výjimkou odborné literatury) – zatímco např. termín „korán“ je v češtině pevně zakotven, termíny *džihád*, *ájatolláh* apod. nikoli.

Autor též považuje za důležité vyjádřit se k přepisům arabských a kurdských termínů. Až na v češtině již užívané výjimky a ojedinělé arabské termíny nejsou v celém textu používány arabské určité členy u jmen a u geografických názvů (al-, as-, ad – atd.), neboť pokud by se měl autor řídit jejich logikou, i např. jméno popraveného iráckého diktátora by se správně muselo psát jako „as-Saddám al-Husajn“, název irácké metropole „al-Baghdád“ apod. Je-li však v češtině u některých pojmů známý spíše úzus s použitím arabského určitého členu, tedy pak se autorem použitý přepis této běžné praxi nevymyká (např. slovo „al-Qáida“ namísto pouhého „Qáida“). Za spíše kontraproduktivní pro účely práce autor také považuje striktní české transkripce arabských slov, v nichž jsou do češtiny odborně přepisovány zvláštní arabské souhlásky „hamza“ (’ – tzv. hlasivkový ráz) a „^{c}ajn“ (^{c} – tzv. hrdelní třená hlasná souhláska). Vzhledem k tomu, že výslovnost a sama existence těchto souhláskových fonémů je známa jen úzkému okruhu odborníků, z textu jsou tyto souhlásky úplně vypuštěny (slovo „ší^{c}itský“ je tedy přepisováno pouze jako „šíitský“ apod.). Souhláska „qáf“ (tzv. hluboké, závěrové a ražené k) je standardně přepisována jako „q“. Emfatické a zadodásňové souhlásky „s“ a „t“ nejsou v textu rozlišovány. Útěchou ovšem vždy může být pro českého čtenáře fakt, že česká transkripce arabských termínů je přesto mnohem přesnější než např. anglická či francouzská transkripce arabštiny, jelikož oba zmíněné jazyky postrádají potřebné grafické fonémy – výsledkem je pak skutečný chaos, panující v anglických a francouzských přepisech arabských termínů.

Jako milovník českého jazyka se autor studie snažil o co nejpestřejší jazyk, bohatý výrazivem i jazykovými obraty, což mu dozajista může vynést

obvinění z používání tzv. žurnalismů. Podobná obvinění v akademickém prostředí však autor mnohdy považuje za kontroverzní, neboť žádný soupis žurnalismů neexistuje, a rozhodnutí o tom, co je či není žurnalismus, je tak často ryze subjektivní. Lze např. za žurnalismus považovat obrat „americká armáda však *nezahálela* a ...“? Autor se osobně domnívá, že nikoli. Je sice pravda, že žurnalismy jsou častým nešvarem prací, honosících se přívlastkem „odborné“, avšak je nutné hodnotit specifický kontext a celkovou úroveň práce. Ošidností kritiky, *strefující se* (jde nyní o žurnalismus?) do údajných žurnalismů, tak zůstává její čirá subjektivita.

Pro výzkum v rámci analýzy iráckého povstání autor kombinoval jak kvalitativní, tak též kvantitativní metody. V důsledku této integrované výzkumné strategie je v textu použito jak deduktivní, tak též induktivní strategie. V rámci kvalitativního výzkumu docházel autor k některým poznáním a závěrům až na základě svého pozorování, což spíše pozitivně ovlivňovalo postup práce novými a nečekanými podněty, zatímco autorova snaha aplikovat již existující teorie na konkrétní příklad iráckého povstání patří k typickým rysům kvantitativního výzkumu. Moderní vědecké zkoumání dnes stále více kombinuje kvalitativní a kvantitativní metody jako užitečnou formu metodologického postupu (Loučková, 2001: 320), což zvolil též autor.

Pokud jde o informační zdroje, autor se snažil zvolit pokud možno co nejreprezentativnější šíři zdrojů, jež budou využity pro analýzu povstání. V rámci výzkumu byly proto rozsáhle využívány nejnovější americké knihy a studie, objednávané postupně z USA, a zabývající se především Irákem po r. 2003. Velké množství odborné literatury bylo též autorem pořízeno v Bejrútu, v Damašku a v Káhiře. Velmi rozsáhle byla též využita česká odborná literatura o islámu a o iráckých dějinách. V kontextu analyzované problematiky autor občas citoval též z některých spíše publicistických zdrojů. Obrovské množství informačních zdrojů dnes představuje samozřejmě internet – kromě článků a analýz mnoha (nejen) zahraničních více či méně renomovaných deníků a periodik zde lze nalézt též mnoho kompletních textů knih zvláště ze staršího období. Roli pečlivé analýzy článků v prestižních denících v rámci aplikovaného výzkumu lze někdy možná kritizovat jako neodbornou metodu, avšak umožňuje nám držet „prst na tepu doby“, neboť v mnoha případech ještě žádné seriózní tištěné zdroje různou problematiku nezpracovávají. Navíc mnohá periodika využívala za iráckého povstání služeb iráckých lokálních spolupracovníků, kteří mnohdy mohli zaznamenat zcela unikátní

události a jejich inspirativní interpretace. Pochopitelně v jistých případech nelze zcela vědomě odmítnout ani používání úmyslně neobjektivních informačních zdrojů – autor studie tak vědomě pro potřeby konkrétní argumentace používá texty marxistické, socialistické či např. radikálně islámské provenience. Stejně tak mnoho autorů amerických informačních zdrojů o blízkovýchodní oblasti často patří buď ke konzervativním jestřábům, nebo naopak k tzv. apologetům radikálního islámu. S vědomím této ohromující šíře názorové rozmanitosti a následného ideologicky zabarveného vyznění mnoha textů měl autor přesto ambici předložit objektivní a střízlivou analýzu iráckého povstání.

Jistou slabinou práce může být v jistých jejích částech fakt, že mnohé popisované skutečnosti pocházejí z autorových „faktografických pozorování" za jeho ročního pobytu v Bagdádu, tedy nikoli z knih či periodik, jež by mohly být jednoduše citovány. V Iráku autor psal též vojensko-politické analýzy, které vycházely z informačních zdrojů, jež už dnes nejsou autorovi dostupné – nehledě na skutečnost, že autor měl v Bagdádu přístup i k rozmanitým vyhrazeným, důvěrným či tajným informacím různorodé provenience. Část svých analýz autor použil v předkládaném díle.

1. Charakteristika Iráku

„Je pravda, že jsme zaměnili kočovný způsob života za městský životní styl a z vesnic jsme se přesunuli do měst, ale stále máme v našich myslích drsné a kočovnické hodnoty."

(irácký básník Ahmad Asadí, zamýšlející se nad „iráckým charakterem" v týdeníku *al-Ghad*, v arabštině *Zítřek*, z března r. 2006; Raphaeli, 2007)

1.1 Geografická charakteristika Iráku

O mnoha zemích v dnešním světě se s oblibou tvrdí, že byly do jisté míry kolébkou kultury a lidstva a že jejich geografická poloha byla od pradávna jakýmsi historickým mostem, strategickým územím či centrem významných říší. Mnohdy patrně za podobnými tvrzeními stojí zvláště ti, kteří by rádi viděli v dávné historii svých zemí jejich zvláštní a unikátní důležitost ve starověku či ve středověkých časech, přičemž podobná glorifikující nadsazování a přehánění jsou jistě, alespoň částečně, pochopitelná. V případě Iráku lze však těžko jakkoli pochybovat o jeho historické důležitosti a o fascinujícím odkazu, jenž nám zanechaly civilizace, vzkvétající na jeho území (Jepsen, 1987: 37–38). To ostatně rádi zdůrazňují i sami Iráčané (Raphaeli, 2007).

Země, kterou známe jako Irák, se vskutku může oprávněně holedbat přívlastkem „kolébka civilizace", a dozajista nejen jím. Vděčí za to především dvěma velkým řekám a jejich přítokům a s nimi spjaté úrodné půdě, díky níž mohly vznikat rozvinuté civilizace s rozsáhlou zemědělskou základnou, která pro ně byla klíčová (Cook, 1994: 13; srv. Cílek, 2000). Mapy půdních typů nám i dnes zřetelně ukazují úrodné pásy aluviální půdy v povodí obou iráckých veletoků (Vahala et al., 1975: 152). Dvě životodárné tepny, které protékají územím moderního Iráku, se jmenují Eufrat a Tigris a obě se spojují

na jihu Iráku v tok, který nese jméno Šatt al-Arab (v překladu Řeka Arabů) a vlévá se po přibližně 200 km svého toku do Perského zálivu. Eufrat má délku téměř 2800 km, protéká nejdříve Tureckem, Sýrií a poté Irákem, zato Tigris, dlouhý cca 1900 km, si rovnou klestí cestu z hornatého východního Turecka na irácké území. Oba toky jsou i jakýmsi srdcem regionu, který známe pod slavným a novodobým vědeckým termínem „Úrodný půlměsíc". V arabštině Eufratu a Tigridu říkají *Furát*, resp. *Didžla*. Obě řeky, které pramení v horách východního Turecka, předurčily Iráku slavnou a bohatou historii, pestrou co do rozmanitosti vznikajících a zanikajících říší, z toho plynoucí etnické skladby obyvatelstva či civilizačních výdobytků, jež prvně spatřily světlo světa právě na teritoriu dnešního Iráku. Nejpozději od 8. století používají arabští zeměpisci jméno Irák (v arabštině *al-Iráq*), které tehdy znamenalo buď „břeh velké řeky", či popř. mohlo být označením pro úrodné pastviny, jež zmíněné řeky obklopovaly (Tripp, 2007: 8).

Dnešní moderní Irák[1] má rozlohu cca 438 000 km² a leží v západní Asii, sdíleje svou hranici se šesti islámskými státy Blízkého východu – na severu s Tureckem, na jihozápadě a na západě s Jordánskem, Saúdskou Arábií a Sýrií, na samém jihu s Kuvajtem a na západě s Íránem (Vahala et al., 1975: 162–163). Na jihu v délce cca 60 km omývá irácké pobřeží Perský záliv (kterému Arabové neřeknou jinak než „Arabský záliv"). Převážnou většinu Iráku, zhruba 60 % jeho plochy, tvoří neúrodná plocha pouště a ve značně rozsáhlých částech pouštní krajiny na západě země žijí dnes především arabští sunnitští muslimové. V oblasti jsou četná wádí a též náhorní plošina při hranici s Jordánskem. Sever Iráku (polooficiálně nazývaný „irácký Kurdistán", což mnozí iráčtí arabští činitelé v Bagdádu neradi slyší), obývaný nearabskými iráckými Kurdy, je velmi hornatý region, protkaný rozeklanými kaňony a roklemi, přičemž je zároveň i významným zdrojem vody pro zbylou část Iráku. Jižní Irák, v němž dominují arabští iráčtí šíité, je na jihozápadě částečně pouštního charakteru, ale mnohde jde o relativně úrodnou rovinu, protkanou stepí a polostepí, přerušovanou zvláště v deltě Eufratu a Tigridu na jihovýchodě země bažinatým územím se zcela unikátním demografickým a socioekonomickým charakterem.

[1] Většina statistických údajů v této části studie pochází z aktualizovaných internetových databází, především z https: //www.cia.gov/library/publications/the world-factbook/geos/iz.html, http://www.al-bab.com/arab/countries/iraq.htm a http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/iqtoc.html.

Správní rozdělení Iráku v současné době je následující – Irák má dnes 18 provincií (arab. *muháfaza*), z nichž nejvýznamnější a nejlidnatější je provincie Bagdád, okrsek hlavního města. Jména provincií jsou (řazeno abecedně) následující: Anbár, Arbíl (alternativně též Erbil či Irbíl, kurdsky Hewler), Bábil (též Babylon), Bagdád, Basra, Dohúk (někdy též Dahúk), Dijála, Mísán, Dhí Qár, Karbalá, Qádisíja, Muthanna, Nadžáf, Nínawá (často též Niniwe), Kirkúk (od r. 1976 do léta 2006 se provincie jmenovala Tamím), Saláh ad--Dín (někdy též Saladin), Sulajmánija a Wasit. Druhým největším iráckým městem je dnes pravděpodobně Mósul (provincie Nínawá) a třetím nejlidnatějším městem je jihoirácká Basra (stejnojmenná provincie Basra), ale může tomu být i naopak, neboť počty obyvatel obou měst jsou dnes často uváděny téměř shodně. Rozlohou největší je západoirácká provincie Anbár, s centrem ve městě Ramádí. Celkový počet obyvatel Iráku lze pouze odhadnout na cca 29 milionů, přičemž sám Bagdád má zhruba 6–7 milionů obyvatel. Vzhledem k tomu, že minimálně přes 2 miliony Iráčanů opustilo v uplynulých letech svou zemi, je počet obyvatel o to menší. Přesnější odhady též komplikuje fakt, že dramatická situace v Iráku stvořila cca 2 miliony běženců, tedy vnitřních uprchlíků,[2] kteří se „přelili“ do různých iráckých provincií, kde měli buď rodinné vazby, či možnost klidněji žít (srv. Pascual–Pollack, 2007: 5).

1.2 Etnicko-náboženská charakteristika Iráku

Etnicko-náboženské skladbě Iráku dominují tři komunity – nejpočetnější z nich je přibližně 75–80 % Arabů, rozdělených na sunnitskou a na šíitskou komunitu, a asi 18 % Kurdů. Z náboženského hlediska muslimové obecně představují cca 95 % populace (z toho v rámci celé populace šíité cca 60–65 %, sunnité cca 30–35 %). Křesťané a další vyznání mají v irácké společnosti přibližně pětiprocentní podíl (lze se setkat i s údaji 3 % či 7–8 %). Drtivá většina Kurdů, největší nearabské menšiny v Iráku, je sunnitského vyznání a velmi malá kurdská menšina patří k šíitské větvi islámu. Jako zvlášt-

[2] Nejčastějším mezinárodním označením pro uprchlíky ve vlastní zemi, neboli běžence, bývá anglická zkratka IDP (*Internally Displaced Person*).

nost přežívají v několika hornatých oblastech poblíž severoiráckého Mósulu (a též ve městě samém) tzv. jazídové.[3]

Kromě Arabů a Kurdů existují v Iráku i další pospolitosti, které můžeme označit za etnicko-náboženské menšiny, třebaže toto označení může být považováno za sporné – určujícím rysem těchto entit může např. být jejich svébytná náboženská ideologie, lingvistická odlišnost a nesporně i subjektivně pociťovaný odlišný etnický charakter příslušníků těchto menšin. Ten je leckdy posilován i více či méně endogamním charakterem některých společenství, která dodržují tradici sňatků v rámci svých malých a stmelených komunit. Příkladem mohou být Mandejci (zvaní též Sabejci), velmi stará a částečně křesťanská sekta, ovlivněná gnosticismem a manicheismem. Jejich počet byl na počátku povstání odhadován na cca 15 000 a tehdy žili na jihu Iráku především v provinciích Qádisíja a Basra, a mnozí též v Bagdádu (Munier, 2004: 92–101).

Vyjma zmíněných komunit v Iráku můžeme nalézt především tzv. Asyřany (neboli asyrské křesťany, hlásící se většinou k chaldejské katolické církvi), již svým pouhým názvem prastarou komunitu. Tato ryze křesťanská menšina, která představuje podle nejvyšších a zřejmě dosti nadhodnocených odhadů cca 5 % irácké populace, je rozdělena na několik křesťanských denominací. Kromě Bagdádu žijí dnes Asyřané hlavně v okolí Mósulu a Dohúku na severu Iráku. Jejich osídlení je též známo jako „Asyrský trojúhelník“. Paradoxně dnes Asyřané čelí nikoli snahám o arabizaci jejich identity, nýbrž snahám o „pokurdštění“ iráckými Kurdy, jelikož oblast asyrských sídel se ocitla na území iráckého Kurdistánu. Podobným kurdským snahám čelí i další menšiny, žijící vedle Asyřanů, zvláště Šabakové a zmínění jazídové (On Vulnerable Ground, 2009; srv. Dagher, 2009a). Jazykem Asyřanů jsou novoaramejské dialekty, ale běžným rysem iráckých menšin je dosud bilingvismus, tedy i plynulá znalost arabštiny – ovšem s pádem saddámovské vlády a s příchodem mladších generací se postupně tato znalost vytrácí, např. u mladých iráckých Kurdů. Tento problém se však týká i dalších iráckých nearabských

[3] Jazídové (též jezídové) jsou hanlivě nazýváni též „uctívači ďábla“ a jsou striktně endogamní komunita, někdy považovaná za jakési specifické kurdské „subetnikum“ – jazídíja z náboženského hlediska patří ke starým synkretickým islámským sektám. Velice často je považována ortodoxními muslimy za pohanskou a příliš eklektickou sektu, neboť slučuje ve své věrouce islámské prvky s prvky prastarých náboženských předislámských kultů (Munier, 2004: 199; srv. Pavlincová–Horyna /eds./, 2003: 573).

komunit. Střízlivější odhady hovoří o cca 800 000 až milionu iráckých Asyřanů, což by z Asyřanů tvořilo druhou největší nearabskou menšinu po Kurdech a zhruba 3 % irácké populace, ale podle některých odhadů opustilo Irák po roce 2003 až 200 000 Asyřanů, což by představovalo disproporční podíl v počtech iráckých uprchlíků. Existují i mnohé další křesťanské odnože, zastoupené v irácké populaci.

Další nearabskou iráckou menšinou, zasluhující zmínku, jsou tzv. Turkomané[4] (též *Turkmeni*), starobylá menšina turkického původu (Mango, 2004: 15–24), hovořící dialektem blízkým anatolské turečtině a ještě více dialektům jižního Ázerbájdžánu. Někdy jsou Turkomané nepřesně označováni za Ázerbájdžánce (či „Azery"). Odhady hovoří o zřejmě velmi podhodnocených dvě stě tisících po zřejmě přehnaných dvou a půl milionech příslušníků turkomanské menšiny, která žije na severu Iráku v okolí měst Mósul, Kirkúk a Erbil. Turkomanů se stejně jako Asyřanů dotkla vynucená asimilace prosazovaná baasistickým režimem, rovněž zákaz jejich specifického tureckého dialektu ve školách a v médiích a později i zákaz jeho veřejného užívání. Turkomanům nyní také hrozí větší nebezpečí asimilačních snah od iráckých Kurdů. Mnoho ozbrojených šarvátek ve významném městě Kirkúk, hlavní baště Turkomanů, se v posledních letech odehrálo jako výsledek kurdsko-turkomanské nevraživosti, plynoucí mj. z faktu, že ve sporném Kirkúku sídlí obrovská turkomanská pospolitost (Güçlü, 2007).

Pestrá mozaika iráckých pospolitostí, jejichž část byla nyní zmíněna, je výsledkem nesmírně bohaté historie regionu, jehož plochu dnes zaujímá moderní Irák. Státní útvary a starobylé říše, které se kdysi rozkládaly v povodí Eufratu a Tigridu, životodárných vodních tepen této oblasti, přispěly každá svou vlastní specifickou rolí k dnešní různorodosti populace Iráku. Mezopotámie, říše Sumerů, Akkadská říše, Babylon a Asyrie, významné dějinné fáze islámského *chalífátu,*[5] mongolské dynastie z centrálních asijských stepí,

[4] Autor v češtině používá termín „Turkomané" jako svého druhu neologismus, neboť neexistuje zavedený český úzus. Jde o autorovu obměnu anglického termínu „*Turkoman*". Používat termín „Turkmeni" se autorovi zdálo zavádějící s ohledem na existenci Turkmenistánu ve Střední Asii, třebaže anglický termín „*Turkmen*" je též v literatuře často používán.

[5] Označení islámského státního útvaru (po smrti proroka Muhammada), v jehož čele stál tzv. *chalífa*. Různé fáze *chalífátu* jsou často nazvány podle vládnoucích dynastií, přičemž instituce *chalífátu* byla jako anachronismus zrušena v Turecku v r. 1924 po zániku Osmanské říše, která byla posledním nositelem tohoto konceptu (srv. Pavlincová et al., 1994: 379–380).

Osmanská říše a další entity zanechaly svou nesmazatelnou stopu[6] (Munier, 2004). O tom ostatně pojednává další kapitola.

Opomenout nesmíme kdysi významnou a dnes již totálně skomírající[7] iráckou židovskou menšinu (Shiblak, 2005), jejíž drtivá většina z Iráku již dávněji emigrovala (Keppel, 1996: 132), dále zbytky íránské menšiny na východě Iráku a rovněž pak menšinu arménskou a cikánskou (zvanou *qawlíja*). Několik cikánských vesniček bylo údajně napadeno a zdevastováno šíitskými milicemi radikálního duchovního Muqtady Sadra (Bremer, 2006: 312). Cikáni jsou v Iráku tradičně považováni za hloupé, nevzdělané a za druhořadé občany. Arménská menšina, čítající cca 20 000 osob, se naopak těší reputaci inteligentních lidí a obratných obchodníků s dobrým finančním zázemím, což ovšem neznamená, že by arménská menšina čelila menšímu riziku v dnešním Iráku. Punc nearabské menšiny s odlišnými zvyklostmi i z Arménů v době iráckého povstání dělá „legitimní" cíl, nehledě na jejich křesťanský charakter. Téměř neznámá je malá národnostní menšina tzv. Šabaků (asi 60 000 osob), žijících na západě Iráku. Specifickou komunitu představují tzv. bažinní Arabové neboli Madánové, kteří jsou označováni za jakési nejbližší potomky někdejších sumerských obyvatel. Společně s malými skupinkami Mandejců obývali Madánové bažinatou krajinu na jihovýchodě Iráku, avšak dnes již velká část Madánů žije či živoří v Bagdádu, v íránských uprchlických koloniích apod. poté, co byl v devadesátých letech unikátní ekosystém jejich oblastí cíleně ničen saddámovským režimem, který odváděl tok Eufratu a Tigridu za účelem vysoušení bažin. Převážně šíitští Madánové tak byli trestáni za to, že se v jejich bažinatém regionu ukrývali různí disidenti aj. Fascinující vhled do života Madánů, žijících uprostřed bažin v příbytcích z rákosu, mezi nimiž se Madánové pohybovali i na pramicích a vodních buvolech, zprostředkovává Thesiger (1983).

---

[6] Následkem dlouhodobého chaosu v Iráku je bohužel i značné zničení starověkého dědictví země. USA byly po celém světě v r. 2003 ostře kritizovány za nedostatek zájmu o ochranu mnoha důležitých archeologických památek v zemi (Burns, 2003; srv. Martin, 2003; Joffe, 2004).

[7] Poměrně významnou pospolitost představovala komunita iráckých Židů až do padesátých let 20. století, ovšem v důsledku rozmanitých společenských tlaků a sionistických snah, zvláště po druhé světové válce, masově opustila Irák a odcházela především do Izraele. V letech 1950–1951 opustilo Irák cca 125 000 iráckých Židů, kteří tvořili přibližně polovinu všech židovských imigrantů, přicházejících v oné době do židovského státu z arabského světa (Shiblak, 2005: 24).

Se svou nepříliš impozantní politickou silou a se svým malým počtem nemohou mnohé etnicko-náboženské menšiny v nejlepším případě asi očekávat v budoucnu nic více a nic méně než respektování svých věrouk, unikátních zvyklostí a způsobů života. Je však možné, že Irák ještě čeká dlouhá cesta k politické kultuře, ve které bude chápána i malá a politicky bezvýznamná etnicko-náboženská menšina jako svého druhu obohacující prvek, třebaže irácká ústava z r. 2005 se k ochraně iráckých menšin výslovně zavazuje. V průběhu iráckého povstání se však etnicko-náboženské menšiny v Iráku ocitaly pod násilným a brutálním tlakem především sunnitských a v mnohem menší míře šíitských povstalců, aby např. opustily své domovy, přijaly islám či třeba úplně odešly z Iráku. Některé menšiny byly ve svých lokalitách atakovány kvůli své odlišné věrouce, některé byly vnímány jako pátá kolona a jiné byly vyháněny na základě mnohem pragmatičtějších důvodů, třeba ve snaze získat jejich domovy, pozemky apod. Systematické útoky proti nemuslimským menšinám v průběhu iráckého povstání lze však v mnohých iráckých regionech většinou připsat na vrub sunnitským povstalcům s ideologií islámského radikalismu. Ale nebezpečím pro menšiny jsou dnes i šíitské milice a kurdské frakce.

2. Historie Iráku

2.1 Irák do r. 2003

„I bojoval jsem s nimi se vznešenou silou, jíž Aššur (nejvyšší asyrský bůh)*, pán, mne obdařil, a s mocnými zbraněmi, jež Nergal* (asyrský bůh moru a podsvětí)*, můj vůdce, mi daroval. Věru, že jsem je rozdrtil od Karkaru až po Gilzau. 14 000 bojovníků jejich jsem nechal pobít zbraněmi, jak Adad* (asyrský bůh bouře) *jsem na ně nechal pršet rány, jejich mrtvoly rozházel, celou step jsem naplnil jejich početnými sbory, zbraněmi jsem prolil jejich krev... Step byla (příliš) malá, aby na ni padla všechna jejich těla. Širá pláň zmizela pod jejich hroby. Řeku Orontés (Arantu) jsem zahradil jejich mrtvolami jako mostem...“*

(líčení asyrského krále Salmanassara III. o průběhu výbojného tažení, zaznamenaného na tzv. „stéle z Kurchu“, započatého z dnešního severního Iráku v r. 853 př. n. l.; Jepsen, 1987: 146–149)

„Lid Anglie byl v Mezopotámii přiveden do pasti, z níž bude obtížné uniknout se ctí a s důstojností. Byl ošálen trvalým zadržováním informací. Úřední zprávy z Bagdádu jsou opožděné, lživé a neúplné. Věci jsou daleko horší, než nám bylo řečeno... Naše vláda je horší než starý turecký řád. Turci začlenili do své armády čtrnáct tisíc místních branců a ročně zabili dvě stě Arabů, aby udrželi mír. My udržujeme devadesát tisíc mužů,

> *s letadly, obrněnými auty, dělovými čluny a obrněnými vlaky. Toto léto jsme během povstání zabili deset tisíc Arabů...“*
>
> (komentář britského plk. T. E. Lawrence, tzv. „Lawrence z Arábie“, v deníku *Sunday Times* z 22. srpna 1920, v reakci na irácké povstání z r. 1920 proti britské nadvládě; Lawrence, 1920a)

Na území, kterému staří Řekové říkali Mezopotámie (v překladu ze starořečtiny „země mezi dvěma řekami“), vznikala již před r. 5000 př. Kristem sumerská civilizace (srv. Kramer, 1965), která se pak více či méně nerušeně rozvíjela v následujících tisíciletích a přinesla lidstvu mj. první písmo, věhlasný *Epos o Gilgamešovi* či astronomické názvy planet, užívané dodnes. V historickém sledu následovaly další slavné civilizace (Klengelová-Brandtová, 1983: 19–25), mj. akkadská, asyrská, babylonská, perská a arabská, která si podmanila irácké území v 7. století n. l. a přinesla jako formující identitu islámské náboženství (Hitti, 1966: 387–464). V počátcích dějin islámského *chalífátu* se stalo území Iráku významnou kolébkou šíitské doktríny islámu (Jafri, 1990: 289–316) a v průběhu dějin se pak jen upevnilo výsadní postavení iráckých šíitských svatých míst pro šíitskou větev islámu. V r. 680 došlo v jižním Iráku k události, známé všem muslimům jako „bitva u Karbalá“ (Jafri, 1990: 174–221), v níž byl zavražděn vnuk proroka Muhammada, *imám*[8] Husajn, jedna z nejvýznamnějších postav raného šíitského islámu. Tato událost pomohla ke zrodu šíismu jako svébytné odnože islámské věrouky a dodnes ovlivňuje charakter moderní irácké šíitské komunity. Arabizace a islamizace někdejší Mezopotámie potom utěšeně probíhala v následných staletích a jen občas byla přerušena vnějšími rušivými vlivy, např. ničivým mongolským vpádem ve 13. století (srv. Lewis, 2007: 92–93). Historické reminiscence na krutost Mongolů jsou dodnes živé v rámci propagandy iráckého povstání.

Od 8. století se území Iráku stalo srdcem významné historické fáze islámské říše, kterou nazýváme abbásovský *chalífát*. Takzvaný abbásovský

[8] Arabský termín *imám* (v překladu „stojící vepředu“) označuje muslima, který vede např. modlitbu (nejen) v mešitě, v praxi se tak dnes označuje i správce mešity či uznávaný muslim v rámci nějaké místní muslimské komunity. V šíitském islámu získal tento náboženský titul poněkud jiný nádech, než je tomu v sunnitském islámu, neboť jím šíité označují duchovního i politického vůdce šíitské obce (srv. Pavlincová et al., 1994: 385).

chalífát (750–1258) dal postavit v r. 762 na břehu Tigridu nové posádkové město (Fletcher, 2004: 31–32), které tehdy v arabštině slulo *Madínat as-salám* (v překladu „město míru“) a my je dnes známe jako Bagdád. Rychle rostoucí centrum islámské civilizace, jímž se Bagdád vzápětí po svém založení stal (Haeri, 1993: 125–131), bylo ve své době středem *chalífátu* a největším městem na světě, s výjimkou lidnaté Číny. Již v této rané fázi abbásovského *chalífátu* byl Irák centrem vzdělanosti, které pomáhalo např. inspirovat rozvoj pozoruhodné islámsko-křesťanské civilizace na území Iberského (Pyrenejského) poloostrova, zvláště v Andalusii (Kaufmann, 1982: 144). Krutý vpád Mongolů do islámského světa přinesl však mj. i vyvrácení Bagdádu v r. 1258 a vyvraždění značné části jeho početné populace. Krušno bylo však pod mongolskou knutou i na mnoha dalších místech islámského *chalífátu* (Tauer, 1984: 140–150; srv. Lapidus, 2006: 226–247). Jistá dezorganizovanost pořádků v Iráku po dobytí Bagdádu trvala poměrně dlouho a až v 16. století se dřívější Mezopotámie ocitla pod pevnou nadvládou Osmanské říše, která si Bagdád přisvojila v r. 1535, v dobách svého zlatého věku, ztělesněného např. stavitelskými triumfy či vojenskými úspěchy mocných osmanských sultánů. Mělo však trvat ještě téměř dalších 300 let, než se o Osmanské říši mohlo oprávněně hovořit jako o „*churavějícím muži na Bosporu*“ (Nálevka, 2006: 31), neboť rozklad tak obrovského impéria byl velmi pozvolný (Lapidus, 2006: 489–501; srv. Lewis, 2007: 111–124).

Irák tak byl součástí Osmanské říše formálně až do konce první světové války, kdy na troskách poraženého osmanského panství založil moderní Turecko (Mango, 2004: 25–38) jeho první vůdce, nesmírně schopný generál Mustafa Kemal, zvaný příznačně Atatürk (Otec Turků). Irák jako moderní stát vznikl v r. 1921 pod mandátem Společnosti národů (předchůdkyně OSN), spravovaný Velkou Británií. Ta udělila irácké monarchii formální nezávislost v r. 1932.

Sloučení tří někdejších osmanských provincií (*vilájetů*) v nový stát jako výsledek a důsledek jednání po první světové válce (a nového geopolitického uspořádání regionu) bylo ve své době krokem, který zapadal do britské i francouzské strategie vytváření sfér vlivu na Středním východě (Lewis, 2007: 311). Tři osmanské administrativní útvary (Středisko pro kuvajtská studia 2002b: 119–120), jejichž sloučením byl v r. 1920 vytvořen Irák, byly svým etnickým a sociálním složením, jakož i geografickým a hospodářským charakterem navzájem velice rozdílné (Farouk-Sluglettová–Sluglett, 2003: 2–3).

Vilájet *Mósul*, hornatý a úrodný severní Irák, byl tehdy převážně kurdským územím s historickými rodinnými a klanovými (v širším kontextu kmenovými) vazbami na území dnešního východního Turecka, západního Íránu a severní Sýrie.

Vilájet *Bagdád* představoval dnešní střední Irák, pouštní a vyprahlou krajinu s většinovým nebo téměř zcela sunnitským obyvatelstvem, pevně stmeleným konzervativními velkorodinnými vazbami a kodexem cti a mravů, budovanými v izolaci od center Osmanské říše po několik století.

Poslední osmanský vilájet *Basra*, který dotvořil zrod moderního Iráku, symbolizuje dnešní šíitský jižní Irák – jak již bylo řečeno, relativně úrodnou rovinu protkanou stepí a polostepí, přerušovanou zvláště v deltě Eufratu a Tigridu bažinatým územím se zcela unikátním demografickým a socioekonomickým charakterem, přičemž tento vilájet měl přirozené a tradiční historické a rodinné vazby na šíitskou Persii – dodnes posilované rodinným spojením současných nejvýznamnějších iráckých a íránských náboženských klanů, které pro šíitské obyvatelstvo představují tradičně větší autoritu než politická moc.

Snoubením těchto rozdílných celků vznikla irácká monarchie pod britským vlivem. Identita nových iráckých vládců byla sunnitská, tedy bez větší opory v převážně šíitské zemi (Gombár, 2004: 169). Odpor proti faktické britské nadvládě zažehl v červnu 1920 revoluci sunnitských i šíitských kmenů, trvající do podzimu 1920, přičemž revoluce byla částečně potlačena Brity a částečně sama ztratila svou energii vlivem vnitřních rozkolů (Tripp, 2007: 39–44). Krátká revoluce proti britské přítomnosti z r. 1920 zůstává dodnes mýtem moderních iráckých dějin a „vyzdvihovanou“ epizodou, během níž se pevně spojili iráčtí sunnité a šíité proti vnějšímu uzurpátorovi, což bylo s nostalgií připomínáno i během současného iráckého povstání, avšak pečlivé studium historických pramenů nám ukazuje, že toto spojenectví ve skutečnosti bylo pouhým klamem. Zatímco v té době zatím politicky nepříliš uvědomělé šíitské obyvatelstvo neprojevovalo výrazné snahy o autonomii či násilný nesouhlas se sunnitskou nadvládou z Bagdádu, nearabské kurdské etnikum již v období irácké monarchie v několika ozbrojených povstáních ukázalo své vlastní aspirace, sahající až k vytvoření nezávislého kurdského státu. Autonomistické snahy iráckých Kurdů však byly v meziválečném Iráku vždy potlačeny. Moderní historie Středního východu navíc kurdský národ rozdělila do čtyř států – Turecka, Iráku, Íránu a Sýrie – a do vínku tak Kurdům dala rozdě-

lení mezi státy, které jakékoli státotvorné kurdské snahy v průběhu 20. století potlačily buď již v samém zárodku, nebo represemi a brutálními vojenskými kampaněmi následně přiváděly své kurdské menšiny k poslušnosti (Nálevka, 2004: 107–112). Je však třeba podotknout, že sami Kurdové Středního východu jsou mnohdy rozděleni na rivalizující klany a kmeny i v rámci jednotlivých států a jsou rozděleni také existencí čtyř odlišných základních jazykových dialektů a dalších „subdialektů" – a tak mnohokrát v moderní kurdské historii docházelo nejen k pouhým politickým svárům, plynoucím z těchto štěpení, ale i k bratrovražedným ozbrojeným bojům i mimo území Iráku.

Kromě útisku Kurdů bylo meziválečné období v Iráku též svědkem protiasyrských perzekucí (Karsh–Rautsi, 1996: 11; srv. Tripp, 2007: 77–78). Masakry v asyrských vesnicích na severu Iráku v r. 1933, které si vyžádaly až tisíce životů, jsou dodnes připomínány v povědomí iráckých Asyřanů jako Den mučedníků (7. dubna) a vesnička Simele dodnes představuje pro asyrskou kolektivní paměť historické trauma a symbol stejně silný, jako v českém povědomí Lidice.

Je příznačné nejen na Středním východě, že utlačovaná menšina se v určitých časových údobích stávala naopak utlačovatelem. Neměli bychom tudíž zapomínat na historické reminiscence, které ukazují, že iráčtí Kurdové, ač perzekvováni, nejednou sami byli původci útisku komunit žijících v kurdském prostředí. Je málo známou skutečností, jak významnou negativní roli hráli právě Kurdové např. v arménské genocidě, jež se odehrávala na rozsáhlých územích rozpadající se Osmanské říše ke konci první světové války. Tisíce uprchnuvších Arménů, kteří tehdy unikali osmanským (tureckým) jednotkám, nalezly svou smrt z rukou kurdských tlup na území dnešního Iráku a Sýrie. Také masakry Asyřanů v Iráku v r. 1933 byly z velké části dílem kurdských bojůvek, jež tak ve třicátých letech etnicky čistily kurdská území. Vzhledem k současné autonomii Kurdů na severu Iráku a existenci kurdské regionální vlády na severu země je otázka možného nerovnoprávného postavení nekurdských menšin v iráckém Kurdistánu velmi aktuální. Ostatně kurdské útoky na turkomanské cíle a střety obou etnik v problematickém Kirkúku jsou toho pádným důkazem.

Meziválečná nestabilita Iráku, tamní převraty a nakonec i ustavení proněmecké irácké vlády za druhé světové války vedlo k britské invazi v r. 1941. Britské jednotky nakonec opustily zemi až v r. 1947. Přesto Irák i po stažení britských jednotek nadále zaměstnával geopolitické úvahy západních poli-

tiků a stratégů, a to mj. díky faktu, že oplývá obrovskými zásobami ropy, tzv. „černého zlata“, které bude později silně ovlivňovat vývoj celého Arabského poloostrova, kde se zatím nacházejí největší potvrzené zásoby ropy na světě. Kromě ropy však Irák nesporně leží ve strategické oblasti, v níž dnes sousedí se šesti státy islámského světa, a představuje nejen svou lidnatou populací jeden z nejvýznamnějších arabských států.

Daleko od pravdy snad nejsou historici a experti, kteří ve svých úvahách naznačují, že Irák je z hlediska svého historického vývoje ve 20. století de facto nejnásilnější arabskou společností, sužovanou nebývalým rozsahem násilí a neustále provázenou chaosem a krvavými excesy (Karsh–Rautsi, 1996: 10–12; srv. Dann, 1969; Ghabra, 2001; Raphaeli, 2007). Tento rys se projevoval např. v postoji vůči jednotlivým etnickým a náboženským menšinám. Současný vývoj jako by potvrzoval podobné závěry, podpořené i zpětným ohlédnutím na četné převraty a pokusy o převrat, revoluce, přesidlovací a likvidační kampaně, války a též vnitřní mezietnické půtky. Existence irácké monarchie až do jejího krvavého zániku v červenci 1958 byla plna obdobných excesů a případů násilí. V žádném jiném arabském režimu pravděpodobně neproběhlo takové množství ať již úspěšných či neúspěšných pučů. Také drastický konec irácké monarchie v r. 1958 (Tripp, 2007: 139–142; srv. Farouk-Sluglettová–Sluglett, 2003: 57–61) jako by symbolizoval iráckou politickou kulturu, založenou na zastrašování a kultu síly i vedoucí osobnosti.

Král Fajsal II. byl zavražděn běsnící lůzou, která jeho tělo při spontánním výbuchu násilí brutálně zohavila, ministerský předseda Núrí Saíd byl chycen v přestrojení v ženských šatech (prozradily ho jen jeho mužské boty) a rozzuřený dav pak vykuchal premiérovy vnitřnosti, vláčel jeho zhanobené tělo ulicemi a nakonec je nabodl na plot ministerstva obrany. Jestliže se období irácké monarchie vyznačovalo nestabilitou a potlačováním práv některých menšin, léta nově zrozené republiky mezi roky 1958 až 1969 nebyla o nic lepší – provázena byla násilným chaosem a nejistotou v kontextu soupeření různých politických a armádních frakcí, a taktéž období od konce šedesátých let, které vyneslo k moci socialistickou stranu Baas,[9] představuje další

[9] Strana Baas (též Strana arabské socialistické obrody) vznikla na konci čtyřicátých let v Sýrii, za její dva přední zakladatele jsou považováni syrští intelektuálové Míšíl Aflaq a Saláh ad-Dín al-Bitár. Ideologie strany je charakterizována hesly „jednota, svoboda, socialismus“. Panarabská a socialistická ideologie strany Baas se rozšířila i do jiných arabských zemí, avšak pouze v Sýrii (dodnes) a v Iráku (v letech 1968–2003) se stal Baas vládnoucí stranou (srv. Tripp, 2007: 138 a 168; Karsh–Rautshi, 1996).

temnou stránku irácké historie. Zvláštní směs arabského socialismu (např. slogany typu „Sázej a jez“ nebo „Kdo neseje, nejí“ apod.) a panarabského nacionalismu by sama o sobě nemusela být pro Irák primárně zhoubnou ideologií, avšak postava nového a silného vůdce Saddáma Husajna, jenž se vynořil v sedmdesátých letech ve stranické hierarchii jako politicky nejschopnější vůdce, překroutila původní baasistický odkaz a vytvořila z Iráku stát jediného muže (Karsh–Rautsi, 1996: 183–201), který přežíval až do r. 2003. Klíčem k pochopení současného vývoje je zvláště charakter saddámovského baasistického režimu – svou povahou to byl sunnitský režim, preferující především spřátelené sunnitské klany a kmeny (Gombár, 2004: 159–226), jenž vnesl do irácké politiky další, do té doby nevídaná rozdělení a drastická opatření k zajištění nadvlády sunnitské menšiny.

Slabá a neoblíbená irácká monarchie byla svržena 14. července 1958 a dodnes je tato událost připomínána v den státního svátku Irácké republiky. Krvavý a chaotický převrat jako by předznamenal politickou kulturu dalších desetiletí – zvláště chudším obyvatelstvem nenáviděný ministerský předseda Núrí Saíd byl brutálně ubit rozběsněnou lůzou v ulicích Bagdádu, zatímco král Fajsal II. byl bez milosti zavražděn iráckými vojáky i s dalšími členy irácké královské rodiny. Diktatura generála Abdula Karíma Qásima, vůdce nové irácké republiky, byla poznamenána další nestabilitou a masakry oponentů (Dann, 1969). Skončila převratem v r. 1963, při němž bylo prostřílené tělo zavražděného Qásima ukazováno iráckému národu v televizním vysílání. Krvavý puč vynesl k moci poprvé stranu Baas, panarabskou a socialistickou stranu, která je dodnes vládnoucí stranou v Sýrii, přičemž v Iráku pevně ovládala režim až do r. 2003 (ideologická roztržka de facto rozdělila Baas na syrskou a iráckou větev v r. 1966). Krátce poté, co převrat vynesl stranu Baas k moci, ukázaly krvavé čistky a politické represe, že Baas brutálně potlačí všechny své rivaly a kritiky, vnímané jako hrozbu své moci. V té době již byl členem strany Baas i budoucí prezident Saddám Husajn, na začátku šedesátých let již poměrně významný stranický funkcionář. Na sklonku r. 1963 byl novopečený baasistický režim opět svržen převratem, vedeným tentokrát generálem Abdulem Salámem Árifem, který zahynul při nevyjasněném pádu helikoptéry v r. 1966. Nahradil ho jeho bratr Abdul Rahmán Árif, jenž byl odstaven od moci nekrvavým převratem strany Baas v r. 1968. O své mocenské postavení pak přišla irácká strana Baas až po 35 letech vlády, ukončené americkou invazí v r. 2003.

V čele druhého baasistického režimu stanul v r. 1968 generál Ahmad Hasan Bakr, bratranec budoucího diktátora Saddáma Husajna, který se již postupně stal jakousi šedou eminencí režimu. Neměla se už opakovat chyba z r. 1963, kdy byl po krátkém mezidobí v Iráku svržen nezkušený baasistický režim, a významným rysem nového Iráku se od r. 1968 stává totalitní kontrola veřejného i soukromého života, jejímž proponentem byl již tehdy Saddám Husajn. Tato éra předčila politickou kontrolu, na jakou byli do té doby Iráčané zvyklí. Vnitropolitický život v Iráku začal být významně ovlivňován útlakem politických oponentů a šířícím se strachem z vše prostupující kontroly mocenským aparátem, neváhajícím použít i velmi brutálních prostředků. Souza ve svých memoárech na začátek baasistické nadvlády vzpomíná podobně: *„…Čtrnáct mužů, z nichž většinu tvořili Židé, bylo tenkrát v Bagdádu popraveno a jejich těla veřejně vystavena... Jak těchto zpráv přibývalo, shánělo víc a více Iráčanů, žijících v Evropě i v Americe, informace o svých příbuzných a přátelích. Jakmile se některá rodina něco dověděla, řekla to ostatním. V dopise datovaném 2. července 1969 ... závěrem říká: ‚Je to tak špatné, že se každý bojí každého'... Později psal opět a jmenoval další uvězněné přátele, jejichž seznam byl v arabských novinách... Revoluční rada má přijmout všechna opatření jež uzná za nutná. Tak to říká oficiální zpráva bagdádského rozhlasu...“* (Souza, 2005: 95). Baasistická mezinárodní rétorika v oné době pak byla prostoupena myšlenkami panarabské solidarity, jež také vedla ke slovní a později i materiální a logistické podpoře vybraných složek palestinského hnutí odporu a k protiizraelským výpadům.[10] V r. 1973 se též Irák během tzv. jomkippurské války[11] zapojil nejvážněji do arabsko-izraelských válek, a to posláním iráckých obrněných jednotek na syrsko-izraelskou frontu, kde však Iráčané utrpěli drtivou porážku (Eshel, 1995: 133–138; srv. Herzog,

[10] Stojí za zmínku, že až do čtyřicátých let 20. století, tedy krátce před židovským exodem v padesátých letech, nebyla židovská menšina v Iráku nikterak perzekvována, na rozdíl od mnoha jiných zemí, z nichž Židé mnohdy již dlouho před druhou světovou válkou, popř. během ní, prchali (Pojar et al., 2001). Sionističtí agenti, kteří chtěli rozdmýchat exodus iráckých Židů již za druhé světové války, museli přiznat svůj naprostý neúspěch (Shiblak, 2005: 74–78). Moderní antižidovská politika Iráku musí být tedy vysvětlena především štvavým politickým kurzem baasistického režimu proti Izraeli (Shiblak, 2005: 86–96 a 167).

[11] Tato čtvrtá arabsko-izraelská válka je též v arabském prostředí označována jako „ramadánová válka“. Začala překvapivou a simultánní ofenzivou Egypta a Sýrie na stát Izrael v říjnu 1973 (během židovského svátku Jom Kippur, proto tedy „jomkippurská válka“), po krvavých bitvách byly Egypt i Sýrie na konci října 1973 odraženy (Herzog, 2005).

2005: 187–193). Postupné budování vlastního mocenského aparátu v Iráku a v baasistické hierarchii umožnilo po moci lačnícímu Saddámu Husajnovi, aby se stal oficiálně prezidentem Iráku v r. 1979, odstavivši tak zcela od moci a vlivu generála Bakra.

Saddám Husajn se stal na dlouhých 24 let nezpochybnitelným vůdcem Iráku a zůstává dodnes jakýmsi symbolem země, jakkoli pro mnohé zlověstným a démonickým. Není snadné na několika řádcích popsat jeho obsáhlý odkaz, ani pro jeho životopisce, kteří mají dostatečný prostor, nicméně velmi zdařilou biografii napsali např. Karsh–Rautsi (1996) a Coughlin (2003), kteří dobře dokumentují i Saddámův nástup k moci. Pocházeje z okolí města Tikrít (cca 130 km severně od Bagdádu), který je součástí tzv. sunnitského trojúhelníku,[12] učinil Husajn od počátku své politické kariéry svou nejdůvěřovanější klikou, zcela logicky, příslušníky sunnitských klanů a kmenů, k nimž měl vazby a relativní důvěru. Tradiční klientelismus a nepotismus, charakterizující mnohé (nejen) arabské režimy, dovedl Saddám Husajn takřka k dokonalosti a pravidelnými čistkami stalinistického rázu se stal obávaným a pro mnohé i nečitelným vládcem země. Období jeho vlády charakterizuje i nebývalý počet zpravodajských služeb, kontrolujících iráckou populaci i sebe navzájem. Saddámův Irák se postupně stal paranoidním orwellovským světem, o jehož osudu rozhodovaly rozmary jediného vůdce. Přesto nelze přehlédnout, že zvláště v počátcích svého vedení rozvíjel nebývalým způsobem rozmanité projekty, které měly zlepšit život populace a učinit z Iráku moderní velmoc. Měla k tomu dopomoci nejen irácká ropa, která zajišťovala Iráku tučné příjmy, ale rovněž jaderné ambice Saddáma Husajna. Ty však byly zmařeny izraelskou leteckou operací, při níž byl irácký nukleární reaktor Osirak v červnu 1981 zcela zničen (Hellebrand–Radina, 1994: 208–214). Větší pozornost spíše poté upřel irácký režim na vývoj chemických a biologických zbraní. Díky obrovským příjmům z ropy byla zvláště sedmdesátá léta svědkem slibných rozvojových projektů, jež mohly z Iráku učinit jeden z nejbohatších států, avšak paradoxně mu toto bohatství dovolovalo i účinné potlačení vnitřní opozice, mj. i díky nákupům nejmodernějších zbraní (Saeed–O'Sullivan 2006: 10).

[12] Dnes módní termín, označující oblast sunnitského osídlení v Iráku, tento termín je však různě chápán. Někdy je používán pro oblasti sahající až k syrským hranicím, jindy je ohraničen oblastmi měst Ramádí, Bagdád a Báquba.

Snahy Saddáma Husajna vybudovat z Iráku moderní a bohatý stát však zkomplikovala krvavá válka mezi Irákem a Íránem, jež zuřila v letech 1980–1988 (Karsh, 2002). Třebaže její začátky je nutné vidět ve vojenském vpádu, který byl podniknut saddámovským režimem, neměl Saddám Husajn v úmyslu rozdmýchat tak vleklý a brutální konflikt, jímž se nakonec irácko-íránská válka stala. Reagoval však tehdy na agresivní politiku nového íránského režimu, který se dostal k moci „impozantní" islámskou revolucí na přelomu let 1978–1979 (Robinson, 1996: 168–171; srv. Krejčí, 1998: 50–58) a byl symbolizován postavou radikálního a charismatického duchovního *ájatolláha*[13] Chomejního. Chomejní choval osobní zášť k režimu Saddáma Husajna a zároveň podněcoval k neklidu šíitskou část irácké populace, což mu vyneslo zprvu slovní odsudky iráckého režimu a později omezenou územní intervenci iráckých vojsk. Ta se stala Íránu vítanou záminkou k započetí dlouholetého úsilí o svržení Saddáma Husajna, a až když po dlouhých osmi letech obklíčila irácká armáda páteř íránských vojsk na poloostrově Fao, bylo konečně podepsáno příměří.

K neblahým odkazům baasistického režimu, ztělesněného Saddámem, patří jeho postoj k iráckým menšinám, jenž dodnes významně ovlivňuje vnímání vývoje po r. 2003 právě iráckými minoritami. Nejvýstižněji můžeme zhodnotit taktiku saddámovského režimu vůči nesunnitským společenstvím jako „metodu cukru a biče".

Kurdské obyvatelstvo na severu Iráku bylo zvláště na konci osmdesátých let vystaveno brutální (částečně arabizační) kampani, která započala de facto v r. 1986 a trvala až do r. 1989 (Tripp, 2007: 234–236; srv. Karsh–Rautsi, 1996: 175–177 a 206–207); do povědomí se zapsala pod názvem *al-Anfál.*[14] Střízlivé odhady hovoří o 50 000 až o 100 000 obětech, kurdské zdroje hovoří o cca 180 000 obětech. Důvodem protikurdských kampaní byl sice po desetiletí silněji či slaběji projevovaný kurdský separatismus, avšak primární

[13] Nejvyšší označení pro šíitského nábožensko-právního znalce, jde o perský termín, který v překladu znamená „znamení Boží" a zní v arabské obdobě jako *ájatulláh*. Veličiny s titulem *ájatolláh* se těší značné reputaci a respektu a mohou vydávat nábožensko-právní rozhodnutí, tzv. *fatwy*. Nejvýznačnější z *ájatolláhů* mohou být považováni a označováni za tzv. velké *ájatolláhy*. Jedním z nejvýznamnějších je dnes velký *ájatolláh* Alí Sistání v Iráku.

[14] Název kapitoly koránu neboli *súry*, pojednávající o válce a válečné kořisti. Jde o *súru* 8 s názvem Kořist (v arab. *al-Anfál*), která odkazuje k bitvám rané islámské obce, zvláště k bitvě u Badru v r. 624 (Korán, 1991: 482–489).

příčinou represí byl zvláště paranoidní pocit Saddáma Husajna, že kurdské autonomistické požadavky ohrožují jeho politické přežití během války s Íránem. Zpětně se může zdát nadsazené hodnotit protikurdské represe v celé jejich šíři jako „rozmar“ jediného muže, ale Irák se od sedmdesátých let rovnal Saddám Husajn. Vše pronikající kult osobnosti a všudypřítomný bezpečnostní aparát měl zajistit politické přežití Saddáma Husajna, který příležitostně utiskovaným menšinám nastavoval i vlídnou tvář. Vládní ofenzivy a hanění kurdské opozice se tak příležitostně střídalo s široce propagovaným udílením dotací pro kurdské oblasti, zmínkami o respektování kurdské kultury a tradic, jakož i setkáváním kurdských činitelů s laskavým a usmívajícím se vůdcem Saddámem.

Na tomto místě je třeba připomenout, že Kurdové v Iráku vnímají svou etnickou identitu velmi silně, na rozdíl od mnoha jiných etnik v dnešním islámském světě, která ve své politické artikulaci částečně rezignovala na své etnické kořeny ve prospěch příslušnosti k islámské *ummě* (Lapidus, 2007: 826). Kurdskému úsilí o nezávislost však nikdy dříve v historii neprospěla silná vnitřní štěpení – a také saddámovské období přináší hojné důkazy o této slabině kurdských snah. Dvě hlavní kurdské frakce, PUK (Vlastenecký svaz Kurdistánu – vůdce Džalál Tálabání) a KDP (Demokratická strana Kurdistánu – vůdce Masúd Barzání), byly mnohdy zaslepeny vzájemným antagonismem, čehož Saddám Husajn nejednou dovedně využil a rozštěpil tak kurdské řady vyčerpávajícími vnitřními sváry. V období saddámovské nadvlády existují podle autorova mínění tři významné milníky postoje ke Kurdům – za prvé v polovině sedmdesátých let (zvláště 1974–1975) velmi těžké boje irácké armády s kurdskými partyzány (známými jako *pešmergové*[15]), které vyústily v ústupky iráckého režimu kurdským požadavkům. Ústupky však přišly ve slabé chvilce saddámovské diktatury, zle tlačené šáhovým Íránem k přijetí íránských požadavků týkajících se demarkace hranic – výměnou za iráckou „ztrátu tváře“, stvrzenou tzv. Alžírskou dohodou (Grenvill–Wasserstein, 2001: 762–763), mělo být utnutí íránské podpory kurdskému guerillovému hnutí.

S iráckou politickou porážkou v nepřímém vojenském klání a později v jednáních s Íránem (srv. Karsh–Rautsi 1996: 85–91) však přišla pohroma i pro kurdský odboj – s vyschnutím íránské vojenské pomoci irácká vláda ob-

[15] V kurdštině tento výraz, používaný v průběhu celého 20. století, znamená „ten, kdo čelí smrti“.

novila po r. 1975 svou plnou vládu nad odbojným kurdským územím a přišly represe, již tradičně doprovázené i „cukrem“ a někdy i zdánlivě smířlivým postojem Saddáma ke kurdské neposlušnosti (Farouk-Sluglettová–Sluglett, 2003: 215–219). Druhým výrazným milníkem byla druhá fáze irácko-íránské války v letech 1980–1988 a situace, kdy se v r. 1986 ocitl Irák ve své nejtěžší hodině celé války. Pouhé riziko kurdské páté kolony v této chvíli představovalo pro přežití saddámovské diktatury fatální hrozbu, a tak přišly do jisté míry preventivní represe proti Kurdům ze strany režimu, ztělesněné hrůzami kampaně *al-Anfál* (Farouk-Sluglettová–Sluglett, 2003: 308–310; srv. Tripp, 2007: 235–236). Západ sice zná jako symbol represí použití chemických zbraní v městečku Halabdža v r. 1988, ale systematické násilí zahrnovalo nucené přesidlování, sběrné tábory, popravy kurdských mladíků a mužů v tzv. vojenském věku (v praxi od zhruba 14 do 60 let) a další zvěrstva. Zdecimované kurdské obyvatelstvo však přesto povstalo v r. 1991 znovu proti saddámovské krutovládě v rozhodném odporu, který je třetím význačným milníkem kurdské existence pod jařmem saddámovské diktatury. V atmosféře války v Perském zálivu a úspěšné spojenecké operace Pouštní bouře nebyli Kurdové naštěstí zcela ponecháni napospas odvetě režimu (Kropáček, 1999: 216), a započala tak de facto kurdská cesta k nezávislosti, ztělesněné dnes polonezávislou kurdskou regionální vládou. Vždyť kdo by kdysi v letech hlubokého útlaku tušil, že irácký Kurd Džalál Tálabání se stane iráckým prezidentem?

Válka s Íránem v let 1980–1988 (Schulze, 2007: 261–264) v jistém smyslu vydláždila cestu k invazi do malého Kuvajtu, když Husajn v srpnu 1990 zaměstnal svou rozbujelou armádu, aby dobyla „zpupný“ Kuvajt, požadující po Iráku splacení dluhů z válečných let, přestože, jak to Husajn vnímal, tyl maličký Kuvajt z iráckého válečného úsilí a byl tak uchráněn před íránským nebezpečím v osmdesátých letech. Bezprecedentní reakce světa, který pod americkou taktovkou v rámci operace Pouštní bouře vypudil r. 1991 irácké ozbrojené síly z kuvajtského území (Středisko pro kuvajtská studia 1999a: 9–30; srv. Schulze 2007: 293–295), neskončila tehdy pádem saddámovského režimu. Nespokojená kurdská a šíitská populace povstala sice proti režimu, byla však bez podpory Spojenců rozdrcena (Kropáček, 1996: 172; srv. Nakash, 2003: 273–281). Uplynulo dlouhých 12 let nestabilního míru, během nichž byl irácký režim stále obviňován z tajného zbrojení. Inspekce OSN však nedokázaly zajistit žádný důkaz, a byly tak občas pouze konsternovány

neochotou a náladovostí[16] iráckých míst, jež s nimi měla spolupracovat. Do té doby bezprecedentní mezinárodní sankce OSN proti režimu Saddáma Husajna v devadesátých letech měly za následek ještě větší izolaci Iráku (Mango, 2004: 230–231) a zbídačily iráckou populaci (Munier, 2004: 52 a 54–55). Postupné sklouzávání irácké společnosti do marasmu bídy a nemocí (Coughlin, 2003: 331) měl sice „změkčit" program OSN, nazvaný „Ropa za potraviny",[17] leč zisky z programu buď jen obstarávaly vyplácení iráckých válečných reparací[18] Kuvajtu nebo končily v kapsách iráckých elit (Tamtéž).

Deset let po vyhnání irácké armády z kuvajtského území se na území USA uskutečnilo šokující kataklyzma, přelomové 11. září 2001, a USA od podzimu r. 2001 vedly vojenské operace v Afghánistánu (Tanner, 2004: 167–196). Řetězec nepřímých „důkazů", který byl nakonec vyhodnocen jako dostatečný i pro obvinění saddámovského režimu z protiamerických aktivit kolem „11. září", není cílem popisu této studie – dnes se však zdá, že americké rozhodnutí „jít do války" proti iráckému režimu bylo založeno na motivech, jež se zpětně zdají být liché, nepodložené a mylné (Drogin, 2008; srv. Eichler 2004). Jak víme, k dnešnímu dni se v Iráku nenalezly žádné obávané zbraně hromadného ničení a ani se neprokázalo spojení s atentátníky z „11. září" 2001. Dnes existují již mnohá spíše popularizační, leč pečlivě

[16] Obstrukce, kterými irácký režim úmyslně komplikoval inspekce mise OSN UNSCOM v devadesátých letech, zavinily mnoho krizí, jež podkopávaly důvěru sousedních států Iráku, jakož i USA, ve skutečnou likvidaci arzenálů zbraní hromadného ničení. USA v několika případech hrozily i leteckými útoky na irácké cíle, ke kterým nakonec došlo v prosinci 1998. V arabském světě však tyto útoky vyvolaly vlnu nesouhlasu a rozhořčení (Kropáček, 1999: 215–216).

[17] V r. 1991 nabídla OSN Iráku, aby navzdory sankcím prodával omezené množství ropy a zisk z jejího prodeje použil na humanitární účely, což irácký režim tehdy odmítl. Na základě rezoluce č. 986, přijaté 14. dubna 1995, byl zaveden program „ropa za potraviny" (*oil-for-food*), který Iráku opět umožnil použít zisky z ropy na humanitární účely. Realizace programu započala v prosinci 1996 (počáteční hodnota byla cca 2 miliardy USD během šestiměsíčního období). V r. 1998 Irák produkoval každých 6 měsíců 5,26 miliardy barelů ropy. 72 % zisku bylo určeno na zásobování iráckých provincií, 25 % na válečné reparace, 2,2 % na administrativu a operační náklady OSN, spjaté s programem, a 0,8 % na zbrojní inspekce OSN. 22. května 2003 bylo oznámeno, že program bude do 6 měsíců ukončen a odpovědnost za pokračující aktivity převezme americká okupační správa (oficiální portál OSN http://www.un.org/Depts/oip/).

[18] Irácká invaze do Kuvajtu měla vskutku charakter mj. systematického a organizovaného plenění. Pro dokumentaci těchto zločinů vznikla tzv. Kompenzační komise OSN (Středisko pro kuvajtská studia, 1997a). Odhadem vznikly Kuvajtu škody ve výši 200–300 miliard USD (Středisko pro kuvajtská studia, 1999a: 142–145).

zdokumentovaná díla publicistů (Koch, 2006: 269–270; srv. Tanner, 2004: 241–243) i seriózní prameny od erudovaných expertů (Keppel, 2006: 176–185; srv. Nance, 2007), které dokumentují neuvěřitelnou politizaci zpravodajských služeb a účelové překrucování faktů. Vychladla i tzv. „pražská stopa“, po jistou dobu hýčkaná a kýžená zpravodajská informace, dokazující americkou „pravdu“ (Keppel, 2006: 184). Vojenská invaze USA v Iráku, která byla zahájena v březnu 2003, tak byla založena na vykonstruovaných obviněních a byla USA podložena „nezvratnými důkazy“, předloženými a podpořenými zpolitizovanými zpravodajskými službami. Jakási „morální kocovina“, pramenící z výše popsaného, přetrvává v USA dodnes (např. Walzer, 2004). Období po invazi je předmětem druhé podkapitoly, která dokumentuje průběh invaze, postinvazní období a následný vzestup iráckého povstání proti americké okupaci a jejím následkům.

2.2 Irák v letech 2003–2009

> *„Zdá se být jasné, že je možné vést spravedlivou válku a válčit spravedlivě, a přesto morálně pošramotit dozvuky* (této) *války – například zřízením satelitního režimu, nebo snahou o odplatu vůči občanům poraženého státu (agresora), anebo třeba neúspěchem v pomoci lidem, jež měla humanitární intervence zachránit a zlepšit jejich životy. Ale je možný též opak? Aby byla vedena nespravedlivá válka a potom byl vytvořen slušný politický řád? Tato možnost je stěží představitelná...“*
>
> (z úvah prof. Michaela Walzera, obsažených v knize *Arguing about War* /Polemiky o válce/, vydané přibližně rok po americké invazi do Iráku; Walzer, 2005: 163)

> *„Pamatuj na Fallúdžu!“*
>
> (jedno z velmi oblíbených a rozšířených hesel iráckého povstání; Nance 2007: 359)

Druhá podkapitola obsahuje popis takřka všech stěžejních událostí v Iráku v letech 2003–2009, které byly pozadím pro začátky a metamorfózy iráckého povstání. Některé z popsaných událostí mohly pochopitelně irácké povstání

tlumit, jiné zase inspirovat či intenzifikovat, ale v každém případě byly neodmyslitelným podhoubím pro pestrou povstaleckou scénu v Iráku. Proto je přirozeně velmi důležité toto období náležitě popsat a pochopit, neboť elementy iráckého povstání ve své taktice i rétorice překvapivě pružně reagovaly na aktuální vývoj těch událostí v Iráku, které samy považovaly za klíčové. Třebaže sled oněch událostí je popsán v chronologickém sledu, nutně občas narážíme na „překryv" v jejich popisu tam, kde by striktním chronologickým rámcem utrpěla logika textu. Proto je např. poprava Saddáma Husajna (z konce r. 2006) popsána v části, která hovoří o stoupající frustraci iráckých sunnitů v let 2003–2004.

2.2.1 Invaze a chaos

> *„V r. 1424 hidžry* (r. 2003) *bezohledný kriminálník Bush a jeho kumpáni spáchali zločin, kterým hrozil Iráku a lidstvu."*
>
> (z projevu iráckého prezidenta Saddáma Husajna k iráckému národu v dubnu 2003)[19]

> *„…budoucnost je džihád. Víte o někom, kdo dokáže spolknout takové ponížení? Necháte je okupovat vaši zemi a budete sedět a nic nedělat?…"*
>
> (sunnitský duchovní Muhammad Alí Abbás, mešita v Ramádí, červen 2003; Hashim, 2006: 23)

Nebude příliš originální, pokud autor napíše, že zatímco Američané byli připraveni na vojenskou fázi svého plánu na svržení režimu Saddáma Husajna, tak jejich civilní „poválečné" plánování mělo, mírně řečeno, vážné trhliny. To je všeobecně přijímaný fakt, který, mnohokrát opakován, pregnantně poukazuje na to, že „USA byly připraveny na válku, ovšem nebyly připraveny na mír".

„Poválečný" chaos a postupný nárůst násilí od r. 2003 překvapil dokonce i mezinárodní skeptiky, kteří kritizovali nepřipravenost USA na předpokládanou poválečnou obnovu státu. Svou roli sehrál i fakt, že Američané příliš přecenili význam některých iráckých prominentů, do kterých vkládali na-

[19] Výrok citovala agentura AP (Saba, 2003).

děje, stejně jako nedocenili význam a oblibu některých iráckých politiků a duchovních, kteří zmařili v „poválečných“ letech rozmanité plány americké administrativy.

Pozemní invaze USA do Iráku začala 20. března 2003. Proběhla překvapivě snadno a jen s malým počtem obětí ve spojeneckých řadách – do 1. května zahynulo 139 amerických a 33 britských vojáků. Již na počátku dubna pronikaly americké jednotky na okraje Bagdádu a symbolem dobytí Bagdádu se stala známá scéna z 9. dubna 2003, při níž nepočetný dav Iráčanů na bagdádském náměstí Firdaus strhl sochu Saddáma Husajna. Dalším milníkem byl 1. květen 2003, kdy americký prezident Bush ve svém projevu na palubě americké letadlové lodi Abraham Lincoln oznámil skončení bojových operací. Za jeho zády přitom visel nápis „Mission Accomplished“ (Mise splněna), přičemž v dalších letech se ukázalo, že nic nebylo vzdálenějšího pravdě. Jen do konce r. 2003 od Bushova projevu zahynulo v Iráku dalších 347 amerických vojáků (www.icasualties.org). Tyto počty měly dramaticky stoupat.

Anarchická situace, která doprovázela pád Saddáma Husajna (Burns, 2003; srv. Dabrowska–Hann 2008: 121–122), volala po rychlém řešení chaotického stavu v zemi. Rozsáhlé rabování a ničení vládních objektů Iráčany bylo na jaře 2003 obrovským problémem, mj. i kvůli rabování armádních zbrojnic (Nance, 2007: 186–187), z nichž zmizely mj. desítky tun zbraní a výbušnin. Jedinými ministerstvy, která byla Američany účinně ochráněna, bylo ministerstvo pro ropný průmysl, ministerstvo obrany a ministerstvo vnitra, bedlivě od počátku střežené okupačními jednotkami, třebaže se informace o hlídaných ministerstvech rozcházejí (Sells, 2003; srv. Burns, 2003). USA tedy nejenže totálně selhaly v ochraně mnoha klíčových objektů, ale nedokázaly ani zajistit základní bezpečnost v ulicích, což vedlo mj. k šokujícímu rozsahu plenění. Jako by ožívala slova expertů, kteří tvrdí, že *„‚politická hnutí čerpají svou energii z vytlačení soukromých pocitů na pozornost k veřejným věcem‘. Během politické krize, jak píše* (Laswell)*, si ‚podvědomí jásavě vysvětluje (pád vůdce) jako osvobození od veškerého nátlaku, a jednotlivci, kteří v dané společnosti disponují nejméně ukotvenou osobnostní charakteristikou, jsou nutkáni k aktům rozkrádání a násilí‘“* (Gurr, 1971: 163–164). Ušetřeny před pleněním a ničením nebyly ani elektrárny, nemocnice, knihovny a hotely. Značnou světovou pozornost však vzbudil americký nezájem o ochranu historických artefaktů stěží vyčíslitelné hodnoty – a tak bylo nemilosrdně vypleněno nejen Národní muzeum, ale též výjimečná Ná-

rodní knihovna (Martin, 2003; srv. Burns, 2003). Podobný osud postihl i další místa obrovského historického významu, a proto anglický novinář neváhal použít dramatický termín „smrt historie“ pro tehdejší dění v Iráku, které tak drasticky postihlo starobylé dědictví bohaté historie země (Fisk, 2007). Předseda Sboru náčelníků štábů, americký generál Myers, dokonce během rozsáhlého rabování prohlásil v dubnu 2003 k americké nečinnosti při ochraně bagdádského Národního muzea: *„Jako cokoli jiného, je to otázka priorit“* (Burns, 2003). Pro úplnost je však třeba poznamenat, že systematické ničení a krádeže iráckých artefaktů provázelo již celá devadesátá léta 20. století a že již protisaddámovská povstání v r. 1991 byla svědkem velkých škod a plenění (Joffe, 2004). Systematický rozsah plenění, mnohdy zaměřeného i na státní úřady, schraňující dokumenty, popř. na průmyslová zařízení a těžké stroje, vzbuzují někdy i pochybnosti o tom, zdali mohlo jít pouze o činy neorganizované lůzy. Je tedy též možné, že ničení určitých strategických objektů a databází mohlo být v zájmu někdejších představitelů režimu, zametajících po sobě stopy a snažících se obohatit pro nejistou budoucnost, popř. ztížit poválečnou rekonstrukci Iráku (Allawi, 2007: 115–117; srv. Nance, 2007: 155–156).

Dopouštěním postinvazního bezpráví promarnily Spojené státy svou tzv. „zlatou hodinu“ (*golden hour*), jak se obecně nazývá období krátce po invazi, kdy *„intervenční správa potřebuje mít k dispozici minimální souhrn prostředků: dostatek vojenských jednotek, policistů, civilních správců a též humanitární zásoby, aby zabezpečila alespoň hlavní město“* (Dobbins et al., 2006: 28). V Iráku neměly USA na jaře 2003 ani dostatek vojáků, vůbec žádné policisty, humanitární zásoby byly velmi sporé a civilní správa se rodila poměrně těžkopádně a především příliš pomalu. Prvním americkým správcem Iráku byl jmenován americký generál ve výslužbě Jay Garner, který se stal představitelem tzv. ORHA (*Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance* – Úřad pro rekonstrukci a humanitární pomoc). Existence této instituce však netrvala dlouho, zřejmě kvůli sporům v americké administrativě byla v květnu 2003 nahrazena novou správou, jež nesla název CPA (*Coalition Provisional Authority* – Koaliční prozatímní správa). Jejím představitelem se stal velvyslanec L. Paul Bremer III. CPA byla de facto vládou Iráku až do převzetí moci iráckou prozatímní vládou 28. června 2004 (IIG – *Iraqi Interim Government*). V době mandátu CPA se jejím poradním orgánem stala

IGC (*Iraqi Governing Council* – Irácká vládnoucí rada), ustavená v červenci 2003. Ani prostým Iráčanům však nemohlo uniknout, že CPA stále rozhoduje o všech klíčových záležitostech Iráku, a IGC má tedy nejen nižší statut, ale navíc je i rozháraná vnitřními sváry (Khalil, 2004). Vzhledem k tomu, že na podzim 2003 se situace v Iráku již rapidně zhoršovala, americká okupační správa, jakož i hlavní irácké úřady sídlily ve střeženém centru Bagdádu, které je dodnes neoficiálně známo jako Zelená zóna (*Green Zone*), což je mnohem používanější název než oficiální označení Mezinárodní zóna (*International Zone*). Zbylá část Bagdádu se stala známou jako Rudá zóna (*Red Zone*), přičemž jedno velmi trefné přirovnání z r. 2008 rozdíl mezi Zelenou a Rudou zónou vysvětlilo jako rozdíl mezi *„safari parkem a skutečnou džunglí“* (Dabrowska–Hann, 2008: 124). Někdejší vrcholný irácký politik Alí Allawí označil Zelenou zónu za *„symbol všeho špatného, co se v Iráku přihodilo od období okupace“,* a její irácké obyvatele pak za *„izolovanou politickou kastu, která žije bok po boku s cizineckou kolonií, přičemž obě skupiny jsou odříznuté od hrozného a každodenního strádání Iráčanů“* (Allawi, 2007: xii).

Myriáda rozmanitých studií, které se po konci studené války zabývají postkonfliktní rekonstrukcí a tzv. *nation-building* a *state-builidng*, představuje dnes již obrovskou sumu empirických informací, jež hodnotí státy tak odlišné, jako např. Salvador, Afghánistán a Irák (Dobbins et al., 2006; Rotberg, 2007; srv. Brown et al., 2001). Jedna z rozsáhlých studií uvádí: *„Obecně řečeno, existují dva alternativní přístupy k podnícení reforem, které mohou násilnou společnost změnit na společnost, která žije v míru se svými sousedy a sama se sebou. Jedna by mohla být nazvána kooptováním* (co-option*), během něhož se intervenční správa snaží spolupracovat s existujícími institucemi a jednat, více či méně nestranně, se všemi sociálními silami a mocenskými centry, a aby se jejich pokračující soupeření o moc a bohatství odehrávalo nikoliv násilnými, ale mírovými prostředky. Alternativní přístup by mohl být nazván dekonstrukcí* (deconstruction)*, během níž se intervenční správa zprvu snaží demontovat existující státní aparát a poté vybudovat nový, a to v procesu, který vědomě oslabuje jeden element společnosti a posilňuje jiné elementy.“* Pak ovšem hrozí, že *„…ti, kteří jsou zvýhodněni intervencí, mohou začít zneužívat své pozice. Ti znevýhodnění se mohou rozhodnout zhatit záměry intervenční správy“* (Dobbins et al., 2006: 24). USA v Iráku jasně volily „dekonstrukci“ a těmi „znevýhodněnými“ se stali především iráčtí su-

nnité. Jejich odpor proti novým pořádkům a intenzita jejich obav byly očekávatelným katalyzátorem pro doutnající povstání, jež se postupně stalo ničivou sunnitskou reakcí na americký vpád, který je mrštil do nejistého období.

CPA hned v počátcích své činnosti vydala dvě nařízení, která měla v konečném důsledku zhoubný efekt na „poválečný“ vývoj Iráku a dozajista rozšířila řady iráckých povstaleckých uskupení. Nařízení č. 1 bylo zaměřené na debaasizaci irácké společnosti (Allawi, 2007: 147–162; srv. Bremer 2006: 39–42), což v praxi znamenalo, že bývalí příslušníci vládnoucí strany Baas, kteří tvořili první čtyři patra stranické hierarchie, ztratili svou práci – v nejvýše uváděných číslech se odhaduje, že o své zaměstnání takto přišlo cca 140 000 iráckých straníků tvořících páteř irácké administrativy za saddámovského režimu (Bakshi, 2008). Ovšem menší a střízlivější odhady hovoří o 20 000–30 000 stranících, jichž se nařízení týkalo (srv. Allawi, 2007: 150). Ale zatímco Allawi hovoří o státních úřednících na ministerstvech a v komunální sféře, Bakshi do svých odhadů zahrnuje též baasistickou inteligenci (učitele, novináře aj.) a armádní důstojníky, kteří byli členy Baasu. Přesná čísla je tudíž nemožné zjistit. Netřeba jistě zmiňovat, že mnozí Iráčané, jichž se nařízení týkalo, byli členy Baasu na základě pragmatického uvážení a nepodíleli se na žádných zločinech baasistického režimu. Tento krok ochromil chod irácké společnosti a svým zbytečně širokým záběrem oslabil „poválečnou“ obnovu země. Mnozí z těch, kteří se ocitli bez práce a stali se zneuznanými a vyhozenými ex-baasisty, nabídli postupně své služby, dovednosti a finance klíčícímu iráckému povstání. Rovněž nařízení č. 2 z konce května 2003 rozpustit iráckou armádu a další bezpečnostní složky padlého režimu, včetně policie a zpravodajských služeb (Allawi, 2007: 155–159; srv. Bremer, 2006: 54–56), bylo velmi nerozumným a závažným krokem, neboť o zaměstnání a příjmy přišlo cca 350 000 až 400 000 iráckých příslušníků bezpečnostních složek. Za Bremerovy administrativy bylo sice krátce po rozpuštění především irácké armády v reakci na předpokládanou nespokojenost odsouhlaseno vyplácení 50–150 USD měsíčně pro cca 250 000 mužů, avšak tento nejistý plat, nepříliš vysoký, nemohl zdaleka uspokojit vzpomínky na minulost a obavy z budoucnosti, kterou bývalí iráčtí vojáci či zpravodajci pociťovali. Výsledkem bylo zapojení mnoha z nich do protiamerických aktivit v následujícím období.

Jestliže se náhle dezorientovaní sunnité ocitli v jakémsi politickém vakuu, iráčtí šíité velmi dobře vytušili, že přichází jejich chvíle, údobí jejich dominance v postsaddámovském Iráku. Američané si právě proto uvědomovali nutnost silných spojenců v řadách šíitské pospolitosti, ovšem již první měsíce jejich přítomnosti v Iráku přinesly dramatické a nepředpokládatelné změny v rozložení sil uvnitř irácké šíy – za prvé byl na jaře 2003 zavražděn *ájatolláh* Abdul Madžíd Chújí, s jehož podporou v „poválečném" vývoji invazní síly počítaly, za druhé se na jaře 2003 dravě vynořil nový mocenský aktér v podobě radikálního duchovního Muqtady Sadra a za třetí byl sunnitskými radikály zavražděn v srpnu 2003 významný šíitský duchovní Muhammad Báqir Hakím. O tomto vývoji je většinou podrobněji pojednáno v analýze šíitských uskupení ve čtvrté kapitole. Zmíněný vývoj však výrazně narušil jakékoliv americké představy o postsaddámovském kvasu ve světě iráckých šíitů. Nic snad lépe neukazovalo vratkost spojeneckých záměrů a předpokladů než vražda Chújího.

Umírněný irácký šíitský duchovní *ájatolláh* Abdul Madžíd Chújí, s jehož vlivem a přátelským postojem k Západu počítali Američané i Britové, byl záhy po svém příjezdu z londýnského exilu do Iráku ubodán davem ve městě Nadžáf, přičemž jeho vražda v dubnu 2003 byla přisuzována mladému duchovnímu Muqtadu Sadrovi (srv. Nasr, 2007: 190; Katzman, 2009: 19). Sadr pak později ohlásí vznik uskupení Mahdi[20] Army, o němž budeme rozsáhleji hovořit ve čtvrté kapitole. Jisté je to, že Chújího v Nadžáfu obklopil rozhorlený dav, který ho potom brutálně usmrtil, ale zdali šlo o objednávku Muqtady Sadra, se nepodařilo dodnes prokázat. Někteří autoři proto opatrněji hovoří o faktu, že vrazi Chújího byli stoupenci Muqtady Sadra, čímž jen nepřímo naznačují Sadrovo angažmá ve zmíněném incidentu. Zatykač na Sadra byl však vydán, či spíše iniciován, až přibližně po roce na jaře 2004, přičemž se jeho vydání časově shodovalo s rozhodnutím americké CPA omezit štvavý vliv Sadra, brojícího stále směleji proti americkým „vetřelcům". Střetnutí Sadrových milicí a koaličních sil v r. 2004 však jasně ukázalo limity koaličního vlivu na tradiční šíitský mikrokosmos.

[20] *Mahdí* je arabský výraz pro „spasitele", ač doslova tento termín znamená „správně vedený Bohem". Slovo *mahdí* je ústředním pojmem všech islámských mesianistických koncepcí, přičemž zvláště v šíitské věrouce jde o významný pilíř dogmatu. V dominantní odnoži šíitského islámu se předpokládá návrat tzv. skrytého *imáma*, který má přijít jako *mahdí* (srv. Pavlincová–Horyna /eds./, 2003: 587–588).

2.2.2 Zárodky povstání

„Dnes jste vládci. Ale varuji vás, aby vás napadlo, že zůstanete. Odejděte dříve, než vás vyženeme...“
(sunnitský duchovní Ahmad Kubajsí,[21] kázání v mešitě Abú Hanífa v Bagdádu, duben 2003)

„Jsi-li větrem, nezapomeň, že silnější než ty je vichřice.“
(arabské přísloví; Bahbouh–Bahbouhová, 2001: 94)

Léta 2003–2004 byla svědkem postupného sklouzávání Iráku do „poválečného“ marasmu, charakterizovaného vzestupem násilí, včetně vražd, znásilnění, ozbrojených loupeží, únosů apod. (Bremer, 2006; Hashim, 2006; srv. Allawi, 2007; Nance, 2007). Boom kriminality šel ruku v ruce s růstem amerických ztrát, připadajících na vrub iráckým povstalcům. Nespokojená irácká populace, která postrádala zajištění základní bezpečnosti na ulicích, byla dále frustrována i zcela nepravidelnými dodávkami elektřiny, nefungujícím kanalizačním systémem a zhoršováním kvality zdravotnických služeb (srv. Measuring Stability and Security in Iraq, 2005; The Iraq Study Group Report, 2006; Allawi, 2007). Korupce se rozbujela do té míry, že mnozí zkorumpovaní iráčtí zaměstnanci sami přiznávali, že podobné chování by v saddámovském Iráku vyneslo provinilcům provaz. Na benzinových stanicích se tvořily dlouhé fronty, paradoxně ve státě, který disponuje možná největšími zásobami ropy na světě. Odcizení mezi obyčejnými Iráčany a novou iráckou elitou, která žila v odloučené Zelené zóně, gradovalo natolik, že mnozí iráčtí prominenti již ani perimetr Zelené zóny neopouštěli a úplně se „odstřihli“ od každodenní reality, jež byla údělem většiny jejich „poddaných“. Přehmaty amerických okupačních sil zadržujících tisíce domněle vinných Iráčanů (Tripp, 2007: 291–292) vyvrcholily odhalením ponižujících praktik, provozovaných americkými vězeňskými dozorci ve věznici Abú Ghrajb na západním předměstí Bagdádu. Aféra ve věznici Abú Ghrajb v r. 2004 byla

[21] Jeden z nejvýznamnějších sunnitských duchovních, který byl v letech 1998–2003 v exilu ve Spojených arabských emirátech. Po svém návratu na jaře 2003 sice kritizoval americké chyby při okupační správě, avšak např. v létě 2003 při kázání v Sámarrá zakázal útoky proti americkým jednotkám a vyzval Iráčany, aby dali Američanům jeden rok „hájení“. Jeho snahy o vytvoření efektivní sunnitské politické formace v r. 2004 však nebyly úspěšné (Chandrasekaran, 2003; srv. Rosen, 2004).

příznačná pro nedůvěru mnohých Iráčanů, kteří při pádu režimu v r. 2003 s nadějí očekávali, že tato nechvalně proslulá věznice, využívaná již saddámovským režimem, bude americkými „osvoboditeli“ uzavřena. Místo toho se však žalář v Abú Ghrajbu stal symbolem nové zvůle a křivd, tentokrát páchaných Američany. Irácké povstalecké skupiny následně čerpaly i z nenávisti, již odhalení amerických metod v Abú Ghrajbu vzbudilo či posílilo (srv. Hafez, 2007a: 142–143 a 155–156).

Nešťastná a téměř většinou neúmyslná zabití iráckých civilistů při leteckých úderech (Eichler, 2006: 135) a v případech, kdy byli považováni za ohrožení amerických konvojů, přispívala k výbušné směsi zklamání z nesplněných „poválečných“ očekávání, z pokračující vojenské okupace a z chaosu v iráckých ulicích. Pochopitelným důsledkem byl nárůst hněvu a nenávisti vůči Američanům, snahy po pomstě za zabité příbuzné apod. Ochota Američanů připustit „kolaterální škody“ (*collateral damage*), což je výraz, jenž získal oblibu za útoku NATO proti Srbsku v r. 1999, přinášela americkým snahám v Iráku spíše trpké plody. Na základě jednoho zpravodajského tipu americké letectvo např. vybombardovalo objekt, ve kterém významná rodina nejmocnějšího iráckého kmene Dulajm hostila svého hosta, někdejšího baasistického ministra pro kmenové záležitosti, jehož Američané hledali a považovali ho za hrozbu. V době, kdy již bývalý baasistický ministr v domě nebyl, byly na místo jeho předchozího pobytu shozeny dvě americké pumy – při masakru zahynul význačný kmenový *šajch*[22] Málik Charbit a 21 jeho rodinných příslušníků. Jak lakonicky uvádí Nance, tak „*od té doby kmen spojeneckou koalici nepodpořil*“ (Nance, 2007: 322).

Zvláště v počátečním období americké vojenské přítomnosti též přilévala olej do ohně nemotorná americká taktika při bezpečnostních raziích – mnozí američtí vojáci, málo seznámení s muslimskými kulturními normami, si často dovolovali něco zcela neslýchaného – *harám*.[23] Cizí okupanti v uniformách prozkoumávali při honbě za ukrytými zbraněmi a výbušninami intimní do-

[22] Arabský termín, dříve označující kmenového či rodového vůdce. Dnes se používá i pro uctivé oslovení (nejen) starších osob v arabském světě, někdy též žertovně. Titul „*šajch*“ bývá používán i pro muslimské duchovní autority, ovšem nenaznačuje přitom žádné pevné hierarchické zařazení (srv. Pavlincová et al., 1994: 442).

[23] Arabský termín z koránu, znamenající v arabštině „zakázaný“ či „morálně nepřípustný“ (na základě náboženských zákazů). Označuje se jím i společenské tabu, jako je např. nevhodný kontakt muže se ženou, kteří nejsou v příbuzenském ani v manželském svazku (srv. Pavlincová et al., 1994: 456–457).

mácké prostory iráckých rodin a prohledávali a osahávali při vpádech do soukromých domů osoby ženského pohlaví (jichž se mohli dotýkat pouze manželé či synové aj.), zjišťujíce, zdali nejsou ozbrojeny. Při raziích byl rozbíjen nábytek a další předměty a mnozí Iráčané si stěžovali i na krádeže jejich cenností, šperků, peněz apod. Speciálně cvičení psi, kteří jsou v očích muslimů nečistými zvířaty, znesvětili mnohdy při těchto operacích části příbytků, používaných jako modlitebny. Nasazení služebních psů snad mohlo být prominuto a chápáno – ale těžko bylo možné tolerovat nepovolený kontakt se ženami, hlavně v konzervativních oblastech iráckého venkova. Podobné přehmaty (Chehab, 2006: 129–134; srv. Rosen, 2006; Dabrowska–Hann, 2008: 220) dokázaly velmi poškodit vztahy mezi (zvláště americkou a britskou) okupační mocí a iráckým obyvatelstvem, dokonce i v regionech, kde bylo lze očekávat spíše americké okupaci nakloněnou iráckou veřejnost. Jeden z rozčarovaných Iráčanů se nechal v r. 2003 slyšet, že *„byli někteří (Američané), kteří mě v arabštině zdravili ‚ahoj' či ‚mír s Tebou'. Dávali našim dětem sladkosti a svou práci dělali s respektem ... ale jiní s námi jednali jako se psem. Viděl jsem jednoho z nich, jak svou botu položil na hlavu starého muže, který během razie ležel na zemi. Dokonce ani Saddám by takovou věc neudělal. Tehdy jsem si uvědomil, že Američané nepřišli jako osvoboditelé, ale jako okupanti. A moji přátelé a já jsme se rozhodli bojovat. A tak jsme se začali scházet a plánovat. Setkávali jsme se s dalšími a snažili jsme se nakupovat zbraně. Nikdo z nás se nebojí zemřít, ale je to pro nás tvrdé. Jsme prostí muži, rolníci, nikoli vojáci... Ale moji přátelé, a ani já, necítíme nenávist k americkému lidu, dokonce ani k většině jejich vojáků. Chceme jen, aby odešli z naší země..."* (Hashim, 2006: 20). Dokonce i odpůrce saddámovského režimu a bývalý guvernér provincie Babylon, podplukovník Iskandar Džawád Witwit,[24] v r. 2007 prohlásil, že *„...většina Iráčanů, kteří se zapojili do iráckého povstání v let 2003–2004, nebyla od počátku invaze vůbec roz-*

[24] Witwit byl jmenován guvernérem provincie Babylon v dubnu 2003, přičemž byl od počátku znám svou úzkou spoluprací s americkou armádou ve snaze potlačit ozbrojené radikály, bojující proti americkým jednotkám. Byl považován za efektivního správce provincie, díky němuž se Babylon těšil velmi dobré bezpečnostní situaci. Jeho odvolání v prosinci 2003 bylo mnoha Iráčany kritizováno jako politický krok a vyvolalo i demonstrace na jeho podporu ve správním středisku provincie, ve městě Hilla (Council Ousts Babylon Governor, 2003). Důvodem pro odvolání byla skutečnost, že kritici guvernéra v IGC ho obviňovali z členství ve straně Baas, což Witwit popřel. V r. 2009 byl Witwit zástupcem guvernéra provincie Babylon.

hodnuta, že tak učiní. Mnozí až později byli rozezleni amerických chováním, které nerespektovalo společenské normy, na něž byli uvyklí. Ostudné chování mnohých amerických vojáků tak bylo velmi silným faktorem v rozhoření povstání...“ (autorův osobní rozhovor s pplk. Witwitem, Bagdád, září 2007).

Hněv vůči Američanům pomáhaly šířit též fámy – např. zvěsti o údajném znásilnění Iráčanky z Fallúdži na konci dubna 2003 pomáhaly formovat skupiny rozčarovaných a zlostných mužů, kteří poté začali organizovat místní buňky odporu (Rosen, 2006: 68–69). Pád saddámovského režimu byl pochopitelně doprovázen americkým pátráním po jeho významných prominentech. Americký předpoklad, že vypátrání a zabití obou synů Saddáma Husajna v červenci 2003 bude poslední ranou pro irácké povstání, se ukázal být stejně mylný jako přesvědčení, že dopadení svrženého diktátora v prosinci 2003 irácké povstání ochromí. V obou případech nehrála ani jedna událost sebemenší roli v utlumení povstání. Poměrně dlouho se dařilo unikat svrženému prezidentovi, který byl nakonec na základě tipu od informátora zajat americkými jednotkami v prosinci 2003. Nebylo překvapivé, že po celou dobu, co byl na útěku, byl ukrýván svými sunnitskými soukmenovci v oblasti města Tikrít, cca 130 km severně od Bagdádu. Jeho dlouhé věznění nakonec z dlouhodobého hlediska pošramotilo americký triumf z jeho zadržení, neboť završením amerického úspěchu byla jeho potupná poprava na konci r. 2006 iráckou šíitskou administrativou.

Poprava bývalého iráckého vůdce Saddáma Husajna později vyvolala obrovský skandál, který svědčil o jejím velmi nedůstojném a mstivém průběhu (Allawi, 2007: 454–455; srv. Nasr, 2007: 266). Po celém světě kolovaly záběry těla exprezidenta s podlitinami v obličeji a zející ranou v krku. Okolnosti popravy někdejšího iráckého prezidenta 30. prosince 2006 vzbudily celosvětovou pozornost a rozhořčení zvláště v arabském světě. Fakt, že Saddám byl popraven za svou roli v masakru v šíitském městečku Dudžail, stejně jako dva vysocí představitelé jeho režimu, vzbudil i rozhořčení iráckých Kurdů. Zatímco první skandál se týkal posledních exprezidentových okamžiků, kdy byl Saddám Husajn urážen a zesměšňován okolo stojícími šíity, druhý skandál pak odhalil nedůstojné zacházení s Husajnovým mrtvým tělem. První skandál pronikl na veřejnost díky tajně natočenému záznamu z mobilního telefonu, z něhož jsou patrné osobní urážky na adresu Husajna – v pozadí navíc skandují někteří přihlížející účastníci popravy politická hesla, oslavující radikálního šíitského duchovního Muqtadu Sadra. Irácká vláda tehdy sice

oznámila zatčení muže, který tajně záběry pořídil, a distancovala se od tohoto aktu msty, avšak škoda již byla napáchána a jistě nepřispěla k důvěře sunnitů. Nepomohlo ani zdůrazňování řádnosti celého procesu a jeho výsledku v obraně proti přicházejícím negativním reakcím z celého světa. K dozvukům popravy patřilo i kritizování načasování této události islámskými státy, neboť poprava se odehrála během významných muslimských svátků, spjatých s poutí do Mekky. Druhý skandál vyvolala údajná fotografie mrtvoly exprezidenta, jež má podlitiny v obličeji a zející ránu v krku. Autor záběrů se podle hovoru, který lze slyšet v pozadí, domluvil na pořízení snímku se zřízenci, kteří odváželi mrtvolu na márách.

V závěru hovoru lze ovšem rovněž slyšet, že muži, kteří mrtvolu Husajna odváželi, netušili patrně nic o tom, že tvůrce záběrů má místo fotoaparátu videokameru. Je zřejmé, že záběry mrtvého těla, kolující na internetu, jen prohloubily v mnoha státech pochybnosti o regulérnosti popravy a vyvolaly negativní reakce iráckých sunnitů. Bylo pochopitelné, že zmíněné skandály jen posílí přesvědčení irácké sunnitské komunity, že proces nebyl spravedlivý, neproběhl řádně a byl de facto projevem šíitské převahy v novodobé irácké politice (Tripp, 2007: 314). Panovaly též americké obavy, že popravu Husajna využijí některé sunnitské radikální skupiny pro ospravedlnění dalšího ozbrojeného boje proti šíitským uskupením a zahraniční okupaci, a aureolu Saddáma Husajna jakožto mučedníka rovněž jako inspirační potenciál při své propagaci a rekrutačních aktivitách. Přesto je nutné poznamenat, že většina povstaleckých skupin se od odkazu Saddáma Husajna distancovala již krátce po propuknutí povstání a některé formace otevřeně jeho odkaz kritizovaly – jen skalní část stoupenců popraveného prezidenta ho nadále velebila jako pozitivní symboliku povstání (In Their Own Words: Reading the Iraqi Insurgency, 2006: 6).

V prvních fázích americké okupace se tedy iráčtí sunnité utvrdili ve své nedůvěře vůči americkým silám. Jako komunita, která byla dříve u moci vzdor svému menšímu zastoupení, očekávali sunnité po americké invazi šíitské represálie, a tak Američany celkem logicky vnímali jako a priori nepřátelsky zaměřené vůči svým řadám. Také invazi do Iráku chápali jako primárně zaměřenou vůči iráckým sunnitům. Navíc skutečnost, že prim v „poválečném“ uspořádání hráli iráčtí šíité, byla stoupající měrou zcela zřejmá. Obě nařízení americké CPA, jež se týkala bývalých příslušníků strany Baas a iráckého bezpečnostního aparátu, se dotkla velmi citelně především sunnitů, kteří

tvořili páteř baasistického stranického aparátu a irácké armády. Není divu, že se zneuznaní, opomíjení a z budoucnosti vyděšení sunnité postupně zapojovali do protiamerických aktivit – jak jsme si ukázali, důvodů si pro to mohli najít více než dost.

Nicméně neklid zachvátil krátce po invazi i šíitskou komunitu, ať již její příslušníky, kteří se cítili být především nacionalisté a z principu začali bojovat proti okupaci, či např. šíity s radikálním islámským světonázorem, kteří chápali svůj boj jako globálnější islámský *džihád*.[25] Ostatně byli též šíité, které americká okupace připravila o jejich postavení či odkryla jejich dosud neznámé spojení se saddámovským režimem. Nejednou se tak rozhořely i střety v šíitské komunitě, která se navzájem obviňovala z věrolomných svazků s bývalým režimem – např. po objevení masových hrobů z r. 1991 u města Hilla, při němž byl významný šíitský činitel obviněn z napomáhání k tomuto zločinu, což v iráckých poměrech znamenalo, že se proti sobě postavily mocné šíitské rodinné klany (srv. Durkin, 2003). Není mimochodem vyloučeno, že do iráckého povstání proti okupaci se zapojovali i iráčtí křesťané z ryze vlasteneckých či z osobních důvodů, avšak jejich počet byl patrně nevelký.

Katalyzátorem šíitského povstání proti americké okupaci se stala snaha CPA zakázat vydávání tiskoviny Muqtady Sadra s názvem *Hawza*, jejíž štvavý protiamerický tón podle CPA narušoval stabilitu „poválečného“ vývoje. Společně s tažením proti *Hawze* byl Američany aktivován zatykač, vydaný iráckým soudcem na Sadra (v souvislosti s vraždou *ájatolláha* Chújího v dubnu 2003) několik měsíců předtím. Sadr však překvapivě zmobilizoval obrovskou sílu, která začala na jihu Iráku útočit proti koaličním silám – ve stejnou dobu již probíhaly těžké boje proti sunnitským povstalcům na západě Iráku. Pokud jde o šíitské povstání, Američané jasně podcenili Muqtadu Sadra a jeho vliv, plynoucí z vážnosti jeho rodiny. Z vojenského hlediska však nevycvičené milice Mahdi Army ztrácely stovky mužů při zběsilých útocích na cvičenou a disciplinovanou sílu, již zvláště americké jednotky

[25] Velmi kontroverzní islámský termín, v současnosti se kvůli jeho významu odehrávají zásadní ideologické střety nejen v islámském světě. *Džihád* v primárním pojetí v arabštině znamená „svatá válka“, ale dnes je jeho význam často určován názorovými postoji těch, kteří jej vysvětlují a používají. Podle výkladu liberálních nábožensko-právních znalců může též jít o duševní úsilí či třeba o charitativní činnost, jež jsou nadřazeny fyzické válce. S tím ovšem nesouhlasí přívrženci islámských radikálních myšlenkových proudů. Motivační potenciál *džihádu* jako především „svaté války“ je však v islámském světě skutečně značný (srv. Mendel, 1997).

představovaly. Výsledkem byla patová situace, jež ponechala Muqtadu Sadra jako aktéra „poválečného“ dění v Iráku.

Středem sunnitského povstání se stala tradičně konzervativní (srv. Chehab, 2006: 160–161) západoirácká pouštní provincie Anbár, jejíž centrum Ramádí a další města, jako Fallúdža, Hít či Hadítha, hrála významnou roli v odporu proti americké okupaci. Zvláště město Fallúdža, ležící cca 60 km západně od Bagdádu v srdci provincie Anbár, se stalo proslulé svým divokým odporem proti americké přítomnosti. Za symbolické vyjádření iráckého hněvu a nespokojenosti s „poválečnou“ situací je možno označit „divoký“ incident ve městě Fallúdža 31. března 2004. Skupinka povstalců zde zaútočila na vůz tzv. bezpečnostních kontraktorů, projíždějících městem. Čtyři bývalí příslušníci amerických elitních jednotek působící v Iráku jako najatí experti byli vyvlečeni z auta, popraveni, jejich hlavy byly odseknuty a následně byla jejich bezvládná těla pověšena ze zábradlí mostu a zapálena. Poté byla zohavená a spálená těla vlečena ulicemi Fallúdži za vozíkem, taženým mulou, a nakonec přivázána k nárazníku auta a odvezena pryč. Světem oblétly snímky nadšených přihlížejících, kteří se připojili k hrůzostrašné podívané (Chehab, 2006: 64–65; srv. Bremer, 2006: 316–317).

Americká reakce na sebe nedala dlouho čekat – operace s názvem *Vigilant Resolve* (Rozhodná odpověď), zaměřená na likvidaci povstalců ve Fallúdži, se stala jednou z nejkrvavějších amerických operací v Iráku. Příslušníci americké námořní pěchoty zde zabředli v „tuhých“ bojích s iráckými sunnitskými i šíitskými povstalci a duben 2004 se stal jedním z příkladů toho, jak obtížná a krvavá může být tzv. městská guerilla. Dubnová ofenziva zdaleka nepřinesla Američanům uspokojivé výsledky a jejich snaha o likvidaci povstalců ve Fallúdži, považované za jedno z důležitých nervových center iráckého povstání, vedla k dalším krvavým bojům v listopadu 2004 (operace *Phantom Fury* – Strašidelná zuřivost). Duben i listopad 2004 jsou mj. kvůli událostem ve Fallúdži dodnes nejkrvavějšími měsíci pro americkou armádu v Iráku (www.icasualties.org). Útok na Fallúdžu na jaře 2004 však byl unáhleným politickým rozhodnutím, s nímž americká námořní pěchota nesouhlasila a její velitelé si uvědomovali obtížnost této zbrklé politické „objednávky“ (Hoffman, 2006).

Město Fallúdža se stalo de facto jakýmsi mýtickým místem iráckého povstání, ale i novodobého amerického válečnického étosu. Zároveň stvrdilo postavení pouštní – a převážně sunnitské – province Anbár jako ohniska iráckého povstání, přinejmenším v letech 2004–2007. Až v r. 2008 vystří-

dal Bagdád provincii Anbár na první příčce v počtu zahynuvších koaličních vojáků. Anbár dodnes (podzim 2009) zůstává kvůli předešlým létům na druhém místě ve zmíněné statistice, třebaže úroveň násilí zde patří dnes k těm nižším v Iráku. Jak v červnu 2008 poněkud pateticky prohlásil jeden zpravodajský důstojník námořní pěchoty: *„V minulém roce násilí v Anbáru pokleslo o 80–90 %. Tato situace je výsledkem tvrdé práce, kterou námořní pěšáci vykonávají každý den, ve spojení s jejich taktickou trpělivostí a rozvahou. Tento prapor pracoval velmi tvrdě a odvedl vynikající práci, aby splnil své úkoly... a chceme, aby jednotka, která přijde po nás, měla díky nám také úspěch“* (Murphy, 2008).

2.2.3 Sektářská válka a její předehra

„Šíité jsou nepřekonatelnou překážkou, číhajícím hadem, lstivým a záludným škorpiónem, špehujícím nepřítelem a pronikajícím jedem. Vstupujeme zde do bitvy na dvou úrovních. Jednou je zřejmá a otevřená bitva s útočícím nepřítelem a se zjevným bezvěrectvím (USA). *Další bitva je obtížná a zuřivá, se lstivým nepřítelem, který se skrývá za zevnějšek přítele... ale přitom v sobě ukrývá nepřátelství* (iráčtí šíité)*... Jsou to lidé, kteří své bezvěrectví a svůj ateismus spojili s politickou prohnaností a s horečným úsilím využít mocenskou krizi... jejíž průběh chtějí využít pro svou moc... ve spolupráci se svými tajnými spojenci, Američany...“*

(výňatek z otevřeného dopisu Abú Musaba Zarqáwího, vůdce teroristického uskupení „al-Qáida v Iráku“, únor 2004; Nasr, 2007: 205–206)

„Našimi nepřáteli nejsou jen ti, kteří nenávidí šíity, ale také okupace, která umožnila extremistům, aby vstoupili do naší posvátné svatyně a zničili ji. Chceme, aby okupační jednotky opustily naši zemi. To je náš hlavní požadavek.“

(šíitský duchovní Aws Chafádží, označovaný jako člen Mahdi Army a poradce Muqtady Sadra, v reakci na zničení šíitské mešity v Sámarrá v únoru 2006; Poole, 2006: 84)

Jedním z rozhodujících momentů námi zkoumaného období (2003–2009) byl bombový útok na šíitskou mešitu v převážně sunnitském městě Sámarrá[26] v únoru 2006. Atak na šíity uctívaný symbol se stal jiskrou, která zažehla krvavé sektářské střety (Allawi, 2007: 443–444), charakterizující zvláště období let 2006–2007. Výsledkem této sektářské občanské války byly tisíce a tisíce mrtvých, ještě větší odcizení a nedůvěra mezi šíitskou a sunnitskou komunitou, a rovněž etnické čištění rozsáhlých oblastí, zvláště Bagdádu. Je příznačné, a to zejména ve světle sektářských krutostí, jež odstartoval výše zmíněný únorový útok, že tehdy (v únoru 2006) se odhadovalo, že koaliční síly kontrolují cca pouhých 30 % Iráku (Poole, 2006: 224). To samozřejmě výrazně ztížilo koaliční snahy o zklidnění bezpečnostní situace krátce po incidentu. Mnohé varovné signály před plným vypuknutím sektářské války však existovaly již v letech předchozích – únorový incident z r. 2006 tak pouze naplno uvolnil stavidla běsnění. K propuknutí sektářské války před r. 2006 velmi přispěla i nevyřešená marginalizace sunnitů v Iráku, kteří často kvůli ní pasivně či aktivně podporovali sunnitské ozbrojené povstání. Ale za svou palčivě vnímanou marginalizaci si do značné míry mohli iráčtí sunnité i sami svým sveřepým odmítáním politického procesu.

Ve volbách v Iráku v lednu 2005 měl být sestaven parlament, který mj. schválí ústavu a přivede zpět na politickou scénu sunnitskou komunitu, avšak volby měly paradoxně zcela opačný účinek a v sunnitské pospolitosti podnítily větší frustraci a podezření z amerického „nadržování“ šíitům (Conneta, 2005a; srv. Conneta, 2005b). USA si též od těchto voleb, stejně jako od tehdy chystaných voleb v Afghánistánu, slibovaly napravení pošramoceného renomé v muslimském světě. Jak uvedl americký ministr zahraničních věcí Collin Powell v září 2004: *„Viděli jsme rostoucí antiamerikanismus v muslimském světě. To nepopřeme. Ale myslím, že to náležitým způsobem překonáme, až muslimský svět uvidí, že... v Afghánistánu se deset milionů lidí registrovalo, aby šli k volbám, a devátého října půjdou k volbám a svobodně zvolí prezidenta... A myslím, že stejnou věc uděláme v Iráku, pokud udržíme stávající kurz a pokud porazíme povstání* (insurgency)*“* (Priest, 2004). Volby

[26] Město Sámarrá bylo v r. 2007 zapsáno na seznam světového dědictví UNESCO, snad i jako symbolický akt v průběhu iráckého povstání. Kromě zmíněné zničené šíitské mešity z 10. století, zvané Askarí či Askaríja, je Sámarrá též místem s mnoha dalšími (nejen) islámskými památkami, pocházejícími zvláště z dob abbásovské éry, z nichž k nejznámějším patří vysoký spirálovitý minaret Malwíja, jeden ze symbolů Iráku (Hattstein–Delius, 2006: 94–112).

však přinesly zklamání, jelikož byly většinou iráckých sunnitů bojkotovány. Význam voleb v lednu 2005, jejichž cílem bylo vytvoření přechodného Národního shromáždění (parlamentu) kvůli sepsání ústavy, však rozpoznali Kurdové a především iráčtí šíité, kteří zvítězili utvořením šíitské tzv. Sjednocené irácké aliance (UIA – *United Iraqi Alliance*). Nejvyšší šíitská autorita v Iráku, velký *ájatolláh* Sistání, dokonce nabádal k účasti i všechny šíitské voličky a prohlásil, že k volbám by měly jít i tehdy, pokud jim účast zakáže jejich manžel (Nasr, 2007: 189). Výsledkem bylo přesvědčivé vítězství UIA (s téměř 50 % získaných hlasů) a každý třetí šíitský volič byl ženského pohlaví. Šíitsko-kurdské vítězství (aliance PUK a KDP získala přes 25 % hlasů) vedlo k ještě větší marginalizaci sunnitů, kterým chyběla jakákoliv oficiální politická platforma. Tato chyba byla představiteli iráckých sunnitů záhy rozpoznána a během parlamentních voleb v prosinci 2005 již nebyla opakována.

Výsledek voleb z ledna 2005 tedy též demonstroval obrovskou fragmentaci sunnitské pospolitosti, která se nesjednotila v žádném sjednocujícím hnutí, nýbrž nadále dlela roztříštěna na navzájem (většinou) nespolupracující klanové, kmenové, politické a povstalecké skupiny – účast sunnitských voličů v provincii Anbár se rovnala pouhým 2 % (!), zatímco např. volební účast v kurdských regionech (provincie Dohúk, Erbil a Sulajmáníja) byla téměř 90 %. Volební výsledky byly tedy ve světle kýženého sunnitského zapojení do politického procesu více než nepovzbudivé. Jediná významnější sunnitská formace (jménem „Iráčané“, vedená sunnitským politikem Ghází Jáwarem) skončila ve volbách v lednu 2005 debaklem, když získala necelá 2 % hlasů, a iráčtí sunnité tak obsadili z celkových 275 křesel pouhých 5 křesel.

O fragmentaci sunnitské povstalecké scény bude řeč ve čtvrté kapitole, avšak jak je nasnadě, tak i politická reprezentace iráckých sunnitů trpěla chronickým nesouladem. Během povstání se vynořily dvě sunnitské formace, usilující mluvit za sunnitskou komunitu (Allawi, 2007; srv. Rosen, 2006). Tou zpočátku spíše méně úspěšnou byla Irácká islámská strana (IIP – *Iraqi Islamic Party*), navazující na někdejší zárodky irácké odnože Muslimského bratrstva (odnože, jež nebyla s původním egyptským Muslimským bratrstvem nijak formálně spojena, jen inspirována!). Strana IIP, jejíž mocenské centrum tradičně spočívalo v Mósulu, ukázala již v začátcích povstání, že její agenda je nejen výrazem odporu proti americké okupaci, nýbrž též snahou výrazně islamizovat způsob života v Iráku – islamizace IIP se tak zaměřila např. na zavírání kin a potírání dalších „nemorálních“ zařízení, přičemž

své násilné i nenásilné aktivity soustředila především na Mósul (Rosen, 2006: 42–43). Rovněž se pokusila o kopírování klasické taktiky Muslimského bratrstva (Husseini, 1956; srv. Raděj, 2002) budováním charitativního sektoru. Ve svých islamizačních snahách však nebyla nikterak úspěšná a sekulárně smýšlející Iráčany náboženský význam strany moc nezajímal. (Navíc si pohrdání v mnoha sunnitských kruzích vysloužila IIP svou účastí na činnosti irácké vlády, IGC, v r. 2004 a též tím, že se její představitelé ve Fallúdži nezapojili v r. 2004 do organizování ozbrojeného odporu proti Američanům.) V jistém smyslu tak jde o zajímavou historickou paralelu, jelikož ve čtyřicátých a padesátých letech měla IIP se svou islamizující agendou v Iráku jen velmi omezený úspěch – kromě restrikcí ze strany režimů a kromě nelibosti šíitské komunity vůči tehdejším bratřím bylo velkou překážkou i velmi silné nacionalistické smýšlení Iráčanů po druhé světové válce (Husseini, 1956: 84). Strana sice po zákazu své činnosti v šedesátých letech stále přežívala a nadále existovala, těšíc se občasným obdobím tolerance stávajících režimů, v devadesátých letech posílila svou činnost vlivem pragmatického islamizačního kurzu Saddáma Husajna, avšak plnohodnotné započetí a obnovení její politické činnosti paradoxně přinesla až americká invaze.

Voleb v lednu 2005 se IIP na poslední chvíli nezúčastnila, přičemž za hlavní důvod označila špatnou bezpečnostní situaci pro sunnitské voliče, kteří by šli k volbám – její neúčast však byla patrně i snahou nepopudit většinu iráckých sunnitů. Vliv strany však na politické scéně postupně zesílil s útlumem sunnitského povstání a s tím, jak se proměňoval postoj sunnitské komunity k účasti ve volbách, kdy byla IIP zároveň ochotna zaujmout pragmatičtější postoj k politickému procesu. To symbolizovaly parlamentní volby v prosinci 2005, v nichž se IIP zapojila do sunnitského bloku (nazvaného Irácká fronta shody, neboli IAF – *Iraqi Accord Front*), jenž získal cca 15 % hlasů, a tedy 44 křesel v parlamentu. Širokou oblibu IIP však může i do budoucna komplikovat příliš striktně religiózní charakter strany. Tyto volby tedy již vytvořily příznivější prostředí pro útlum sunnitského povstání, ale jinak irácké sunnity nijak nepřesvědčily o tom, že by byl jejich podíl na správě Iráku vřele vítán.

Většině sunnitské populace však během povstání vyhovoval spíše nesmiřitelný postoj Asociace muslimských učenců (AMS – *Association of Muslim Scholars*), která se proto těšila široké lidové podpoře, měla přímé vazby na

sunnitské povstání a sunnitským skupinám poskytovala náboženské ospravedlnění a zdůvodnění jejich ozbrojeného boje, což ostatně plní i dodnes (http://www.heyetnet.org/eng/). Tento postoj ji vymezil vůči pragmatičtější IIP (Chehab, 2006: 168–169), téměř od počátku se podílející na politickém procesu (s výjimkou voleb v lednu 2005). Mnozí představitelé AMS byli zabiti při amerických operacích, mešity spojované s AMS byly často terčem amerických razií a její činnost byla pod drobnohledem amerických okupačních sil. To jí samozřejmě vyneslo uznání většiny iráckých sunnitů v době, kdy nejsilněji vnímali svou politickou marginalizaci. Kromě plamenných výzev k boji proti americké okupaci však činitelé AMS získávali též finanční příspěvky ze zahraničí (zřejmě především od bohatých Arabů z oblasti Perského zálivu), které pomáhaly financovat sunnitské povstání (Allawi, 2007: 182–183; srv. Rosen, 2006: 69). Ústřední postavou AMS byl vlivný sunnitský duchovní Hárith Dhárí, jehož syn Muthanna Dhárí působil často jako mluvčí asociace. V r. 2006 vydala šíitská vláda na Háritha Dhárího zatykač za podněcování sektářské nenávisti, avšak jeho vliv (vlastně vliv AMS) to neomezilo, neboť síla AMS tkví v její do jisté míry apolitické struktuře, a v současné době je Dhárí uznávaným mluvčím iráckého povstání, propagujícím jej osobně po celém světě, např. v r. 2009 na konferencích v Libyi, v Turecku apod.

Ačkoli většina sunnitských povstalců v rámci svých spíše nacionalistických snah útočila proti koaličním jednotkám, nejradikálnější křídlo sunnitského povstání, hnané ideologií islámského radikalismu, již od r. 2003 do svých cílů zahrnulo též šíitské představitele. Činnost těchto islámských radikálních uskupení byla společně s již popisovanou marginalizací sunnitů předehrou ke krvavé sektářské válce. Systematická vlna vraždění se zaměřila např. proti šíitským náboženským představitelům, později následovaly velmi krvavé útoky proti šíitským rekrutům, čekajícím před náborovými středisky, proti šíitským tržištím a náboženským shromážděním. Pozoruhodné je, že šíitská komunita se ve své velké většině zdržela odvetných útoků, a skutečně až na výjimky nedocházelo k obdobným útokům proti sunnitům, neboť protišíitské ataky byly i šíity chápány jako dílo fanatické skupinky iráckých sunnitů, spojených se zahraničními elementy (Nasr, 2007: 196–198; srv. Dabrowska–Hann, 2008: 16). Velmi pozitivní roli sehrál při udržování klidu v řadách iráckých šíitů velký *ájatolláh* Sistání. Za většinou protisunnitských útoků před

únorem 2006 stála nejradikálnější protisunnitská složka v řadách irácké šíy, což byl Badr Corps, který stále více ovládal irácké ministerstvo vnitra a zneužíval této pozice k čistkám a vraždám sunnitů v Bagdádu.

Šíitský „pohár trpělivosti“ však únorovým incidentem skutečně přetekl a intenzita násilné reakce šíitů byla ohromující. Bezprostředně po incidentu bylo zabito cca 1300 Iráčanů, převážně sunnitů, byly ničeny a vypalovány sunnitské mešity, zabíjeni náboženští představitelé obou komunit a výzvy ke smířlivosti zcela zanikly v násilí, zplozeném útokem. Nic nemohlo symbolizovat sunnitsko-šíitský rozkol lépe než dramatická změna ve vzájemných postojích mezi AMS a Muqtadou Sadrem. Do té doby AMS velebila a podporovala Sadra jako jednoho z vůdců iráckého povstání, přičemž Sadr oplácel činitelům AMS stejnou mincí. Zapojení milicí Mahdi Army do masakrů sunnitů však vzbudilo odpor a kritiku AMS, jež se do té doby snažila o sjednocující nacionalistický postoj (Allawi, 2007: 444).

Léta 2006–2007 (Allawi, 2007: 443–446; srv. Tripp, 2007: 306–316; Nasr, 2007: 263–268) se stávají v iráckém povstání „dobou temna“, dochází k rozsáhlému etnicko-náboženskému „čištění“ bagdádských čtvrtích a v této podivné městské válce vyhrávají iráčtí šíité, kteří ke svému triumfu zneužívají i svých oficiálních pozic v bezpečnostních složkách a na státních úřadech. Každý den se v Bagdádu nacházejí mrtvoly se stopami mučení, se hřebíky ve hlavách, s provrtanými hlavami a svázanýma rukama, s kápěmi na hlavách – mrtvoly bývají pohozené na skládkách, na ulicích či plavou v Tigridu. Na falešných check-pointech dochází na základě průkazů totožnosti, v nichž je uvedena sektářská příslušnost, ke kriminálním i k „fanatickým“ únosům, při nichž jsou většinou sunnité zabíjeni v ústraní jen proto, že svou sunnitskou příslušnost mají napsánu v *huwwíje* (průkaz totožnosti). V mnohé dny je ráno nalezeno pohozených padesát či šedesát mrtvol po Bagdádu, přičemž všechny začínají být „šmahem“ označovány za výsledek „sektářského zabíjení“. Nelze už odlišit, jaké zabíjení a únosy se dějí „z rozmaru“, jaké pro výkupné či pouhé sadistické potěšení, či s chladným rozmyslem kvůli sektářské nenávisti, denně posilované krvavými incidenty i z jiných částí země. Rozmáhá se znásilnění a ozbrojené vydírání. Mnohé osoby mizejí beze stopy a dodnes není znám jejich osud, takže většina iráckých rodin pouze předpokládá to nejhorší. Zvěsti o tom, co se stalo sousedům, a traumata, týkající se vlastní rodiny, vedou k obrovskému exodu bagdádských sunnitů – „tichá pošta“ funguje spolehlivě a nikdo nechce přijít o své děti jen kvůli strachu o majetek či proto,

že nepochopil výzvu šíitských milicí, aby opustil čtvrť. Mnozí tuto šanci ani nedostanou a jsou uprostřed noci zavražděni či odvlečeni útočníky, kteří přijíždějí v policejních autech a v přepadových kombinézách skutečné irácké policie, neboť se téměř vždy o skutečné policisty jedná. Taktéž dochází k vyřizování starých účtů a skutečné či domnělé „práskačství" během baasistického režimu je „po zásluze" potrestáno smrtí či vyhnáním sunnitských rodin. Tváří v tvář této násilné reakci však i sunnité, kteří doposud neměli výhrad vůči soužití obou komunit, začínají se stejně vášnivou nenávistí a hněvem útočit na šíitskou pospolitost – výsledkem je vleklá a trpká sektářská válka, jež Irák uvrhne do ještě většího chaosu než v letech 2003–2005. Cestou „ven" se pak postupně stává obrat iráckých sunnitů v provincii Anbár, zapojení sunnitů do politického procesu a konsolidace režimu premiéra Málikího. Závěr roku 2007 a průběh let 2008–2009 je pak v námi primárně sledovaném období prozatím nejslibnějším signálem pro klidnější budoucnost země.

2.2.4 Obrat sunnitů

> *„Naši američtí přátelé nám nerozuměli, když přišli* (do Iráku). *Byli pyšní a tvrdohlaví, a my jsme nebyli jiní. Spolupracovali s oportunisty, ale nyní se obrátili k* (iráckým) *kmenům, a tak by to mělo být."*
>
> (*šajch* Abdul Sattár Abú Ríša, jeden ze zakladatelů „Synů Iráku", hodnotící spojenectví mezi americkou armádou a iráckými sunnity; McCary, 2009: 49)

> *„Četl jsem záznamy o Abú Ríšovi... nestanete se šajchem jen proto, že jste hodný chlapec. Tihle hoši jsou drsní chlapíci... To ale neznamená, že nemohou být spolehlivými spojenci."*
>
> (rozhovor s americkým plukovníkem Seanem McFarlandem, velitelem americké posádky v Ramádí v letech 2006–2007, oceňovaným za úspěchy v navázání kontaktů s anbárskými sunnitskými představiteli; Michaels, 2007)

Jestliže jako problematické a předčasné bylo lze vnímat přílišné zdůrazňování amerických úspěchů v provincii Anbár ještě v r. 2007, vývoj v letech

2008–2009 byl potvrzením, že americká taktika do značné míry dokázala zvrátit negativní trend v oblasti, která dříve stála v popředí protiamerických aktivit (Chehab, 2004; Gordon, 2007; srv. Kagan, 2007). Je pravda, že se již v r. 2007 vytvořila stabilní a silná kmenová sunnitská aliance (jejíž elementy se organizovaly po celý r. 2006), která vyhlásila válku al-Qáidě v Iráku, ale to v žádném případě neznamenalo, že nezávislé sunnitské kmeny pocítily k americkým jednotkám ryzí náklonnost (Kagan, 2007). Šlo z velké míry též o iniciativu sunnitských kmenů v provincii Anbár. Budování vzájemné důvěry mezi americkými jednotkami a anbárskými sunnity byl pochopitelně křehký a opatrný proces (Hoffman, 2006), jakož i americký protipovstalecký experiment, reagující na nabídku anbárských kmenů, aby Američané podpořili jejich boj proti zahraničním teroristům. Z americké strany šlo o zvláštní pokus, jehož výsledek nikdo nedokázal předem odhadnout, přičemž americké spojení s určitými sunnitskými kmenovými představiteli nebylo bez značných rizik – v zemích, rozjitřených konfliktem, může být volba místních spojenců fatálním omylem, zvláště v případech, kdy jsou tito spojenci nenáviděni a opovrhováni. Podobná spojenectví mohou následně cizince, neznalého místního kontextu, výrazně zkompromitovat a určit vnímání jeho osoby místním obyvatelstvem, i kdyby např. bylo toto nevhodné spojenectví zakrátko přerušeno jako špatná volba (Metrinko, 2008: 59–62). Je však výmluvné, že to, co se Američanům nedařilo až do počátku r. 2007, totiž pacifikace povstalecké provincie Anbár, zvládly lokální irácké sunnitské kmeny ipso facto za několik měsíců. Jeden vysoký americký důstojník se nechal v r. 2007 slyšet, že 20 % úspěchu mají na svědomí Američané, avšak za 80 % úspěchu stojí sunnitští *šajchové* (Pitman, 2007). Otázkou však je, jaký stimul je k tomu přiměl?

Příslušníci al-Qáidy v Iráku byli téměř všichni, jak lze předpokládat, sunnité – velmi mnozí byli Iráčané, ale část jejích řad tvořili též zahraniční dobrovolníci, „žoldáci na volné noze“, především saúdští Arabové, Syřané, ale podle různých zpravodajských informací bylo možné mezi jejími příslušníky nalézt též Egypťany, Jemence, Čečeny apod. (Kilcullen, 2007b). Irácká odnož al-Qáidy od počátku války v Iráku v roce 2003 v rámci své ideologie hlásala boj proti „parazitnímu“ šíitskému elementu v Iráku, ale sunnitským kmenům v provincii Anbár to zpočátku nikterak nevadilo. Vždyť se cítily marginalizovány novými šíitskými elitami, které se netajily nedůvěrou a někdy i otevřenou nevraživostí vůči dříve dominující sunnitské komunitě. Zdá

se proto celkem přirozené, že v prvních fázích iráckého povstání měli členové organizace „al-Qáida v Iráku“[27] téměř ve všech částech provincie Anbár podporu místního obyvatelstva. Proč ji však začali ztrácet? Svou roli zřejmě hrály dva faktory, které nebyly příliš zmiňovány ani iráckou šíitskou administrativou, ani americkým velením.

Irácká al-Qáida zřejmě udělala první velkou chybu tím, že své násilí zaměřila nejen proti jednotkám námořní pěchoty v Anbáru (to by ostatně tamním kmenům nebylo na obtíž, vždyť převážná většina Američanů zde byla patrně zabita místním obyvatelstvem), ale začala je „rozsévat“ též v ulicích anbárských měst, což mnohé lhostejné či s al-Qáidou spřátelené irácké kmeny a klany „rozzuřilo“. Za druhé došlo k vývoji, který se dal po zkušenostech z Afghánistánu (z osmdesátých let 20. století) či z Bosny (z devadesátých let 20. století) očekávat – puritánští bojovníci al-Qáidy začali svou formu konzervativního a nesmiřitelného islámu šířit v Anbáru i proti vůli místních obyvatel, přičemž „hřebíkem do rakve“ irácké al-Qáidy v provincii Anbár patrně byly i nepřípustné excesy v podobě vynucených či vyžadovaných sňatků různých muslimských dobrovolníků s dcerami anbárských sunnitů (Hashim, 2009: 23; srv. Kilcullen, 2007b). Několik podobných „nedorozumění“, únosů (a rovněž též porušení lokálních kmenových tradic, preferujících sňatky v rámci kmene) mohlo napomoci rozbít nepsané spojenectví, pošramocené i nevybíravým násilím příchozích *džihádistů*. To vše nemohlo nechat sunnity z Anbáru lhostejné vůči nově příchozím, kteří sice žádali pomoc a patrně očekávali vděk za svou asistenci, leč dostatečně nerespektovali místní zvyklosti. Významnou roli mohl sehrát i fakt, že skupiny zahraničních *mudžáhidů*[28] narušily kvetoucí obchod kmenů, jež se tradičně věnovaly pašo-

[27] Velmi zprofanovaný termín naší doby. Arabský výraz „*al-qáida*“ označuje např. „základnu“ či „databázi“ a stal se označením pro jistý proud muslimských dobrovolníků, kteří v osmdesátých letech vedli *džihád* proti sovětské okupaci a vytvořili tehdy též organizaci, poskytující služby přicházejícím mudžáhidům. Tato skupina začala být později známa jako al-Qáida. Její ústřední postavou se stal saúdskoarabský radikál Usáma bin Ládin, který se později stal též významným představitelem islámského radikalismu, bojujícího (nejen) proti Západu, přičemž základnou al-Qáidy se stal Afghánistán. Al-Qáida zde byla v letech 1996–2001 provázána s hnutím Tálibán. Dnes je al-Qáida po zničení svých afghánských výcvikových táborů a center spíše jakousi „inspirační základnou“, k níž se hlásí islámští radikálové z celého světa (srv. Burke, 2004).

[28] Jeden z dnes již proslulých arabských termínů, označující toho, kdo vykonává *džihád*. Termín je dnes celkem jednotně chápán jako označení muslimských bojovníků, kteří přicházejí jako dobrovolníci do válečných konfliktů na pomoc svým souvěrcům, přičemž věhlas získal termín účastí tisíců

vání rozmanitých výnosných komodit, včetně ropy a zbraní. Objevily se dokonce i zprávy o excesech, kdy příslušníci „al-Qáidy v Iráku“ údajně vraždili Iráčany, kteří kouřili na veřejnosti cigarety (Ackerman, 2007), což ale autor studie považuje za skutečně „nafouklou bublinu“.

Američané dokázali využít stupňující se nepřátelství mezi zahraničními *džihádisty* a místním obyvatelstvem, a tak se posléze vytvořila aliance kmenů, které spojily své síly proti „al-Qáidě v Iráku“ a dodnes de facto stále probíhá mezi oběma stranami nelítostná válka – v rámci zakořeněné krevní msty v regionu Anbár byli chycení příslušníci al-Qáidy většinou okamžitě popravováni, což sice bylo podle některých amerických velitelů v oblasti „problematické“, ale pro zájmy USA natolik vítané, že asi nebylo těžké tyto excesy přehlížet (UNAMI Clippings). Nevyřčenou stránkou těchto událostí byla též skutečnost, že americká armáda platila v amerických dolarech jednotlivé kmenové a klanové velitele, pokud se jim podařilo dohodnuté oblasti svého vlivu „vyčistit“. Odměna za podobné služby mohla činit např. 40 000 či 50 000 USD za konkrétní sektor. Pro rozmanité lokální skupiny dobrovolníků se vžil anglický název *Awakening Council* (Rada probuzení), jehož arabskou obdobou je termín „*sahwa*“. Američané nazývali tyto místní „*sahwy*“ též *Concerned Local Citizens* (CLC – neboli „angažovaní místní občané“), popř. též *Sons of Iraq* (Synové Iráku).

Paradoxně tedy i ti Iráčané, kteří ještě v r. 2006 zabíjeli americké vojáky a útočili na nový „šíitský režim“, dostávali už v r. 2007 americké peníze za zabíjení amerických „nepřátel“ a taktéž podstupovali výcvik v Iráku či v Jordánsku (srv. Pitman, 2007). Sunnitští dobrovolníci, kteří v rámci povstání složili zbraně, začali vzrůstající měrou vstupovat do iráckých bezpečnostních sil, třebaže jejich loajalita snad stále více patřila kmenovým vůdcům. Sunnitské kmeny si tudíž na základě americké strategie uvědomily výhodu faktu, že nejenže po čtyřletém vakuu budují své struktury v bezpečnostním aparátu (což se může časem ukázat jako hrozba iráckému vedení, které na tento fakt od počátku bralo bedlivý zřetel), ale jsou za to navíc (až do podzimu 2008) placeny americkými penězi. Snahy sunnitských dobrovolníků vy-

mudžáhidů, kteří přišli jako dobrovolníci do Afghánistánu v osmdesátých letech, aby bojovali proti sovětské okupaci. Ale za *mudžáhidy* lze označit i jakékoli tuzemské muslimské bojovníky, čelící např. okupaci. Četná propagační prohlášení, nábory a výzvy islámských radikálních skupin dnes apelují obecně na *mudžáhidy*, aby vedli *džihád* proti Západu a též proti „zkaženým“ islámským režimům.

tlačit ze svých oblastí tvrdé jádro iráckých a mezinárodních povstalců se neobešly samozřejmě bez četných obětí – stovky Synů Iráku tak zahynuly při přestřelkách, cílených atentátech apod. Terčem odvety se staly i rodiny místních sunnitských vůdců, kteří tak někdy přišli kvůli vnímané „kolaboraci" o své děti, manželky apod. (Lennox, 2008).

V září 2007 byl např. v Ramádí zavražděn jeden z klíčových spojenců USA v Iráku, sunnitský *šajch* Abdul Sattár Abú Ríša. Tento významný kmenový vůdce, který na začátku roku 2007 založil zastřešující hnutí *Anbar Salvation Council* (zvané též *Anbar Awakening*), bojující proti mezinárodním muslimským dobrovolníkům a příslušníkům irácké al-Qáidy, byl zavražděn bombou nastraženou v autě, kolem něhož projížděla jeho kolona. Kmenový náčelník podlehl na místě svým zraněním, přičemž zabiti byli i jeho tři osobní strážci a pobočník *šajcha*. Zabití *šajcha* také přišlo přesně deset dnů poté, co se Abú Ríša setkal s americkým prezidentem Bushem při jeho bleskové návštěvě letecké základny USA v provincii Anbár – již tehdy označil Kagan Bushovu návštěvu Anbáru za *„Gettysburg*[29] *této války"* (Kagan, 2007). Americký prezident, stejně jako americké vojenské velení, velebil při této příležitosti Abú Ríšu jako národního hrdinu, bojujícího proti terorismu. Jeho smrt označil za obrovskou ztrátu, a jedním dechem poté dodal, že je zabití *šajcha* důkazem *„nebezpečnosti al-Qáidy"* (UNAMI Clippings). Rovněž irácké vedení tehdy označilo zabití kmenového vůdce Abú Ríši za „*národní tragédii*" (UNAMI Clippings). Ofenziva al-Qáidy v Iráku a s ní spojených bojůvek proti Synům Iráku doznala pak obrovského nárůstu na konci r. 2007, kdy Abú Ajjúb Masrí jako představitel irácké al-Qáidy oznámil započetí kampaně proti „*odpadlíkům*" a „*zrádcům*" (Roggio, 2007).

Ne všichni sunnitští dobrovolníci však přijali bezvýhradně plat, aby se poté stali „poslušnými nástroji" Američanů, třebaže těch, kteří i nadále tajně působili pro povstání, nebylo zřejmě mnoho, neboť jinak by se musel americký experiment totálně zhroutit. Některé sunnitské skupiny však např. začaly svého nového polooficiálního postavení zneužívat k soukromým kriminálním aktivitám, ozbrojenému vydírání, vyřizování osobních účtů a vendet aj. Některé sunnitské skupiny se dokonce pouštěly do násilných šarvátek

[29] Odkaz na jednu z rozhodujících bitev americké občanské války (1861–1865). Odehrála se v r. 1863 v oblasti města Gettysburg ve státě Pennsylvánie. Vojska severních států (Unie) zde v nejkrvavější bitvě občanské války de facto porazila vojska jižanské Konfederace (Purvis, 2004: 155).

o vymezení teritoria, v němž budou působit, což bylo zaznamenáno mj. v některých částech Bagdádu (Goode, 2008).

Navzdory některým zmíněným negativním jevům a nejasné budoucnosti Synů Iráku lze konstatovat, že pozitiva amerického experimentu ve zkoumaném období rozhodně převažovala. Vytvořením proamerických sunnitských formací výrazně pokleslo již v r. 2007 násilí v provinciích Anbár, Bagdád a Saláh ad-Dín, dále bylo zabito mnoho iráckých i zahraničních příslušníků povstaleckých skupin, vedoucích boj proti americké armádě, přičemž mnozí povstalci, zabití Syny Iráku, patřili pravděpodobně k tvrdému jádru povstání, neochotnému ke složení zbraní. Zapojením do tzv. *Awakening Councils* taktéž dokázali iráčtí sunnité eliminovat hrozbu vlastní kmenové kultuře, jejíž sociální struktury chtěli zvláště zahraniční *mudžáhidé* využít pomocí sňatků, které by konsolidovaly jejich postavení a pomohly stmelit protiamerický boj. Společně s vymýcením této hrozby byli Synové Iráku pravidelně placeni tak, aby jejich ekonomická frustrace nevedla k opětovnému zapojení do protiamerických a protivládních aktivit. Všichni členové vytvářených proamerických formací museli souhlasit s odebráním svých biometrických údajů a též jejich zbraně byly pečlivě zaregistrovány. (Vzhledem k tomu, že podle iráckých zákonů může mít každá domácnost jednu střelnou zbraň, což bývá obvykle automat „kalašnikov“ AK-47, Synové Iráku nedostávali žádné nové americké zbraně, ale používali své vlastní.) Pro budoucí potřebu tak byla vytvářena obrovská databáze údajů, která by mohla mimo jiné ztížit opětovné zapojení mnohých iráckých sunnitů do řad protivládních skupin (Gordon, 2007). Otázkou nadále zůstává, zdali ochotu Synů Iráku nezhatí nedůvěra šíitské administrativy, která by popř. mohla využít zmíněnou registraci k vydírání sunnitských složek, jež jen velmi neochotně a pomalu začleňuje do stávajícího bezpečnostního aparátu.

2.2.5 Stabilizace Málikího vlády a konsolidace iráckého režimu

„Narovnáš-li srp, stejně se bude podobat ostrému noži.“
Arabské přísloví (Bahbouh–Bahbouhová, 2001: 125)

Třebaže se nejpozději v průběhu r. 2007 zdála vnějším pozorovatelům pozice iráckého premiéra Málikího mnohokrát neudržitelná (Gordon, 2006;

srv. Beehner 2006), jeho zpočátku střízlivě houževnaté lpění na moci a neochvějný politický pragmatismus výrazně přispěly ke značné konsolidaci jeho postavení v průběhu r. 2008. Velkou roli hrálo úspěšné vymýcení vlivu a viditelné přítomnosti milicí Mahdi Army v jihoirácké Basře během dlouhých bojů na jaře 2008, při nichž se šíitský politik Málikí ukázal být vůdcem, schopným zakročit proti vzpurným šíitským milicím a poslat na své souvěrce iráckou armádu. Oblibu Málikího ukázaly i výsledky provinčních voleb na konci ledna 2009, v nichž zaznamenal Málikí značný úspěch (Rubin, 2009a) a nesmírně posílil postavení své strany Dawa (ač pod hlavičkou koalice „State of Law“, jíž ovšem zcela dominovala Dawa) na úkor moci a vlivu ISCI. V širším ohledu tudíž zvítězil sekulární nacionalismus nad politickým islámem a zdálo se, že Iráčané jsou unaveni islamizací politické sféry a radikální islámskou rétorikou (srv. Juburi, 2009). V r. 2009 byl již Málikí nezpochybnitelným „silným mužem“ Iráku, posilujícím svou moc vybranými spojenectvími s kmenovými a náboženskými představiteli a neváhajícím zakročit proti dřívějším a už nevyhovujícím spojencům (Parker, 2009). Sám autor této studie musí přiznat, že nebyl v r. 2007 z „bagdádské perspektivy“ příliš přesvědčen o tom, že by Málikí mohl být ještě v r. 2008 klíčovou postavou irácké politické scény. A přesto nezpochybnitelná stabilizace Málikího vlády a prudce zlepšená reputace jeho politických schopností v očích Iráčanů i mezinárodního společenství jako by na fragmentech jedné lidské skutečnosti a jedné politické kariéry charakterizovala vývoj doby v zemi – a tedy i pokles násilí v Iráku, útlum povstaleckých aktivit a konsolidaci iráckého režimu, vážně zápasícího o svou legitimitu až snad do přelomu let 2007–2008. I v rozhovorech s obyčejnými Iráčany autor postupně na podzim 2007 zaznamenával proměnu jejich názorových postojů k Málikímu, dříve skutečně zesměšňovanému a později uznávanému a někdy až „vynášenému do nebes“. V lednu 2008 byl schválen významný zákon, výrazně zmírňující předchozí debaasizační trend, přičemž tento krok také pomáhal získat sunnitské mínění pro stále silnější Málikího vládu.

Jak již víme, tak ke konsolidaci iráckého režimu nesporně přispěl obrat iráckých sunnitů, jenž měl významný vliv na zklidnění situace v oblastech do té doby permanentně neklidných. Bez sunnitů by to jistě nešlo, ale silným motorem této pozitivní změny byla promyšlená a časem osvědčená americká taktika, zaměřená na získání „srdcí a myslí“. Úsilí o získání iráckých sunnitů

bylo též významně podpořeno navýšením amerického vojenského personálu, který v jiném výrazném časovém mezníku pomáhal „čistit“ Bagdád od povstaleckých bojůvek a kriminálních gangů v průběhu r. 2007. Zbavit Bagdád, srdce Iráku, těch nejvážnějších bezpečnostních hrozeb byl jistě chvályhodný, ale především velmi zásadní krok ve snaze posílit sebedůvěru a rozhodnost irácké vlády. Rok 2008 pak pokračoval dalším zásadním krokem, jímž bylo Málikího zaměření se na šíitské formace, odmítající podřídit se autoritě režimu – zvláště zmíněné boje v Basře na jaře 2008, při nichž se irácká armáda snažila zbavit město dominujícího vlivu šíitských milicí, měly obrovský význam (Katzman, 2008; srv. Parker, 2009). Třebaže Málikího reakce na americké vojenské plány na počátku r. 2007, kdy se hovořilo o amerických posilách, byla dosti vlažná, irácká vláda je nakonec podpořila – její postoj se pak postupně změnil i v možnost zasáhnout proti šíitským milicím, což zpočátku iráčtí důstojníci vylučovali (Maliki Aides Warm Slowly to Bush’s Latest Iraq Policy, 2007).

Rostoucí sebevědomí iráckého režimu, jakož i pokračující trend ve snižování násilí v zemi v r. 2008 a poté ještě výrazněji v r. 2009, vedlo nakonec k iráckému cíli, zmiňovanému nepřetržitě již od americké invaze – tentýž rok došlo ke klíčové dohodě o stažení amerických sil. Dohoda z listopadu 2008, nazvaná *Status of Forces Agreement* (SOFA) neboli Dohoda o statutu sil, stanovila jako nejpozdější termín odchodu amerických jednotek z iráckých *„velkoměst, měst a vesnic“* 30. červen 2009. SOFA má celkem třicet článků, které pokrývají i otázky daní, jurisdikce, skladování vojenského materiálu apod. Článek 24 rovněž stanovuje jako nejpozdější datum odchodu amerických sil z iráckého *„území, vodních ploch a vzdušného prostoru“* 31. prosinec 2011. V článcích 27 a 28 je též vyhrazena možnost irácké vlády požádat americké jednotky o návrat do iráckých měst, pokud bude třeba. Pozoruhodná je též pasáž SOFA, týkající se zadržovaných osob (článek 22), která zdůrazňuje totální pravomoci irácké vlády, pokud jde o zadržování a zatýkání osob, což mohou americké síly provádět pouze na iráckou žádost, a nebo pokud si to vyžaduje okamžitá bojová potřeba (www.cfr.org).

Situace bezprostředně po stažení amerických vojáků z iráckých sídel se zdála v létě 2009 nasvědčovat, že pravdivá byla spíše tvrzení optimistů, kteří považovali irácké bezpečnostní složky za schopné udržet pořádek a za připravené čelit povstalcům. Svědčila o tom i úspěchy průběžně posilovaná sebe-

důvěra Málikího, jenž při oficiální návštěvě USA v červenci 2009 hýřil optimistickými komentáři (Diehl, 2009). Optimismus však poněkud „zchladily“ úspěšné teroristické útoky v září a v říjnu 2009. Stoupající uvědomění o své vlastní síle však může představovat pro irácký režim do budoucna i jistý problém. Jeho větší sebevědomí se totiž projevilo i ve vládních zásazích proti tomu, co začal režim vnímat jako příliš rostoucí a samostatnou sunnitskou ozbrojenou sílu. Sunnitské oddíly, které začaly v letech 2006–2007 vypomáhat americké armádě proti tvrdému jádru povstalců, tak byly ve své působnosti občas šíitskou administrativou omezovány, lokální sunnitští vůdci dokonce zatýkáni a jejich stoupenci podrobeni nátlaku a výhrůžkám (Santora, 2009; srv. Rubin, 2009). A tak se v průběhu let 2008 a 2009 opět začaly některé sunnitské komunity vzpouzet tomu, co vnímaly jako šíitské mocenské uzurpátorství a křivdu – velmi pomalu též podle sunnitů postupovalo začleňování sunnitských provládních bojůvek do pravidelných struktur iráckých bezpečnostních složek, neboť do jara 2009 bylo do iráckých ozbrojených sil, většinou k policii, přijato pouze cca 5 % sunnitských bojovníků (srv. Nordland–Rubin, 2009). Tento slib irácké vlády byl přitom dozajista jedním z motivů, proč se dříve rozzlobení a zneuznaní iráčtí sunnité zapojovali od r. 2006 do aktivit, které pomáhaly dříve opovrhovanou šíitskou administrativu udržet u moci a legitimizovat její postavení. V přání sunnitských dobrovolníků opustit řady *Awakening Council* ve prospěch služby u iráckých bezpečnostních složek byl i silný finanční motiv – zatímco Synové Iráku dostávali měsíčně plat ve výši cca 300 USD, plat iráckého policisty se na jaře 2009 pohyboval ve výši zhruba 600 USD, přičemž iráčtí vojáci dostávali mzdu cca 750 USD (Tamtéž). Vývoj v létě 2009 naznačoval, že pokračující zatýkání vůdců bojůvek *Awakening Council* vzbuzuje v sunnitských kruzích značnou nelibost a navzdory následné sunnitské nespokojenosti pokračují razie šíitské administrativy proti sunnitským vůdcům *sahwy* v neztenčené míře (Nordland, 2009). To se může ukázat jako velký problém v budování důvěry sunnitské pospolitosti, která nad tímto nevděkem a „zaslepeností“ irácké vlády prozatím hořekuje pouze slovně.

V každém případě v druhé polovině r. 2009 bylo možné říci, že Irák si počíná v mnoha ohledech až překvapivě dobře, ovšem rozhodující momenty pro jeho stále se konsolidující režim jej ještě čekají – patří k nim nejen vyřešení otázky postavení iráckých Kurdů a uspokojivé vyřešení otázky sporných

území (zvláště oblast města Kirkúk), ale též zmíněné začleňování dříve oponujících sunnitů do bezpečnostního aparátu a veřejného života. Velmi složitá patrně bude i eliminace zbývajících povstaleckých skupin. Ke kontroverzním záležitostem může též patřit klíčový spor o roli islámského práva *šaría* v životě obyčejných Iráčanů, který může ostře rozdělit iráckou společnost na sekulární a religiózní tábor, přičemž minulost již ukázala potenciál pro sváry, vyplývající z těchto protichůdných názorů (srv. Brown, 2005).

3. Teorie povstání

„Ukažte mi jediný příklad v dějinách, kdy nějaká armáda dokázala okupovat území po dlouhou dobu a porazit guerillovou organizaci, která se těšila obrovské podpoře a politickým sympatiím obyvatelstva. I kdyby mělo být jednostranné stažení vykládáno jako slabost, neznamená to, že by mělo být vyloučeno. Je spousta národů, které tak již učinily: Američané vzdali Vietnam a Rusové utekli z Afghánistánu tak rychle, jak jen mohli. My také můžeme odejít. Nemyslím si, že je jediný zdravě uvažující Francouz, který by dnes litoval stažení z Alžírska. Pravda je, že toho není moc, co IDF (izraelská armáda) *může podniknout proti Hizballáhu.“*

(izraelský publicista Amos Harel)

3.1 Jak označit dění v Iráku?

Na následujících řádcích autor krátce vysvětlí, proč nepovažuje vymezení vhodného termínu pro dění v Iráku za zbytečnou a neplodnou akademickou debatu. Volba termínu, jak přesvědčivě dokazují např. poststrukturalistické koncepty (Kratochvíl–Drulák, 2009: 46–47 a 51–53; srv. Kořan, 2008: 121–128), nejenže konstituuje popisovaný objekt, ale v našem případě rovněž může pozoruhodně naznačovat sympatie či antipatie mluvčího, částečně zkreslovat skutečnost či navádět k určitému názorovému postoji. Volba pojmů je tak leckdy snahou zdiskreditovat legitimitu či serióznost popisovaného fenoménu, a autor proto usiluje o vyjasnění používaného pojmového aparátu a o zvolení pokud možno hodnotově neutrálního a co nejpřesnějšího termínu. O důležitosti volby termínů ve svém více než 75 let starém textu píše i Schmitt (2007: 31), který poznamenává, že: *„...jsou možné četné typy*

a stupně polemického charakteru, nicméně tu lze stále rozpoznat bytostně polemickou povahu politického utváření slov a pojmů. Terminologické otázky se tak stávají vysoce politickými záležitostmi; určité slovo nebo výraz může být zároveň odrazem, signálem, poznávací znakem a zbraní nějaké nepřátelské konfrontace.“

Pro situaci v Iráku se v uplynulých letech vskutku užívala matoucí plejáda rozmanitých termínů, v nichž se mnohdy odráží názorová pozice jejich uživatelů. Autor proto považuje stanovení jednotného a objektivně co nejméně zavádějícího termínu za klíčové. Paralelně stačí v tomto ohledu vzpomenout na spory, týkající se roztříštěné terminologie pro označení islámského radikalismu v devadesátých letech 20. století – termíny „islámský fundamentalismus“ či „islámský extremismus“ soupeřily s mnoha dalšími, mj. s „islamismem“ či s „politickým islámem“, což bylo skutečně velmi matoucí. V odborné literatuře se tehdy, zcela očekávatelně, mnozí uznávaní experti (např. H. Lucke, B. Tibi a F. Burgat, viz Kropáček, 1996: 11–33) pokusili přiřknout každému užívanému a relevantnímu termínu jeho vlastní charakteristiku v rámci odborného diskurzu. Toto úsilí bylo jistě cenné, ovšem v konečném důsledku vedlo k dalšímu zmatení pojmů a k rozpakům, jakou vzniklou typologii přijmout jako nejvíce vyhovující. Žádná se tehdy neukázala být dominantním modelem a dnes panuje v tomto ohledu ještě mnohem větší chaos, způsobený používáním dalších nových termínů (*salafismus*, *wahhábismus* aj.). Dodnes tak v podstatě každý autor, popisující fenomény, spjaté s islámským radikalismem, musí volit vlastní cestu a vysvětlit jím používané termíny v konkrétním a aktuálním kontextu svého díla, což není z vědeckého hlediska právě nejšťastnější. Autor se problémem zabývá v další části kapitoly.

Násilné protiamerické aktivity v Iráku, které se systematicky a ve větším množství začaly odehrávat na podzim 2003, bývají většinou v anglicky psaných studiích, jakož i v oficiálním mluveném projevu souhrnně označovány jako „*insurgency*“, popř. „*Iraqi insurgency*“. Tento termín můžeme do češtiny nejlépe přeložit jako „povstání“ (popř. „irácké povstání“) či „rebelie“, nebo např. kontextuálně též jako „odboj“, „vzpoura“ či „odpor“. Někdy se také pro dění v Iráku dokonce používá přímo termín „*rebellion*“ (rebelie atd.), „*insurrection*“ (povstání atd. – charakterizované někdy v jazykových slovnících jako „spíše nepřipravené, živelného charakteru“) či „*resistance*“ (hnutí odporu, odpor apod.) aj. Pro určité činy iráckých povstalců, popř. i pro irácké

povstání jako takové, se pochopitelně používá též termín „*guerilla warfare*“ (guerillová válka), především tam, kde dochází ke klasičtějším ozbrojeným střetům mezi povstalci a americkou armádou, nebo se velmi často používá také termín „*terrorism*“ (terorismus), a to zvláště v případech, kdy při útocích iráckých povstalců dochází k velkým ztrátám na civilních životech.[30] Volba termínů mnohdy může, jak již bylo řečeno, pochopitelně naznačovat též ideologickou pozici jejich uživatele a tak emocionálně/subjektivně hodnotit činy či charakter iráckého povstání. Nejčastějším výrazem pro irácké povstalce je však i v samém americkém úzu již prve zmíněný pojem „*insurgency*“, resp. „*insurgents*“ (povstalci), používaný v oficiálním diskurzu mj. americkou armádou či americkou diplomacií. S tímto termínem ostatně pracuje i autor a považuje jej za nejpřesnější.

Za trojici nejvlivnějších termínů, které jsou používány v souvislosti s iráckým povstáním a které se – vědomě, či nevědomě – snaží svým sémantickým nábojem pregnantně irácké povstání charakterizovat, považuje autor pojmy „povstání“ (*insurgency*), „terorismus“ (*terrorism*) a „guerillová válka“ (*guerilla warfare*). Tato triáda bude dále zkoumána. Mnohá ostatní alternativní označení (*rebellion, insurrection, uprising* aj.) lze označit jako spíše méně vyhovující (a méně používaná) synonyma slova „*insurgency*“. Za méně vlivné potom můžeme považovat i termíny „nepravidelná válka“ (*irregular warfare*), „malá válka“ (*small war*) či např. „asymetrická válka“ (*asymmetric warfare*), odkazující spíše k určitým metodám (a rovněž blízké termínu „guerillová válka“). Autor je přesvědčen, že pojmy „terorismus“ a „guerillová válka“ lze používat toliko pro některé taktické metody iráckého povstání a není vhodné jimi irácké povstání označovat jako celek. Rovněž autor odmítá občas se objevující názor (Řehák et al., 2008: 6), že termín „*insurgency*“ lze používat jako synonymum slov „guerilla“ či „guerillová válka“.

Podíváme-li se např. do „monumentálního“ slovníku *Webster's Dictionary* (Gove, 1976), nalezneme zajímavé definice termínů „*insurgency*“, „*guerilla warfare*“ a „*terrorism*“, které většinou poměrně zřetelně stanovují hranice jejich použití v našem kontextu. „*Insurgency*“ je definováno jako „*revolta*

[30] Třebaže terorismus je v odborné literatuře dále členěn do rozmanitých typologií a kategorií, většinu teroristických činů v rámci iráckého povstání lze podle autorova mínění zařadit do kategorie tzv. subverzivního terorismu, který je zaměřen proti státnímu zřízení, či přesněji řečeno „*proti etablované moci*“, neboť tou pak může být např. i okupační režim (Řehák et al., 2008: 48–51).

proti uznané vládě, která nedosahuje proporcí organizovaného revolučního hnutí a není uznána jako válečný stav (belligerency)*"* (Gove, 1976: 1173). *„Terrorism"* je definován jako *„systematické použití teroru, obzvláště jako prostředku donucení"* (Gove, 1976: 2361) a „*guerilla warfare*" jako *„vojenské akce, prováděné malými skupinami v týlu nepřítele, s cílem vyčerpat nepřítele, narušit jeho týlové spoje a zničit jeho zásoby"*. V Iráku nepochybně dochází ke všem výše zmíněným jevům, avšak irácké povstání nelze cele označit jako terorismus či guerillovou válku, neboť, jak autor opět zdůrazňuje, terorismus a guerillová válka patří mezi taktické metody povstalců, ač rozdíly mezi nimi je někdy velmi nesnadné definovat! Zatímco slova „terorismus" a „guerilla" najdeme ve všech obsáhlejších encyklopediích, termín „povstání" není nikterak pevně zakotven. Pojem „*insurgency*" bychom tak marně hledali i tam, kde bychom nalezli rozsáhlý výklad dvou dalších (předchozích) termínů. V *Oxfordském slovníku světové politiky* (Krieger, 2000) je terorismus definován jako *„použití teroru k prosazení politických cílů"* a za jeho hlavní formy se považují *„úkladné vraždy a atentáty, bombové útoky, držení jednotlivců jako rukojmí a v nedávné době také únosy letadel"* (Krieger, 2000: 889–890). Snaha klasifikovat pojem terorismus je však skutečně bezbřehým úkolem, jak ukazuje např. Mareš (2005: 13–66) či Souleimanov (2006), a pro potřeby této práce již nebude termín dále zkoumán a zcela budou postačovat dosud zmíněné definice. Autor se při dalším výkladu ztotožňuje s prvně zmíněnou definicí terorismu jako s dostačujícím vystižením tohoto fenoménu v rámci iráckého povstání. Guerillové vedení boje je též ve stejném díle (Krieger, 2000) popisováno jako *„metoda využívaná malými, pohyblivými jednotkami, které znepokojují, oslabují, demoralizují a bojují proti konvenční přesile"*, přičemž *„na světě neexistuje větší území, na němž by se neodehrála nějaká guerillová válka slabých proti silným, střet odbojového hnutí proti cizím uchvatitelům, technicky nebo početně slabých armád proti lépe vyzbrojeným, větším a mocnějším silám. Žádné bojiště či způsob vedení bitvy nedokáže guerillu definovat"* (Krieger, 2000: 217–219). Ve stejném díle však nenalezneme žádné heslo „povstání" či „*insurgency*", přičemž autor je pevně přesvědčen o užitečnosti konceptualizace tohoto pojmu v českých podmínkách, jak bude argumentovat v dalších částech kapitoly. Termín „povstání" by se mohl stát pojmem sui generis, který by označoval široké vojensko-politické hnutí, užívající širokou škálu taktických metod, včetně terorismu, guerillového vedení boje či sofistikované mediální propagandy.

Nejčastěji používaným českým termínem v předložené studii je proto termín „povstání“, kterému autor dává v této práci absolutní přednost před jinými možnými českými termíny. Termín „odboj“ evokuje v českých podmínkách nezbytně cosi pozitivního, spojeného jak s kladně přijímaným českým odbojem proti nacistické okupaci za druhé světové války, tak též za komunistické nadvlády v Československu (zvláště v padesátých letech 20. století). Vzhledem k těmto konotacím autor termíny „odboj“, resp. „irácký odboj“, nepoužívá. Je však jasné, že termín „odboj“ by bylo možné v obdobných případech intuitivně a neutrálně používat a chápat jej v tomto smyslu (a v době, kdy pojem „povstání“ není dosud pevně ukotven) jako vzájemně zaměnitelný s pojmem „povstání“. Termíny „rebelie“ či „vzpoura“, které by mohly být kriticky navrženy jako vhodnější alternativa, mají podle autorova názoru většinou jakýsi historizující nádech a naznačují rovněž spontánnost a živelnost v omezeném časovém rámci. Též obsahují jakýsi sémantický náboj, který ne zcela přesně vystihuje charakter iráckého povstání, jež je nesmírně pestré svým profilem, komplexní ve svých cílech, obtížné ve své vleklosti a velmi rozmanité v používaných prostředcích.

3.2 Pojem „insurgency“ a jeho implikace

Oficiální používání termínu „*insurgency*“ v americkém vojensko-politickém diskurzu není instinktivním procesem, jak by se mohlo nezúčastněnému pozorovateli zdát, ale je vědomou strategií a nese v sobě inherentní poselství. Jestliže budeme důsledně používat termín „*guerilla warfare*“, z amerického pohledu tak nepříteli (v tomto případě iráckým povstalcům) poskytneme nežádoucí morální a vojenský kredit a implicitně navíc připustíme, že v Iráku je válka, což americká administrativa popírá a preferuje mj. právě proto spíše termín „*insurgency*“. Samozřejmě existují odchylky od hlavního proudu a např. někteří američtí důstojníci v uplynulých letech o guerillové válce v Iráku hovoří, avšak hlavnímu proudu amerického úzu vévodí termín „*insurgency*“. Rovněž termín „*terrorism*“, ač občas oficiálně užíván, není používán pro celé irácké povstání, nýbrž převážně pro útoky s velkým počtem civilních obětí, avšak ani to není pravidlem. Užití termínu „*terrorism*“ v jiných případech než např. při úmyslném masakru civilistů, např. pro označení povstaleckého útoku na irácké policejní rekruty nebo na americkou vojen-

skou patrolu, s sebou nese již jasnější, ať vědomý či nevědomý, diskreditační záměr (srv. Poole, 2004: 216–217).

Termín „*civil war*“ (občanská válka), který se objevoval v některých amerických úvahách a diskusích, byl americkou administrativou buď ignorován, nebo přímo vyvracen, dokonce i v období nejkrvavějších sektářských střetů v Iráku v letech 2006–2007, a pochopitelně k preferovaným termínům patřily spíše pojmy „povstání“ (*insurgency*), „nestabilita“ (*instability*) či „politické vakuum“ (*political vacuum*), působící někdy spíše jako eufemismy, zakrývající „pravý stav“ věcí.

Vzhledem k dominanci termínu „*insurgency*“ je jistě nezbytné uvést oficiální výklady termínu. Například americké ministerstvo zahraničních věcí má svou vlastní definici termínu „*terorrism*“, avšak definování pojmu „*insurgency*“ patrně nepovažuje za až tak důležité, neboť jím důsledně sice povstání v Iráku označuje (Country Reports on Terrorism, 2004; srv. Country Reports on Terrorism, 2008), avšak nikterak termín nezakotvuje v jednotné definici (www.state.gov). Americké ministerstvo obrany definuje naproti tomu „*insurgency*“ v téměř osmisetstránkovém dokumentu, věnovaném vojenským a jim přidruženým termínům (Joint Publication 1-02) jako *„organizované hnutí, zaměřené na svržení řádně ustavené* (constituted) *vlády, použitím podvratných činností a ozbrojeného konfliktu“* (www.defenselink.mil/). Rozmanité polní manuály a směrnice amerických armádních útvarů pak ještě termín trochu více rozebírají, konstatujíce např., že povstání je *„ozbrojený politický boj, jehož cílem může být uchopení moci revolučním převratem a nahrazením existující vlády. V některých případech mohou být cíle povstání skromnější. Například se povstalecké hnutí může snažit o oproštění od vládní kontroly a o zřízení autonomního státu na určitém území podle tradičních etnických nebo náboženských kritérií. Povstání také může usilovat pouze o dosažení omezených politických ústupků, kterých nelze dosáhnout méně násilnými prostředky“* (Field Manual 100-20 Military Operations in Low Intensity Conflict, 1990: 15).

Důvody pro oficiální používání termínu „*insurgency*“ USA jsou nasnadě i po přečtení následující pasáže, tvořící část stejného armádního manuálu: *„Teroristické činy jsou zločinem, ať jsou spáchány v době míru anebo války. V době míru mohou být teroristé obžalováni za porušení trestního zákoníku země, v níž spáchali zločin. Teroristé též mohou podléhat extrateritoriální trestní jurisdikci jiných států (např. tehdy, když tento stát oficiálně pova-*

žuje vraždu svého občana kdekoli na světě za zločin, postižitelný jeho zákony a soudy). Teroristé mohou též podléhat ‚univerzální' jurisdikci jakéhokoli státu v případě mezinárodních přečinů, jakým je např. pirátství. Jestliže je konkrétní konflikt definován jako povstání (insurgency) *podle článku 3 Ženevské konvence, požadavek na humánní zacházení nezabraňuje trestnímu stíhání za zločiny, jež terorista mohl spáchat. Jestliže povstání* (insurgency) *získá právní statut jako válečný stav* (belligerency)*, a jednotliví povstalci jsou legitimními bojovníky* (lawful combatants)*, potom se na ně vztahuje celá Ženevská konvence i s mezinárodním právem, aplikovatelným na ozbrojené konflikty. Pochybnosti o právech jednotlivce na získání válečného statutu musejí být rozhodnuty kompetentním tribunálem ve shodě s čl. 5 Ženevské konvence, vztahující se na zacházení s válečnými vězni. Nicméně teroristické činy, spáchané legitimními bojovníky, mohou být stíhány jako válečné zločiny, včetně ‚vážného porušení' Ženevské konvence"* (Field Manual 100-20 Military Operations in Low Intensity Conflict, 1990: 48).

Další zjevnou a významnou implikací při americkém používání termínu „*insurgency*" je i skutečnost, že jeho příslušníci (*insurgents*) nemusejí být z mezinárodněprávního hlediska považováni za klasické legitimní bojovníky (*combatants*) podle Ženevské konvence. Tím, že iráčtí povstalci nejsou „kombatanty", jaksi přirozeně se potom ani netěší klasickému statutu POW (*Prisoner of War* – válečný zajatec) v případě zadržení. K většímu zmatení pojmů pak ještě přispěla administrativa prezidenta Bushe, která začala při invazi do Afghánistánu v r. 2001 ad hoc používat kontroverzní termíny „*unlawful combatant*" (nelegitimní bojovník) či „*enemy combatant*" (nepřátelský bojovník) i v případě osob, přepravených a zadržovaných na Guantanámu, a především je nepovažovala za jednu z (legitimních) válčících stran (*belligerent*). Tím se tito „*unlawful combatants*" dostali do právního vakua, nejsouce ani POW, ani civilisty. Terminologie je tedy v tomto případě opět stěžejní. Jak vzpomíná někdejší vyšetřovatel v Iráku: *„...při výcviku jsme byli učeni, že POW jsou chráněni proti faktickým i zastřeným hrozbám. Nikdy nemůžete položit ‚nůž na stůl', abyste někoho přiměli mluvit. To bylo jasné. Ale naši iráčtí vězni nebyli jasně klasifikováni jako POW, takže jsem nikdy nevěděl, jaké zákony se jich týkají. Místo toho nám Ženevské konvence nahrazovala matoucí změť ústních a písemných rozkazů"* (Lagouranis, 2006; srv. Fishback, 2005; Wood, 2007).

Nejasností používaných termínů se zabývá i Schmitt, který konstatuje: *„Partyzán bojuje neregulérně. Některé kategorie neregulérních bojovníků*

jsou však postaveny na roveň regulérním ozbrojeným silám a těší se právům a výsadám regulérních kombatantů. To znamená, že jejich bojové aktivity nejsou protiprávní, a pokud upadnou do moci nepřátel, mají nárok na zvláštní zacházení stejně jako váleční zajatci a ranění. Tato právní situace byla shrnuta v haagském Řádu pozemní války z 18. října 1907, který je dnes uznáván jako obecně platný. Po druhé světové válce pokračoval tento vývoj čtyřmi Ženevskými konvencemi z 12. srpna 1949; dvě z nich regulují osud raněných a nemocných v pozemní válce a v námořní válce, třetí upravuje zacházení s válečnými zajatci a čtvrtá ochranu civilních osob v dobách války... Haagský Řád pozemní války z 18. října 1907 postavil milice, dobrovolnické sbory a bojovníky spontánních hnutí lidového odporu za jistých podmínek (zvýrazněno autorem) *na roveň regulérním bojovým silám... pojmy jsou ještě nejasné a rozkolísané"* (Schmitt, 2008: 28–29). Americká rétorika v Iráku, chápající irácké povstání jako „*insurgency*" (povstání) proti legitimní vládě, tak jasně směřuje k delegitimizaci a kriminalizaci iráckých povstalců, upíraje jim statut legitimního protivníka. (S touto konotací se však autor studie při volbě českého termínu „povstání" neztotožňuje a chápe jej neutrálně.) Trefně podobný vývoj charakterizuje již v šedesátých letech 20. století ve svých úvahách Schmitt: *„Partyzán v tomto smyslu nemá práva a výsady kombanta; podle obecného práva je to zločinec a může být zneškodněn sumárními tresty a represivními opatřeními"* (Schmitt, 2008: 30).

3.3 Ostatní používané pojmosloví v rámci studia iráckého povstání

Nyní se budeme krátce zabývat sémantickým stanovením pojmů, relevantních pro analýzu „*insurgency*" a s ním spjatých jevů v iráckém kontextu. Trojice termínů, zmíněná v podtitulu názvu práce, má taktéž „*rozostřené sémantické obrysy*", jak by poeticky konstatoval Kropáček (1996: 11). Jde o termíny „strategie", „taktika" a „ideologie", jimž se v průběhu jejich používání dostalo velmi různorodých směrů výkladu a chápání (Galatík et al., 2008; srv. Linhart et al., 2004; Hřebíček, 2006). Termíny „strategie" a „taktika" vznikly v řečtině nejprve jako vojenské termíny, avšak dnes se jim dostává velmi širokého užití v mnoha vědách i v běžném životě. Nutno předeslat, že autor se zde nehodlá pouštět do dlouhých úvah o těchto termínech,

neboť považuje za dostatečné zmínění definice, kterou považuje za výstižnou pro potřeby konkrétního chápání termínu v předkládané práci.

„Strategií“ se tak pro potřeby naší práce rozumí *„dlouhodobý záměr činnosti k dosažení určitého cíle“* (Linhart et al., 2004: 352). „Taktika“ je pak pro nás *„způsob promýšlení a provedení určité činnosti v konkrétní situaci... taktika je nejdynamičtější součástí strategie“* (Hřebíček, 2006: 14). Ideologie je *„soustava myšlenek, názorů, teorií i představ obvykle představující náhled na svět nebo společnost“* (Linhart et al., 2004: 162). „Nacionalismus“ autor chápe jako politickou ideologii, která *„sleduje a upřednostňuje politické, kulturní a ekonomické zájmy určitého národa“*, přičemž k jejím rysům patří *„vydobytí národní svobody, uznání a cti“* (David, 2003: 356). A konečně termínem „radikalismus“ můžeme rozumět *„bezohlednost, nesmiřitelnost, řešení za každou cenu“* (Linhart et al., 2004: 313) v rámci např. ideologických postojů.

Jak bylo naznačeno v předchozích řádcích, velmi matoucí terminologie již dlouho provází fenomén islámského radikalismu.[31] Sousloví „islámský radikalismus“ autor vždy důsledně používal při svých přednáškách na civilních univerzitách, v armádním prostředí či např. při lekcích pro Diplomatickou akademii MZV ČR jako nejvhodnější, přičemž termín preferuje i v díle. Rozumí jím (nejen) násilnou snahu (či propagandu takovýchto snah) o větší roli islámu v životě muslimů a ve fungování států, přičemž tato snaha je doprovázena např. ostrakizací názorových oponentů a útoky proti neislámským ideologiím, ozbrojeným bojem, radikální politickou agitací, nesnášenlivostí vůči muslimům, kteří jsou vnímáni jako příliš vlažní ke své víře apod. Projevem islámského radikalismu může být i skutečnost, že různí jedinci cestují do ohnisek válečných krizí na pomoc svým muslimským souvěrcům (potom je autor někdy nazývá *mudžáhidy*), nebo že se např. násilnou formou snaží o islamizaci různých aspektů života (např. svých krajanů), což může znamenat volání po zahalování žen na veřejnosti či po prosazení islámského práva *šaría* jako (jediného) zdroje legislativy. Pomiňme nyní skutečnost, že někteří islámští radikálové „jdou ještě dále“ a v rámci panarabských a pan-

[31] K detailnějšímu studiu všech aktuálních fenoménů, spjatých s islámem a též s významem islámských/arabských termínů, lze volit především tato díla, která byla i autorovi do určité míry inspirací: Pavlincová et al., 1994; Kropáček, 1996; Mendel, 1997; Pavlincová-Horyna (eds.), 2003; Keppel, 2006; The Islamic World, 2009 aj.

islámských utopických vizí mohou usilovat o vytvoření novodobého islámského *chalífátu*.

V textu předkládané analýzy se autor zcela vyhýbá použití termínů „islámský fundamentalismus“ (módní termín devadesátých let, jehož kontext je však příliš široký a nevyjasněný), „islamismus“ (v češtině paradoxně výraz „islamista“, označující dříve experta na islám, zcela změnil svůj význam a bývá v médiích paušálně používán pro různé proudy islámského radikalismu), „islámský extremismus“ apod. Termín *wahhábismus* „se těší“ u autora značné nelibosti, ačkoli jeho mediální inflace je zřejmá a vlivná. *Wahhábismus* je však pro autora nadále spíše označením pro obrodné puritánské hnutí v nitru Arabského poloostrova od poloviny 18. století – dodnes však zůstává *wahhábismus* vlivnou ideologií saúdské monarchie a hlavně vrstvy radikálních saúdských muslimských duchovních, avšak označovat termínem obecně islámské radikály je velmi zavádějící. Pojem proto není v této práci vůbec používán. Termínu se pozoruhodně dostalo značného užití např. za ruské agrese v Čečensku (srv. Souleimanov, 2005; Šmíd, 2005). V iráckém kontextu může být však zajímavé to, že Iráčané termínem *wahhábista* (v arabštině *wahhábí*) označují velmi konzervativní muslimy z oblasti Perského zálivu, či své (sunnitské) krajany, jimi ovlivněné (srv. Rosen, 2006: 49, 53 a 120; Allawi, 2007: 234–236 a 248).

Taktéž se značnou nechutí přistupuje autor ke generalizaci termínů *džihádista* (resp. *džihádistický*) a *salafista* (*salafistický*). Termín „džihád“ má kromě širokých konotací (Mendel, 1997) rovněž tu nevýhodu, že je předmětem velké ideologické bitvy o jeho obsah, a to zdaleka nejen v islámském světě. Pro potřeby díla se však *džihádem* – snad v češtině již téměř zdomácnělým termínem, o němž ale jen málokdo, kdo jej v laických řadách používá, tuší něco více – rozumí ozbrojený boj (ne)iráckých povstalců, motivovaných především ideologií islámského radikalismu. Adjektivum *džihádistický* se v textu používá ve zmínkách o této části iráckého povstání pro nejvíce nesmiřitelné a konzervativní islámské radikály. Slovo *salafista* je dle autorova mínění nepřesným obecným označením islámských radikálů, jelikož takzvaným *salafistou* může podle logiky tohoto pojmu být i zbožný muslim, hrdě se hlásící k autentickým a „ryzím“ tradicím islámského náboženství (srv. Kropáček, 1996: 28). *Salafíja* (z arabštiny květnatě překládaná jako „praxe ctihodných předků“) označuje v přesném slova smyslu úsilí o inspiraci ranou islámskou tradicí a odkazem proroka Muhammada, zakladatele islámu. Vý-

razem tohoto úsilí může sice být i politická agitace či ozbrojený boj, avšak *salafismus* vždy neznamená rozhodně to, co je nám předkládáno v médiích – tedy automaticky jakéhosi islámského radikála, teroristu apod. Kromě toho, že se pojem začal používat i pro obrodné myšlenkové proudy v rámci tzv. islámského reformismu v 19. a ve 20. století, dnes je již často vnímán jako označení pro islámský radikalismus obecně, což autor považuje za velmi matoucí (dokonce vznikají i neologismy jako *neosalafija* apod.). Termín *salafista* a jemu přidružené termíny nejsou proto v textu vůbec používány.

Na mnoha místech studie autor hovoří o iráckých povstaleckých skupinách (a též uskupeních, formacích, frakcích, bojůvkách aj.), přičemž těmto termínům není v textu úmyslně dáno žádné pevné sémantické zakotvení. O určitých skupinách je zvykem hovořit v jistém zavedeném úzu, což platí v případě „šíitských milicí“ a „kurdských frakcí“, ovšem autor nepovažuje tento rozšířený zvyk vždy za závazný. Třebaže mnohé povstalecké aktivity jsou označovány v textu jako „protiamerické“, je nasnadě, že (nejen) ozbrojený boj probíhal např. i proti britskému angažmá a proti dalším členům tzv. „Koalice ochotných“ – jde tedy o jakési autorovo záměrné zjednodušení, neboť invaze v r. 2003 probíhala pod americkou taktovkou a následně americké ozbrojené síly tvořily páteř zahraniční přítomnosti v Iráku. Termínem „zpravodajec“ se v práci rozumí příslušník zpravodajské služby (není rozlišováno, zdali jde o civilní či vojenskou zpravodajskou službu, rovněž ani zdali jde o rozvědku či kontrarozvědku). O této práci se též alternativně v textu hovoří jako o „díle“, „studii“ či „analýze“. Irácký bezpečnostní aparát je též označován za „bezpečnostní síly“, „bezpečnostní aparát“ a „bezpečnostní složky“. A konečně „improvizované explozivní nálože“ jsou též zmiňovány jako „nástražné výbušné systémy“.

3.4 Klasické teorie povstaleckého boje

> *„Memoáry Giapa nám poskytují pět základních lekcí. První lekcí je důležitost porozumění historii, geografii a kultuře povstaleckého protivníka. Druhou lekcí je nepodceňovat asymetrického nepřítele. Třetí lekcí je, že užití vojenské síly je pouze jednou z částí úspěšné strategie kampaně. Čtvrtou je kritický význam ideologie a charismatické energie, která bude do této*

ideologie vložena. A pátou je, že lid a vládní instituce Severního Vietnamu byly připraveny vydržet déle než lid a vláda Spojených států.“

(plk. William S. Reeder, Jr., veterán vietnamské války a bývalý válečný vězeň v severovietnamské Hanoji, komentující paměti[32] generála Vo Nguyena Giapa, vydané v Hanoji v r. 2000)

„Nás se pokoušeli Francouzi nejdříve nalákat... Aby nás přesvědčili, rozvinuli veškerý svůj šarm: v novinách, v rozhlase, v oficiálních projevech opakovali, jak nás mají rádi... Do našich občanských průkazů psali, že jsme Francouzi... Avšak i ke zpěvu tolika sirén jsme zůstali hluší. Nedařilo se jim zachytit naše plaché pohledy; a když se jim to náhodou podařilo, vyčetli z nich nenávist. Tehdy byli zklamáni, cítili se opuštěni, takřka zrazeni... nezbylo jim nic jiného, než použít té druhé metody. Už tři roky nás vyslýchají, vězní, bijí, mučí, zpracovávají všemi možnými způsoby, abychom se poddali... žádná moc se nikdy nedokázala vymotat z tohoto dilematu. Každá musela volit: buď opium, nebo hůl.“

(ukázka z románu *Opium a hůl* od alžírského berberského prozaika Mulúda Mammeriho, píšícího o alžírském povstání v letech 1954–1962; Mammerí, 1982: 9–10)

O praxi a teorii povstaleckého boje byly v minulosti napsány četné spisy a úvahy. Z nich vynikají ve 20. století zvláště myšlenky „kromobyčejného“ britského důstojníka T. E. Lawrence (známého jako „Lawrence z Arábie“), čínského vůdce Mao Ce-Tunga a latinskoamerického revolucionáře Ernesta „Che“ Guevary, kteří patří k nejčastěji citovanému triumvirátu „klasiků“. Jejich často citované a vlivné studie o povaze povstaleckého boje upřednostňují především jednu jeho důležitou složku, tedy guerillový boj. Ale neopo-

[32] Jde o dílo *Tong hanh dinh trong mua xuan toan thang: Hoi uc* (2000), později vydané v Hanoji i v angličtině pod názvem *The General Headquarters in the Spring of Brilliant Victory: Memoirs* (2002). Reeder hodnotí tyto paměti v článku pro časopis *Military Review* (Reeder, 2005).

míjejí rovněž reakci silnějšího nepřítele (režimu, vlády, okupační armády aj.), která je dnes označována módním termínem „*counterinsurgency*“ (protipovstalecký boj), či americkou armádní zkratkou COIN. Dále se tito klasikové guerillové války 20. století zajímají též o zhodnocení možné efektivní propagandy povstalců, která může být někdy též označována jako psychologická válka (*psychological warfare*). Pečlivá četba těchto vzpomínek a zkušeností nezastře samozřejmě skutečnost, že jde o ryze empirická díla, jež jsou v podstatě prosta teorie v dnešním slova smyslu, což je však zcela pochopitelné. Přesto T. E. Lawrence po první světové válce píše: *„...Zdá se, že barbarské válčení* (savage warfare) *nebylo nikdy promýšleno v anglických podmínkách z barbarského pohledu a že arabská revolta by byla skvělou příležitostí pro myslitele, aby ověřil své předpoklady ve velkolepém měřítku. Naše válka byla tak prapodivná a vzdálená, že nás rezervovaná Moc ponechala samotné. Neměli jsme žádné stroje, žádný oficiální personál, žádné úředníky, žádnou vládu, žádné telegrafy, žádné veřejné mínění, žádné jednotky britské národnosti, žádnou reputaci, žádné závazky. Ten experiment byl napínavý a zbavil nás všech smyslů. Věřili jsme, že dokážeme, že nepravidelná válka* (irregular warfare) *nebo povstání* (rebellion) *jsou exaktní věda a též nevyhnutelný úspěch, za předpokladu určitých faktorů a dodržení určitých pravidel. Nedokázali jsme to, neboť válka skončila...“* (Lawrence, 1920).

Ve své rozsáhlé studii o povstáních, inspirované tehdy válkou ve Vietnamu, docházejí Leites a Wolf k výstižnému závěru, že povstání (*insurgent conflict*) je *„subjekt, jehož bohatství detailů je doprovázeno bídou teorie“* (Leites–Wolf, 1970: 5). Novodobé pokusy o koherentní teoretické přístupy k povstání jsou poměrně sporé, zvláště ve srovnání s jinými oblastmi výzkumu na poli mezinárodních vztahů, politologie apod., leč praktický výskyt (v posledních zhruba dvaceti letech) ozbrojených konfliktů, jež lze charakterizovat jako povstání, slibuje i do budoucna snahu badatelů lépe tento fenomén teoreticky uchopit. Ostatně, patrně dosud v tak krátkém období, řekněme poslední dekády, nebylo uveřejněno tolik pokusů o systematickou teoretickou formulaci termínů „*insurgency*“ a „*counterinsurgency*“. Obrovskou roli v podnícení tohoto badatelského zájmu hrály zvláště dva ozbrojené konflikty posledních let – povstání v Afghánistánu a v Iráku. Ostatně předkládaná práce je toho do jisté míry důkazem.

Není v možnostech autora, aby na tomto místě detailně citoval a zhodnotil odkaz všech relevantních myslitelů, kteří se v uplynulých staletích zasloužili

svými spisy o lepší porozumění problematice povstání a povstaleckého boje. Jejich myšlenky a poznatky jsou dodnes dozajista cenné jako historické prameny a rovněž svým vlivem mnohdy pomáhaly utvářet proud myšlení dalším generacím autorů, kteří o tematice povstání hloubali. Za nejdůležitější prameny však autor považuje především ty, které vznikaly ve 20. století, zvláště již zmíněného tria myslitelů. Jejich inspirační působení je o to zřejmější, když bereme v úvahu jejich praktický vliv na další povstání, jako tomu bylo např. u vietnamského vojevůdce Vo Nguyena Giapa, inspirovaného Maovými úvahami a čínským příkladem (Waitl, 2007; srv. Currey, 2003) při vedení bojů proti francouzské a americké armádě ve čtyřicátých až sedmdesátých letech 20. století, či u latinskoamerických povstání v sedmdesátých a v osmdesátých letech 20. století, které reflektovaly odkaz Guevary (Krieger, 2000: 219–220).

Pozoruhodné poznatky k vedení guerillových bojů za první světové války pocházejí z pera jednoho ze tří zmíněných klasiků, který své válečné angažmá barvitě popsal v díle *Sedm pilířů moudrosti* (1922). Arabské povstání v letech 1916 –1920 (Schulze, 2007: 76–80; srv. Lewis, 2007: 300–301) proti osmanským jednotkám na Arabském poloostrově bylo nerozlučitelně spjato s postavou britského důstojníka T. E. Lawrence, autora tohoto věhlasného díla. Znalec arabského světa pomáhal jako britský agent rozdmychávat povstání arabských kmenů v Hidžázu, tedy v saúdskoarabské provincii, kde se nacházejí dvě nejposvátnější místa islámu. A třebaže zásluhy Lawrence mohou být někdy přeháněny a zveličovány, zvláště v jeho vlastním díle (Lawrence, 1922), stal se zajisté úspěšným katalyzátorem arabské nespokojenosti s osmanskou nadvládou a svým nesporně charismatickým vedením dokázal udržovat arabské povstání v efektivním chodu. Jak poznamenává Collins: *„Sny bez správného vedení nejsou k ničemu. Slepá vášeň může spojit bezhlavé davy pouze dočasně, ale charismatičtí vůdci mohou roznítit plameny revoluce a využít nespokojenost k získání maximální moci. Vlivní idealisté a další sympatizanti, které Lenin nazýval ‚užitečnými idioty', tomu často napomohou. Skalní přívrženci nemusejí být v hojném počtu, podle mínění T. E. Lawrence, jehož guerilly obklíčily turecké jednotky v Arabské poušti během první světové války – rebelie, jak se domíval, ‚mohou být tvořeny 2 % aktivní úderné síly a 98 % těch, kteří pasivně souhlasí'"* (Collins, 2002: 169).

Jako každé povstání měla i arabská revolta za první světové války svůj specifický kontext, který činí z každého povstání v jistém smyslu jedinečný příklad. Arabské povstání, které mělo svou operační základnu v pouštních ob-

lastech dnešního jižního Jordánska, bylo nesmírně dynamické a jeho síly kromobyčejně mobilní díky tomu, že arabští válečníci byli obeznámeni s pouštním terénem i klimatem, skvěle ovládali své velbloudy a navíc bojovali za věc, které věřili a které přesto kdykoli mohli přestat věřit bez rizika jakýchkoli sankcí. Lawrence sám k charakteru tohoto povstání uvádí, že *„...poznání, jakou část nepřátelského tělesa narušovat, nám přicházelo s válečnou praxí. Naše taktika měla být bleskově zaútočit a zmizet* (tip and run)*: žádné postrčení, ale úder. Neměli bychom se ani nikdy snažit vylepšit naši výhodu. Měli bychom použít tu nejmenší sílu v co nejrychlejším čase a na tom nejvzdálenějším místě. Nezbytnou rychlost a rozsah této dálkové války bylo možné udržet jen střídmostí těchto pouštních mužů a jejich zdatností na velbloudech. Velbloud, ten komplikovaný a zázračný výtvor přírody, zvládal díky zkušeným rukám pozoruhodné úkoly. Tak jsme byli nezávislí na zásobování až šest týdnů, jestliže si každý muž vzal půl pytle mouky, vážící asi 45 liber a zavěšený na jízdním sedle. Vody jsme nebrávali více než pintu na muže. I velbloudi musejí pít a nebyl důvod, abychom na tom byli lépe než naše jízdní prostředky. Někteří z nás nikdy nepili mezi jednotlivými prameny, ale to byli ti nejtvrdší muži: většina se pořádně napila u pramene a vzala s sebou vodu na další suchý den. V létě velbloudi zvládali až 250 mil po pořádném zavodnění, což vycházelo na tři dny intenzivního pochodu“* (Lawrence, 1922). Otázka *„záměrně uvolněných vazeb*“, kterou řeší např. Collins (2002: 176) ve svých úvahách o obecném stupni organizovanosti v povstaleckých řadách, byla v arabském povstání vyřešena svérázným způsobem: *„...Nemohli jsme muže stmelit jednoho po druhém, neboť naši kmenoví válečníci se chopili zbraní dobrovolně. Mnohé armády sestávají z dobrovolníků – ale jen málo z nich slouží dobrovolně. Jakýkoli z našich Arabů mohl jít domů, kdykoli by ho opustilo jeho přesvědčení – jejich jediným závazkem byla jejich čest. Proto jsme neměli žádnou disciplínu, ve smyslu restriktivních opatření, která by popírala individualitu...“* (Lawrence, 1922).

Analýza arabského povstání, během něhož povstalci na velbloudech narušovali osmanské zásobovací trasy útoky na hidžázskou železnici a posléze se stáhli do úkrytu drsné a nehostinné pouště, se může zdát „na hony“ vzdálená bojištím v malajských a vietnamských džunglích nebo v tibetských velehorách, avšak přesto nám pečlivá četba Lawrence dává jistou představu o zákonitostech guerillové války, vedené proti mnohem silnějšímu a početnějšímu nepříteli. Proto jeho úvahy dodnes patří k jakémusi „zlatému fondu“

spisů o povstalecké taktice a bojích. Vliv Lawrencových úvah ve svých vzpomínkách připouštěl i čínský vůdce Mao Ce-tung i nacistický expert na guerillovou válku Otto Skorzeny (Kiras, 2006: 210). Lawrencovy úvahy o arabské kultuře a mentalitě jsou naopak předmětem zajímavé kritiky od Edwarda Saida, který považuje Lawrence za jednoho z evropských odborníků, kteří šířili falešnou a shovívavě paušalizující představu o arabském světě (Said, 1994: 228–231 nebo 245–246).

Dlouhá občanská válka v Číně od dvacátých do konce čtyřicátých let 20. století připravila dosti odlišné kulisy pro jiného velkého myslitele, který důkladně analyzoval charakter guerillové války. Komunistické povstání proti nacionalistickým silám, vedeným Čankajškem, bylo ve dvacátých letech silně ovlivněno bolševickou revolucí v carském Rusku v r. 1917 a tamním vývojem, doprovázejícím vznik Sovětského svazu a jeho konsolidaci. Zatímco povstalci, o nichž psal T. E. Lawrence, se těšili svobodě „pouštních mužů“, dějiny čínského povstání jsou provázeny hekatombami zavražděných odpůrců a krvavými vnitřními čistkami v povstaleckých řadách. Z hlubin čínské komunistické revoluce vyšel jako nejvýraznější postava Mao Ce-Tung, jenž byl již ve třicátých letech nezpochybnitelným vůdcem ve „válce za osvobození“, jak čínská komunistická propaganda občanskou válku nazývala. Kromě čínské občanské války však paralelně probíhal boj i s japonskými okupanty, kteří již na začátku třicátých let omezeně na Čínu útočili a svou agresi plně rozvinuli v r. 1937, přičemž se stáhli z čínského území až na sklonku druhé světové války. Maovy úvahy tak nepocházejí jen ze zkušeností, získaných bojem proti japonské armádě, nýbrž též ze zkušeností čerpaných z bratrovražedných bojů. Některé Maovy úvahy o povaze povstalecké války jsou dnes již natolik známé, že se staly až určitým klišé – k jeho nejčastěji citovaným výrokům patří ten, že *„partyzáni se musejí pohybovat mezi lidem jako ryba ve vodě“* (popř. že *„lid je pro armádu tím, čím je voda pro rybu“*, apod.) či že *„každý komunista musí pochopit jednu pravdu: politická moc vychází z hlavně zbraně“* (Quotations from Chairman Mao Tse-tung).

Na rozdíl od T. E. Lawrence, jehož úvahy jsou mnohdy osobně laděné a spíše se někdy více podobají dobrodružnému románu, jakkoli zasvěcenému, Maovy spisy představují úderné manuály, které velmi pečlivě a metodicky rozebírají mnoho aspektů guerillové války. Ústředním spisem, představujícím pohled Mao Ce-tunga na guerillovou válka, je jeho dílo *Guerilla*

Warfare (1937). Maovi např. přísluší zásluha za vlivné rozfázování guerillové války, kterou rozdělil do tří stěžejních časových období – nazývá je strategickou defenzivou, patovou fází a strategickou ofenzivou. Zatímco první fáze představuje hromadění sil s takticky výhodnými výpady proti nepříteli, druhá fáze představuje vleklý boj proti postupně stále více oslabené vládě, jejíž snahy o smír musejí být v této fázi povstalci odmítnuty. Klíčovou úlohu hraje v druhé fázi venkov, který je slabinou vládních sil a naopak doménou partyzánů. Konečně třetí fáze představuje ránu z milosti již velmi oslabené vládě (Kiras, 2006: 214).

Pozoruhodným rysem Maových spisů, a ostatně i jeho praktické politiky v poli, je též důraz na sympatie obyvatelstva vůči povstalcům, který se odráží ve striktních nařízeních pro Maovy komunistické bojůvky. V tzv. Třech pravidlech stanovil Mao Ce-tung, že:

1. Všechny akce podléhají schválení vedením.
2. Neokrádej lidi.
3. Nechovej se sobecky, ani nespravedlivě.

A v tzv. Osmi poznámkách, ve stejném díle, se dále píše:

1. Když odcházíš, dosaď zpět dveře.
2. Ustel povlečení, v němž jsi spal.
3. Buď zdvořilý.
4. Buď čestný ve svém jednání.
5. Vrať, co jsi si půjčil.
6. Nahraď to, co rozbiješ.
7. Nemyj se v přítomnosti žen.
8. Neprohledávej bez povolení ty, které zatýkáš (Tse-tung, 1937).

Při čtení Maových myšlenek je zcela zřejmé, že otázku přirozených sympatií obyvatelstva považoval za velmi důležitou. Proto na jiném místě svého díla dodává: *„...Mnozí lidé si myslí, že je pro guerillu nemožné, aby dlouho existovala v nepřátelském týlu. Tato domněnka svědčí o nepochopení vztahu, který panuje mezi lidem a jednotkami. Lid může být přirovnán k vodě, zatímco jednotky k rybám, které v ní žijí. Jak někdo může říci, že voda a ryby spolu nemohou existovat? To platí pouze pro nedisciplínované jednotky, které*

z lidí udělají své nepřátele a které pak, stejně jako ryba bez vody, nemohou žít" (Tse-tung, 1937).

Inspirace spisy Mao Ce-tunga, zvláště v rozmanitých povstáních proti kolonialistům po celém světě za studené války, je zcela zřejmá, avšak existují i experti, již jeho vojevůdcovského génia poněkud zpochybňují, např. na základě existence téměř zapomenutých čínských partyzánských velitelů, kteří byli Maovi velkou inspirací, nebo částečným zpochybněním jeho originality (Jacobs, 1958). Nelze však podle autorova názoru popřít, že Mao Ce-tung dokázal v čínských podmínkách skutečně vhodně aplikovat zásady guerillové války a v tak nevděčném prostředí, jakým Čína za vleklé občanské války musela být, a získat vedoucí a pozoruhodně neotřesitelné postavení. Sám Mao Ce-tung přijal taktiku guerillové války jako nezbytnou nutnost a považoval ji de facto za předstupeň pravidelné války (*regular warfare*), přičemž tu bylo podle jeho mínění možné zahájit až poté, co guerillové jednotky dosáhnou potřebného počtu a též kvality, na niž kladl Mao nemalý důraz. V jeho očích tak existují dva základní typy války – jednou z nich je válka guerillová, druhou nazývá Mao válkou mobilní (*mobile warfare*), ta však může být podporována guerillovými operacemi (Tse-tung, 1937). Svou koncepci mobilní války mohl Mao uplatnit v korejské válce v letech 1950–1953, při níž byl nasazen přibližně milion čínských „dobrovolníků". To je však již jiný historický příběh.

Třetí z „našich" klasiků, Ernesto „Che" Guevara, měl jistě „nejjednodušší" povstání, v němž mohl získávat a zároveň uplatňovat zkušenosti povstalce. „Prohnilá" a zkorumpovaná Batistova diktatura padla v r. 1959 bez většího odporu. Guevara své myšlenky poté shrnul v díle *On Guerilla Warfare* (1961) a posléze se je i snažil bez větších výsledků aplikovat v jiných povstáních, v africkém Kongu v r. 1965 a v latinskoamerické Bolívii v r. 1967, kdy byl v bolívijské džungli zavražděn.

V úvodu svého díla Guevara sebevědomě poznamenává: *„…Domníváme se, že kubánská revoluce přispěla třemi základními lekcemi pro vedení revolučních hnutí v Americe. A to, že: lidové síly mohou vyhrát válku proti armádě. Není nutné čekat na to, až nazrají podmínky pro revoluci – povstání může tyto podmínky vytvořit. V rozvojové části Ameriky je základní oblastí pro ozbrojený boj venkov"* (Guevara, 1961). Jeho pozdější angažmá v Kongu a v Bolívii však v jistém smyslu ukázalo, že vést povstání v oblastech, jejichž obyvatelé ještě nedozráli k potřebě povstání, nedokázalo rozdmýchat pla-

meny, jež chtěl Guevara zažehnout – a v Bolívii se mu stal nepřesný odhad situace osudným, když byl zrazen tamním obyvatelstvem, zajat a popraven.

Doba, v níž vzniklo Guevarovo dílo, odpovídá i jeho úvahám, které se např. zaměřují na použití letectva a také na rozsáhlé používání náloží na přístupových trasách. Iráčtí povstalci by dozajista vřele souhlasili s Guevarovou myšlenkou, že *„...jednou z největších slabin nepřítele je přeprava po silnicích a po železnici. Je zhola nemožné udržet bdělost metr po metru na dopravní trase, na silnici nebo na železnici. V jakékoli části může být odpáleno značné množství výbušnin, které učiní trasu neprůjezdnou, nebo lze způsobit explozi ve chvíli, kdy projíždí vozidlo, způsobit ztráty na životech i materiálu a zároveň zničit cestu"* (Guevara, 1961: 7). K otázce použití letectva Guevara poznamenává: *„Letectvo představuje hlavní prostředek utlačitelských sil, ale jeho útočná síla je omezena faktem, že jeho hlavním cílem jsou malé zákopy, většinou skryté. Letadla mohou shazovat pumy a napalm, což ale představuje spíše nepříjemnost než skutečné nebezpečí"* (Guevara, 1961: 23).

Klíčovou roli v úspěšném povstání má hrát podle Guevary předvoj (*vanguard*), kterému Guevara říká ve španělštině *foco*. Skutečně, teorie *foco* hraje centrální roli v Guevarově teorii povstání. Na různých místech svého stěžejního díla Guevara poznamenává: *„...Guerrilová skupina je ozbrojeným jádrem, bojujícím předvojem lidu... Malá skupina mužů, ozbrojený předvoj mocné lidové síly, která je podporuje, předvoj, který přesahuje svým významem okamžitý taktický cíl, snaží se odhodlaně dosáhnout ideálu, vybudovat novou společnost, skoncovat se starými pořádky, a nakonec dosáhnout společenské spravedlnosti, za níž bojuje... Guerillový bojovník, vědomý si své role předvoje lidu, musí mít morální sílu, která z něj činí skutečného pionýra změny* (true priest of the reform)*, o niž usiluje..."* (Guevara, 1961). Bez pozornosti neponechává Guevara ani nepřátelský předvoj, myšlený spíše ve vojenském slova smyslu: *„...celý obranný systém by měl být vybudován tak, aby nepřátelský předvoj vždy padl do léčky. Je velmi důležité, jako psychologický faktor, aby každý muž v předvoji vždy zahynul, bez možnosti úniku, protože v nepřátelské armádě bude růst vědomí o tomto nebezpečí, dokud nepřijde okamžik, že v předvoji nikdo nebude chtít být – a je zřejmé, že jednotka bez předvoje se nemůže pohybovat, poněvadž tuto odpovědnost musí někdo převzít"* (Guevara, 1961: 25). I této části Guevarovy teorie se dostalo značné pozornosti (srv. Moriarty, 2008).

Dosti originální jsou v Guevarově podání úvahy zaměřující se na roli žen v povstání. Guevara úlohu žen hodnotil velmi vysoce, přičemž kritizoval fakt, že v zemích s „*koloniální mentalitou*“ jsou ženy podceňovány: *„Žena je schopna provádět ty nejobtížnější úkoly a bojovat po boku mužů – a navzdory nynějšímu přesvědčení nezpůsobuje svou přítomností konflikty sexuálního typu v povstaleckých jednotkách.“* Oceňuje však též jejich tradiční roli: *„...žena může vykonávat i svou úlohu, obvyklou v době míru... Pro vojáka, vystaveného velmi tvrdým podmínkám, je vskutku povznášející, když se může těšit na okořeněné jídlo, které nějak chutná“* (Guevara, 1961: 32). Důraz, kladený na lékaře v řadách povstalců, je snad odrazem původního Guevarova vzdělání. Sám vystudoval medicínu a k problematice lékařů mj. poznamenává: *„...lékař plní v guerillové skupině výjimečnou roli a zachraňuje nejen životy – třebaže mnohdy ani své odborné znalosti nemůže uplatnit, protože postrádá potřebný lékařský materiál – ale dodává morální síly pacientovi, který cítí, že je vedle něho člověk, jenž se snaží ze všech sil minimalizovat jeho bolest... Lékař bude pravděpodobně muset plnit všechny povinnosti partyzána, včetně bojování, a někdy bude i trpět a zoufale čelit faktu, že léčí případy na pokraji života a smrti, přičemž mu chybějí zcela nezbytné prostředky... Význam obyčejného aspirinu, když jej trpícímu podá přátelská ruka, je nepředstavitelný, stejně jako když lékař sdílí prožívané utrpení. Proto by lékařem v první fázi měl být člověk, který se absolutně ztotožňuje s ideály revoluce, neboť jeho slova budou mít na vojáky hlubší účinek než slova kohokoli jiného“* (Guevara, 1961: 33). Ve svém slavném projevu *On Revolutionary Medicine* (*O revoluční medicíně*) však Guevara připouští, že jeho ideály, o nichž později píše v dotyčném díle, nebylo vždy snadné dodržet: *„...Měl bych vás varovat, že lékař, který plní funkci vojáka a revolucionáře, by měl vždy zůstat především lékařem. Neměli byste udělat tutéž chybu, jakou jsme my udělali v Sierra* (Maestra). *Nebo to možná nebyla chyba, ale všichni soudruzi lékaři z těch časů si to uvědomují, že se nám zdálo potupné zůstat u raněného či u nemocného a že jsme jen hledali jakýkoliv důvod, abychom se chopili pušky a dokázali na bitevní frontě, co umíme“* (Guevara, 1960).

Všechna povstání, pojímaná prizmatem úvah tří našich zmíněných klasiků, měla jednoho důležitého a společného jmenovatele. Byla jím potřeba, ba přímo fatální nutnost, bezpečného a spolehlivého útočiště. Pro Lawrence to byly nekonečné rozlohy pouštní Arábie, „nesvázané“ ještě tehdy moderními hranicemi a navíc až chaoticky svobodné díky beduínským zvyklostem,

pro Mao Ce-tunga to byly ještě nekonečnější rozlohy Číny, především v jisté fázi bojů lesnaté horské pásmo Jinggangshan na západě Číny, a konečně pro Guevaru to bylo na jeho první „povstalecké scéně“ extrémně členité pohoří Sierra Maestra na východě Kuby. „Lawrence z Arábie“ např. v jednom raném spise vyjádřil názor: *„…Zdálo se, že povstání* (rebellion) *musí mít nenapadnutelnou základnu, fyzicky střeženou nejen před útokem, ale také střeženou samým strachem z ní; takovou základnu jsme měli v rudomořských přístavech, v poušti, či v myslích mužů, které jsme přesvědčili o naší víře“* (Lawrence, 1920). Mao Ce-tung se dokonce pouští do klasifikace guerillových základen a uvádí: *„…guerillové základny mohou být rozděleny podle svého umístění: za prvé, horské základny; za druhé, základny na pláních* (plains bases)*; a nakonec základny u řek, u jezer a u zátok. Výhody základen v horských oblastech jsou zřejmé. Ty, které nyní máme, jsou Ch'ang P'o Chan, Wu Tai Shan, Taiheng Shan, Tai Shan, Yen Shan a Mao Shan. Tyto základny jsou silně chráněné. Podobné základny by měly být vybudovány v každém nepřátelském týlu... Obecně platí, že základny na pláních nejsou vhodné pro guerillové operace... Můžeme nicméně na pláních vybudovat malé sezónní či dočasné základny... protože náš barbarský nepřítel* (Japonci) *prostě nemá dost sil na to, aby okupoval všechna dobytá území, a protože populace Číny je tak početná, že základny mohou být vybudovány všude“* (Tse-tung, 1937). Ve stejném díle pak k základnám u vodních ploch poznamenává, že mají svou nepochybnou relevanci a že jim dosud bylo komunistickými partyzány věnováno příliš málo pozornosti. Stojí za zmínku, že při Maových úvahách o zásobování jednotlivých základen se opět ukazuje jeho úzkostlivá snaha neznepřátelit si místní obyvatelstvo, jelikož *„farmáři budou požádáni, aby poskytli část úrody guerillovým jednotkám. Konfiskace, vyjma případu zrádců, je však zakázána“* (Tse-tung, 1937).

Ukázkovým příkladem pohromy, která může přijít se ztrátou bezpečného útočiště, je porážka řeckých komunistických povstalců na konci čtyřicátých let 20. století. Občanská válka v Řecku v letech 1944–1949 (Vykoukal et al., 2000: 239–243) spěla pro komunistické bojůvky rychle ke svému trpkému konci poté, co se politicky přiklonily ke Stalinově linii a ztratily tak podporu jugoslávského vůdce Tita, potažmo cenné zázemí, jež jim Tito poskytoval na jugoslávském území. Ztráta jugoslávských základen se ukázala být klíčovou, třebaže i jiné faktory přispěly k debaklu povstalců (Taber, 2002: 142–147). Mimo to však řecká občanská válka též prokázala, že ústup od taktiky

guerillové války k taktice, kterou mohou většinou logicky použít jen regulérní armády, vede často v případě povstaleckých hnutí ke katastrofě, což se v Řecku ukázalo tehdy, když svou nevhodnou regulérní taktikou oslabené a zdecimované komunistické povstalecké bojůvky musely ustoupit do pohoří Grammos a Vitsi, odkud opět mohly podnikat klasické guerillové výpady. Ty však již netrvaly dlouho a v r. 1949 byla izolovaná komunistická organizace ELAS rozprášena vládním vojskem. Ostatně, jak uvádí francouzský protipovstalecký expert Galula, řecké povstání je *„učebnicový příklad všeho, co se může pokazit v rámci povstání“* (Galula, 1964: 294).

Pokud povstalci operují na izolovaném území, odříznutém velehorami či vodní plochou, nemusí to nutně znamenat jejich fatální nevýhodu. Příkladem může být Kuba a její úspěšná revoluce v r. 1959. Povstalcům však i zde velmi mocně nahrála slabost a neoblíbenost Batistova režimu. Jinde v ostrovních podmínkách, např. na roztříštěném území Indonésie, bylo naopak relativně snadné potlačit povstání proti prezidentu Sukarnovi v letech 1958–1961 a do značné míry tomu napomohly právě i geografické faktory. I v případě Tibetu a jeho povstání proti čínské okupaci v padesátých letech hrála čínskému režimu do karet obrovská izolovanost Tibetu, odříznutého velehorami od okolního světa (Dunham, 2004). Navzdory izolovanosti Tibetu asi nelze pochybovat o tom, že by čínská vojenská mašinérie nebyla s to porazit tibetskou guerillu, ale zajisté jí tento faktor výrazně napomohl. Galula uvádí, že *„FLN nebyla nikdy schopna po delší dobu operovat na obrovských prostorách Sahary, neboť francouzské jednotky zajistily oázy a klíčové prameny a vzdušný průzkum odhalil nejen každý pohyb, ale dokonce i stopy, zachované v písku“* (Galula, 1964: 303).

Někteří autoři mohou obecně popsat povstání, revoluce a války jen s letmou zmínkou o motivech, jež k vypuknutí násilí vedly, jindy se autoři mohou rozhodnout široce rozepsat o následcích, které podobné násilí vyvolalo, povstalečtí vůdci tvoří úderné manuály či sepisují detailní memoáry, avšak hlubší výzkum motivů, jež obecně vedou člověka k tomu, aby se stal aktérem konkrétního politického násilí, si zaslouží jistě stejnou, ne-li větší pozornost. Hlubší pochopení psychologických faktorů, jež mnohdy u lidských bytostí uvolňují stavidla běsnění, je prapříčinou fenoménu, který nyní popisujeme a jímž se zabýváme. Politickým násilím a jeho motivy, které, zjednodušeně řečeno, nazývá Ted Robert Gurr „deprivací“, a zabývá se jimi v jedné z nejrozsáhlejších studií, s úsilím o pochopení kořenů násilí, používaného jako

součást politické taktiky. I název díla je příhodný – *Why Men Rebel* (*Proč se lidé bouří*). Deprivací se rozumí *„…napětí, které pramení z rozporu mezi ‚mělo by‘* (ought) *a ‚je‘* (is) *v kolektivním uspokojení hodnot* (value)*, což činí lidi náchylné k násilí. Definice termínu je odlišná od obvyklého používání termínu v sociologii, ale nikoli tak odlišná, aby ospravedlňovala neologismy jako ‚omezení‘* (cramp) *či ‚naléhavá potřeba‘* (exigency)*“* (Gurr, 1971: 23). Hodnotou (*value*) se pak v Gurrově díle rozumí *„žádané události, předměty a podmínky, o něž lidé usilují“* (Gurr, 1971: 25). Ve vztahu k tématu povstání je zajímavé, že termín „deprivace“, resp. „relativní deprivace“, byl poprvé systematicky použit ve čtyřicátých letech 20. století ve studii s názvem *The American Soldier* (*Americký voják*) se záměrem zkoumat deprivaci amerických vojáků, kteří jako jednotlivci *„postrádají určitou životní úroveň či podmínky, které by podle svého mínění měly mít, přičemž vnímání kýžených standardů je dáno tím, co má jiná osoba nebo skupina“* (Gurr, 1971: 24).

Psychologizující přístupy mají dozajista svou obrovskou relevanci, leč jak si lze představit, není lehké je přetavit do exaktního jazyka a sofistikované analýzy motivů konkrétních povstalců, revolucionářů či obyčejných lidí, kteří se jednoho dne, byť i jednorázově, vzbouří. Motivy mohou být samozřejmě nesmírně rozličné a navzájem se mohou doplňovat a prolínat. V naší druhé kapitole hovoříme o podobných motivech iráckých povstalců, vedoucích k povstání v letech 2003–2004.

Nenávist jako silný motiv byla zmíněna i Guevarou, v jeho známém projevu africkým, asijským a latinskoamerickým státům, jejichž zástupci se setkali v Havaně v době, kdy se Guevara snažil vyburcovat povstání v Bolívii: *„…Nenávist je součást boje – zarytá nenávist vůči nepříteli nás žene znovu a znovu za přirozené hranice, jež byly člověku dány, a činí z něj účinný, zuřivý, uvědomělý a chladnokrevný stroj na zabíjení. Naši vojáci musejí být takoví – lidé bez nenávisti nemohou porazit krutého nepřítele“* (Guevara, 1967).

Sondu do klasických teorií povstání zakončíme krátkou zmínkou o několika dalších zajímavých úvahách o povstáních, která se odehrávala za studené války, neboť i tyto střety „zplodily“ několik pozoruhodných teoretiků. Tito teoretici nerozvíjeli ani tak teorii povstání samého, spíše se věnovali problematice efektivního vedení protipovstaleckých bojů (*counterinsurgency*). (Tím ovšem v jistém smyslu přispívali i ke vzniku teoretických spisů o charakteru povstání, a proto si zaslouží alespoň letmou poznámku.) Jedním z nich byl i britský generál Robert Thompson.

Britové se setkali s guerillovým vedením boje při svých koloniálních a „velmocenských epizodách“ samozřejmě mnohokrát. Například i druhá búrská válka (1899–1902) ukázala, jak může relativně znevýhodněná búrská guerilla dosáhnout úspěchů v boji proti silné regulérní armádě britské (Poole, 2006: 115–130; srv. Nerad, 2004: 158–225), třebaže nakonec Britové dosáhli pacifikace neklidné oblasti na jihu Afriky, kde se búrský konflikt odehrával. K novějším britským zkušenostem pak patří boj proti povstání Mau Mau v africké Keni v letech 1952–1960 (Poole, 2006: 175–177) a potírání malajských povstalců v letech 1948–1960. Právě na tomto malajském „jevišti“ testoval Thompson své poznatky o povstání (a zvláště o účinném boji proti povstání), které potom shrnul ve svém díle (Thompson, 1978), jež se dnes opět těší obrovské pozornosti západních stratégů. Thompson však hodnotil zcela jiné povstání, než jaké se dnes odehrává v Iráku. V jeho případě šlo o komunistické povstání, jež nemělo podporu většiny malajské populace, svou členskou základnu mělo především mezi příslušníky čínské menšiny v Malajsii. Navíc byli povstalci odkázáni spíše na izolované venkovské regiony a v urbanizovaných centrech neměli dostatečnou podporu. Pro irácké povstalce je dnes „městská džungle“ nejlepším úkrytem. Jedním z britských prostředků na eliminaci povstání pak mohla být i metoda, jež se nám z dnešního pohledu může zdát až „archaická“, což bylo odříznutí povstalců od proviantního zabezpečení, poskytovaného prokomunistickými vesničany. Thompson si zaslouží naši pozornost především proto, že jeho úvahy ovlivnily americké důstojníky ve Vietnamu (Pelli, 1990) a v dnešních studiích o novodobém „*insurgency*“ a „*counterinsurgency*“ bývá dost často zmiňován (Kilcullen, 2007: 111; srv. Kiras, 2006: 221).

K ještě více citovaným a vzpomínaným myslitelům ve zmiňované oblasti patří i francouzský armádní důstojník David Galula, jehož neopomíjí snad téměř žádné aktuální dílo o povstání, či zvláště o protipovstaleckém boji (Kiras, 2006: 221; srv. Kilcullen, 2007a). Galula, který mj. ve svých radách pro účinný protipovstalecký boj zdůrazňuje především potřebu přátelských kontaktů s místním obyvatelstvem, je dnes považován za jednoho z předních expertů 20. století v tzv. „*counterinsurgency theory*“. „Jeho“ povstání bylo od malajského odlišné v tom, že alžírské povstání (1954–1962) mělo velkou podporu místního obyvatelstva a bylo spíše nacionalistické než komunisticky revoluční. Také se odehrávalo ve zcela jiných geografických podmínkách – nikoli malajské močály a džungle, ale útočištěm alžírských povstalců

byly městská centra a hory. Galula ve svých pracech rozlišuje mezi revolucí, spiknutím (převratem) a povstáním jako třemi způsoby převzetí moci. Zatímco revoluci hodnotí jako náhlý a spontánní „výbuch“, ovlivňující masy, spiknutí je podle něho záležitostí malé elity, která tajně plánuje převrat. Povstání je pak pro něho *„vleklým zápasem, metodicky vedeným tak, aby bylo dosaženo specifických přechodných cílů, jež v konečném důsledku vedou ke svržení stávajícího pořádku“* (Galula, 1964: 288). Na stejném místě hodnotí povstání jako interní konflikt: *„Povstání je občanskou válkou. Přesto je rozdíl ve způsobu, jakým válka v jednotlivých případech probíhá“* (Tamtéž). Pozornosti se potom v Galulově díle dostává rozmanitým faktorům, ovlivňujícím průběh povstání, jako např. geografické podmínky, otázka ideologie povstalců či vnější podpory. Svým pojetím, snažícím se v jistém smyslu o kategorizaci povstání (třebaže tři zmíněné typy převzetí moci jsou pro Galulu druhem „*revoluční války*“), se Galula již více přibližuje novodobým teoriím povstání, v nichž se projevuje snaha definovat mj. jednotlivé typy povstání.

3.5 Novodobé teorie povstání

> *„Řešení nespočívá v tom, že vrhneme více vojáků do džungle, ale spočívá v srdcích a myslích malajského lidu.“*
>
> (britský generál Sir Gerald Templar, vysoký komisař pro Malajsii, hodnotící v r. 1952 v dnes již klasickém výroku britskou strategii proti malajským povstalcům; Kilcullen, 2007a: 53)

Autory, o nichž jsme doposud hovořili, lze označit za jakousi „starou školu“ teoretiků a zároveň praktiků, kteří se zamýšlejí primárně nad povstáním a efektivním bojem proti němu, a taktéž mají s povstáním většinou přímou, osobní zkušenost. Ať už stáli zmiňovaní autoři v čele povstaleckých jednotek, jako „Lawrence z Arábie“, Mao Ce-Tung či Guevara, nebo naopak proti povstalcům vedli (nejen) ozbrojený boj (Thompson a Galula), nikterak se nesnažili o akademické zpracování tématu, o vytvoření nějaké soudržné typologie, jejímž obsahem by byl průzkum povstání v jeho obecnostech jako celosvětového fenoménu. Jejich primární zaujetí „vlastním“ povstáním je zcela pochopitelné – samozřejmě, že např. Guevara se zajímal též o jiná levicově

profilovaná povstání v Latinské Americe či v Africe, nebo že např. Galulu zaujal po jeho alžírských zkušenostech vietnamský konflikt a americký boj proti partyzánskému Vietkongu. Avšak z jejich zájmu a myšlenek nevzešel žádný koherentní teoretický rámec, stejně jako nebyl učiněn pokus o jeho vytvoření. Až období devadesátých let 20. století vyprovokovalo nový, a především tentokrát mnohem širší akademický zájem. Vezmeme-li v potaz např. zainteresované experty v USA v období řekněme sedmdesátých a osmdesátých let 20. století, zkoumání fenoménu „*insurgency*“ a „*counterinsurgency*“ se omezovalo na americké speciální jednotky a určité kruhy americké rozvědky (srv. O'Neill, 2005: 11).

Měl-li by autor označit, pro potřeby studie, časový přelom mezi klasickými a novodobými teoriemi o naší problematice (tedy o „povstání“), tímto přelomem by byl dozajista konec studené války a rozpad bipolárního světa na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století. Období posledních dvaceti let se stalo natolik odlišným od období před r. 1989, že např. O'Neill poznamenává: *„…globalizační proces významně změnil společenský, ekonomický a politický charakter celého světa“* (Taber, 2002: viii). Společenské, ekonomické, politické a vojenské změny zásadně proměnily i povahu mnoha povstání, jejich průběh a také např. reakce mezinárodního společenství. A právě irácké povstání od r. 2003, společně např. se současným afghánským povstáním mají enormní roli v podnícení zájmu o téma „povstání“. Změněné mezinárodní a bezpečnostní prostředí, jež je dnes pozadím pro irácké (a afghánské) povstání, však již předtím signalizovaly jim předcházející konflikty (srv. Souleimanov et al., 2006: 13–37).

Zatímco devadesátá léta 20. století začínala nepřehlédnutelně iráckou invazí do Kuvajtu a pokračovala občanskou válkou v rozpadlé Jugoslávii, vypukl též chaos v Somálsku a např. z části Etiopie vznikl po dlouhé válce nový státní útvar – Eritrea. Avšak tyto jevy, nakolik se odehrávající ve změněném mezinárodním prostředí, bylo stále možné označit za klasickou mezinárodní válku (Irák–Kuvajt) či za občanskou válku (Somálsko, Bosna aj.). Jistě, šlo mnohdy o občanské války s částečným mezinárodním vměšováním, avšak typická pro ně byla i nová role, kterou v nich zaujali tzv. nestátní aktéři, kteří *„si osvojují použití násilí jako nástroje k prosazení svých cílů a vyhlašují i vedou války vůči státním aktérům či etnickým nebo religiózním komunitám, někdy i s využitím vnější podpory od aktérů státních, kteří tak napomáhají i erozi vlastního suverénního monopolu v této oblasti“* (Galatík et al., 2008: 136).

Konflikty se mj. kvůli nestátním aktérům staly v mnoha aspektech složitějšími, méně čitelnými pro (nejen) vnější pozorovatele a méně předvídatelnými. Na to zareagoval i vývoj americké vojenské strategie, která nás zajímá především proto, že ústředním tématem naší studie je irácké povstání, jež se z velké části zaměřuje proti USA a jejich strategickým zájmům (nejen) v Iráku. Americká strategie, definovaná v r. 2004, se tak mj. zaměřuje na nutnost *„odstraňovat zdroje hrozeb v zahraničí“* a konstatuje možnost – evidentně v návaznosti na „11. září 2001“ a následný vývoj – tzv. preventivních akcí. Jako jedna z priorit při výcviku ozbrojených sil je definována schopnost pro *„vedení operací proti nepravidelným protivníkům“* (Galatík et al., 2008: 143–144).

Výše zmíněný vývoj logicky vedl k novým pohledům na problematiku povstání, k vytvoření typologií, teoretických rámců a ke snaze aplikovat specifické teoretické modely na jednotlivá povstání. Vzhledem k tomu, že je tato studie věnována iráckým povstáním, následující popis dvou teorií, obsažených v úvodní hypotéze, předchází konečné aplikaci obou teorií na irácký kontext v samém závěru studie. Ještě dříve, než budou oba teoretické koncepty aplikovány na irácké povstání, ve čtvrté a v páté kapitole zhodnotíme strukturu, resp. taktické metody povstání.

Za nejreprezentativnější z autorova pohledu a za jednu z nejvlivnějších typologií povstání vůbec volil autor O'Neillovu typologii, shrnutou v jeho díle *Insurgency & Terrorism* (2005). O'Neill se během svého dlouholetého zájmu o problematiku povstání pokusil vytvořit teoretický rámec, jehož by se dalo použít při analýze jednotlivých povstání na celém světě. Jak sám uvádí, tak *„první otázka, kterou si musí analytik položit, je, jakým typem povstání se zabýváme?“* (O'Neill, 2005: 19). Následná odpověď pak hraje roli v našem vnímání charakteru povstání, jeho příčin a dosavadního průběhu, jakož i ve zvolení strategie a taktiky, s níž lze povstání čelit.

O'Neillova typologie (O'Neill, 2005: 19–29) obsahuje definici devíti typů povstání: anarchistické (*anarchist*), rovnostářské (*egalitarian*), tradicionalistické (*traditionalist*), apokalypticko-utopické (*apocalyptic-utopian*), pluralitní (*pluralist*), odštěpenecké (*secessionist*), reformistické (*reformist*), konzervační (*preservationist*) a komercialistické (*commercialist*).

Anarchistické povstání je zaměřeno proti politickým systémům obecně, neboť tyto systémy považují povstalci za nelegitimní – O'Neill sem řadí některé anarchistické formace s okrajovým významem (např. „17. listopad“ v Řecku).

V ***rovnostářských*** povstáních se projevuje snaha nahradit existující systémy takovým řádem, v němž bude dominovat ústřední autorita, transformující společnost a zavádějící mj. distribuční rovnost. Z minulosti vybírá O'Neill četné příklady (malajské komunistické povstání, povstání v Salvadoru či baasistické pučisty v Sýrii a v Iráku), v současnosti řadí k tomuto typu povstání boj povstalců v Peru či v Kolumbii (Světlá stezka, resp. Revoluční ozbrojené síly Kolumbie).

Tradicionalistické povstání označuje O'Neill za největší hrozbu 21. století. Za jeho proponenty označuje tradicionalisty, kteří usilují o systémy, jimž budou vládnout malé, centralizované skupiny (často propojené rodinnými svazky), jež budou podporovány politickými, ekonomickými či duchovními elitami. O'Neill si všímá skutečnosti, že nenávist vůči oponentům, nesdílejícím světonázory povstalců, se projevuje v jimi používané démonizaci a dehumanizaci oponentů, kdy jsou nepřátelé nazýváni *„opicemi, psy, prasaty, špinavými lidmi* (mud people) *a podobně"* (O'Neill, 2005: 23). Do této kategorie povstalců patří i skupiny křesťanských a židovských militantů. Záměrem povstalců v rámci popsaného typu je velmi často nastolení *„politického systému z nedávné či z dávné minulosti"* (O'Neill, 2005: 21). Časté jsou odkazy povstalců na „*zlatý věk*", což třeba pro islámské radikály představuje raná muslimská obec proroka Muhammada a období tzv. správně vedených *chalífů* v letech 632–661 n. l. (O'Neill, 2005: 21). Subtyp tohoto typu povstání označuje O'Neill za reakcionářsko-tradicionalistický (*reactionary-traditionalist*) a řadí sem různé islámské radikální skupiny (libanonský Hizballáh či palestinský Hamás). Tento subtyp je O'Neillem charakterizován, v případě islámských radikálů, striktním lpěním na uplatňování islámského zákona a na dodržování principů koránu. Autor sem řadí též skupinu al-Qáida.

Apokalypticko-utopické povstání má za cíl přivodit příchod nového řádu vyvoláním apokalypsy, kterou vzbudí teroristické činy povstalců. Za ukázkový příklad je považováno japonské teroristické uskupení z devadesátých let Óm Šinrikjó.

Pluralitní povstání se hlásí k hodnotám, jako je svoboda jednotlivce, pluralita názorů a kontrola moci lidem. K těmto „*liberálům s bombami*" (O'Neill, 2005: 24) jsou řazeny např. proticarské skupinky v Rusku na přelomu 19. a 20. století, nebo jisté elementy Afrického národního kongresu

(ANC) za boje proti apartheidu v Jihoafrické republice (JAR) v sedmdesátých a v osmdesátých letech 20. století.

Odštěpenecké povstání bylo četné jak v minulosti, tak i dnes, a našli bychom zde obrovskou plejádu skupin, jež podobná povstání vedly či vedou – tamilské povstalce na Srí Lance (na jaře 2009 možná definitivně rozdrcené srílanskou armádou), kurdské povstalce v Iráku v minulosti, a existují mnohé další příklady. Hlavním motivem těchto povstání je odtržení od státu a následná samostatnost, popř. připojení k jinému státu. To však neznamená, že by separatisté nemohli svůj boj motivovat např. i nábožensky, ovšem nacionalistický motiv zůstává tou nejsilnější příčinou povstání.

Za ***reformistické*** povstalce považuje O'Neill příslušníky skupin, které bojují proti zvůli či diskriminaci státem v různých společenských oblastech – patří sem radikální odpůrci potratů, radikální skupiny, bojující za práva zvířat apod. Taktéž zde jsou zařazeni i zapatisté v Mexiku, kteří bojovali za práva tamních Indiánů, i elementy íránských Kurdů, požadující svými akcemi větší politickou autonomii a lepší sociální a ekonomické podmínky.

Konzervační povstání usiluje o udržení dosavadního statu quo, přičemž motivace jeho aktivních příslušníků je vysvětlena doposud stávajícími výhodami, jež jim plynou z jejich postavení. Patří sem např. rasistický Ku-klux-klan (KKK) a Afrikánci v JAR, kteří se snažili uchovat apartheid v nezměněné podobě. Zajímavé je, že O'Neill skutky povstalců v rámci tohoto typu považuje za *„nelegální akty násilí, zaměřené proti nevládnoucím skupinám a orgánům, které se snaží uskutečnit změnu"* (O'Neill, 2005: 27).

Komercionalistické povstání je stimulováno touhou po ekonomické moci, majetku apod., k čemuž má sloužit politická moc. Materiální statky jsou primárním cílem, a politická moc je tedy pouze prostředkem ekonomické kontroly. Povstalci často mají úzké klanové či kmenové svazky. O'Neill sem zařadil krvavé řádění povstalců v africké Sierra Leone v devadesátých letech 20. století. Na rozdíl od O'Neilla, který afghánského polního velitele Gulbuddína Hekmatjára zařadil do kategorie tradicionalistického povstání, autor osobně by do posledního typu povstání zařadil právě Hekmatjára.

Při prvním pohledu na O'Neillovu typologii je patrné, že nemusejí existovat čisté typy povstání a že rozmanitá povstání mají též své vlastní, specifické přesahy, mění se jejich charakter (a tím i jejich zařazení do konkrétního typu povstání) apod., což ostatně připouští i O'Neill (2005: 29–31). Nevý-

hodou jeho typologie je podle autorova mínění stručnost jeho charakterizace různých typů povstání a používání různých termínů a definicí, jež lze chápat velmi různorodě. V našem případě je zřejmé, že irácké povstání, jež je velmi fragmentované, nelze hodnotit prostým zařazením do jediné kategorie a že lépe vyhovující je rozdělení iráckého povstání do několika hlavních kategorií. Na rozboru iráckého povstání prizmatem O'Neillovy typologie si v závěru práce můžeme zároveň ukázat i její slabost, třebaže tuto typologii autor osobně považuje za velmi cenné základní teoretické určení.

Aplikovat O'Neillovu typologii na irácké povstání se pokusil např. Ruvalcaba (2004), který však ve své práci dospěl ke zcela rozdílným závěrům než autor této studie, jak uvidíme v závěru. Zahraniční dobrovolníky Ruvalcaba zařadil do anarchistického typu povstání, baasistické elementy pak do typu konzervačního povstání a šíitské skupiny do typu tradicionalistického povstání (Ruvalcaba, 2004: 8). Třebaže Ruvalcaba naznačuje, že dělicí linie nejsou zcela přesné, přesto jde podle autorova mínění o velmi přílišné a nepřesné zjednodušení.

Podívejme se krátce na několik dalších úvah o iráckém povstání. Současnému iráckému povstání se dostalo pozornosti např. i v tzv. ***dynamickém modelu povstání***, aplikovaném právě na Irák (Blank et al., 2008). Autoři studie zkoumají poměrně složitý matematický model, beroucí v potaz počty koaličních sil a počty povstalců, a mj. na časové ose incidentů zkoumají možnosti, zdali pokles koaličních sil může vést k poklesu povstaleckých útoků, či naopak povede ke zvýšení útoků apod. Pozitivně je zde v závěru hodnoceno tzv. *surge*, navýšení počtu amerických vojáků v r. 2007, jež hrálo podle autorů studie významnou roli v útlumu povstání v Iráku (Blank et al., 2008: 23–24). Studie končí poměrně banálním konstatováním, že je nepravděpodobné, aby nepřítomnost koaličních sil vedla k nulové aktivitě iráckých povstalců. Což je vzhledem k napětí mezi různými skupinami v Iráku naprosto zřejmé.

Očima analytika iráckého povstání je zajímavé posuzovat irácké povstání i podle analytické příručky americké rozvědky (CIA), která byla v r. 2009 schválena k odtajnění. Tento manuál rozděluje povstání podle povahy jejich organizace na ***politicky organizované***, ***vojensky organizované***, ***tradičně organizované*** a na ***městské povstání*** (The Guide to the Analysis of the Insurgency: 5). Podle definice CIA by v Iráku de facto šlo, jak autor soudí, o směs všech čtyř zmíněných definic, třebaže za nejslaběji aplikovatelnou na irácké povstání v letech 2003–2009 lze považovat první kategorii (tedy politicky or-

ganizované povstání). I to je však jistě domněnka, která je zralá na polemiku, a tento model nebudeme dále rozebírat.

Poslednímu teoretickému modelu povstání, jemuž věnujeme širší pozornost, neboť se jedná o model, analyzovaný v závěru, se dostalo značné pozornosti zvláště ve vojenských (nejen amerických) kruzích (Wrenn, 2007; srv. Kendall, 2008). Autorem je bývalý australský důstojník Kilcullen, který se jako expert na problematiku povstání podílel na vypracování nové americké strategie pro Irák, doprovázené mj. navýšením počtu amerických jednotek v Iráku v průběhu r. 2007. Jeho model je pozoruhodný tím, že byl vypracován během počátků iráckého povstání, a Kilcullen následně v Iráku působil jako poradce generále Petraeuse, dohlížejícího na změnu americké strategie a taktiky v Iráku zvláště v r. 2007. Kilcullen ve svém díle, v němž poprvé model představuje, hovoří o tzv. „globálním islámském povstání" (*global islamic insurgency*) (Kilcullen, 2005).

Kilcullen argumentuje tím, že *„osobní historie jednotlivců v džihádistických hnutích* (jihad movements) *jsou těsně provázány. Mnozí společně bojovali proti Sovětům v Afghánistánu. Mnozí studovali pod vedením saúdských wahhábistických duchovních a udržují kontakty se svými učiteli* (mentors). *Pozdější generace mudžáhidů společně bojovali v Kosovu, v Bosně nebo v Čečensku. Mnozí společně chodili do školy, společně bojovali v sektářských konfliktech a společně též prodělávali výcvik v teroristických táborech. Přátelské svazky a sítě oboustranných závazků se rozprostírají mezi různými skupinami po celém světě. Není překvapivé, že mnozí příslušníci globálního džihádu jsou též spojeni závazky, souvisejícími se sňatkem či s narozením... Synové mudžáhidů* (mujahidin) *často následují své otce..."* (Kilcullen, 2005: 600). Kilcullen zároveň analyzuje panislámské myšlenky proponentů globálního povstání, sleduje podobnosti v jednotlivých ohniscích povstání, terorismu či neklidu, přičemž zdůrazňuje, že *„tucty místních hnutí, křivd a problémů byly nahromaděny (prostřednictvím regionálních a globálních hráčů) do* globálního džihádu *proti Západu. Tito regionální a globální hráči číhají na vhodnou příležitost, propojují a využívají místní aktéry a problémy, existující už dříve. To, co dělá* džihád *tak nebezpečným, je jeho globální charakter"* (Kilcullen, 2005: 608–609). Charakter „Kilcullenova globálního *džihádu*" spočívá podle něho třeba v tom, že *„díky vazbám, zajištěným globalizačními nástroji, jako jsou internet, globální média a satelitní komunikace, se vytvořila nová kategorie regionálních aktérů, a též aktérů, vzniklých v kon-*

krétních konfliktních ohniscích. Tyto skupiny mají *vazby na globální* džihád *a často fungují jako regionální spojenci či přidružené skupiny al-Qáidy, přičemž zaměřují svou pozornost na místní uskupení a místní krize, aby mohli rozdmýchávat* džihád *"* (Kilcullen, 2005: 602). Třebaže se Kilcullen ve svých studiích zabývá mnohými aktuálními dějišti globálního povstání, včetně palestinských území, Čečenska, Filipín či Indonésie, zřejmá je jeho zaujatost Irákem a Afghánistánem, jimž věnuje největší pozornost v četných konkretizacích a zmínkách o jednotlivých konfliktech.

Kilcullen skutečně vzbudil v minulých letech značnou pozornost svými teoriemi, jak se autor již dříve zmínil, a přestože se svými teoriemi zabývá zvláště proto, aby vypracoval efektivní strategii boje proti tomuto novému typu povstání – což se odráží v jeho de facto protipovstaleckých „manuálech" (Kilcullen, 2006; Kilcullen, 2007; srv. Kilcullen 2007a) –, je pro nás důležitá i jeho teoretická úvaha o povaze globálních povstání, do kterých řadí též Irák. Kilcullen si samozřejmě uvědomuje komplexnost iráckého povstání, sám je označuje za *„povstání, založené na komunitě"* (*community-based insurgency*) (Kilcullen, 2007: 119), ale právě proto, že se irácké povstání liší v rámci sunnitské a šíitské komunity, nelze na ně jako na celek vztáhnout Kilcullenovu teorii o globálním islámském povstání. To ostatně ani Kilcullen ve svých studiích nenaznačuje! Vyhýbá se zařazení iráckého povstání do jednotné kategorie či typu v rámci nějaké vybrané typologie. Přestože o Iráku mnohokrát hovoří, považuje ho implicitně za součást globálního islámského povstání a neustále se zamýšlí nad účinnou strategii proti (nejen) iráckým povstalcům, vyhýbá se konkrétní aplikaci svého modelu na příkladě Iráku. Autor tak ovšem činí v závěru práce.

Následující kapitola o struktuře iráckého povstání a o taktických metodách iráckých povstalců přispějí k hlubšímu pochopení strukturálních, ideologických, strategických a taktických rozdílů v řadách obrovského spektra povstaleckých uskupení, jež se během let 2003–2009 zformovala, (re)aktivovala, zanikala a navzájem též násilně potírala.

4. Struktura iráckého povstání

Tato kapitola je autorem zamýšlena jako hutný, nikoli však celkově vyčerpávající přehled[33] nejdůležitějších povstaleckých skupin v Iráku v letech 2003–2009. Pozornost je u zmíněných skupin zaměřena především na ty povstalecké aktivity, jež jsou v jistém smyslu relevantní pro pochopení jejich ideologie a cílů. Zatímco některé irácké (zvláště sunnitské) povstalecké skupiny neměly v tomto období zřejmou politickou reprezentaci (a tudíž ani relevantní politické aktivity), ve výhodnějším postavení oproti sunnitským povstalcům byly strukturálně komplexnější šíitské vojensko-politické formace, jejichž politické reprezentace tvořily významné názorové platformy v nově budovaném Iráku, přičemž jejich ozbrojená křídla zároveň hrála významnou roli (často negativní) v iráckém povstání. V této kapitole jsou u šíitských formací popsána především tyto ozbrojené součásti. Jejich násilná role v rámci iráckého povstání, obestřená dodnes dohady a nejasnostmi, stále mimochodem není plně doceněna a hlavní pozornost byla vždy věnována spíše sunnitskému povstání. Ve skutečnosti však šíitské bojůvky sekundárně hrály velkou roli v rozdmýchání sektářských svárů, zneužívajíce svou dominanci v postsaddámovském Iráku.

Zpočátku se sunnitští, jakož i šíitští povstalci zaměřili hlavně na útoky na koaliční jednotky, později však v rámci sektářských střetů, k nimž začalo do-

[33] Kapitola o struktuře iráckého povstání je svým charakterem dosti specifická, přičemž mnohé závěry v ní obsažené vycházejí z osobních pozorování autora v Bagdádu za jeho ročního pobytu v r. 2007. Při psaní analýz v Bagdádu autor spoléhal na množství informačních zdrojů, jež dnes již nemá k dispozici, přičemž tyto informační zdroje nebývaly v autorových „iráckých“ analýzách citovány. Mnohdy šlo i o ad hoc překlady iráckých novin či o utajené koaliční analýzy, vyžadující bezpečnostní prověrku. Autor dnes tedy disponuje získanými informacemi, avšak nelze citovat použité zdroje. Proto autor konfrontoval své tehdejší analýzy s dostupnými zdroji – není-li uvedeno jinak, většina informací v této kapitole pochází kromě zmíněných pramenů z následujících zdrojů: Allawi, 2007; Bremer, 2004; Chehab, 2004; Hafez, 2007; Hashim, 2006; Hashim, 2009; Nance, 2007; Nasr, 2007; Rosen, 2006. Tam, kde to autor považoval za nutné, je přesto uvedený konkrétní zdroj.

cházet rozsáhleji již v r. 2004, i na civilní populaci sunnitské, resp. šíitské komunity. Ozbrojené útoky proti svým silám Američané zpočátku považovali „šmahem“ za aktivity takzvaných FRL (*Former Regime Loyalists* – Přívrženci bývalého režimu), kterým se také někdy říkalo FRE (*Former Regime Elements* – Elementy bývalého režimu). Termín FRE je někdy označován za pozdější variantu termínu FRL, v době, kdy již FRE začaly samostatně operovat jako povstalci (Nance, 2007: 99). Pro povstalce, bojující proti americké okupaci, se též začal používat zavádějící a až „orwellovský“ termín AIF (*Anti-Iraqi Forces* – Protiirácké síly). V rámci americké armády se však preferovaly termíny FRL a FRE. Takové elementy jistě existovaly a po jistou dobu zřejmě mohly doufat v možnost znovunastolení padlého režimu, popř. v návrat nadvlády Baasu. Avšak autor věří tomu, že velmi záhy se tyto skupiny (a jejich členové) „rozmělnily“ do mnoha různých, postupně vznikajících skupin iráckého povstání, včetně islámských radikálních a *džihádistických* proudů. Taktéž se autor domnívá, že namísto baasistické ideologie hrála u příslušníků bezpečnostního aparátu minulého režimu postupně největší roli nacionalistická motivace, ať už byly její „odstíny“ jakékoli. Část bývalých členů saddámovských bezpečnostních složek patrně též mohla naplno projevit své islámské radikální smýšlení až během současného povstání, nebo k podobnému světonázoru mohla dospět poté, co byla ovlivněna průběhem invaze a následným vývojem.

Během různých fází povstání docházelo též na vzájemné ozbrojené boje iráckých povstaleckých uskupení v rámci vnitřních střetů (sunnité versus sunnité, sunnité versus šíité, šíité versus šíité). V kapitole nejsou zmíněny dvě kurdské vojensko-politické frakce, PUK a KDP, třebaže v počátcích iráckého povstání pomáhaly kurdské frakce eliminovat sunnitské islámské (nejen irácké) radikály na severu Iráku (Chehab, 2004: 37–44; srv. Rubin, 2001). Rozhodujícím faktorem pro nezařazení těchto frakcí do následujícího popisu byla skutečnost, že se nezapojily do ozbrojených aktivit proti americké armádě a ani proti nové irácké administrativě. Proto kurdské formace netvořily součást iráckého povstání proti okupaci a ani proti jejím následkům. Dnes však PUK a KDP pochopitelně nadále představují vojenskou sílu, s níž je nutné počítat, a politický význam obou frakcí v irácké politice je též neoddiskutovatelný. Není rovněž vůbec vyloučeno, že se v budoucnosti obě kurdské frakce mohou zapojit do povstání mnohem intenzivněji – katalyzá-

torem pro to může být propuknutí ozbrojených svárů mezi iráckou armádou a kurdskými frakcemi o sporná území (oblast měst Kirkúk, Chánaqín apod.).

Struktura iráckých povstaleckých skupin je rozdělena na tři části – první podkapitola pojednává o sunnitských povstaleckých skupinách, druhá o šíitských formacích a třetí je věnována zahraničním elementům v rámci povstání. Zatímco analýza sunnitského povstání představuje kvůli jeho fragmentaci největší problém, analýza šíitského povstání, soustředěného okolo několika silných a de facto etablovaných vojensko-politických formací, až takový problém nepředstavuje. Otázka zahraniční účasti v řadách iráckého povstání je pochopitelně zatížena mnoha protiřečícími si informacemi, v nichž je mnohdy velice obtížné rozlišit úmyslně lživou propagandu či rozpoznat jejich věrohodnost – v tom spočívá obtížný úkol jejího popisu.

V průběhu iráckého povstání v letech 2003–2009 se vynořily zřejmě až stovky různorodých názvů povstaleckých organizací, ať již v rozmanitých internetových prohlášeních, v tiskovinách či dokonce v graffiti na zdech a na stěnách domů v konkrétních oblastech jejich (údajné) působnosti. Mnohdy tak byly krátkodobě zaznamenány názvy organizací, o nichž už později nikdo neslyšel. Jiné povstalecké formace zase údajně spontánně vznikly v reakci na určitou situaci, byly zaznamenány jako povstalecké uskupení, avšak od té doby existuje jen jediná zmínka o jejich existenci – příkladem může být oznámení o vzniku povstalecké skupiny ***Mudžáhidún Saddám*** (***Saddámovi mudžáhidé***), která slibovala pomstu za smrt dvou Saddámových synů (Qusaje a Udaje Husajna), zahynuvších při přestřelce s americkými jednotkami u Mósulu v červenci 2003. Od doby této proklamace již však formace nikdy nebyla zaznamenána. To je doklad jednoho z problémů, jež vyvstávají při snaze pokud možno přesného popisu (nejen sunnitské) povstalecké scény.

4.1 Sunnitská uskupení

> *„…Revoluční brigády r. 1920* (dále jen RB) *zřídily své vlastní milice, které bok po boku s Američany bojovaly v oblastech Abú Ghrajb...* (RB) *spáchaly opovrženíhodné zločiny, popravovaly zahraniční bojovníky, kradly ženám šperky a vtrhávaly do soukromí domovů – to vše se souhlasem svých křižáckých*

pánů... Žádáme vůdce a duševně zdravé členy RB, aby přehodnotili svůj současný postoj... vůdci RB hledají pomoc u veřejnosti a dokonce i u kriminálníků, aby mohli budovat své zrádné milice.“

(prohlášení al-Qáidy v Iráku z 22. září 2007, s poukazem na rozpory v řadách sunnitského povstání, a v němž al-Qáida v Iráku kritizuje smířlivost povstaleckých skupin, ochotných k zapojení do mírového procesu; ISI: The Truth about the 1920 Revolution Brigades)

„...Bratři, když začal džihád, Iráčané různého původu a z rozdílných frakcí pozvedli své zbraně na stezce k obraně islámu, své cti a své země... Zpočátku všechny skupiny bojovaly společně, dokud se neobjevily satanské vlivy, které způsobily, že se najednou některé skupiny začaly prohlašovat za ty ‚nejzasloužilejší‘, které mohou vyhlašovat a vést džihád... To byl začátek problémů mezi sítí al-Qáida a ostatními iráckými (povstaleckými) frakcemi. Al-Qáida neušetřila aktů odplaty nikoho na bitevním poli, dokonce ani své vlastní salafistické bratry. Al-Qáida na ně zaútočila a mnohé z nich zabila, přičemž své činy ospravedlňovala nekonečnými výmluvami... později se konflikt rozšířil do města Fallúdža, kde síť al-Qáida zabila našeho bratra šajcha Umara Saída al-Hurána, našeho bratra a vůdce šajcha Umara Mahmúda al-Faláhího... Výsledkem bylo, že mnozí lidé – včetně naší frakce – se začali bránit. Věru, byli jsme schopní je porazit a odhalit jejich ostudné činy...“

(prohlášení skupiny Irácký Hamás z 2. října 2007, dokumentující rozhořčené spory mezi sunnitskými povstalci; Statement from „Hamas in Iraq“)

Iráčtí sunnité, až na výjimky, v celém sledovaném období let 2003–2008 patřili k nejaktivnějším nepřátelům zahraniční okupace (a jevů s ní spjatých, jako byla např. rostoucí šíitská dominance). Právě jejich povstání zhatilo mnohé „poválečné“ plány americké administrativy a překvapivě intenzivním způsobem dokázalo vzdorovat americké vojenské okupaci. Také kvůli faktu

tohoto dlouhodobého ozbrojeného aktivismu je sunnitská povstalecká scéna v rámci iráckého povstání nejroztříštěnější a nejsložitější, pokud jde o pochopení různých vazeb i překotného vývoje jejích aktérů.

Sunnitské povstání je od počátku provázeno nadměrným frakcionářstvím, přičemž není úplně jasné, jak významnou část povstání v dobách jeho největší síly reprezentoval nacionalistický proud, či islámský radikální proud. Autor se domnívá, že převážná většina sunnitského povstání byla hnána nacionalistickými motivy. Tento problém byl již také částečně zmíněn v předešlé kapitole. Sunnitské povstalce můžeme dozajista rozdělit na část spíše nacionalistickou a na část povstalců, která se profilovala spíše na základě ideologie islámského radikalismu. Některé sunnitské nacionalistické skupiny používaly čistě vlasteneckou, sekulární a protiokupační rétoriku, jiné nacionalistické skupiny sice islámskou rétoriku (různě hojně) používaly, avšak byly primárně skupinami nacionalistickými.

V případě islámských radikálních skupin v rámci sunnitského povstání rovněž poněkud tápeme – část skupin se sice hlásila k rétorice islámského radikalismu, mohla mít představu (radikálně) islámského charakteru budoucího iráckého režimu (či vlastního sunnitského útvaru?) a bojovala proti iráckým šíitům. Avšak např. proti iráckým šíitům bojovala a brojila nikoli na základě fanatického náboženského radikalismu, ale prostě jen proto, že šíity vnímala jako nové uzurpátory, kteří budou sunnitskou komunitu v budoucím Iráku znevýhodňovat a v horším případě vyhánět a vyvražďovat. Tyto islámské radikální skupiny vnímají padlý baasistický režim jako špatný, zkažený a neislámský a nikterak nelitují jeho zhroucení. Jejich působnost i ambice jsou omezeny na dosažení cílů v rámci iráckého povstání a nehlásí se k ideologii al-Qáidy (a taktéž nespolupracují se zahraničními dobrovolníky). Mohli bychom je označit za jakýsi „nacionalisticko-islámský proud“.

V řadách sunnitských povstaleckých skupin však v letech 2003–2009 existují i povstalci, kteří patří k „tvrdším“ islámským radikálním skupinám, na irácké šíity útočí mj. kvůli jejich náboženské odlišnosti, s velkým podezřením sledují úmysly šíitského Íránu v Iráku (a svá podezření doprovázejí protišíitskou islámskou radikální rétorikou), jejich dogmatická rétorika je o poznání radikálnější, stejně jako jejich striktní lpění na principech islámu. Část těchto islámských radikálních iráckých skupin potom chápe svůj boj v iráckém povstání jako součást jakéhosi globálního *džihádu*, což se projevuje jejich provázaností se zahraničními dobrovolníky (*mudžáhidy*), jejich globální

islámskou radikální propagandou a též ideologickou spřízněností se světonázorem, hlásaným v rozmanitých prohlášeních al-Qáidy, která Irák spatřovala jako jedno z hlavních bojišť ve svém globálním *džihádu*. Přesné zařazení jednotlivých sunnitských povstaleckých skupin na ose nacionalismus–islámský radikalismus je však nemožné, především kvůli typickým ideologickým přesahům jejich členstva a propagandy, ideologickým proměnám skupin v čase a též kvůli nemalému frakcionářství v řadách jednotlivých skupin!

Některé sunnitské skupiny, účastnící se povstání, existovaly již před r. 2003, ale většina jich vznikla až po svržení Saddáma Husajna. Jednou z prvních sunnitských skupin, která vznikla až následkem invaze, bylo ***Islamic Resistance Movement*** (***IRM***) – ***Islámské hnutí odporu*** (dříve známé jako ***Irácké národní hnutí odporu***), jehož vojenské křídlo vešlo ve známost jako ***1920 Revolution Brigades*** (***RB***) – ***Revoluční brigády r. 1920*** (někdy též byly označovány jako ***Islamic Respons***e – ***Islámská odpověď***'). O vedení této skupiny, ustavené v r. 2003, nejsou známy téměř žádné spolehlivé informace, stejně jako chyběla znalost o její skutečné síle. Zdá se však, že IRM respektovala během své existence mínění hlavních iráckých sunnitských autorit v zemi a nepatřila k nejmilitantnějšímu islámskému radikálnímu spektru, jež proslulo nevybíravými útoky i na irácké civilisty. Pokud je známo, IRM neútočila na civilní cíle a zaměřovala se striktně na cizí okupaci Iráku. Její hlavní jádro patrně tvořili bývalí příslušníci rozpuštěné irácké armády, zvláště ti se silným nacionalistickým cítěním, jinak by se skupina patrně profilovala jako radikálnější náboženská opozice proti okupaci. V březnu 2007 se z IRM odpojila nesouhlasná radikální frakce, která přijala název ***Iraqi Hamas*** – ***Irácký Hamás***. Jádrem sporu v IRM byl patrně postoj k dalším složkám sunnitského povstání a otázka postoje k Synům Iráku. Irácký Hamás se na podzim 2007 distancoval od aktivit „al-Qáidy v Iráku".

Mezi hlavní taktické metody, používané IRM, patřily pravděpodobně raketové a minometné útoky, nastražování IED u cest, používaných americkou armádou, a zřejmě i sebevražedné operace (u posledně uvedené „metody" však panují značné neshody a autor se nedomnívá, že by IRM tyto operace prováděla, alespoň nikoli systematicky). Na rozdíl od jiných sunnitských uskupení se IRM zřejmě věnovala výhradně guerillovým aktivitám. Přestože jsou domněnky, že IRM působila i na západním předměstí Bagdádu (zvláště na předměstí Abú Ghrajb), irácká metropole byla spíše na okraji zájmu v celkových aktivitách skupiny. Operačním prostorem IRM vždy byla spíše ob-

last západního Iráku, hlavně provincie Anbár (města Ramádí, Fallúdža aj.) a provincie Nínawá a Dijála.

Jediným zadrženým, vysoce postaveným členem skupiny byl Hátim Zawbáí, údajný velitel RB, kterého zadržely irácké bezpečnostní síly v lednu 2005. O jeho současném osudu nebylo v době psaní studie možno nalézt uspokojivé zprávy. V březnu 2007 pravděpodobně islámští radikálové ze sunnitské skupiny ISI zavraždili vůdce RB, známého jako Hárith Záhir Chámis Dharí, kvůli jeho smířlivému postoji k Synům Iráku. Jeho zabití hrálo značnou roli v odcizení sunnitských povstalců taktice nejradikálnějšího spektra sunnitských povstalců (primárně definovaného ideologií islámského radikalismu). Pokud jde o reakci skupiny IRM na spojenectví sunnitských klanů s Američany, zaujala IRM zprvu smířlivý vyčkávací postoj, protože nechtěla bojovat se sunnitskými soukmenovci. Později se převážná část členstva IRM zřejmě zapojila do sunnitských milicí, vedoucích boj proti *džihádistickým* povstalcům. Jméno RB mohla začít používat dříve odštěpená odnož, tedy Irácký Hamás. Vzhledem k charakteru a aktivitám skupiny IRM, potažmo RB, by ji autor řadil spíše do primárně nacionalistických skupin.

Za militantnější a radikálnější sunnitskou skupinu je možno považovat ***Islámskou armádu v Iráku – Islamic Army in Iraq*** (***IAI***), která taktéž vznikla krátce po invazi v r. 2003. Do řad této skupiny patřili prý i Iráčané šíitského vyznání a dokonce iráčtí Kurdové. Vůdce této skupiny Ismaíl Džubúrí v r. 2006 tvrdil, že IAI čítá tisíce ozbrojených bojovníků proti zahraniční okupaci.

Ozbrojené aktivity IAI započaly již v r. 2003. Skupina proslula brutálním zabíjením unesených osob, včetně vraždy italského novináře Enzo Baldoniho (2004), tří makedonských kontraktorů (2004) a amerického kontraktora (2005). Ne všichni rukojmí IAI však byli zavražděni, někteří byli posléze únosci propuštěni, např. íránský konzul Feredion Jahani. Kromě únosů se IAI zaměřovala na útoky na americké síly, na irácké bezpečnostní složky a též na irácké šíity. IAI pravidelně informovala o svých ozbrojených srážkách se šíitskou skupinou Mahdi Army a iráckou policii považovala za de facto prošíitskou složku. Ke známým útokům IAI patří pokus o zavraždění proamerického šíitského politika Ahmada Džalábího (Chalabiho) v r. 2004, při němž byli zabiti dva jeho bodyguardi a dva uneseni (jednomu později únosci v rámci své zastrašovací taktiky uřezali hlavu). Není však jasné, jaké skupiny, hlásící se do jisté míry k IAI, byly skutečně jejími bojovými odnožemi,

či spíše jen nezávislými buňkami. Proto je nutné střízlivě hodnotit akce, připisované IAI. Z minulých let jsou známy tyto názvy údajných podskupin či skupin, spojených nějakým způsobem s IAI – Brigáda rytířů Alího Ibn Abú Táliba, Brigády strachu, Brigády hrůzy, Brigády lvů monoteismu apod. (srv. Nance, 2007: 250).

IAI při svých aktivitách spolupracovala s IRM, ale také s dalšími sunnitskými skupinami, včetně irácké al-Qáidy. Primární oblastí operací byl pro IAI Bagdád a okolí, především na jihu metropole (až k území provincie Bábil), avšak aktivity skupiny byly zaznamenány v celé oblasti sunnitského osídlení. Do značné míry tomu mohl napomoci fakt, že vůdce IAI, Džubúrí, pochází z prominentního a vlivného sunnitského klanu jižně od Bagdádu, a těšil se zřejmě podpoře místního obyvatelstva. V průběhu roku 2007 byly zaznamenány ozbrojené střety mezi IAI a al-Qáidou v Iráku, jež byly střídavě popírány a střídavě potvrzovány, pravděpodobně tedy docházelo k uzavírání příměří mezi oběma skupinami, jež bylo následně porušováno. Navzdory časté islámské radikální rétorice IAI měla skupina na zřeteli především osvobození Iráku od okupačních sil, přičemž mnohá její prohlášení byla spíše nacionalistická než *džihádistická*. Mnohé propagandistické videonahrávky sunnitského povstání, kolující na islámských radikálních webech po celém světě, pocházejí právě z produkce IAI.

Navzdory útokům na šíitské milice či na irácké bezpečnostní síly se IAI distancovala od útoků na civilní šíitskou populaci, prohlašujíc v r. 2006, že bojuje pouze proti *„okupaci a jejím poskokům, a proti nikomu jinému. Výzva na zabíjení šíitů je ohněm, který sežehne všechny Iráčany, sunnity i šíity“* (Nance, 2007: 248). Zamítavě tedy zareagovala na výzvy Zarqáwího i na taktiku „al-Qáidy v Iráku“. Rozpory mezi oběma skupinami se později ještě více prohloubily a vedly k již zmíněným ozbrojeným střetům.

Islámská fronta pro irácký odpor – Islamic Front for the Iraqi Resistance (***IFIR***, známa je též arabská zkratka ***JAMI***) se ve své patrně ryze guerillové taktice zaměřovala na americkou armádu a na elementy, které s ní přímo spolupracovaly. IFIR proto odmítala útoky na příslušníky ISF (irácké bezpečnostní síly) a na irácké cíle obecně. Údajně též odmítala kooperovat se skupinami, které vůči Iráčanům používají násilí. Taktiku braní rukojmích a jejich následné bestiální zabití považovala IFIR za nežádoucí pošramocení obrazu iráckého povstání a jeho cílů. Vojenské křídlo IFIR se nazývalo ***Brigády Saláha ad-Dína al-Ajjúbího – Salah ad-Din al-Ayyubi Brigades***.

Na základě dostupných informací lze dojít k závěru, že IFIR operovala hlavně ve dvou iráckých provinciích – v Nínawá (s centrem v Mósulu) a v Dijále (Báquba). Její operace byly však zaznamenány i v provincii Saláh ad-Dín, zvláště v okolí města Tikrít. Stejně jako jiné povstalecké organizace se IFIR věnovala kromě ozbrojených aktivit i propagandě svých cílů.

Příkladem jedné z mnoha obskurních sunnitských formací, které existovaly patrně jen krátkodobě (a je možné, že efektivně vlastně ani nikdy nefungovaly či neexistovaly, nebo že provedly jen několik operací), může být další skupina. Po jistou dobu údajně operovala na západě Iráku povstalecká skupina, známá jako ***Organizace černého praporu – Black Banner Organisation*** (***BBO***), též ***Black Flags*** (***Černé vlajky***) aj. Je možné, že šlo o odnož skupiny IAI a že si tato odnož zachovávala značnou operační samostatnost. Považována byla za velmi radikální bojůvku z oblasti města Fallúdža. O skupině bylo vždy však skutečně velmi málo známo, nicméně některé západní zpravodajské zdroje se domnívaly, že v jejím čele stál Iráčan Umar Hadíd, mající vazby na islámské radikály v zahraničí. Proto prý v řadách BBO mohly být mnozí syrští dobrovolníci, kteří se později stali obávanou a motivovanou silou mezi zahraničními bojovníky v Iráku. Skupina se poprvé objevila v létě 2004, když unesla tři zahraniční řidiče (zaměstnance kuvajtské firmy, pracující pro americkou armádu), již byli později propuštěni. Panovala všeobecná domněnka, že skupina zanikla po vlastních těžkých ztrátách na podzim 2004 po tvrdých bojích ve Fallúdži. Není vyloučeno, že BBO bylo jen kódovým označením pro jinou skupinu. Zbylí příslušníci BBO se pak asi buď uchýlili do ústraní, nebo se stali členy jiných iráckých bojůvek. Velkou roli v zániku skupiny mohl ovšem sehrát fakt, že její údajný vůdce Umar Hadíd (alias Abú Chattáb Fallúdží) zemřel během americké operace ve Fallúdži na podzim 2004.

V počátcích okupace považovali Američané za největší hrozbu sunnitské uskupení, pro které se vžil arabský termín ***Awda*** (***Return – Návrat***). Awda byla vnímána jako sofistikovaná baasistická organizace bývalých vysoce postavených příslušníků zpravodajských služeb a armády, kteří disponují i nadále velkými finančními prostředky a jsou velmi dobře organizováni. Předpokládá se de facto dodnes, že příslušníci Awdy hojně působili u elitních útvarů Republikánské gardy a též v jednotkách tzv. ***Saddámových fidájínů*** (***Saddam Fedayeen – SF***). Tato nepravidelná ozbrojená složka byla vytvořena v r. 1994 pod vedením Udaje Husajna, prezidentova syna, a krátce před americkou in-

vazí mohla čítat až 40 000 mužů. Jejich loajalita byla zaručena pečlivým výběrem a později i nadstandardními platy a dalšími výhodami. Jako protiváha jiným ozbrojeným složkám měli SF zaručen jak kvalitní přísun zbraní, tak též výcvik, specializovaný např. na přípravu nástražných výbušných systémů, které později zamoří Irák při povstání. Ačkoli se mj. Nance (2007) domnívá, že SF byli i po invazi velmi dobře organizováni a tvořili páteř povstání, spíše se podle autorova mínění bývalí příslušníci SF zapojili do aktivit skupin, které vyhovovaly jejich ideologickému přesvědčení, nebo v nichž působili jejich rodinní příslušníci na kmenové a lokální bázi.

Postupně se stalo stále zřejmějším faktem, že skupina Awda byla se svou baasistickou rétorikou odsunuta do pozadí intenzivním vzestupem nacionalistických a radikálních islámských uskupení, ačkoli neexistují žádné zprávy o tom, že by se členové sekulární Awdy dostávali do ozbrojených potyček s povstalci, kteří svůj boj vyjadřovali radikální islámskou rétorikou. Ve sledovaném období Awda operovala obzvláště ve velkých městech převážně sunnitských provincií, včetně metropole Bagdád, a později Awda pravděpodobně podpořila radikální islámské skupiny v jejich boji proti koaličním silám. Aktivity Awdy byly zaznamenány v západním Iráku, ale i na severu a ve středu Iráku, ve městech Mósul, Báquba aj. Bylo by jen logické, kdyby specialisté v řadách Awdy nabídli své služby nacionalistickým či islámským radikálním formacím poté, co se aktivity Awdy rozmělnily v průběhu povstání.

V dobách svého největšího rozmachu Awda patrně spoléhala na síť formálních i přátelských kontaktů, vytvořených za baasistického režimu. Pokud skutečně existovala (a fungovala) kooperace aktivit Awdy a islámských radikálů z různých iráckých povstaleckých skupin, byla patrně založena na pragmatických úvahách islámských radikálů, kteří mohli oceňovat skutečnost, že v řadách Awdy působí cenní specialisté na vojenskou a zpravodajskou problematiku, jež lze efektivně využít v rámci povstání.

Do povědomí pozorovatelů a analytiků iráckého povstání však ze sunnitských formací patrně nejvíce vstoupila tzv. ***„al-Qáida v Iráku“*** (též ***al-Qáida v Mezopotámii***), spojená se jménem Abú Musaba Zarqáwího (srv. Martinez–Brisard, 2005). Až do září 2004 bylo uskupení známo jako ***Hnutí tawhídu***[34] ***a džihádu*** (***Tawhid wa Jihad Movement***). Jde bezpochyby o jednu z nejvlivnějších a nejkontroverznějších organizací iráckého povstání. Až do června

[34] *Tawhíd* je arabský výraz pro monoteismus (srv. Baalbaki, 2001: 388).

2006 byla vedena jordánským občanem (palestinského původu) Abú Musabem Zarqáwím, který byl zabit při americkém leteckém úderu poblíž města Báquba v červnu 2006.

Skupina je odpovědná za mnoho sofistikovaných operací, mj. únosů (a poprav) západních občanů, velkých masakrů na veřejných místech (tržiště, univerzitní kampusy, populární restaurace aj.), či cílených atentátů zvláště na šíitské civilní i vojenské osoby. Později skupina prováděla též velké množství atentátů na sunnitské kmenové představitele, zapojující své lokální komunity do politického procesu. Jednou z „ďábelských“ taktik, které skupina „vynalezla“ a používala, bylo používání druhého a popř. třetího sebevražedného útočníka krátce po sebevražedném útoku. Po něm se na místo seběhli zvědavci, sjely ambulance, policie apod., přičemž ve vhodné chvíli zaútočil druhý (třetí) sebevražedný útočník. Počet obětí býval většinou ještě vyšší než v případě útoku prvního útočníka. Modus operandi nebyl omezen jen na území Iráku, ale skupina také působila v Jordánsku, kde rekrutovala bojovníky mezi iráckými uprchlíky a mladými Jordánci. Minimálně v jednom případě bylo zaznamenáno přihlášení se k útoku, podniknutému z jižního Libanonu na severní Izrael. Dosti pravděpodobně mohlo jít o propagandistický výmysl.

Taktika skupiny byla v uplynulých letech velmi rozličná. Kromě klasických guerillových útoků je skupina nechvalně proslulá únosy. První únos západního rukojmí, Američana Nicolase Berga, byl proveden na jaře 2004. Jeho poprava spektakulárním uřezáním hlavy byla první popravou uneseného cizince v Iráku a stala se, hlavně vlivem západních médií, silně vnímaným symbolem barbarské krutosti některých iráckých povstaleckých skupin. Zdá se, že unášení cizinců Zarqáwího skupinou (a následné zděšení západní veřejnosti) posloužilo jako inspirace pro další povstalecké formace. „Al-Qáida v Iráku“ je také viněna z pumového útoku na ústředí OSN v r. 2003, při němž byl zabit zvláštní vyslanec OSN, a z bombového útoku na ústředí šíitské strany SCIRI v Nadžáfu v r. 2003. Útok na ústředí OSN v Bagdádu, potažmo na roli OSN v Iráku, byl významným impulzem pro omezené angažmá Spojených národů do budoucích let.

Předpokládá se, že bombový útok na šíitskou mešitu ve městě Sámarrá v únoru 2006 byl naplánován a uskutečněn Zarqáwího skupinou. Je známo, že tento incident byl jiskrou, která zažehla krvavé a dlouho trvající střety mezi sunnitskou a šíitskou komunitou v Iráku. Vskutku můžeme konstato-

vat, že zmíněný únorový incident v r. 2006 byl katalyzátorem pro následující de facto občanskou válku. Úmyslné útočení na šíitské cíle se stalo velmi záhy po příchodu Zarqáwího do Iráku jedním z hlavních cílů této radikálně antišíitské skupiny, což je zdokumentováno v mnoha nenávistných prohlášeních členů „al-Qáidy v Iráku" (Nasr, 2007; srv. Nance, 2007).

Al-Qáida v Iráku se taktéž často uchylovala k sebevražedným útokům. Někteří vojenští experti a analytici se domnívají, že za většinou těchto útoků stojí zahraniční dobrovolníci a že „al-Qáida v Mezopotámii" je převážně tvořena zahraničními bojovníky, zvláště z arabského světa (Poole, 2004; Poole, 2006; srv. Nance, 2007). Americké zdroje hovoří převážně o Syřanech, ale také o saúdských Arabech, Alžířanech a v některých případech dokonce o Čečencích (čemuž autor osobně nevěří). Lze se domnívat, že mnozí neiráčtí členové irácké al-Qáidy byli veteráni z různých předešlých konfliktů, v nichž se objevovali *mudžáhidé*, např. z bojů v Afghánistánu a v Bosně.

Po smrti Zarqáwího se za nového vůdce skupiny považoval Egypťan Abú Ajjúb Masrí, známý též pod pseudonymem Abú Hamza Muhádžir. Ve skutečnosti stále panují dohady o reálné existenci této postavy. Někteří analytici mají zato, že iráčtí povstalci si sami vymysleli bojový pseudonym Masrí (v arabštině „Egypťan") pouze proto, aby přesvědčili světovou veřejnost o mezinárodním charakteru *džihádu* proti Američanům v Iráku. Vynořily se taktéž zvěsti, které za vůdce organizace považují Abú Abdulláha Rášida Baghdádího (nebo Abú Hamzu Baghdádího). Informace o jménech vůdců skupiny či jejich smrti nebo zatčení byly však vždy velmi matoucí (srv. William, 2009a). Třebaže se po smrti Zarqáwího předpokládal postupný úpadek skupiny a též pokles naverbovaných nových členů, ve sledovaném období se „al-Qáidě v Iráku" stále dařilo podnikat smělé a úspěšné útoky.

Historie, obklopující skupinu ***Ansár as-Sunna*** (***dříve Ansár al-Islám***), je poměrně spletitá. Vznik i vývoj této velmi radikální skupiny je dodnes zahalen dohady a není plně vyjasněn. Přesto se stala existence skupiny velmi významnou záminkou k americkému útoku na Irák. Ministr zahraničních věcí USA Collin Powell ve svém projevu[35] na půdě OSN v únoru 2003 chybně

[35] Plný text projevu (Full Text of Collin Powell Speech, 2003) přesvědčuje světovou veřejnost o existenci spolehlivých zpravodajských zdrojů, které dosvědčují americká obvinění, týkající se terorismu a zbraní hromadného ničení. Ve skutečnosti však fatálně selhala jak americká zpravodajská operativa, tak analytici zpravodajských složek (Drogin, 2008; srv. Eichler, 2004).

označil skupinu za článek, spojující režim Saddáma Husajna s teroristickou sítí al-Qáida: *„...Když naše koalice vypudila Taliban, Zarqáwího síť pomohla zřídit další výcvikový tábor, který se specializoval na výcvik s jedy a s výbušninami.* A tento tábor se nachází v severovýchodním Iráku. *Vidíte obrázek tohoto tábora. Tato síť učí své operativce, jak vyrábět ricin a další jedovaté látky. Dovolte mi připomenout, jak ricin působí. Méně než špetka – představte si špetku soli, již byste snědli ve vašem jídle, způsobí šok, následovaný kolapsem oběhového systému. Smrt přichází do 72 hodin a neexistuje žádný protijed, žádný lék. Je to smrtelné. Ti, kteří pomáhají řídit výcvikový tábor, jsou* Zarqáwího pobočníci, operující v severních kurdských oblastech mimo území Iráku, kontrolované Saddámem Husajnem. *Ale Bagdád má agenta v těch nejvyšších patrech radikální organizace* Ansár al-Islám, která kontroluje tento kout Iráku. *V r. 2000 zmíněný agent nabídl al-Qáidě bezpečné útočiště v regionu. Poté, co jsme vyhnali al-Qáidu z Afghánistánu, někteří z jejích příslušníků přijali nabídku tohoto bezpečného útočiště. Zůstávají tam dodnes. Ale Zarqáwího aktivity nejsou omezeny jen na tento malý kout severovýchodního Iráku. Zarqáwí cestoval v květnu 2002 do Bagdádu ze zdravotních důvodů, a zůstal v hlavním městě Iráku dva měsíce, aby se tam zotavoval a připravoval se na budoucí boj. Během jeho pobytu téměř dva tucty extremistů zamířily do Bagdádu a zřídily tam svou operační základnu. Tyto buňky al-Qáidy, umístěné v Bagdádu, nyní koordinují pohyb lidí, peněz a dodávek do Iráku, a přes Irák, pro svou síť. V Bagdádu k dnešnímu dni takto svobodně operují již osm měsíců.* Iráčtí činitelé však popírají obvinění ze spojení s al-Qáidou. Tato popření ale prostě nejsou věrohodná. *Minulý rok se člen al-Qáidy chlubil tím, že situace v Iráku je, nyní cituji, ‚dobrá', a že Bagdádem lze projet rychle. Víme, že tyto buňky jsou napojeny na Zarqáwího, protože zůstávají dokonce i dnes v pravidelném kontaktu s jeho přímými podřízenými, včetně kontaktu s těmi, kteří řídí buňku, specializovanou na jedovaté látky. Tyto buňky ale dělají více než jen přesuny peněz a materiálu. Minulý rok byli zadrženi dva operativci al-Qáidy, když překračovali hranice z Iráku do Saúdské Arábie. Byli napojeni na členy bagdádské buňky, a jeden z nich absolvoval i výcvik v Afghánistánu, zaměřený na použití kyanidu. Díky své teroristické síti v Iráku může dnes Zarqáwí řídit svou celou síť na Středním východě a dále...“* (části projevu bez kurzivy zvýrazněny autorem).

Pro větší autenticitu tohoto projevu, klíčového v době předválečného stupňování amerického tlaku na Irák, následuje nyní i originální verze v anglickém jazyce: *„…When our coalition ousted the Taliban, the Zarqawi network helped establish another poison and explosive training centre camp.* And this camp is located in north-eastern Iraq. *You see a picture of this camp. The network is teaching its operatives how to produce ricin and other poisons. Let me remind you how ricin works. Less than a pinch – image a pinch of salt – less than a pinch of ricin, eating just this amount in your food, would cause shock followed by circulatory failure. Death comes within 72 hours and there is no antidote, there is no cure. It is fatal. Those helping to run this camp are* Zarqawi lieutenants operating in northern Kurdish areas outside Saddam Hussein's controlled Iraq. *But Baghdad has an agent in the most senior levels of the radical organisation, Ansar al-Islam, that controls this corner of Iraq. In 2000 this agent offered al-Qaida safe haven in the region. After we swept al-Qaida from Afghanistan, some of its members accepted this safe haven. They remain there today. Zarqawi's activities are not confined to this small corner of north-east Iraq. He travelled to Baghdad in May 2002 for medical treatment, staying in the capital of Iraq for two months while he recuperated to fight another day. During this stay, nearly two dozen extremists converged on Baghdad and established a base of operations there. These al-Qaida affiliates, based in Baghdad, now coordinate the movement of people, money and supplies into and throughout Iraq for his network, and they've now been operating freely in the capital for more than eight months.* Iraqi officials deny accusations of ties with al-Qaida. These denials are simply not credible. *Last year an al-Qaida associate bragged that the situation in Iraq was, quote, ‚good', that Baghdad could be transited quickly. We know these affiliates are connected to Zarqawi because they remain even today in regular contact with his direct subordinates, including the poison cell plotters, and they are involved in moving more than money and material. Last year, two suspected al-Qaida operatives were arrested crossing from Iraq into Saudi Arabia. They were linked to associates of the Baghdad cell, and one of them received training in Afghanistan on how to use cyanide. From his terrorist network in Iraq, Zarqawi can direct his network in the Middle East and beyond…"* (části projevu bez kurzivy zvýrazněny autorem).

Jak dokazuje část projevu, který byl jedním z nejvýraznějších ospravedlnění války proti Iráku před světovou veřejností, byla formace Ansár as-Su-

nna považována za značně sofistikovanou a extremistickou skupinu. Její angažmá v iráckém povstání v letech 2003–2009 je nezpochybnitelné a existují i rozmanitá oficiální prohlášení, v nichž se skupina hlásí ke konkrétním operacím. Rozpory v americké administrativě v období před invazí do Iráku, které se týkaly názorových rozdílů na skutečné spojení saddámovského režimu s radikálními islámskými elementy, vedly patrně i k tomu, že některá oficiální americká prohlášení byla úmyslně nejednoznačná, např. Powellův projev – zpochybňování vazby mezi Saddámem Husajnem a al-Qáidou pak rostlo s přibývajícím americkým skepticismem po invazi (Katzman, 2004).

Jednou z klíčových osobností při formování skupiny Ansár as-Sunna byl bezpochyby *mulla*[36] Krekar (vlastním jménem Nadžmuddín Faradž Ahmad). Předpokládá se, že *mulla* Krekar vstoupil do řad Islámského hnutí iráckého Kurdistánu (*Islamic Movement of Iraqi Kurdistan* – IMIK) v r. 1988 a o devět let později, zklamán přílišným pragmatismem IMIK, vytvořil svou vlastní skupinu pod jménem ***Islámský svaz Kurdistánu*** (***Islamic Union of Kurdistan***). Jeho uskupení se pak zřejmě sloučilo s ostatními kurdskými islámskými radikálními frakcemi a v r. 2001 vznikla organizace Ansár al-Islám. Toto uskupení bylo tehdy patrně identické se skupinou ***Džund al-Islám*** (***Jund al-Islam*** – ***Vojáci islámu***), což byl patrně krátkodobý název skupiny Ansár al-Islám (do podzimu 2001). Pozoruhodné je, že až postupný příliv zahraničních islámských radikálů z Afghánistánu od r. 2001 učinil ze skupiny extrémnější a sofistikovanější formaci s mezinárodním *džihádistickým* charakterem. V r. 2003 se Ansár al-Islám přejmenoval na Ansár as-Sunna, přičemž důvody pro změnu jména možná zůstanou provždy nejasné.

Radikální sunnitská skupina má za povstání na svědomí únosy, útoky na americké vojenské cíle a taktéž na irácký bezpečnostní aparát, spolupracující se spojeneckou koalicí. Velmi podstatnou částí militantní agendy byl však též ozbrojený *džihád* proti sekulárním kurdským frakcím a kurdskému vedení v iráckém Kurdistánu. Guerillový boj proti nim zahájila Ansár as-Sunna již před americkou invazí. K taktickému repertoáru patří i sebevražedné útoky. K proslulým sebevražedným operacím AS patří útok na sídla kurdských frakcí ve městě Irbíl v únoru 2004 a útok na americkou vojenskou

[36] Arabský výraz pro nižšího muslimského duchovního, popř. pro správce mešity, nebo též pro velmi vzdělaného muslima (v náboženských otázkách). Pozoruhodné je, že nejčastěji bývá termín používán spíše v šíitském prostředí (srv. Pavlincová a Horyna /eds./, 2003: 591).

jídelnu v Mósulu v prosinci 2004. Konkrétně byl tento útok spáchán dvacetiletým saúdskoarabským mužem (jménem Ahmad Saíd Ghamdí), který infiltroval americkou základnu v irácké uniformě a zabil při jednom z vůbec nejúspěšnějších povstaleckých útoků 22 amerických vojáků.

Chaos v našem pochopení struktury sunnitského povstání často způsobovala i oznámení o vzniku rozmanitých zastřešujících organizací, za jejichž členy pak byly označovány i skupiny, jež byly do té doby neznámé. Například v lednu 2006 oznámila svou existenci ***The Mujahideen Shura Council*** (***MSC – Šúrá***[37] ***mudžáhidů***), zastřešující organizace asi šesti radikálních sunnitských uskupení, bojujících proti okupaci. Těmito skupinami měla být „al-Qáida v Iráku", Džajš at-Táifa al-Mansúra (Jaish at-Taifa al-Mansoura – Armáda vítězné komunity), Monotheism Supporters Brigades (Brigády podporovatelů monoteismu), Saray al-Jihad Group (Pochodeň *džihádu*), al-Ahwal Brigades a al-Ghuraba Brigades. Tehdy nebylo zcela jasné, zdali šlo o dočasné propojení určitých sunnitských skupin, či o rostoucí a sofistikovanou kooperaci sunnitských radikálů. Vzhledem k pozdějšímu vývoji však zřejmě šlo o první možnost. Uskupení MSC „se proslavilo" tím, že údajně pomstilo incident v Mahmúdíji (vyvraždění irácké rodiny americkými vojáky) unesením dvou amerických vojáků v oblasti města Júsufija a jejich brutálním zavražděním v červnu 2006. O skupině toho není příliš známo a za jejího vůdce byl označován Abdulláh Rášid Baghdádí. Rozpuštění MSC bylo oznámeno relativně záhy po jejím vzniku, v říjnu 2006, přičemž byl oznámen nový název organizace – ***Islámský stát v Iráku*** (***ISI***). Název organizace rovněž symbolizoval jakési fiktivní vytvoření islámského útvaru. Islámským státem v Iráku tak byla prohlášena oblast osmi iráckých provincií, včetně Anbáru, Bagdádu a Dijály. Pozoruhodné je, že vůdce tohoto fiktivního útvaru byl prohlášen za *chalífu*.

Předposlední organizací, která bude zmíněna v textu o sunnitských formacích, je ***Muhammadova armáda*** (***Muhammad's Army***). Zmíněná formace patřila k těm umírněnějším na povstalecké scéně, neboť mj. neútočila na šíitské cíle. Zdá se, že charakter skupiny byl spíše sekulární a že její řady tvo-

[37] Arabský termín „šúrá" lze označit za princip konzultace, známý z kmenového prostředí Arábie v době vzniku islámu. Tímto termínem se dnes označují i vesnické (kmenové) rady starších v muslimských oblastech (Pavlincová et al., 1994: 362 a 437; srv. Pavlincová–Horyna /eds./, 2003: 637).

řili stoupenci svrženého režimu, což by mohli být především bývalí členové bezpečnostních složek Saddáma Husajna. Lze ji jistě zařadit mezi nacionalistické skupiny v rámci iráckého povstání, třebaže název může být zavádějící.

Menší část skupiny byla snad tvořena též zahraničními bojovníky. Podle dostupných informací operovala mezi Bagdádem a Ramádí. O vedení skupiny není, alespoň z dostupných otevřených zdrojů, nic známo. Jméno skupiny a její propagační aktivity (např. videonahrávky, velebící sestřelení americké helikoptéry, které je prokládáno verši z koránu) evokují sice silný stupeň náboženského zápalu spíše než světský charakter, to však může být podle autora pouhá pragmatická zástěrka, aby bylo uskupení považováno za integrální součást nebaasistického sunnitského povstání proti okupaci. Lze předpokládat, že aktivity skupiny byly relevantní zvláště v prvních letech povstání, přičemž je možné, že skupina samovolně vlivem rozmanitých faktorů zanikla.

V prosinci 2006 oznámila svůj vznik organizace s názvem ***Muži armády řádu naqšbandíja*** (***Men of the Army of al-Naqshbandia Way*** – v arabštině ***Džajš ar-Ridžál at-Taríqa al-Naqšbandíja***, angl. zkratka arabského názvu je ***JRTN***). Jméno skupiny pozoruhodně odkazuje k islámskému mystickému řádu, který vznikl ve 14. století a rozšířil se mj. i do Iráku (Kropáček, 2008: 222–226). Odkaz na *naqšbandíju* může svědčit o striktně islámském charakteru formace, neboť tento mystický řád je silně spojen s lpěním na islámském právu, jak se ukázalo již v minulosti i v jiných geografických kontextech (Stump, 2008: 196 a 238).

Experti americké armády se domnívají, že jádro skupiny tvoří bývalí důstojníci irácké armády, soudě podle dosud provedených raketových a minometných útoků na americké základny, IED útoků na americké konvoje a útoků s použitím odstřelovače. Byly rovněž zadrženy propagační tiskoviny, v nichž JRTN velebí *džihád* proti okupaci a vybízí irácké muslimy k finančním příspěvkům organizaci. Poměrně neobvyklé je, že prohlášení JRTN na videonahrávkách, která se objevují na islámských radikálních webech, jsou prosycena *súfíjskou* (tedy islámskou mystickou) propagandou.

4.2 Šíitská uskupení

„Spojte se s imámem Chomejním tak, jako se on spojil s islámem."

(irácký šíitský *ájatolláh* Muhammad Báqir Sadr, popravený za režimu Saddáma Husajna v r. 1980)[38]

„Bída sama o sobě neplodí revoluci. Ale bída, bok po boku s pokrokem, vytváří novou směs; naděje na společenskou změnu, podnícená i chabým vzděláním, pak rodí nový společenský fenomén: ctižádostivou chudinu, rebelující chudinu, kádry revoluce, které nemají co ztratit a okolo sebe přitom vidí mnohé z toho, co lze získat."

(Robert Taber ve své knize *War of the Flea* /*Bleší válka*/, vydané v r. 2002; Taber, 2002: 183)

Jak již víme, šíité tvoří většinu irácké populace, řekněme přibližně tři pětiny. Mnozí američtí civilní i vojenští experti se před invazí v r. 2003 domnívali, že iráčtí šíité budou vítat pád Saddáma Husajna a že budou díky tomu přátelsky nakloněni USA. První předpoklad se určitě beze zbytku naplnil – iráčtí šíité skutečně na jaře 2003 s nadšením uvítali pád „tyrana", kterého se několikrát neúspěšně pokoušela zavraždit i šíitská opozice v Iráku, stejně jako další představitele baasistického režimu. Druhý předpoklad však ztroskotal již po pár měsících americké okupace a radikalizace různých šíitských kruhů učinila ze šíitských skupin jedny z „nejzapřisáhlejších" kritiků a oponentů amerického vměšování do „poválečného" vývoje Iráku.

Příručka námořní pěchoty USA z r. 2003 velmi výmluvně charakterizuje irácké povstání následujícím způsobem:

„Teroristická opozice je pravděpodobně tvořena z následujících jednotlivců či skupin, nebo popř. přitáhla podobné jednotlivce:

- *zbytky vojenských sil, stále loajálních Saddámu Husajnovi*
- *zbytky strany Baas*

[38] Výrok *ájatolláha* Muhammada Báqira Sadra též citovalo šíitské libanonské hnutí Hizballáh v tzv. „otevřeném dopise" v únoru 1985, který se někdy považuje za jakýsi oficiální popud k založení libanonského Hizballáhu (Norton, 1987: 167–187).

- *sunnitští muslimové, loajální Saddámu Husajnovi*
- *nespokojení iráčtí občané, kteří ztratili trpělivost s koalicí, vedenou USA*
- *al Qaida (Al Qaeda) a další dobrovolnické skupiny teroristického typu, které vkročily do Iráku, aby ‚osvobodily' zemi od koaličních sil"* (The Marine Corps Institute Handbook, 2003).

Krátký popis protikoaličních elementů v Iráku v té době výslovně nezmiňuje irácké šíity, což svědčí o skutečnosti, že americká armáda nepočítala s organizovaným a intenzivním šíitským povstáním. To se v Iráku plně etablovalo v průběhu r. 2004. Samozřejmě by bylo možné zařadit šíitské ozbrojené projevy odporu do kategorie „*nespokojených občanů*", to by však zdaleka nevystihovalo podstatu problému a bylo by přílišným a snad až naivním zjednodušením. Neočekávané šíitské povstání bylo sice ze začátku občas mírněno určitými šíitskými nábožensko-politickými kruhy, avšak celkově se šíitské skupiny postupně, zcela plnohodnotně zapojovaly do povstání proti americké okupaci a do následných čistek proti iráckým sunnitům.

Ve vojensko-politickém vývoji po invazi v r. 2003 sehrál velkou roli blok radikálních iráckých šíitů, seskupených kolem šíitského duchovního Muqtady Sadra. Vznik a růst organizace ***Džajš al-Mahdí*** (***Mahdi Army – Mahdího armáda*** či ***Mahdího milice***), rozdělené na politické a vojenské křídlo (prvně zmíněné se v poslední době stále častěji říká ***Sadrist Trend***), se stal výrazným fenoménem postsaddámovského Iráku a vojensko-politickým faktorem, s nímž je třeba v dnešním Iráku nepochybně počítat (Nance, 2007: 315–321; srv. Dabrowska–Hann, 2008: 254–255). Lví podíl na významné roli Mahdi Army hraje postava jejího vůdce, který pochází z uctívané a respektované šíitské rodiny.[39] Kromě náboženských důvodů spočívá dosah idejí Sadrových milicí v sociálním profilu jejích stoupenců, kteří namnoze pocházejí z chudinských obyvatel východního Bagdádu, popř. z dalších zbídačených šíitských čtvrtí ve středním a v jižním Iráku, převážně z Nadžáfu. Hlavní oporou Sadrových milicí a jejich spolehlivou mocenskou základnou je však

39 Muqtada Sadr je syn *ájatolláha* Muhammada Sádiqa Sadra, který byl zavražděn za režimu Saddáma Husajna v r. 1999 v posvátném šíitském městě Nadžáf i se svými dvěma nejstaršími syny, v době, kdy Muqtada Sadr údajně pobýval v cizině kvůli náboženským studiím. *Ájatolláh* Sadr, otec Muqtady, byl nejrespektovanějším a nejobdivovanějším šíitským imámem v Iráku od r. 1980, kdy byl za saddámovského režimu popraven jeho bratranec *ájatolláh* Muhammad Báqir Sadr.

právě východní část Bagdádu, zvaná dříve „Saddam City“, a dnes po otci Muqtady Sadra docela příznačně „Sadr City“ (což evokuje jméno jak Muqtadova otce, tak též Muqtady Sadra samého).

Taktika Mahdi Army kopíruje obdobné aktivity Hizballáhu v Libanonu (Hamzeh, 2004: 49–58) či pradávnou taktiku egyptského Muslimského bratrstva (Husseini, 1956: 45–60; srv. Raděj, 2002). To imponuje především mladším a radikálnějším iráckým šíitům, jakož i nejchudším šíitským rodinám a klanům. Středobodem činnosti Mahdi Army je široká škála charitativních aktivit, přičemž tato dobročinnost je typicky doprovázena suplováním komunálních služeb a udržováním veřejného pořádku, takže podobné organizace postupně ovládnou veřejný život a mohou ještě více islamizovat prvky společenského života, jež si zamanou ovlivnit. Není tedy divu, že i v Iráku největší úspěch slaví tato taktika u šíitů z nejnižších vrstev, které lze podle jednoho koránského verše označit za „ponížené na Zemi“ (*mustadafún fi l-ard*), jak sami sebe nazývali libanonští šíité již v osmdesátých letech. Tito „ponížení na Zemi“ tvoří jádro Mahdi Army, zatímco vzdělaní a bohatší iráčtí šíité inklinují spíše k tradičnějším a zavedenějším formacím, které jsou méně radikální. Velkou nevýhodou v očích těchto skupin šíitského obyvatelstva je navíc „nevyzrálé mládí“ Muqtady Sadra a jeho nedostatečné nábožensko-právní vzdělání, jímž se nemůže srovnávat s veličinami irácké šíy. Značnou nevýhodou Sadra je i jeho rétorická neschopnost, kterou lze označit za skutečně obrovskou slabinu pro významného šíitského duchovního. O profilu Sadra prestižní egyptský týdeník mj. uvádí, že *„...věty, jež pronáší, jsou neobratné a neúplné a jaksi postrádají na přesvědčivosti... iráčtí krajané s černými turbany jsou mistry rétorické výřečnosti, leč zdá se, že mladý Muqtada v tomto ohledu nijak neexceluje... jako veřejný řečník se stěží vyrovná průměrně vzdělanému Iráčanovi...“* (Al-Amin, 2004).

Milice Mahdi Army byly vytvořeny v létě 2003 v Nadžáfu na obranu šíitského obyvatelstva proti sunnitskému povstání. Tisíce ozbrojených šíitských mužů byly tehdy pro udržení veřejného pořádku rozmístěny ve čtvrtích, v nichž se rabovalo, či v nichž rabování hrozilo. Pochopitelně že ruku v ruce s tímto vývojem šlo někde i hlídání „správných“ islámských norem, včetně řádného zahalování a povinných návštěv mešit. Radikální chování některých členů Mahdi Army, připomínající snahu napodobit striktní variantu íránského šíitského islámu (srv. Poole, 2006: 85–86), narazilo však i na odpor mnohých iráckých šíitů. Kromě vynucované islamizace se Mahdi Army

též násilně snažila dosadit své „lidi“ na rozmanité funkce (ve veřejné správě), jež považovala z nějakého důvodu za důležité (srv. Poole, 2006: 88–90). Některé excesy proto následně vedly k odcizení částí šíitské komunity od taktiky Mahdi Army. V letech 2003–2007 však podpora Muqtady Sadra ve východním Bagdádu či ve městech jako Nadžáf, Karbalá či Kút na jihu země byla obrovská a stabilní. Od r. 2008 však zřejmě vliv Sadra slábne, alespoň na úrovni „vysoké politiky“, což potvrdil i vývoj v r. 2009. Takzvaná „bitva o Basru“ na jaře 2008, za níž irácké jednotky po těžkých bojích omezily zhoubný vliv Sadrových milicí v Basře, oslabila vliv Mahdi Army nejen na jihu země – výsledky provinčních voleb na konci ledna 2009 jen potvrdily skutečnost, že Sadr již nebyl tou „hvězdou“ jako v r. 2004.

Vraťme se však ještě o několik let zpět. Snaha Američanů zatknout Muqtadu Sadra na jaře 2004 vyprovokovala intenzivní ozbrojené střety v největších městech jižního Iráku – mj. v Kútu, v Karbalá, v Nadžáfu a v Basře. Na jaře 2004 jsme byli též svědky rozsáhlého spojenectví sunnitských a šíitských ozbrojenců, přičemž Mahdi Army byla iráckými sunnity vítána jako cenný spojenec v boji proti americké okupaci. Dlouhé a velmi těžké boje skončily příměřím, které de facto potvrdilo status Muqtady Sadra jako vlivné nábožensko-politické osobnosti v novém Iráku. Navzdory zmíněnému radikálnímu charakteru Mahdího milicí lze v námi sledovaném období vystopovat mnohokrát i prvky pragmatismu, který se projevuje např. v obdobích, kdy se Mahdi Army zříká ozbrojeného násilí ve prospěch klidu zbraní. Stabilizace osobního postavení Muqtady Sadra v irácké politice také mohla hrát svou značnou roli v konsolidaci Mahdi Army jako „státotvornějšího“ činitele. Umírněnější postoj Sadra však též logicky musel zklamat mnoho šíitských mladíků, náchylných k radikálním akcím.

Mahdi Army v zahraničí není ani tak známa svými dobročinnými aktivitami jako spíše svým zapojením do sektářské války mezi iráckými sunnity a šíity. Třebaže mnohé střety obou komunit po celém Iráku mnohdy ani nebyly zaznamenány a náležitě vyšetřeny, Mahdi Army byla nesporně zapojena do mnoha ozbrojených útoků na sunnitské cíle a hrála obrovskou roli v eskalaci konfliktu, mj. v irácké metropoli. Pokud jde o násilné aktivity proti americké okupaci, po otevřených střetech v r. 2004 se Mahdi Army spíše stáhla více do ústraní a věnovala se klasickým povstaleckým léčkám, včetně minometného ostřelování sunnitských čtvrtí a amerických základen, nastražování náloží u cest a střelby ze zálohy na americké patroly. Mahdi Army byla

též obviňována z mohutné vlny únosů, která především v letech 2006–2007 sužovala Bagdád.

V průběhu let 2007–2008 postupně došlo k velmi viditelnému útlumu ozbrojených aktivit Mahdi Army vůči koaličním jednotkám v Iráku, ale tehdy dozajista šlo jen částečně o rezignaci či o únavu šíitského hnutí, neboť roli hrálo i přizpůsobení taktiky vyvíjející se situaci. Muqtada Sadr v r. 2007 mimo jiné zaujal pragmatičtější a státnický postoj v reakci na situaci amerických „nevěřících", kteří stále v USA bojovali za podporu své kampaně v Iráku – jako by Muqtada Sadr očekával, že americké jednotky budou dříve či později stejně muset odejít. Vítanou záminkou k předem ohlášenému útlumu aktivit Sadrových milicí, Sadrem oficiálně stvrzený na konci srpna 2007, byly těžké boje mezi Mahdi Army a Badr Corps ve městě Karbalá, které zanechaly desítky mrtvých a z nichž byli obviňováni „ranaři" Mahdi Army (srv. Kukis, 2008). Útlum paradoxně Američanům nahrál a podpořil jejich tvrzení o poklesu násilí v Iráku, mohl však posloužit i Mahdi Army. Například pro další výcvik stávajících členů, získávání nových a nadšených rekrutů a další rozvoj sociálních a charitativních aktivit. V období zpočátku křehkého míru tak patrně měly Mahdího milice větší šanci plošně „zakořenit" v šíitských částech Bagdádu. Tuto šanci však Mahdi Army podle autorova názoru plně nevyužila, nikoli kvůli nedostatku vůle (!), nýbrž kvůli souhře několika faktorů. Za prvé se projevila značná politická nezkušenost různých představitelů Mahdi Army, kteří nedokázali uspokojivě suplovat stát (srv. Rahimi, 2009: 10) – nevyzrálá Sadrova členská základna v komunální sféře nezvládla hrát roli, kterou tak efektivně vykonává např. libanonský Hizballáh. Tato nezkušenost byla o to více deprimující, a to byl druhý významný faktor, že v té době se již snažil svou autoritu a schopnost v oblasti sociálních služeb prokázat stabilizující se irácký režim, jemuž radili američtí experti, nasazení přímo v terénu, včetně dříve obávaného Sadr City. Ale současně s kláním v sociální sféře irácké bezpečnostní složky, společně s americkými jednotkami, podnikaly v průběhu r. 2008 stále smělejší bezpečnostní operace proti nejradikálnějším elementům Sadrova hnutí (mj. zmíněná „bitva o Basru" na jaře 2008). Stoupající sebevědomí premiéra Málikího, jehož Iráčané stále více „brali", hrálo rovněž značnou roli v tom, že Sadrovo hnutí v tomto mezidobí svou šanci promarnilo.

Nabízí se zajímavá úvaha. Pokud by Sadr v tomto mezidobí vyhlásil jakousi všeobecnou „mobilizaci", dokázaly by jeho šíitské milice zvrátit teh-

dejší optimistické úvahy o výrazných amerických pokrocích v Iráku? Tato úvaha je zralá na polemiku, avšak Sadr by zřejmě při takto bouřlivém vývoji ztratil definitivně možnost dosáhnout pozice respektovaného a uvážlivého šíitského duchovního, jehož status by v budoucnu postupně uznávala celá šíitská pospolitost v Iráku. Proto i při pokračujících amerických raziích (hlavně v letech 2007–2008) v baštách Sadrových milicí, při nichž byly v některých obdobích denně zabity a zatčeny desítky podezřelých povstalců, patřících k Mahdi Army, zachovával Sadr rozvážnost, jež ostře kontrastovala s jeho postoji zvláště v letech 2003–2004. Sadr má přesto zřejmě až dodnes (podzim 2009) k dispozici nevyčerpatelný potenciál mladých a radikálních šíitských mladíků, frustrovaných nejen z vleklé zahraniční okupace, ale též z mizerné životní úrovně – mnozí z nich nemají v chudinských slumech Bagdádu přístup ke kvalitní pitné vodě, dodávky elektřiny jsou velmi sporadické, nezaměstnanost je obrovská, a k nezanedbatelným frustračním faktorům lze nepochybně zařadit též sníženou možnost uzavírat tradiční sňatky, plodit děti, vést plnohodnotný sexuální život apod.

Souhrn výše zmíněných faktorů, z nichž bylo a stále je snadné vinit americkou okupaci, vysvětluje podhoubí apelu popisovaného uskupení na nejchudší šíitské vrstvy. Mahdi Army během sledovaných let povstání poskytovala silné vědomí příslušnosti ke složce, která pomáhá velmi mnohé problémy svým členům řešit, což zpětně posiluje loajalitu členstva. Mnozí iráčtí policisté a vojáci tak byli v letech 2003–2009 ve svých soukromých názorech a životech věrnými stoupenci Muqtady Sadra a jeho Mahdi Army – tentýž princip loajality se však týkal i příslušníků či sympatizantů dalších šíitských milicí, o nichž budeme hovořit. Otázka extremistických frakcí, jež údajně nesouhlasily se Sadrovým smířlivějším postojem a odtrhly se od řad Mahdi Army v letech 2007–2008 (v americké rétorice tzv. „*special groups*“, neboli „zvláštní skupiny“), je sice občas nastolována, ale není vůbec jisté, do jaké míry jde o skutečně odštěpené skupiny či jen o prodloužené ruce Sadra, hrajícího mazaněji svou novou roli v irácké politice (srv. Roggio–Gartenstein-Ross, 2008).

Na politické aréně se k idejím Mahdi Army přikláněla politická formace s názvem Národní strana nezávislých kádrů a elit (*The National Independent Cadres and Elites Party* – NICEP), která se účastnila parlamentních voleb v prosinci 2005, avšak její úspěch byl značně mizivý a odsoudil ji k de facto „politické smrti“. Jako původně odnož Mahdi Army vznikla též oficiálně

v r. 2003 formace ***Fadhila*** (***Islamic Virtue Party – Islámská strana ctnosti***), která svou mocenskou základnu měla a má především v Basře. *Ájatolláh* Muhammad Jaqúbí z Nadžáfu, duchovní vůdce Fadhily a někdejší žák otce Muqtady Sadra, se však názorově rozešel s Muqtadou Sadrem již v r. 2003. Fadhila má poměrně radikální islámskou ideologii, usiluje o větší autonomii pro šíitský jih a postavila se ostře proti íránskému vměšování do iráckých záležitostí. Její ozbrojená milice je možná překvapivě silná a údajně čítá až 15 000 mužů (Drezner, 2007), o čemž ovšem autor studie poněkud pochybuje. Ozbrojené milice Fadhily za iráckého povstání bojovaly proti jiným šíitským formacím, které si v některých obdobích navzájem vraždily své představitele a sympatizanty. Fadhila byla v r. 2005 pověřena spravováním ministerstva pro ropu, ovšem následující rok byla od svého vlivu odstavena vládou premiéra Málikího – zapojení do mezišíitských ozbrojených bojů od r. 2005 mohlo být Fadhilou vyprovokováno právě snahou Badr Corpsu omezit její hlavní zdroj příjmů, plynoucí např. z pašování a z prodeje ropy. K léčkám a vraždám tudíž docházelo hlavně v rámci střetů mezi Fadhilou a Badr Corps (Rahimi, 2007).

Jedním ze dvou iráckých tradičních šíitských hnutí je ***Nejvyšší islámská rada v Iráku*** (***The Islamic Supreme Council of Iraq – ISCI***, někdy též ***SIIC***), známá dříve pod zkratkou ***SCIRI*** (***Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq***), jíž je někdy dodnes ISCI označována (autor tak občas činí též). ISCI bezpochyby patří k nejsilnějším a nejdůležitějším šíitským skupinám v zemi. Vojenské křídlo se jmenuje ***Badr Brigades*** (***Brigády Badr***), alternativně též ***Badr Organisation*** (***Hnutí Badr***), ale taktéž je někdy označováno pod svým dlouholetým názvem jako ***Badr Corps***.

ISCI vzniklo r. 1982 za irácko-íránské války. Tehdy bylo politické křídlo SCIRI považováno íránským režimem za budoucí islámskou vládu Iráku. Členové Badr Corps navíc bojovali na frontě proti svým iráckým krajanům a dnes tak představují zkušenou bojovou sílu, jejíž počty byly v r. 2003 odhadovány na cca 10 000 mužů. Struktura milice ISCI je podobna armádní hierarchii a v jejích řadách údajně panuje velmi dobrá disciplína. Za irácko-íránské války však vojenské jednotky SCIRI údajně příliš dobrý výkon nepodávaly (Hashim, 2006: 248).

Mocenskou základnou ISCI je jižní Irák a ústředí hnutí sídlí v Bagdádu. Vůdcem byl od počátku založení hnutí v r. 1982 věhlasný a respektovaný *ájatolláh* Muhammad Báqir Hakím, který se vrátil z dlouholetého íránského

exilu v květnu 2003. Aniž měl Hakím šanci ovlivňovat události v irácké šíitské komunitě, byl v srpnu 2003 zabit při krvavém pumovém útoku v Nadžáfu. Přestože se k útoku žádná skupina nepřihlásila, nejen americké zpravodajské služby viní z provedení atentátu skupinu Zarqáwího. Zavraždění Hakíma se stalo jedním z prvních výrazných projevů antišíitské animozity v postsaddámovském Iráku. Novým vůdcem se vzápětí po atentátu stal bratr zavražděného *ájatolláha* Hakíma Abdul Azíz Hakím (v srpnu 2009 zemřel na rakovinu plic a ve vedení hnutí ho nahradil syn Ammar Hakím).

Role ISCI, tedy Badr Corps, v ozbrojeném povstání není rovněž dodnes plně osvětlena a z pochopitelných důvodů patrně ani nikdy nebudeme mnoho detailů znát. Přesto již od samých počátků invaze projevovali Američané nedůvěru vůči ISCI, kterou přirozeně považovali za íránského spojence a za prosazovatele íránských zájmů v Iráku. Navíc se íránský režim svou mnohostrannou podporou ISCI netají a v politickém i vojenském křídle iráckého hnutí logicky existuje mnoho vášnivých zastánců Íránu – ti po mnohaletém exilu, zaručeném Teheránem, cítí loajalitu k sousednímu Íránu a navíc je tento svazek mnohdy posilován i přeshraničními vazbami velkých rodin.

Křehká kooperace ISCI a USA v budování nového Iráku po r. 2003 trpěla samozřejmě občasnými trhlinami, nicméně Američané v Iráku si uvědomovali fakt, že ISCI je klíčovým hráčem, který se těší značné podpoře šíitského obyvatelstva. Svou roli i v tomto případě hrají charitativní aktivity ISCI. V lednu 2005 a v prosinci 2005 byla ISCI součástí koalice UIA (*United Iraqi Alliance*) a reprezentovala jednu z jejích dvou nejsilnějších částí. Nejrespektovanější šíitská autorita Iráku, velký *ájatolláh* Alí Sistání, bývá někdy považován v jistém smyslu za patrona ISCI, což dále posiluje její postavení u mnoha zbožných iráckých šíitů, vzhlížejících k Sistánímu jako k přední šíitské autoritě. Rok 2009 se zdál však být výrazným oslabením pozic ISCI, zřejmě kvůli stoupající oblibě a úspěchům Málikího (a jeho strany Dawa), avšak u mnohých iráckých šíitů přetrvává nedůvěra i vůči proíránskému cítění a vazbám ISCI, stejně tak dodnes mnozí iráčtí šíité s opovržením hodnotí členy Badr Corps jako zrádce, kteří se v irácko-íránské válce postavili na stranu íránského režimu.

Navzdory předpokladům, že se Badr Corps v letech 2005–2007 plně začlenil do struktur iráckých bezpečnostních složek, a to v rámci snahy o rozpuštění milicí v současném Iráku, autor studie je přesvědčen o tom, že jakýsi stínový Badr Corps stále existuje. Autor odmítá přijmout tezi, že Badr Corps

skutečně definitivně zanikl, neboť vědomí příslušnosti k dříve existující formaci lze opět bez větších problémů vyburcovat, nehledě na fakt, že loajalita někdejších „badristů“ jistě patří spíše jejich dlouholetému spojenectví, vybudovanému v řadách Badr Corps. Ve skutečnosti tak možná můžeme hovořit o různých částech iráckých bezpečnostních složek, jimž dominuje (jakoby už neexistující) Badr Corps (srv. Katzmann, 2009).

Druhou ze dvou nejsilnějších šíitských skupin je strana ***Dawa*** (***Islamic Dawa Party*** – ***IDP***). Vůdcem byl od r. 2005 bývalý ministerský předseda Iráku Ibrahím Džáfarí, jehož zástupcem v hnutí byl tehdy Núrí Málikí. Málikí, současný premiér Iráku (2009), převzal vedení Dawy v r. 2007. Mocenská základna Dawy je především na jihu Iráku, hlavní baštou moci je město Násiríja.

Dawa je oprávněně považována za nejstarší irácké islámské hnutí. Vznikla jako ilegální islámské hnutí v padesátých letech a krátce nato začala kritizovat sekulární stranu Baas. Za jejího duchovního vůdce byl v té době považován *ájatolláh* Muhammad Báqir Sadr. K prvním velkým a násilným střetům Dawy se sekulárním baasistickým režimem došlo v r. 1977 ve „svatých městech“ (Karbalá a Nadžáf) a poté následovaly tvrdé represe. IDP byla v Iráku nemilosrdně pronásledována, tisíce šíitů bylo zatčeno a někteří šíítští *ulamá* popraveni. Reaktivace Dawy o dva roky později významně souvisela s vítězstvím íránské islámské revoluce v r. 1979, neboť *ájatolláh* Chomejní podporoval podvratné aktivity iráckých šíitů proti „bezbožnému“ iráckému režimu (Karsh–Rautsi, 1996: 148–153). Členství v organizaci Dawa tehdy bylo postaveno mimo zákon a trestáno smrtí, přesto Dawa, zahnaná do podzemí, zintenzivnila své protirežimní aktivity – v dubnu 1980 byl téměř zavražděn vicepremiér Tarík Azíz a po nezdařeném atentátu na Saddáma Husajna ve vsi Dudžajl v r. 1982 následovaly masové popravy tamních šíitů. Dawě je též přisuzováno zmrzačení Saddámova syna Udaje v r. 1996. Mnozí členové Dawy v osmdesátých letech uprchli z Iráku a nemálo z nich se v Íránu připojilo k řadám tehdejší SCIRI.

V osmdesátých letech byla irácká šíitská Dawa považována také Západem za teroristickou organizaci. Důvodem byly domácí násilné aktivity Dawy proti iráckému režimu, jenž byl tehdy Západem podporován, dále též přirozené vazby mezi Dawou a obávaným revolučním režimem v Teheránu, a v neposlední řadě i zapojení členů Dawy do násilných aktivit v cizině. Irácká Dawa se zcela pozoruhodně stala prvním islámským radikálním usku-

pením, které použilo taktiku sebevražedného útoku v občanské válce v Libanonu (1975–1991). Dawa, zle pronásledovaná v Iráku, přenesla boj proti režimu Saddáma Husajna na cizí půdu a její sebevražedná operace se odehrála v libanonském Bejrútu – íránská podpora této konkrétní akce byla v přímé souvislosti s tehdy více než rok zuřící irácko-íránskou válkou. Při útoku Dawy bylo použito vozidlo naplněné výbušninami, které řídil sebevražedný atentátník (srv. Raděj, 2006). Cílem byla destrukce irácké ambasády v Bejrútu v prosinci 1981 – při explozi zahynulo 61 lidí, přes 100 jich bylo zraněno. Akce měla v Libanonu poměrně velký ohlas. I když až od r. 1983 lze hovořit o systematickém používání taktiky sebevražedných útoků v Libanonu, ukázala se být tato taktika účinným vojenským prostředkem i proti zahraničním silám v Bejrútu (1983), jakož i proti izraelské okupaci libanonského území (zvláště v letech 1982–1985). Irácké Dawě lze zajisté přisuzovat významný podíl na rozšíření těchto „mučednických operací" nejen v Libanonu. Po skončení libanonské občanské války sice utichly ozbrojené šarvátky tamních rozmanitých milicí a s nimi i taktika sebevražedných útoků, ale tou dobou již jejich příklad podnítil obdobné operace v jiných konfliktech.[40] Jejich inspirační potenciál vyslal důležitý signál všem partyzánským a teroristickým uskupením na celém světě, všem „*poníženým na Zemi*", kteří byli ochotni pro svou věc zemřít – ať již z čirého zoufalství a hněvu, či s chladným rozmyslem.

Navzdory dlouholetému exilu se Dawa nerozpadla a udržovala fungující struktury, které byly rychle obnovovány po pádu baasistického režimu na jaře 2003. V tom můžeme spatřovat jistou paralelu s hnutím SCIRI. Většina představitelů Dawy se vrátila ze zahraničního exilu do Iráku a pomohla následně upevnit aureolu Dawy jako šíitského hnutí s tradicí hrdinného protisaddámovského odporu a s dlouhou řadou mučedníků. Ačkoliv IDP v letech 2003–2009 kooperovala se SCIRI (ISCI), jejich politické spojenectví bylo stále poznamenáno vzájemnou nedůvěrou, plynoucí z odlišných představ postinvazního uspořádání v Iráku. Zatímco SCIRI vždy patřila k obhajovatelům šíitské státoprávní doktríny *velájate fakíh*, která dává šíitským duchovním moc nad světskými záležitostmi státu, IDP spíše zastávala seku-

[40] Efektivita libanonských sebevražedných operací vzbudila ohlas v řadách srílanské organizace LTTE (Tygři osvobození tamilského Ílamu). Nezpochybnitelný vojenský úspěch šíitských milicí inspiroval právě „tamilské tygry" k zahájení vlny sebevražedných misí od r. 1987 (Pape, 2005: 139–154).

lárnější stanoviska a íránskou formu vlády nepovažovala za vhodný model pro Irák (Nakash, 2003: 137).

V současných podmínkách Iráku Dawa zdůrazňuje svou vlastní státoprávní koncepci, více zaměřenou na „vládu lidu“, nazvanou *wilájat umma*. V „hodnotách a principech“ strany na oficiálních webových stránkách Dawy je třetím pilířem „demokracie“, přičemž se zde Dawa blíže vyjadřuje i ke svému pojetí státu: *„Naše oddanost demokracii vychází z teorie wilájat al--umma (‚vláda lidu‘) ájatolláha Muhammada Báqira Sadra. Věříme, že chiláfa (vláda) je právo a závazek, zaručený Bohem veškerému lidstvu, aby spravovalo a ovládalo lidské záležitosti. Věříme, že uskutečněním těchto principů se Irák stane příkladem pro demokracii, svobodu a umírněnost na Středním východě. Právě nedemokratická povaha arabských režimů zplodila chudobu, zpátečnictví a extremismus v regionu, který by měl patřit k těm nejvíce prosperujícím na světě. Demokratický Irák, který bude stabilní a sjednocený, zvrátí negativní vývoj proti těm, kteří vládnou skrze tyranii. Ukončí přitažlivost agendy extremistů, kteří pouze zneužili legitimní nároky muslimů vůči vládnoucím režimům proto, aby podpořili svou ideologii a zaseli nenávist, a rekrutovali ještě více sebevražedných útočníků pro své smrtící cíle“* (Oficiální website Islamic Dawa Party). Přitažlivost strany Dawa a její ideologie, zaštítěné osobou ministerského předsedy Málikího, vedly k obrovskému úspěchu Dawy v provinčních volbách v únoru 2009 (Rubin, 2009).

Kromě zmíněných „velkých hráčů“ se v průběhu let 2003–2009 vyskytly i šíitské skupiny, jež vznikly v Iráku po r. 2003, avšak jejichž existence není nikterak spolehlivě či podrobně zdokumentována – mohlo (může?) jít o regionální radikální skupiny, jejichž význam byl možná jen krátkodobý, jež mohly vzniknout pouze k ad hoc účelu (provedení jedné či několika operací, jednorázová odveta atd.), či mohlo jít i o odnož výše zmíněných šíitských skupin, s lokální působností. Jednou z podobných skupin, kterou zde autor uvede jako příklad, je (byla?) povstalecká formace ***Muntada al--Wilájat*** (v překladu přibližně „vládní fórum“), působící údajně v Bagdádu a na jihu Iráku, přičemž jejími členy snad měli být hlavně tzv. bažinní Arabové (Poole, 2004: 135). Též byla spojována s příslušníky libanonského Hizballáhu a s íránským režimem, avšak stejně jako další nezmíněné šíitské skupiny patřila k okrajovým fenoménům.

4.3 Zahraniční bojovníci – významná, či okrajová součást povstání?

> *„…Snažili se dokázat, že ve Fallúdži byla spousta zahraničních bojovníků... ale většina z nich skutečně neměla doklady, i když možná polovina je měla. Velmi málo jich mělo zahraniční doklady. Pracovali tam se mnou lidé, kteří... našli u chlapíka korán a ten byl vytištěn v Alžírsku, a oni* (tu mrtvolu) *označili za Alžířana... a nebo tam byli chlápci, kteří měli černé tričko a khaki kalhoty, takže se řeklo, jó, to je uniforma Hizballáhu, a označili ho jako Libanonce, což je směšný...“*
>
> (někdejší vyšetřovatel americké armády Anthony Lagouranis,[41] vzpomínající na angažmá v Iráku, mj. na identifikaci stovek mrtvol ve městě Fallúdža v r. 2004)

> *„Nevěřící se zase jednou snaží dokázat, že cizí bojovníci stojí za rozpoutáním útoků... Ale my vás varujeme, nepřátelé Alláha, že skutečným nebezpečím je pro vás nárůst vyznavačů jedinosti Alláhovy, kteří milují mučednictví... Kdo je cizinec, vy uctívači kříže? Vy jste ti, kteří přišli do muslimské země z vaší daleké a zkažené země...“*
>
> (výňatek z komuniké jordánského *mudžáhida* Abú Musaba Zarqáwího, z května 2005; Communiqué from „Al-Qaida's Jihad Commitee in Mesopotamia“)

Jak vyplývá již z názvu podkapitoly, spor o to, zdali zahraniční dobrovolníci tvořili významnou součást iráckého povstání, či nikoli, prostupuje průběhem celého iráckého konfliktu v letech 2003–2009. Právě proto autor jejich fenoménu věnuje pozornost v samostatné podkapitole, nehledě na skutečnost, že jak sunnitské, tak rovněž šíitské skupiny se za iráckého povstání dozajista těšily určité zahraniční podpoře, třebaže její intenzita a někdy i samotná exis-

[41] Interview pro *Democracy Now!* s názvem Former U.S. Army Interrogator Describes the Harsh Techniques He Used in Iraq, Detainee Abuse by Marines and Navy Seals and Why „Torture is the Worst Possible Thing We Could Do“, je dostupné on-line na http://www.democracynow.org/2005/11/15/former_u_s_army_interrogator_describes.

tence mnohých těchto vazeb bývá předmětem dohadů (Katzman, 2004; srv. Nance, 2007).

Někteří autoři (Poole, 2006; srv. Rosen, 2006; Nance, 2007), kteří se ve svých analýzách a dílech tímto problémem rozsáhle zabývali, dospěli k závěru, že angažmá režimů, nepřátelských vůči USA, je nemalé – přičemž tyto režimy potom podle nich usnadňují či přímo organizují infiltraci zahraničních dobrovolníků (*mudžáhidů*) na irácké bojiště. Poole (2006: 39–79) pak za hlavní trasu pronikání na západ Iráku považuje mj. bývalé pašerácké cesty podél řeky Eufrat, kterou používají i nynější povstalecké sítě, organizující příliv *mudžáhidů* do Iráku. Za konečný bod této cesty považuje Poole části Bejrútu, ovládané Hizballáhem, který se podle Poola velmi aktivně podílí na pomoci iráckým šíitským povstalcům. Ale autor studie příliš intenzivní spolupráci mezi Hizballáhem a iráckými šíitskými povstalci nevěří. Situaci komplikovala neefektivita iráckých pohraničních složek, jež utrpěly obrovskou ránu americkým rozpuštěním irácké armády v r. 2003, přičemž účinná ochrana hranic byla stěžejní, aby se omezila infiltrace cizími bojovníky (Oluic, 2009).

Nehledě na potvrzenou účast *mudžáhidů* z rozmanitých koutů světa má autor osobně pochybnosti i o přílišném přeceňování jejich účasti, především pokud jde o uváděné vysoké počty, jež měla zvláště americká administrativa sklon nadsazovat. Na druhou stranu, vliv *mudžáhidů*, působících na irácké půdě, je dozajista mnohem významnější než jejich počet, což je dáno jejich zkušenostmi a kontakty. Můžeme je tak označit za malou, leč velmi militantní, inspirativní a smrtící sílu. Hovoříme však o druhé vlně *mudžáhidů*. Jejich první vlna, směřující do Iráku již před invazí a krátce po ní, byla totiž mnohdy patrně spíše konglomerátem nadšenců bez potřebných vojenských zkušeností, kteří měli sice silný ideologický zápal, avšak málokdo z nich uměl zacházet např. s RPG, nebo znal alespoň základy vojenské taktiky. První vlna tak byla dosti nedisciplinovanou a neorganizovanou skupinou dobrovolníků ze Saúdské Arábie, Sýrie či Jordánska, tedy ze sousedních zemí. Následné propuknutí iráckého povstání však vzbudilo zájem *mudžáhidů* i z velmi vzdálených koutů světa a složení jakési druhé vlny dobrovolníků je již zřejmě mnohem efektivnější. Dosavadní informace však nasvědčují i pozoruhodnému trendu, kdy zahraniční *mudžáhidé* představují disproporční podíl v počtech sebevražedných útočníků (Hafez, 2007a; srv. Hafez, 2007b).

Za velmi neopodstatněná lze však považovat tvrzení amerických a iráckých činitelů o tom, že sebevražednými atentátníky jsou v Iráku automaticky zahraniční dobrovolníci proto, že Irák nemá historii podobných sebevražedných útoků a násilného náboženského radikalismu (Ruvalcaba, 2004: 7; srv. Nance, 2007: 198–199). Jaké jsou asi počty neiráckých *mudžáhidů*? Například v r. 2004 mělo z 8000 zadržených podezřelých povstalců pouze 127 zahraniční cestovní pas (Hashim, 2006: 139). Mezi dubnem a říjnem 2005 zadržely americké síly 312 cizích státních příslušníků, zapojených do aktivit v rámci iráckého povstání – šlo např. o 78 Egypťanů, 66 Syřanů, 41 Súdánců či 32 saúdských Arabů (Wrenn, 2007: 21). Jiné zdroje zdůrazňují spíše obrovskou saúdskou složku v rámci skupin *mudžáhidů*. Během bojů o Fallúdžu v r. 2004 podle nich údajně zahynulo 154 saúdských dobrovolníků. Podle stejných zdrojů tvořili významnou část dobrovolníků v celém povstání též Syřané a Kuvajťané (Nance, 2007: 144–145). Z bojů o Fallúdžu v r. 2004 pochází množství hrdinských zkazek o skutcích iráckých i neiráckých bojovníků, z nichž některé znějí až fantaskně, není však vůbec vyloučeno, že mohou být pravdivé. Lze tak vystopovat zprávy o dvou čečenských odstřelovačích, kteří údajně zabili 15 příslušníků americké námořní pěchoty, o Libyjci Abú Hafsovi, který sestřelil americkou helikoptéru, o hrdinství egyptských, syrských a jemenských *mudžáhidů* apod. (Poole, 2006; srv. Rosen, 2006).

Na malém příkladu údajných čečenských *mudžáhidů* v rámci iráckého povstání si můžeme demonstrovat obtíže s určením původu neiráckých dobrovolníků. Vzhledem k tomu, že v Iráku žije od 19. století čečenská menšina, mohlo v případě čečenských povstalců v Iráku velmi pravděpodobně jít o Iráčany čečenského původu. Americké a ruské (v tomto případě jistě zpolitizované) zmínky o čečenských povstalcích, kteří se z čečenského bojiště přesunuli do Iráku, autor studie považuje za přehnané a v ruském případě dokonce za lživé (např. Bakhroshin, 2004), mající jen ospravedlnit brutální ruskou politiku v Čečensku. Navíc americké informace nejsou oficiální (!), jde jen o fámu v řadách amerických vojáků, třebaže ji např. Poole (2006) nekriticky přebírá. Ostatně to, že Rusko se snaží označit čečenské povstalce za hnutí teroristů z celého islámského světa, je zřejmé již od druhé rusko-čečenské války od konce devadesátých let, přičemž na podporu této rétoriky lze zneužít i irácké povstání (Al-Shishani, 2006). Ovšem autor studie musí připustit, že existenci čečenských *mudžáhidů* v řadách iráckého povstání vyloučit ne-

můžeme. Tento malý „čečenský problém“ nám ilustruje obtíže s dokumentováním skutečné účasti neiráckých *mudžáhidů*.

Když (tehdy nový) velitel amerických jednotek v Iráku, generál Petraeus, vystupoval v září 2007 před americkým Kongresem, aby obhajoval změnu americké strategie v Iráku, součástí jeho vystoupení byla též silná kritika íránského vměšování, které podle něho nadále výrazně komplikovalo situaci v Iráku. Jak prohlásil, tak *„nikdo z nás na začátku tohoto roku* (2007) *nepředpokládal rozsah íránského angažmá v Iráku, což v nás i v iráckém vedení vzbuzuje stále větší obavy“*. Američané v Iráku čelili podle Petraeuse aktivitám íránských Revolučních gard (*pásdárán e-enqeláb*), které *„cvičí šíitské extremisty..., zabíjejí a unášejí irácké vládní představitele, zabíjejí a zraňují naše vojáky sofistikovanými nástražnými systémy, dodávanými Íránem, a podnikají raketové útoky na civilisty v Mezinárodní zóně a jinde“* (Report to Congress on the Situation in Iraq, 2007). Íránský režim pochopitelně obvinění oficiálně odmítá, avšak jistá forma podpory iráckých povstalců za povstání je velmi pravděpodobná. Vazby íránských armádních a zpravodajských představitelů zvláště na irácký šíitský Badr Corps, který přes 20 let sídlil na íránském území, jsou jistě velmi silné a letité, takže předpoklad jisté kooperace se nabízí. Do jaké míry však špičky íránského režimu tuší o těchto vazbách, zůstává otázkou. Autor se osobně domnívá, že Írán skutečně za povstání dodával smrtící nálože a zbraně některým šíitským skupinám, zvláště členům Badr Corpsu, avšak např. Dawa a Mahdi Army zřejmě s íránským režimem nijak pevně nespolupracovaly, což íránskou infiltraci omezovalo. Mnozí členové Dawy, Fadhily a Mahdi Army by zřejmě vnímali jakoukoli větší íránskou účast s podezřením a s nechutí.

Pokud jde o Sýrii, autor pochybuje o tom, že by syrské vedení skutečně rozsáhle a systematicky vědomě podporovalo sunnitské povstání v Iráku v letech 2003–2009. Sýrie sice jistě nestojí o zářný americký úspěch v Iráku, avšak na druhou stranu syrské bezpečnostní složky silně potlačují projevy islámského radikalismu na domácí půdě, a proto i jejich podpora povstalcům je patrně spíše sporadická. Sýrie tak podle autorova mínění sice přivírá mnohdy zrak nad pronikáním zahraničních dobrovolníků do Iráku přes syrskou hranici, avšak občas tuto toleranci kombinuje s jejich zatýkáním a posléze halasným ohlášením podobných zatčení. Lze též předpokládat, že v Iráku působí syrští zpravodajci, kteří někdy mohou činy povstalců financovat či pomáhají logisticky zabezpečovat, avšak opět v omezené míře. Navíc lze soudit, že

v rámci asistence povstalcům by Syřané spíše materiálně pomáhali nacionalistickým iráckým bojůvkám, nikoli konzervativním islámským radikálům, chápajícím svůj boj primárně jako násilný *džihád*. Velmi trefné je zamyšlení Nasra, který označuje syrský postoj za „*politiku kontrolovaného chaosu*“ (Nasr, 2007: 249). Takto ostatně lze s většími či menšími výhradami označit i íránskou účast v iráckém povstání.

5. Taktické metody iráckých povstalců

„S partyzány musíte bojovat jako partyzán.“
(Il faut opérer en partisan partout où il y a des partisans).
(Napoleonův rozkaz generálu Lefèvrovi z 12. září 1813; Schmitt, 2008: 19)

V průběhu iráckého povstání rozmanité skupiny, tvořící jeho řady, použily celou škálu taktických metod (Poole, 2008: 35–54) nejen proti zahraničním koaličním vojenským silám, ale rovněž obecně proti cizincům, iráckým bezpečnostním složkám a proti iráckým civilistům. Mimo to docházelo též k ozbrojeným střetům mezi jednotlivými povstaleckými uskupeními, během nichž byly popisované taktické metody rovněž využívány. Kromě klasických a očekávatelných taktických metod (jako např. útoků zaparkovanými vozidly, napěchovanými výbušninami, či sebevražednými operacemi) vyzkoušelo irácké povstání i mnoho dalších překvapivých a inovačních postupů, z nichž některé budou dále popsány.

Vzhledem k nedostatku relevantních a seriózních informačních zdrojů jsou některé metody popsány stručněji, než by si býval autor přál. Ale i přesto bylo autorovým cílem upozornit v těchto případech na pozoruhodný vývoj taktiky povstalců a poukázat na skutečnost, že škála používaných metod byla nesmírně pestrá a důsažná. Nemohou být pochopitelně uvedeny všechny taktické metody, použité iráckými povstalci v průběhu téměř šesti let bojů, ale ty nejdůležitější jsou podle autorova mínění popsány, a pokud je to možné, tak též hlouběji analyzovány. Z podrobněji nepopisovaných taktických metod, jež autor považuje za zajímavé, lze nyní okrajově zmínit taktiku nepřímé palby (např. minometná ostřelování Zelené zóny aj.), tzv. komplexní léčky (útoky na kolony vozidel s možným využitím náloží u cest, útoků pomocí RPG a palby z lehkých střelných zbraní) či třeba falešné zpravodajské tipy. Samostatně nejsou popisovány ani útoky na etnicko-náboženské men-

šiny (často šlo též o kriminální činy), vraždy iráckých kolaborantů a ani zacílení povstalců na určité profesní skupiny (např. systematické vraždění iráckých lékařů a učitelů).

Mnohé taktické metody, jak se autor pokusil ukázat v následující části práce, nebyly pouhými akty násilí, zaměřenými na zničení konkrétního cíle nebo na „pouhé“ zavraždění konkrétní osoby. Mnohokrát povstalci vyvíjeli systematické úsilí, zaměřené mj. na přerušení určitého politického procesu (např. unášení civilních expertů, kteří se zapojili do rekonstrukce Iráku), na oslabení a zhroucení šíitské administrativy (např. útoky na ropnou infrastrukturu) nebo na vyvolávání chaosu a strachu ve vybraných sférách irácké společnosti (např. sebevražedné útoky proti šíitským policejním a armádním rekrutům). Těmto cílům pak mohly sloužit zdánlivě prvoplánové a cynické metody, ovšem s dalekosáhlými záměry, přesahujícími bezprostřední fyzický rozměr některých povstaleckých činů.

5.1 Používání improvizovaných explozivních náloží (IED)

Třebaže termín IED[42] (*Improvised Explosive Device*), v češtině též jako „nástražné výbušné systémy“, byl již dříve znám vojenským expertům a úzkému okruhu odborníků, teprve válka v Afghánistánu (od r. 2001) a v Iráku (od r. 2003) uvedla termín v širokou známost. Třebaže probíhající válka v Afghánistánu začala o rok a půl dříve než konflikt v Iráku, právě Irák stál v popředí používání této taktiky a rovněž irácká inspirace, která prodchla duch afghánského povstání. Dnes již proto západní média široce referují o IED, popř. dosti nepřesně o tzv. „*roadside bombs*“ (nálože, nastražené u cest) jako synonymu pro IED, aniž by bylo třeba bližších vysvětlení. Familiárně se těmto smrtonosným náložím přezdívá v zainteresovaných kruzích též „ajdýčka“,

[42] Odborná anglická terminologie dále nejběžněji dělí IED na VBIED (*Vehicle-borne IED*), tedy nálože, nastražené ve vozidlech, a na PBIED (*Person-borne IED*), které jsou odpáleny na těle útočníka. Nosičem IED může být však např. i zvíře (*Animal-borne IED*) či plavidlo (*Boat-borne IED*). Používané zkratky též mohou rozlišovat IED podle způsobů odpálení náloží – např. na VOIED (*Victim-operated IED*), RCIED (*Radio-controlled IED*) nebo CWIED (*Command Wire IED*). Materiálem k výrobě IED může být obrovská škála látek, munice a předmětů – např. různé typy min, dělostřelecká munice, časovače z automatických praček, hnojiva atd. (Nance, 2007: 187–204; srv. Hashim, 2006: 160–162 a 189–192).

a takto jsme o nich hovořili např. v Bagdádu. Jako IED se odborně označují i sebevražední útočníci, ale ti jsou zahrnuti v samostatné podkapitole.

IED byly úspěšně a systematicky používány v celé řadě válečných konfliktů a guerillových bojů (Poole, 2004: 148–149) – počínaje odbojovými skupinami v druhé světové válce (útoky na kolony, železnice aj.) až po libanonskou guerillu proti Izraeli v osmdesátých a v devadesátých letech a čečenské povstalce proti ruské armádě (od r. 1994). Taktiku útoků pomocí IED využívali rozsáhle i afghánští povstalci proti sovětské armádě v osmdesátých letech (Sarin–Dvoreckij, 1996: 109 a 131), od r. 2008 tam útoky pomocí IED, tentokrát proti koaličním silám, velmi prudce stouply (www.icasualties.org). Zcela bezprecedentního a klíčového postavení však dosáhla IED taktika v Iráku – dnes se již dokonce někdy hovoří o tzv. „irácké taktice“ (*the Iraqi tactic*) (Motlagh, 2009). Mezi oběma bojišti je patrná celková inspirace, přičemž „učitelem“ je zde paradoxně irácké povstání, a masivní používání IED v řadách iráckého povstání zřejmě mělo na taktiku afghánských povstalců pronikavý vliv (Karzai, 2007: 64–65).

Rozsáhlé používání IED se stalo typickým zvláště pro sunnitské povstalce v oblasti provincií Anbár, Dijála a Saláh ad-Dín a též v „sunnitském trojúhelníku smrti“,[43] avšak také šíitské skupiny taktiku využívaly – pravděpodobně zvláště Mahdi Army a Badr Corps ve východním Bagdádu a v jižních částech země. V letech 2003–2009 byly povstalecké IED největší příčinou úmrtí a těžkých zranění příslušníků koaličních sil, především vojáků USA. V průběhu těchto let byly dokonce několikrát zaznamenány sofistikované útoky prostřednictvím IED, které byly ve velkém množství nastraženy v domech, úmyslně připravených povstalci k totální demolici – např. v jedné předem připravené povstalecké léčce v lednu 2008 bylo zabito šest amerických vojáků během pátracích operací v provincii Dijála, při nichž byl vyhozen do povětří dům, do něhož Američané vstoupili. Jde v tomto případě o tzv. HBIED, tedy *Home-borne IED* (Operation Iraqi Freedom. Offical Website of Multi-National Force – Iraq). Podle lišících se údajů stály IED za smrtí 40 % až 65 % amerických vojáků v Iráku ve zmiňovaném období 2003–2009 (srv. www.

[43] Oblast jižně od Bagdádu, zahrnující města Júsufíja, Latífíja a Mahmúdíja. Region proslul výraznými povstaleckými aktivitami a též známým válečným zločinem americké armády. V březnu 2006 byla v Mahmúdíji znásilněna a zavražděna čtrnáctiletá Iráčanka, jejíž rodina byla americkými vojáky postřílena. Odveta iráckých povstalců následovala v červnu téhož roku, kdy byli v oblasti uneseni a umučeni dva vojáci ze stejné jednotky jako pachatelé válečného zločinu.

icasualties.org). Z hlediska ztrát, způsobených okupačním silám, je tedy taktika útoků pomocí IED nejefektivnější metodou iráckých povstalců.

Vlivem útlumu iráckého povstání od r. 2007 lze zaznamenat i prudký pokles výskytu IED (vybuchlých i nalezených a následně zneškodněných) – v březnu 2007 bylo v Iráku zaznamenáno cca 2600 IED, v srpnu 2008 to bylo „pouhých" 555 IED! V srpnu 2006 zabily IED v Iráku 47 koaličních vojáků, v srpnu 2008 to bylo 7 koaličních obětí (McMichael, 2008). Prudce stoupl výskyt a tím i smrtící účinek IED, používaných v Afghánistánu proti koaličním silám, kde od r. 2007 drasticky stoupl počet koaličních obětí způsobených stále četnějšími a sofistikovanějšími IED – z Iráku se dokonce začala přesunovat nejúčinnější vojenská vozidla pro ochranu osádek (označovaná zkratkou MRAP) na afghánské bojiště (Brook, 2009).

Přestože IED můžeme považovat za čistě vojenský (popř. někdy za teroristický) prostředek vedení boje, a obtížně tedy můžeme vyvodit z jejich používání v Iráku širší nevojenské implikace, v iráckém povstání hrála taktika používání IED mj. roli katalyzátoru ve sporech USA a Íránu. Je známo, že USA již léta vytrvale poukazují na íránskou materiální, finanční a ideovou podporu radikálních palestinských skupin, libanonského Hizballáhu a obecně podporu terorismu ve světě. Íránský režim pak kontruje osočováním USA z agresivních velmocenských záměrů a z podpory Izraele, přičemž obviňuje Izrael např. z vraždění nevinných palestinských civilistů, z okupace Jeruzaléma, z útoků proti islámu a kritizuje též izraelský nukleární potenciál, jehož se, jak implicitně naznačuje, obává. Problematické vztahy mezi USA a íránskou teokracií, neuspokojivé a nepřátelské již od r. 1979 (Gombár, 2001: 140–149 a 151–157), tak našly v otázce Iráku další rozvor. Američtí civilní i vojenští představitelé v Iráku se v letech 2003–2009 mnohokrát nechali slyšet (Operation Iraqi Freedom. Offical Website of Multi-National Force – Iraq; srv. Poole, 2004: 138–139; Poole, 2006: 232), že íránský režim dodává šíitským povstalcům prostřednictvím svých agentů velmi sofistikované IED, které stojí za úmrtím mnoha amerických vojáků. Tyto pravděpodobně íránské IED, známé pod zkratkou EFP,[44] zůstávají dosud nejsilnějšími

[44] Jde o tzv. *Explosively Formed Projectiles* (EFP), což jsou např. účinné nálože s tzv. „měděným tloukem", který dokáže pro svůj tvar a vlastnosti po explozi efektivně proniknout i velmi silným pancéřováním (srv. Nance, 2007: 195–196). Za vysvětlení jejich fungování a za obecné zajímavé postřehy k „ajdýčkům" jsem vděčný některým příslušníkům Útvaru rychlého nasazení PČR (Policie ČR), kteří nemohou být jmenováni.

a nejúčinnějšími nástražnými výbušnými systémy, které byly vůbec v Iráku použity proti koaličním jednotkám – začátek jejich používání bývá datován do r. 2006.

K inovacím iráckého povstání patří jakési „chemické IED“, neboť zvláště v první polovině roku 2007 byly zaznamenány četné útoky pomocí cisteren s chlórem (Nance, 2007: 203; srv. Cave–Fadam, 2007), a to zvláště v oblasti Bagdádu, Ramádí a Fallúdži. Oběti těchto útoků bylo lze téměř vždy přičíst na vrub spíše explozím než účinkům chlóru, přesto záběry dětí poleptaných chlórem měly zastrašující psychologický účinek na civilní populaci, o který zřejmě šlo sunnitským radikálům především. Obdobné útoky byly přičítány al-Qáidě v Iráku, z taktického repertoáru povstalců postupně vymizely do léta 2007. Paradoxním důsledkem těchto útoků byla irácká vládní omezení na produkty na bázi chlóru, což přispělo ke zhoršení epidemie cholery v Iráku v létě a na podzim 2007, kdy chyběl chlór na dezinfekci vodních zdrojů. Část chlórových útoků byla spáchána s využitím sebevražedných útočníků, řídících cisterny, část explozí byla iniciována dálkově.

K zajímavým cílům mnoha tzv. SVBIED (*Suicide-Vehicle Borne IED* neboli vozů se sebevražednými útočníky) či VBIED patřila kritická dopravní infrastruktura. V průběhu iráckého povstání byly zaznamenány mnohé útoky na strategicky důležité nadjezdy, mosty, silniční úseky aj. Při podobných útocích bývalo používáno obrovské množství trhavin, jako příklad může sloužit útok na velký most poblíž Ramádí v říjnu 2009, kdy bylo v nákladním vozidle odpáleno asi 5 tun trhavin. Ve stejný den byl zničen menší most u Fallúdži. Zajímavost obou operací podtrhuje fakt, že útočníkům se podařilo své nálože propašovat přes check-pointy, které mají hlídat mj. tyto důležité dopravní body (Mokhtar, 2009).

5.2 Sebevražedné útoky

> *„…na rozdíl od Palestinců se nám iráčtí sebevražední útočníci dokonce ani neobtěžují sdělit svá jména nebo natočit poslední video pro matku. Nejsou jen připraveni spáchat sebevraždu na požádání, ale jsou připraveni udělat to anonymně.*

To svědčí o velmi vysokém stupni uvědomění nebo psychózy, či o obojím.“

(americký novinář Thomas L. Friedman, *The New York Times*, 9. prosince 2004[45])

Americká studie[46] z r. 2008 (Moghadam, 2009), která analyzovala sebevražedné útoky v celosvětovém měřítku v letech 1981–2008, došla k závěru, že 54,8 % těchto útoků (1067 incidentů) bylo spácháno v Iráku. Údaj je o to zajímavější, že poprvé byly sebevražedné operace v Iráku provedeny až teprve v r. 2003.

Taktika sebevražedných útoků patří k nejčastějším a nejúčinnějším metodám povstalců v Iráku (Hafez, 2007a; srv. Poole, 2004: 212–213). V průběhu povstání měla jejich frekvence značně stoupající tendenci a počáteční údiv nad vysokými počty sebevražedných atentátníků vystřídaly postupně otupělost a cynismus. Nejpozději v r. 2004 už byly útoky v Iráku chápány jako něco „normálního“ či „běžného“. V době autorova působení v Bagdádu (2007) bylo rozšířeným žertem mezi obyčejnými Iráčany právě „vtipkování“ na téma sebevražedných útoků – když byl např. proveden podobný útok před dvanáctou hodinou dopolední, říkávali Iráčané, že chtěl útočník „poobědvat s Alláhem“. Žertovalo se též cynicky na téma, že sebevrah byl panic a patrně se již „nemohl dočkat“. To byla evidentní narážka na fenomén rajských panen (Kropáček, 2006: 84), jež měly očekávat útočníka v ráji, jak si vysvětlíme dále.

Jestliže takto dokázali žertovat mnozí sekulárně smýšlející Iráčané, kteří rádi zdůrazňují, jak je „černý humor“ charakteristický právě pro jejich národ, bylo to mj. též známkou jejich dobré znalosti náboženských motivací a zdůvodnění, které mohly stát za provedením sebevražedných útoků. Jejich nábo-

[45] Výrok je citován z článku s názvem *The Suicide Supply Chain* (*Sebevražedný zásobovací řetězec*), který byl otištěn v názorové rubrice listu *The New York Times* (Friedman, 2004).

[46] Ve zmíněné studii figuruje na druhém místě Afghánistán s 264 útoky (13,6 %), Izrael se 188 útoky (9,7 %) zaujímá třetí příčku. Pokud by bylo bráno v potaz např. jen období červenec 2006–červen 2007, tak 69,3 % útoků bylo uskutečněno v Iráku a 25,1 % v Afghánistánu a v Pákistánu. V období červenec 2005–červen 2006 představovaly útoky v Iráku 72,1 % obdobných incidentů v celosvětovém měřítku. Lze předpokládat, jak soudí i autor studie, že mnohé sebevražedné útoky nebyly z rozmanitých důvodů zaznamenány, a jejich počet byl ve skutečnosti vyšší (Moghadam, 2009).

ženské pozadí, odhlédneme-li od aktuálního vojensko-politického poselství, je v koránu podpořeno představou ráje a též glorifikací tzv. mučednické smrti obzvláště v těch muslimských společnostech, jež procházejí těžkými krizemi (v tomto případě americká okupace a její následky). Paralelu pro nás může představovat šíitská komunita v Libanonu v osmdesátých letech, bojující různými metodami proti izraelskému vpádu (Poole, 2004: 29–45; srv. Mendel, 1994: 215–226), či např. palestinská společnost od poloviny devadesátých let 20. století (Mendel, 2000: 186–191). Vzhledem ke zmíněným paralelám, jakož i kvůli ohlasu, který měly irácké sebevražedné útoky v islámském světě, zaměří se nyní autor též na širší deskripci relevantních aspektů islámské víry, jež dnes chápání taktiky sebevražedných útoků ovlivňují.

Není pochyb o tom, že nábožensky chápaná koncepce mučednické smrti (*istišhád*[47]) je v rámci skupin, jež sebevražednou taktiku používají, významným faktorem. Ve vědomí jednotlivců, kteří se odhodlají provést sebevražedný útok, popř. verbují nové útočníky nebo se podílejí na přípravě útoků, představuje *istišhád* významný legitimizační, heroizovaný a podpůrný faktor. *Istišhád* je chápán v protikladu k termínu *intihár* (sebevražda). V nedávných letech se stalo chápání a vysvětlování pojmů *istišhád* a *intihár* zcela nepřekvapivě předmětem nábožensko-právních disputací (MacEoin, 2009; srv. Mendel, 1994: 222–226), přičemž v řadách těch muslimských duchovních a obyčejných muslimů, kteří se sebevražednou taktikou nesouhlasí, je sklon považovat tyto útoky spíše za *intihár*, což druhý tábor pochopitelně rozhořčeně odmítá.

Podobně jako judaismus a křesťanství odsuzuje islám příkře sebevraždu. V koránu, stejně jako v rané literatuře, shrnující názory a výroky zakladatele islámu proroka Muhammada, nechybějí rozhodná odsouzení sebevraždy jako zavrženíhodného aktu. Dnešní taktika sebevražedných útoků však není těmi, kteří s ní souhlasí, vnímána jako sebevražda, nýbrž jako smrt při obraně víry, tedy smrt, která je navíc nejvyšší formou mučednictví. Muslim, který zemře za víru, je považován za mučedníka (*šahíd,*[48] plurál *šuhadá*) a těší se obecně

[47] V prestižním arabsko-anglickém slovníku *Mawrid* je slovo „*istišhád*“ překládáno do angličtiny jako „*martyrdom*“ (mučednictví), přičemž termín „*istišhád*“ je dále vysvětlen arabskými slovy „*mawt fí sabíl mabda´*“ (smrt na stezce víry) (Baalbaki, 2001: 91). Někdy se proto pro mučedníka používá též výraz „*istišhádí*“.

[48] Ve zmíněném prestižním arabsko-anglickém slovníku *Mawrid* je slovo „*šahíd*“ překládáno do angličtiny jako „*martyr*“ (mučedník), přičemž termín „*šahíd*“ je dále vysvětlen arabskými slovy „*qatíl fí sabíl Alláh aw mabda´*“ (padlý na stezce Boha či víry) (Baalbaki, 2001: 680).

veliké úctě. Pojem *šahíd* má poněkud široké konotace, neboť za *šahída* může být označen i muslim, který zemřel při cestě za poznáním či studiem, vážený muslim, jehož smrt způsobila bolest mnoha věřícím, nebo např. dítě, které zahynulo za tragických okolností. Za *šahída* je však logicky označen i muslim, který zemřel ve válce na obranu islámu, nebo byl zabit nepřáteli islámu v cizině. Tento mučedník si zaslouží přívlastek *šahíd kámil* (dokonalý mučedník). V rétorice médií mnoha islámských zemí je tak *šahídem* v podstatě jakýkoli Palestinec, zabitý izraelskou armádou, nebo např. zahraniční muslimští dobrovolníci, kteří umírali pro věc *ummy* v Afghánistánu, v Bosně, v Čečensku apod. V palestinském kontextu je dokonce rozlišováno mezi tzv. „šťastným mučedníkem" (*šahíd saíd*), jenž zemřel v boji proti Izraeli, a mezi tzv. „ukřivděným mučedníkem" (*šahíd mazlúm*), jenž zahynul v rámci meziarabských střetů (Kropáček, 2002: 107–108). Pojem *šahíd* je používán i v rétorice jinak naprosto sekulárních médií, hnutí a zemí.

Každý *šahíd* má podle islámského práva zaručeno místo v islámském ráji (*džanna*, nebo též *firdaus*). Islámská představa ráje je spojena s lákavou představou úrodnosti a plodnosti, se zelení a s dostatkem vody. V obrazu ráje se tak při utváření rané islámské obce v 7. století n. l. projevila sociální realita pouštních arabských beduínů. Nejvyšší výsadou *šahída* je dle výkladu koránu možnost spatřit „tvář Boha", nicméně na tyto bohabojné muslimy čekají i tzv. *húrisky*, mladé a půvabné panenské dívky. *Súra* (neboli kapitola) 44 koránu (zvaná Dým) o ráji mj. říká: *„ ....A bohabojní budou věru na místě bezpečném přebývat, mezi zahradami a prameny, a oděni do atlasu a brokátu se jeden na druhého budou dívat. Tak stane se! A oženíme je s dívkami velkých černých očí, a budou si tam všechny druhy ovoce žádat, jsouce v bezpečí. A neokusí tam smrti – kromě smrti první – a ušetří je trest pekelný z milosti Pána tvého; a to štěstí je nesmírné."* Podobně *súra* 52 (Hora Sinaj) slibuje těm, kteří vstoupí do ráje: *„ ....A bohabojní věru budou v zahradách a ve slastech, radujíce se z toho, co Pán jejich jim uštědřil a že Pán jejich je trestu pekelného ušetřil. ‚Jezte a pijte ve zdraví v odměnu za to, co jste konali, a spočívejte na pohovkách v řadách postavených!' A oženíme je tam s dívkami velkých očí černých. A těm, kdo uvěřili a jež jejich potomci ve víře následovali, potomky jejich do ráje přivedeme a nic jim z jejich skutků neubereme. A každý člověk je toho, co činy svými vysloužil, ručitelem. A ovocem a masem je opatříme podle jejich přání, a tam mezi sebou si poháry podávat budou, z nichž nepojde ani prázdné tlachání, ani k hříchům svádění, a budou je tam chlapci ob-*

cházet, kteří perlám střeženým se budou podobat." Poetické líčení rajských slastí obsahuje též *súra* 53 (Milosrdný): *„ ....Tam budou na kobercích brokátem podšitých odpočívat a plody obou zahrad na dosah ruky mít. Které z dobrodiní Pána svého můžete popírat? Tam dívky sklopených zraků, jichž předtím ani muž, ani džin se nedotkl, budou dlít – které z dobrodiní Pána svého můžete popírat? – jež rubínům a perlám se budou podobat"* (Korán, 1991).

Líčení rajských slastí se mimochodem stalo již ve středověku jedním z kontroverzních prvků koránu a bylo napadáno především protimuslimskými autory. Pozdější, tzv. výkladová (exegetická) literatura, v níž byly rozvíjeny, doplňovány a upřesňovány rozmanité pasáže koránu, mj. ještě více rozpracovala lákavou představu ráje, které se po smrti dočká bohabojný muslim. U silně věřících útočníků (nejen) v Iráku může být představa posmrtného života, v němž budou uznány jejich zásluhy v boji za víru, dozajista jedním z přesvědčivých argumentů při rozhodovacím procesu, zdali se stát aktérem sebevražedné mise. Povstalecké propagandistické videonahrávky v Iráku apelují na emocionální rozměr víry v posmrtný život i ve svých prohlášeních, oslavujících mučedníky. V jednom takovém oslavném prohlášení za iráckého povstání je např. tvrzení, že mučedník je *„šťastný ve společnosti nebeských panen"* (Hafez, 2007b: 107).

Jaké části koránských *súr* používají při svých argumentech zastánci, nebo naopak odpůrci sebevražedných útoků? Jako silný argument proti sebevraždě jsou citovány verše *súry* 4 (Ženy): *„ ...a nepřivozujte si smrt! A věru Bůh je vůči vám slitovný. A kdokoliv tak učiní jako přestupek a nespravedlivě, toho věru ohněm sežehneme – a to je pro Boha nadmíru snadné!"* A také verše *súry* 2 (Kráva): *„ ....Rozdávejte na stezce Boží, avšak nevrhejte se do zkázy vlastníma rukama! Konejte dobré skutky, neboť Bůh miluje ty, kdož dobré skutky konají."* Muslimové, kteří označují sebevražedný útok za mučednický čin, mají v koránu k dispozici množství veršů, kterými mohou podle svého mínění ospravedlnit sebevražedný útok jako heroický akt mučednictví. Na pomoc si berou např. známé verše *súry* 2 (Kráva): *„ ....A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám, avšak nečiňte bezpráví, neboť Bůh nemiluje ty, kdož se bezpráví dopouštějí. Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžeňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabití... Kdokoli proti vám vystoupí nepřátelsky, pak i vy proti němu tak vystupte, podobně jako on vystupoval proti vám. A bojte se Boha a vězte, že Bůh stojí na straně bohabojných..."*, verše *súry* 3 (Rod 'Imránův): *„ ....A ne-*

pokládej ty, kdož na stezce Boží byli zabiti, za mrtvé! Naopak, oni jsou živí a u Pána svého odměnu svoji užívají a radují se z toho, co Bůh jim z přízně své uštědřil... A těm, kdož se vystěhovali a byli z domovů svých vyhnáni a na cestě Mé strádali a bojovali a byli přitom zabiti, těm věru vymažu špatné činy jejich a uvedu je do zahrad, pod nimiž řeky tekou...“ či verše *súry* 38 (Sád): *„...Vy, kteří věříte! Co je s vámi, že když je vám řečeno: ‚Vytáhněte do boje na cestě Boží,‘ jste jako přikováni k zemi? Což se vám líbí více život na tomto než na onom světě? Vždyť užívání života pozemského je nepatrné oproti užívání v životě budoucím!“* (Korán, 1991).

Existují pochopitelně pasáže koránu, jež lze vykládat dvojznačně, bez přihlédnutí k jejich tehdejšímu kontextu a smyslu, přičemž s dodáním aktuálního politického náboje a určitého ideologického balastu lze vytvářet jejich žádoucí vyznění. Novodobé střety, odehrávající se mezi více či méně renomovanými experty na islámské právo, nejsou v historii islámu ničím novým, přesto mediální globalizací dostávají disputace muslimských učenců zcela jiné rozměry a ohlasy. V případě jakýchkoli názorů a závěrů nelze navíc odhlédnout od ideologického nánosu politických a mediálních tlaků, takže názorové pozice některých duchovních jsou již mnohdy předem jasně vymezené a očekávatelné. Nábožensko-právní rozhodnutí (*fatwa*), která v posledních letech vyjadřovala názor na otázku sebevražedných útočníků, jsou někdy buď rozhodnými odsudky této praktiky, nebo je naopak z pozic radikálního duchovenstva vášnivě hájí. Kdesi mezi těmito póly jsou *fatwy* učenců, kteří sice sebevražedné útoky odsuzují, avšak jedním dechem pro ně nalézají za určitých specifických podmínek pochopení, což připomíná rétorickou ekvilibristiku se snahou uspokojit oba rozpolcené tábory.

Sociální profil[49] sebevražedných útočníků v Iráku v letech 2003–2009 je podle dostupných údajů velmi pestrý. Motivace útočníků, kteří se v Iráku

[49] Zvláště sociální profil útočníků z „11. září 2001“ zasadil rozhodnou ránu všem západním teoriím o nevzdělaných, nezaměstnaných atentátnících, pocházejících z chudých poměrů. Většina z atentátníků totiž patřila k zámožným saúdskoarabským rodinám, nehledě na skutečnost, že byli obstojně vzdělaní a měli tudíž před sebou relativně slibné perspektivy. Nelze tedy tak zjednodušeně paušalizovat, jak tomu bylo ještě v devadesátých letech, poněvadž dojít v současnosti k jednotnému závěru o profilu atentátníků není možné. Do sebevražedných útoků se v různých částech světa zapojují muži i ženy, od dětského věku až po vyšší střední věk, přičemž útočníci pocházejí nejen z chudinských slumů, a tudíž bídných poměrů, ale taktéž z velmi zámožných rodin. Není výjimkou, že mnozí *šahídové* jsou navíc držiteli univerzitních diplomů a jsou dobře sociálně „zakotveni“ ve svých společnostech (srv. Pape, 2005: 171–234).

dobrovolně odhodlají k nejvyšší oběti, patrně většinou bývá velmi silná. V jiných prostředích než v iráckém, především v libanonském a v palestinském, byla tato motivace navíc podporována určitými rituály (ty v konečném důsledku též značně znesnadňovaly možnou, a předem jistě nikdy nevylučitelnou snahu dobrovolníka odstoupit v posledních fázích příprav od sebevražedného záměru). Můžeme se domnívat, že i v Iráku jsou nejčastějšími osobními pohnutkami sebevražedných útočníků např. vnitřní přesvědčení o nespravedlnosti a křivdách (způsobených americkou armádou či iráckými silami), spáchaných na nich či na blízkých osobách, hluboký pocit ponížení a bezmoci, pramenící z vlastního postavení, ze života v okupovaném Iráku, z neuspokojivého společenského statutu (Sageman, 2004: 73–74) apod. Jistě by bylo možné identifikovat řadu komplementárních impulzů. Jestliže u palestinských sebevražedných útočníků může hrát roli fakt zviditelnění a heroizace po provedení útoků, ať již v rodné komunitě nebo např. v řadách obdivované organizace, v Iráku vysoký počet obdobných útoků tomuto vývoji zabránil. *Šahídové* zde bývají anonymní – nikde nevlají prapory s jejich podobiznami jako např. v libanonském údolí Bikáa, a nikdo nechodí blahopřát jejich rodinám jako v palestinské Gaze. Jméno *šahída* není oficiálně zveřejněno a poté oslavováno. Otázka posmrtného obdivu (nejen) bezprostředního okolí tak zřejmě v Iráku bude v motivační škále *šahídů* zanedbatelným faktorem. Ale pozoruhodný názor zaznamenal autor při neformálním rozhovoru s jedním expertem,[50] který jako jeden z vysvětlujících faktorů uvedl existenci krevní msty v kmenové kultuře Iráku – jméno atentátníků by podle něho někdy mohlo v Iráku vyvolat meziklanové či mezikmenové půtky, a proto nebývá jméno mučedníků zmíněno. Většina z nich vnímá svůj akt sebeobětování jako čin pravověrného muslima, po němž bude následovat odchod do ráje za vykonání bohulibého skutku. Většinou ani nejde o „vyšinuté“ fanatiky, jak se západní veřejnost domnívá, ale o vysoce motivované osoby bez zjevných psychických poruch (Hafez, 2007a: 216–221).

Účast žen v sebevražedných operacích v Iráku již nevzbudila takovou pozornost, jako když se v předešlých letech rozšířil tento fenomén (Victorová, 2003) v palestinském hnutí odporu (od r. 2002). Srovnáme-li v tomto ohledu Afghánistán a Irák, zjistíme, že v první zmíněné zemi nebyl doposud (2009)

[50] Za tento postřeh jsem vděčný českému arabistovi a expertovi na Blízký východ Jaroslavu Burešovi z ÚMV (Ústav mezinárodních vztahů).

zaznamenán jediný sebevražedný útok, jenž by byl spáchán ženou. To svědčí o naprosto podřadném statutu afghánských žen, zatímco značně pokročilá emancipace iráckých žen znamená paradoxně skutečnost, že se Iráčanky do mučednických operací v rámci povstání běžně zapojují.

Zajímavou složkou sebevražedných útočníků v Iráku byli muslimští dobrovolníci z Evropy, přicházející do Iráku prostřednictvím italských radikálních sítí (většinou Tunisané). Francouzské sítě islámských radikálů zase pomáhaly zorganizovat příchod několika alžírských sebevražedných mučedníků a belgicko-španělská síť je též spojována s některými atentátníky, kteří se odpálili v Iráku. V r. 2005 byl v Iráku zaznamenán první sebevražedný útok, spáchaný evropskou ženou – šlo o Belgičanku, která konvertovala k islámu a se svým marockým manželem zahynula při akcích na západě Iráku (Hafez, 2007a: 199–201).

5.3 Útoky na ropnou infrastrukturu

> *„…Zloděj* (USA) *krade peníze iráckého lidu a znásilňuje jejich zemi a čest... Jedním z nejdůležitějších důvodů, kvůli kterým naši nepřátelé ovládají naši zemi, je krádež naší ropy. Vynaložte veškeré úsilí, abyste zastavili největší zlodějskou operaci v dějinách... Udělejte vše proto, abyste jim zabránili v krádeži ropy, a zesilte své akce, především v Iráku a v Zálivu...“*
>
> (citace z prohlášení Usámy bin Ládina, předního ideologa islámského radikalismu, z prosince 2004; „Bin Laden“ Tape Urges Oil Attack; srv. Hashim, 2009: 50)

Jako zcela samostatnou povstaleckou taktickou metodu, svého druhu velmi rafinovanou a významnou, hodnotí autor ozbrojené útoky iráckých povstalců proti ropnému sektoru Iráku. Ropný průmysl Iráku hrál totiž dlouho před americkou invazí významnou roli v úvahách amerických stratégů, plánujících rychlou poválečnou obnovu země. Právě příjmy z irácké ropy[51] totiž měly financovat postkonfliktní rekonstrukci Iráku. Otázka irácké ropy, zájmů rop-

[51] Velkým bonusem je navíc fakt, že mnohá ložiska ropy jsou doprovázena velkými zásobami zemního plynu. Několik iráckých polí patří svým objemem ropy k největším na světě. Nejznámější irácká naleziště jsou Madžnún (rezervy možná až 20 miliard barelů ropy), Západní Qurna (až 15 miliard

ného průmyslu a vliv uvedených faktorů na zahájení americké vojenské operace se rovněž táhne jako červená niť celým obdobím předválečných příprav, průběhem a výkladem války, a nejinak tomu bude i v dalších letech. „Hysterické“ komentáře a reakce,[52] které označovaly ropu za hlavní a jediný cíl války, byly stejně absurdní jako nekritická prohlášení, že ropa nehrála v rozhodování USA (téměř) žádnou roli. Role ropy v geopolitických úvahách bývá značná – ostatně kuvajtská ropa byla i jedním z velkých motivů irácké invaze v r. 1991. Jak uvádí Středisko pro kuvajtská studia: *„Irácké ministerstvo zahraničí vydalo 2. září 1990 prohlášení, v němž oficiálně přebírá kontrolu nad kuvajtským ropným a dalším přírodním bohatstvím a veřejně deklaruje, že kuvajtská ropa má vyřešit ekonomické problémy Iráku. V prohlášení se praví: ‚Návratem oddělené části k národnímu celku se naše ropné rezervy zvýšily na 194 miliard barelů, což činí 20 % celkových světových zásob. Naše těžba ropy se zvýší na 4,5 milionů barelů denně, a během 2–4 let tak budeme schopni splatit své dluhy‘“* (Středisko pro kuvajtská studia, 1997b: 7).

Stručně řečeno, ropa jistě nebyla jediným důvodem americké intervence, nicméně nepochybně hrála jednu z klíčových rolí. Tvrzení, že konflikt v Iráku rozpoutali členové americké administrativy, kteří byli v minulosti spjati s bohatými ropnými koncerny (mj. G. Bush ml., C. Rice, D. Cheney a D. Rumsfeld), je sice jistě poněkud přehnané, avšak vliv těchto vazeb na rozhodovací proces USA nelze zcela opomíjet. Sami Iráčané jsou ve své většině pevně přesvědčeni, že irácká ropa byla pro USA výrazným stimulem k invazi (Chehab, 2006: 143 a 254), přičemž muslimská populace obecně nahlíží na americké angažování v Iráku prizmatem tužby po ropě (Kull, 2007: 6; srv. Zalloum, 2007). Výmluvným argumentem je bez ohledu na spekulativní teorie o rozmanitých interpersonálních vazbách obrovský potenciál iráckých ropných nalezišť, který z nich činí skutečný ráj pro ropné společnosti, nemluvě o jejich strategické hodnotě. Význam irácké ropy si krátce po invazi plně uvědomily i rozmanité elementy iráckého povstání (Poole, 2008: 14–16), jak si ukážeme dále.

---

barelů), Východní Bagdád (11 miliard barelů a potenciálně více), dále např. Kirkúk, Rumajla a Nahr bin Umar (Raděj, 2003: 8).

[52] Z mnohých podobných komentářů, často levicově orientovaných kritiků, viz např. Boje (2003) a Beams (2003).

Irák má po Saúdské Arábii druhá nejbohatší ložiska ropy (cca 112 miliard barelů[53]), ale odhaduje se, že objem neprozkoumaných zásob může být až několikanásobně vyšší. Zatímco dnes má Irák cca 11 % světových ropných zásob (Eichler, 2006: 136), po objevení nových nalezišť tento podíl patrně stoupne. Navíc není vyloučeno, že hojností své ropy předčí Irák současnou jedničku, tedy Saúdskou Arábii. Tři faktory navíc činí z irácké ropy nesmírně žádanou a výjimečnou komoditu. V první řadě je irácká ropa velice kvalitní, s vysokým obsahem karbonu a s nízkým obsahem síry, což jsou ideální vlastnosti pro její rafinaci na nejkvalitnější ropné produkty. Za druhé jsou irácké zásoby, jak již bylo zmíněno, velice bohaté, a po prozkoumání ohromných prostor mj. Západní pouště se očekávají další „zlaté doly". Třetím faktorem je skutečnost, že náklady na těžbu irácké ropy patří k těm nejnižším na světě. Západní ropné společnosti před válkou odhadovaly, že se náklady na jeden vytěžený barel ropy budou pohybovat mezi 1 až 1,5 USD, což byla ve srovnání s jinými světovými nalezišti neuvěřitelně příznivá cena. Mnoho iráckých ropných vrtů sahá do nevelké hloubky a třetina iráckých rezerv leží v hloubce pouhých 600 metrů. Nízké náklady tak ropným firmám slibují přinášet tučné zisky.

Velkou neznámou však zůstával technický stav a provozuschopnost ropných zařízení, nebo spíše přesněji řečeno vliv těchto faktorů na budoucí objem produkované ropy. Po obnovení produkce v květnu 2003 byl Irák schopen na začátku července 2003 vyprodukovat cca 700 000 barelů ropy za den (bd), třebaže původní optimistický odhad hovořil o 1,3 milionu bd. O cca 4 roky později, na počátku r. 2007, Irák produkoval cca 1,9 milionu bd a o rok později, na začátku r. 2008, to bylo 2,3 milionu bd (Dabrowska–Hann 2004: 11). V polovině r. 2009 byla produkce jen nepatrně vyšší – 2,4 milionu bd, což se výmluvně rovnalo nejvyšším číslům, dosaženým v září 2004 (Measuring Stability and Security in Iraq, 2005: 9). Zdaleka se tedy nepodařilo dosáhnout optimistických čísel, zmiňovaných v předválečných odhadech. Po krátkém provozu se totiž v r. 2003 odhalily četné slabiny ropné infrastruktury, která neprošla zásadní opravou a modernizací od počátku devadesátých let, ačkoli následkem sankčního režimu OSN byl její stav neuspokojivý již v průběhu této dekády. Její chatrný technický stav byl přesto za Saddáma Husajna ignorován a docházelo k nešetrně velké produkci ropy.

[53] Dutá míra – americký barel ropy obsahuje cca 159 litrů ropy.

Pokud jde o celosvětový ropný průmysl,[54] nejostřeji sledovanou oblastí i uvědomělými Iráčany, hodnotícími americký nátlak na Irák prizmatem irácké ropy, bylo počínání amerických a britských ropných firem.[55] Za Saddámovy éry bylo uzavřeno několik dohod o využití irácké ropy s ruskými, francouzskými a čínskými koncerny, přičemž osud některých dohod zůstává dodnes vlastně nejasný. Charakter pevných kontraktů měly pouze dvě smlouvy (Francouzi volili metodu tzv. otevřených memorand) – ruský Lukoil podepsal kontrakt na velice slibnou a bohatou Západní Qurnu, zatímco China National Petroleum Company získala kontrakt na mnohem menší ropné naleziště Ahdáb. Američané dávali nepokrytě najevo, že na ziscích v „poválečném" Iráku budou mít největší podíl členové vítězné koalice, tedy ti, kteří „prolévali krev" a investovali značné finanční prostředky. Nicméně USA si byly také vědomy toho, že otázka irácké ropy je velmi citlivou záležitostí (Bremer, 2006: 120), a dychtivě zdůrazňovaly, že ropné bohatství je majetkem iráckého lidu.

Ropa měla bezpochyby hrát v „poválečné" rekonstrukci Iráku klíčovou roli – Fond pro rozvoj Iráku (*Development Fund for Iraq*), zřízený Američany na obnovu země, měl tak čerpat většinu financí právě ze zisků z ropy. Ale vše bylo odvislé od množství produkované ropy, přičemž odhady produkce se značně rozcházely. V r. 1990, krátce před napadením Kuvajtu, produkoval Irák cca 3,5 milionu bd. Americká okupační správa chtěla do konce r. 2003 dosáhnout produkce 2 milionů bd a do dubna 2004 doufala v 2,8 milionu bd (což je téměř maximum, produkované Irákem během sankcí OSN). Podle různých optimistických odhadů v r. 2003 se mohla irácká produkce vyšplhat dokonce až na 10 milionů bd (!) v letech 2020–2025, ale jak jsme ukázali, vývoj šel jiným směrem.

Jestliže krátce po invazi bylo nemožné přesně odhadnout důsledky války pro irácký ropný průmysl, neboť situace v zemi nadále zůstávala nesta-

[54] K zajímavým dokumentům, hodnotícím význam irácké ropy (mimo jiné) pro EU v r. 2003, patří mj. *Communication from the Comission to the Council and the European Parliament on the consequences of the war in Iraq for Energy and Transport* (2003). Tato analýza zdůrazňuje do jisté míry zanedbatelný vliv irácké ropy na ekonomiky EU – státy EU byly totiž v této době zásobovány především ropou z Norska (22,9 %), Ruska (22,5 %) a Saúdské Arábie (12 %), zatímco import irácké ropy do EU představoval jen cca 3,5 %.

[55] Čtyři největší ropné společnosti na světě byly v té době americké (Exxon Mobil a Chevron Texaco) a britské (BP-British Petroleum, Royal Dutch Shell) firmy. Páté místo pak patří francouzské společnosti Total.

bilní, v dalších letech se mělo ukázat, že vnitřní bezpečnostní poměry zmaří všechny optimistické prognózy. Autor této knihy v září 2003 v jednom svém článku poznamenával, že *„není vyloučeno, že ozbrojený odpor, přetrvávající proti americkým jednotkám, odstartuje rozsáhlejší a systematickou sabotážní činnost proti ropnému průmyslu, což by mohlo mít dalekosáhlé negativní důsledky“* (Raděj, 2003: 9). Postinvazní léta ukázala, že irácké povstalecké skupiny se skutečně cíleně zaměřily na ochromení ropné infrastruktury, včetně pumových útoků proti ropovodům, vražd iráckých expertů a ničení pozemních konvojů, přepravujících vytěženou ropu. V letech 2003–2008 bylo v Iráku zaznamenáno 866 povstaleckých útoků proti ropným zařízením a zaměstnancům ropného sektoru a mnoho expertů také opustilo kvůli násilí či hrozbám Irák, což dále přispívalo k nežádoucímu útlumu ropného sektoru. Mimochodem, i při opakovaných útocích islámských radikálů na ropný sektor v Saúdské Arábii se tamní radikálové zaměřovali spíše na zaměstnance ropného průmyslu než na dobře střežená saúdská zařízení – přičemž když se poprvé (v únoru 2006) odehrál útok proti saúdskému výrobnímu závodu, radikálové zcela selhali kvůli bdělosti saúdských bezpečnostních složek (Jenkins, 2006). Irácké povstání je dnes důkazem celosvětově platné skutečnosti, že „ochromení kritické infrastruktury“ obecně patří ke stále užívanějším metodám rozmanitých radikálních skupin (Řehák et al., 2008: 59–60).

Je důležité si uvědomit, že irácké hospodářství získávalo ve zkoumaném období až 95 % devizových příjmů právě z ropy, přičemž tohoto faktu si museli být povstalci, toužící ochromit novou iráckou administrativu, velmi dobře vědomi (Keppel, 2006: 196). Stejně jako např. egyptští islámští radikálové začali v devadesátých letech útočit na zahraniční turisty v Egyptě (Raděj, 2002: 105–107), tedy i na sektor turistického ruchu jako takový, neboť ten byl největším zdrojem devizových příjmů egyptského režimu. Rovněž irácká uskupení se při povstání v letech 2003–2009 systematicky zaměřila na ropný sektor Iráku ve snaze vykolejit irácký režim a připravit ho o stěžejní část rozpočtových příjmů (Hashim, 2009: 50–51).

Dalším problémem byla otázka legitimity americké okupační správy a jejího rozhodování v oblasti ropného průmyslu, které bylo v otázce této legitimity postupně čím dál více zpochybňováno. Hlavními protihráči a kritiky USA byly zpočátku nacionalistické proudy v Iráku a zahraniční ropná konkurence. Zatímco Čína se v tichosti stáhla z uzavřeného kontraktu z roku 1997, Rusové přispěchali s prohlášením, že konečné rozhodnutí o osudu kontraktů

bude záležet na svobodně a zákonně zvolené vládě Iráku. S ohledem na roztříštěnost bývalé irácké protisaddámovské opozice se zdálo být uspokojivé rozdělení moci v Iráku dosti obtížným rébusem již v r. 2003, v době krátkého a vratkého míru, přičemž v té době jen málokdo počítal s tak vleklým obdobím nestability. Význam ropy pro budování nového a demokratického Iráku postupně nabýval na významu i pro irácké povstalce, kteří v útocích na ropný sektor našli účinnou metodu, jak oslabit irácký režim (Poole, 2008: 49). Nechybějí ani domněnky, že sabotáže proti ropnému průmyslu byly promýšleny již před invazí různými baasistickými činiteli, jejichž následné zapojení do povstaleckých aktivit mohlo napomoci ve vhodném výběru cílů a v efektivitě těchto útoků (Hashim, 2006: 197–199).

Některé povstalecké aktivity kvůli ropě lze určitě označit i jako druh kriminální aktivity a spíše jako organizovaný zločin než povstání. Pomineme-li však aktivity iráckých povstalců a kriminálních skupin, zaměřené na vlastní obohacení, mnohé povstalecké skupiny našly v pašování a černém prodeji ropy způsob, jak efektivně financovat svůj boj proti americké okupaci. Ve sledovaném období byly odhaleny různé vazby mezi iráckými úředníky a radikály (Oppel, 2008; srv. Poole, 2006). Propojení činitelů iráckého ministerstva pro ropu a radikálů z povstaleckých uskupení bylo sice někdy vynucené výhrůžkami, jindy však bylo založeno na zločinném spolčení s cílem získat co největší nelegální příjmy. Americká vládní agentura GAO (*Government Accountability Office*) v létě 2007 odhadla, že 100 000–300 000 barelů ropy z denní produkce (v hodnotě 5–15 milionů USD) oficiálně neexistuje a zisky mizí v kapsách osob, zapojených do výnosného ilegálního byznysu. Rovněž v r. 2006 bylo v oficiální americké analýze odhadováno, že iráčtí povstalci ročně vydělají 25–100 milionů USD na obchodech s ropou (Dabrowska–Hann, 2004: 11).

O propojení povstalců s ropným průmyslem svědčí množství odhalených korupčních kauz, jakož i propouštění zaměstnanců, podezřelých z napojení na povstalce. Korupce skutečně hrála významnou roli v oslabení efektivity ropného sektoru (Iraq Study Group Report, 2006: 22). Například jen v polovině r. 2005 vyhodilo irácké ministerstvo pro ropu cca 450 svých zaměstnanců z práce právě pro podezření z vazeb na povstalce (Wahhab, 2006). To svědčí o promyšleném propojení povstání (ale též kriminálních struktur) a ropného sektoru – a z toho důvodu zahraniční ropné koncerny značně ne-

důvěřují investičnímu prostředí v Iráku, což dále může komplikovat rozvoj iráckého ropného sektoru (srv. Williams, 2009b).

Vzhledem k nízké ceně irácké ropy, ve srovnání s cenami v sousedních zemích, je ukradená irácká ropa nejčastěji pašována do zahraničí, hlavně do Jordánska a do Sýrie.[56] Ne všechny pašerácké skupiny jsou pochopitelně napojeny na povstalce, avšak odhaduje se, že asi polovina z těchto černých příjmů v rukou iráckých povstalců končí. Snaha vyšetřit podobné zločiny naráží na mnoho nesnází, k nimž patří třeba i korupce v nejvyšších sférách moci, pokračující nestabilita Iráku a též cílené zastrašování a zabíjení osob, vedoucích vyšetřování. V průběhu námi sledovaných let tak byli zavražděni mnozí iráčtí soudci, pověření iráckou vládou, aby podobné praktiky odhalili.[57]

Popsaná taktika hrála v tomto období iráckého povstání dozajista význačnou roli v repertoáru taktických metod iráckých povstalců, kteří tak vlastně v praxi vedli boj proti západním „materialistickým křížovým výpravám“, jež mají dle prohlášení celosvětově významných osobností islámského radikalismu (např. Usáma bin Ládin či Ajman Zawáhirí) ukrást islámským národům jejich nerostné bohatství, především ropu (Barker, 2009; Blanchard, 2005; srv. Pennebaker–Chung, 2007). Expertní komise amerických odborníků, která v r. 2006 vypracovávala podrobnou zprávu o situaci v Iráku, dokonce v jednom svém doporučení (Recommendation 23) pro americkou administrativu vyzývala k tomu, aby americký prezident opět konstatoval, že *„USA neusilují o kontrolu irácké ropy“* (Iraq Study Group Report, 2006: 43).

5.4 Taktika únosů

> *„Každý Iráčan nebo cizinec, který spolupracuje s okupační mocí, je legitimním cílem. Ministři, žoldáci, překladatelé, obchodníci, kuchaři či služky, nezáleží na stupni kolaborace.*

[56] V době embarga OSN docházelo také k podobným pašeráckým aktivitám, ačkoli tehdy nad tímto jevem přivíraly západní státy oči, zvláště pokud byla ropa pašována jejich regionálním spojencům – Jordánsku a Turecku. Svědčí o tom i různá prohlášení západních představitelů (Sherwell, 2005).

[57] Viz např. senátní slyšení amerického soudce Arthura Brennana, který v Bagdádu působil jako protikorupční expert (Senate Democratic Policy Comittee Hearing, 2008).

> *Podepsat smlouvu s okupanty znamená podepsání rozsudku smrti. Iráčan či nikoli, jsou to zrádci. Nezapomínejte, že jsme ve válce.“*
>
> (z rozhovorů s povstalci, vedených novinářkou Alix de la Grange v r. 2004; de la Grange, 2004)

Zvláště od dob únosů, prováděných v osmdesátých letech 20. století libanonským šíitským Hizballáhem během libanonské občanské války (Chami, 2005: 264–267), hraje taktika únosů (nejen) západních občanů značnou roli v modu operandi některých radikálních islámských uskupení. Bylo by až s podivem, kdyby tuto taktiku nevyužily též elementy iráckého povstání, které z ní učinily jeho velmi efektivní součást (Jenkins et al., 2005).

„Zlověstný“ rys mnoha únosů, mnohdy primárně zaměřených na občany západních států, není jen záležitostí Libanonu osmdesátých let či současného iráckého povstání (2003–dosud), ale lze ho zaznamenat jako součást taktiky velmi různorodých skupin (Collins, 2002: 197–198). Pozoruhodně shodné rysy taktického využívání únosů nalezneme i v současném afghánském povstání (2002–dosud), přičemž je zajímavé, že desetiletý boj proti sovětské okupaci v letech 1979–1989 byl zcela prost podobné taktiky (neprobíhaly úmyslné únosy, zajetí byla důsledkem bojů). Dalo by se zcela jistě argumentovat mnohými faktory, které by tento fenomén tehdejší „nemedializace“ vysvětlily, neexistencí internetu v té době počínaje a odlišné kultury medializace oné doby konče – avšak svou významnou roli v dnešních např. afghánských únosech jistě sehrála inspirace Irákem (Karzai, 2007: 65). Široký strategický význam promyšleného únosu dokazuje (nejen) pro islámské radikály např. i stále nevyřešená kauza uneseného izraelského vojáka Gilada Šalita, zadržovaného palestinskými únosci z hnutí Hamás již od léta 2006, přičemž řešení jeho vleklé kauzy rozděluje i dnes izraelskou společnost (Eetta, 2009). Palestinský Hamás mimochodem prováděl únosy již na přelomu osmdesátých a devadesátých let, avšak ani tyto kauzy nebyly tehdy výrazně medializovány – v jednom případě sice bylo požadováno propuštění palestinského *šajcha* Ahmada Jásína, avšak Hamásu šlo o klasické vydírání, nikoli např. o snahu vyvolat hrůzu natočenou popravou. Když tehdy Izraelci únoscům nevyhověli, izraelský pohraničník Nassim Toledano byl v r. 1992 nalezen zavražděn (srv. Mendel, 2000: 188 a 191). Trend dnešní medializace podobných incidentů zcela jistě nahrává únoscům, kteří mohou propagovat

své názory a cíle a zastrašovat oponenty před zraky diváků na celém světě (Rubin–Gershowitz, 2005).

Zvláště západní režimy, které kladou důraz na pomoc svým občanům v nouzi (navzdory jasnému „ne“ vůči vyjednávání s únosci), se ocitají v jisté taktické nevýhodě, neboť kvůli zavedeným politickým zvyklostem, veřejnému mínění, tlaku opozice a silně vnímanému étosu „neopuštění druhů v boji“ (izraelská armáda) jsou někdy ochotny k velmi nevýhodným dohodám – příkladem může být výměna ostatků dvou zabitých izraelských vojáků (z léta 2006) za ostatky cca 200 libanonských a palestinských militantů, čtyři vězněné příslušníky Hizballáhu a léta vězněného libanonského radikála Samíra Quntára v létě 2008 (Peraino, 2008). I v Iráku patrně došlo k podobným ústupkům západními státy (srv. Rubin–Gordon, 2009).

Nejen v Iráku tedy můžeme definovat několik vzájemně se doplňujících impulzů pro provádění únosů cizinců povstalci. Cílem těchto únosů je např. zastrašit (západní) civilní experty a odradit je od angažování se v okupovaných zemích (Poole, 2004: 144), kde by se podíleli na postkonfliktní rekonstrukci, nebo dále vystrašit západní veřejnost hrůznými záběry později popravovaných rukojmích. V pozadí některých útoků může být též úsilí vyvolat mediální nátlak na konkrétní západní vládu, svou roli může hrát i snaha o změnu nálad veřejnosti v západních zemích aj. Atraktivita západních rukojmí jako „pákoví“ pro vydírání je tedy nasnadě. I při autorových pobytech v Jemenu a v rozhovorech s různými jemenskými horaly, kteří patřili ke kmenům, jež unášely v devadesátých letech 20. století západní turisty, a následně vyjednávali s jemenskou vládou o splnění svých požadavků, byl tento trend zřejmý. Jak lakonicky a s úsměvem konstatovali sami Jemenci, kdyby byli uneseni místní (jemenští) obyvatelé, nikdo by s únosci nevyjednával a ti by nevzbudili svým činem téměř žádnou pozornost u nejvyšších jemenských míst.

Obdobně v Iráku bylo pro některé skupiny za povstání mediálně „vděčnější“ spíše unášení cizinců než únosy místních obyvatel, které by se většinou ani nedostaly do zpráv západních médií. Rozmach taktiky únosů v Iráku se však netýkal pouze občanů západních zemí, ale např. také občané někdejšího východního bloku, nebo občané islámských zemí byli v Iráku unášeni a mnohdy též zavražděni. Příkladem může být únos a zavraždění dvou alžírských diplomatů v létě 2005 (Wong, 2005), nebo únosy a zavraždění egyptských, marockých a nepálských občanů v průběhu povstání.

Zatímco v Iráku byli v předešlých letech mnozí (nejen) západní rukojmí propuštěni (i když mnohdy za nevyjasněných podmínek), někteří byli též povstalci vědomě a úmyslně brutálně zavražděni, přičemž videonahrávky zachycující tyto akty poté kolovaly na radikálních islámských webových stránkách jako součást povstalecké propagandy. První podobným a nechvalně proslulým případem byla bestiální poprava amerického rukojmího Nicholase Berga na jaře 2004, která vzbudila kýženou celosvětovou pozornost (např. Nicholas Berg Beheading). Způsob jeho popravy dokonce od té doby vzbudil i diskuse v odborných kruzích o tom, nakolik byla jeho poprava „islámská", či naopak odporující islámským principům (Furnish, 2005). Bestiální způsob některých poprav, prováděných nožem, jímž unosci uřezali zaživa hlavu oběti, byl někdy kombinován i s podřezáním, ubitím, popř. výstřelem do zátylku. Navzdory mnoha provedeným popravám byla nakonec většina západních rukojmí iráckými povstalci propuštěna. V průběhu povstání byli několikrát uneseni i američtí vojáci, přičemž největší pozornosti se dostalo únosu dvou amerických vojáků v červnu 2006 (Poole, 2006: 93).

V letech 2003–2009 byla většina únosů cizinců spáchána pravděpodobně sunnitskými povstalci, třebaže přesná čísla chybějí. Ale pokud jde o únosy iráckých občanů, autor se domnívá, že situace může být zcela opačná, větší počet únosů měly totiž ve sledovaném období na svědomí šíitské skupiny, jejichž dominance zvláště v Bagdádu byla postupně stále zřejmější a projevila se i na vytvoření etnicky čistých šíitských čtvrtí. Mnoho únosů iráckých sunnitů bylo provedeno též příslušníky iráckého ministerstva vnitra a irácké policie, které byly ovládány šíity (Dabrowska–Hann, 2007: 132).

Odhlédneme-li od propagandistické stránky únosů cizinců v Iráku, unášení se stalo noční můrou obyčejných Iráčanů, zvláště v době sektářské války mezi sunnity a šíity. Tehdy byly mnohé oběti „pouze" uneseny a následně umučeny a zavražděny – bez kontaktování rodiny oběti, bez žádosti o výkupné apod. Únosy, jež nebyly motivovány snahou o zisk, mohly být dozajista projevem etnicko-náboženské nenávisti, osobní pomsty, psychopatickým aktem anebo i činem, zaměřeným na vyvolání exodu určitých etnicko-náboženských menšin a profesních skupin (Zangana, 2004). Kriminální únosy naopak někdy vykazovaly vysoký stupeň plánování, spojený s rychlým kontaktováním rodiny oběti, dobrou obeznámeností s finanční situací rodiny, sledováním rodinných příslušníků po únosu apod.

V době autorova pobytu v Bagdádu se v místním slangu irácké arabštiny říkalo psychologickému zpracovávání oběti a její rodiny, kvůli vyjednání co nejvyššího výkupného, „přežvejkání“. V mnoha statistických studiích, které se vynořily v uplynulých letech, je někdy dokonce za nejčastější způsob smrti v Iráku v letech 2003–2007 považován a explicitně zmiňován únos (únos, následovaný zavražděním oběti). Mnohé podobné statistiky vzbudily svými závěry a použitými metodami značnou kontroverzi a dnes existuje mnoho rozmanitých analýz, jež pokrývají určité období iráckého povstání, nebo zahrnují do svých statistik jen určitou část irácké společnosti, např. pouze policisty apod. (srv. http://www.iraqbodycount.org/ či http://www.icasualties.org/).

Obrovské množství únosů prostých Iráčanů lze ovšem leckdy považovat spíše za kriminální činy, motivované snahou o získání výkupného, což tisíce podobných příběhů jen dokazují (Prusher, 2003; Cockburn, 2004). Je však zřejmé, že mnohdy je téměř nemožné odlišit kriminální a politickou motivaci únosu, a v případě kombinované motivace únosu lze jen těžko soudit, která motivace hraje primárnější roli. Nehledě na fakt, že k naprostému zmatení o motivu únosů přispívá i skutečnost, že i za únosy cizinců byl někdy čistě pragmatický kalkul únosců, že za cizince bude vyplaceno mnohem vyšší výkupné. Proto únosy cizinců zřejmě v některých případech prováděly i irácké kriminální gangy, které někdy dále mohly prodat svou oběť povstalecké skupině, jež měla jiný cíl než získání peněz (Hashim, 2006: 169–170; srv. Knickmeyer–Finer, 2005).

5.5 Propaganda

„A potom je tu Abú Abdulláh Ibn Qadús. Získal si takovou reputaci množstvím zabitých křesťanů ve Španělsku, že když se křesťan snažil napojit svého koně, a jeho kůň k vodě nepřistoupil, křesťan říkával: ‚Co je s tebou? Viděl jsi snad na hladině Ibn Qadúse?‘ A Badr Ibn Ammar zabil lva svým bičem...“

(z knihy *Ilhaq bi qáfila* /*Připoj se ke karavaně*/, napsané za afghánského povstání proti ruské okupaci v le-

tech 1979–1989, autorem je *šajch* Abdulláh Ibn Júsuf Azzám[58])

„…‚Tento graf', poznamenal důstojník, ‚ukazuje aktivity FLN v Kabylii od začátku povstání v listopadu 1954. Zaznamenali jsme tam všechny jejich akce, léčky, vraždy a sabotáže, ať už byly zaměřeny proti našim silám, nebo proti civilistům.'
‚A co jsou ty pravidelné vzestupy incidentů na té křivce?', zeptal se Kleiman. ‚Myslíte všechna ta období listopad–prosinec v letech 1957, 1956, 1955? Tomu tady říkáme »horečka OSN«. Každý rok, když touhle dobou Valné shromáždění v New Yorku diskutuje o alžírském problému, povstalci zvýší své aktivity.'"

(vzpomínky francouzského důstojníka Davida Galuly, působícího v alžírském berberském regionu Kabylie v letech 1956–1958 za alžírského povstání; Galula, 1963: 5–6)

Třebaže otázka povstalecké (zvláště mediální) propagandy je zmíněna až jako jedna z posledních taktických metod iráckých povstalců, nikterak to neznamená, že by byla povstalci v boji proti zahraniční okupaci Iráku v letech 2003–2009 podceňována či tlumena (srv. Al-Marashi, 2008). Právě naopak, hraje dozajista velmi významnou roli, a to v několika ohledech. Předně je třeba brát zřetel na její inspirační potenciál v řadách iráckého povstání, jeho sympatizantů a potencionálních stoupenců v samém Iráku. V tomto případě tedy slouží podobně zaměřená povstalecká propaganda pro utvrzení bojovného odhodlání, zdůraznění dosavadních vojensko-politických úspěchů a taktéž může pomoci při verbování nových aktivních či pasivních stoupenců iráckého povstání. Druhotnou roli může hrát na iráckém jevišti podle autorova mínění rovněž zastrašení oponentů radikálních skupin z řad domácího obyvatelstva a „kolaborantů" s americkou mocí. Existují sice badatelé, kteří se domnívají, že irácké publikum je povstalci pro potřeby propagandy chápáno

[58] Abdulláh Azzám, původem Palestinec, byl jedním z předních představitelů afghánského odboje proti sovětské okupaci. Napsal dvě vlivné knihy (mj. o *džihádu)*, dodnes cirkulující v kruzích islámských radikálů po celém světě, stejně jako nahrávky s jeho kázáními. Zahynul při pumovém atentátu v Pákistánu v r. 1989. Je považován za duchovního mentora Usámy bin Ládina a dalších proponentů radikálních islámských uskupení.

většinou co do významu jako druhotné (srv. Kimmage–Ridolfo, 2007: 75–76), avšak toto tvrzení je sporné.

V širším pohledu některé části propagandy slouží též k šíření pozitivního obrazu o iráckých povstalcích, přičemž je pro povstalce žádoucí šířit tento líbivý obraz v řadách muslimské *ummy*, ať již v islámském (především arabském) světě či např. v Evropě. Mnohá média, zvláště s celoarabským dosahem, následně pomáhají šířit poselství iráckých povstaleckých uskupení mezi arabskou populací v zemích tak odlišných, jako je Maroko či Saúdská Arábie, přičemž průzkumy v různých arabských zemích ukazují, že převážná většina obyvatel je iráckému povstání velmi příznivě nakloněna (Kull, 2007: 7–8). V neposlední řadě jsou určité prvky povstalecké propagandy určeny primárně Západu a mají za cíl vyvolat bázlivý respekt západní veřejnosti (ať již její civilní či vojenské části) k iráckým povstalcům, nebo např. vyvolat strach z povstaleckých metod a neutuchající houževnatosti radikálů. Ostatně různé (nejen) západní státy, působící v Iráku v minulých letech, měly i kvůli pochmurné reputaci povstalců problémy s personálním obsazením svých ambasád a rekonstrukčních projektů. Některé povstalecké apely se také primárně zaměřují na vylíčení amerických válečných zločinů a vykreslení americké operace jako trvalé okupace Iráku, která má mj. okrást irácký lid o obrovské nerostné bohatství, především o ropu (Ford, 2005: 54–55).

Z uvedených důvodů se stala povstalecká propaganda významným faktorem ve vedení operací proti (nejen) americké okupaci Iráku. Kromě rozličných videonahrávek, umísťovaných nejčastěji na radikálních islámských webech, můžeme k povstalecké propagandě řadit též delší filmy, básně, písně a radikální islámská kázání, šířená na nosičích typu CD, DVD a zvláště na laciných magnetofonových kazetách. Objevovaly se též četné graffiti jako zvláštní forma povstalecké propagandy (Garfield, 2007). Ani americká armáda však nezahálela a v uplynulých letech investovala nemalé prostředky do psychologické války proti povstalcům. Lze se domnívat, že nebýt tak intenzivní povstalecké propagandy, škála amerických propagandistických činností by nebyla zdaleka tak pestrá a rozsáhlá. Američané pro svou psychologickou válku zvolili tištěnou propagandu, televizní a rozhlasové šoty či např. billboardy.[59] Dočkali se však kritiky za neúměrnost vynaložených finančních

[59] Viz např. senátní slyšení amerického soudce Arthura Brennana, který v Bagdádu působil jako protikorupční expert (Senate Democratic Policy Comittee Hearing, 2008).

prostředků, které neodpovídaly dosaženým výsledkům. Sami Iráčané, skeptičtí ve své většině – a s odstupem času – k mohutné propagandistické mašinérii padlé diktatury, považovali americkou propagandu za směšnou, neadekvátní a především neefektivní.[60] V jistém ohledu jim mnohdy i americké propagandistické techniky připomínaly právě propagandistickou mašinérii Baasu (srv. Chehab, 2006: 101).

Bez ohledu na technickou formu nosiče spojuje velmi mnohé povstalecké propagandistické výstupy jejich barvitá a posměšná rétorika, protknutá pejorativními přívlastky a slovními hříčkami, kterou poté kopírují i další (nejen irácké) weby. Vojáci okupačních armád v Iráku jsou tak běžně označováni v historické reminiscenci jako „křižáci" (*sálibíjún*) či „uctívači kříže". Irácká Národní garda (*haras watanî*) je označována za „pohanskou gardu" (*haras wathanî*). Američanům se často dostává přívlastku „američtí psi" (*kiláb amríkíjín*), „nevěřící" (*káfirín* či *kuffár*) a příslušníci iráckých bezpečnostních složek, kteří spolupracují s americkou armádou, jsou „odpadlíci" (*murtaddún*) či „pokrytci" (*munáfikún*). Šíitský duchovní Muqtada Sadr je často zesměšňován jako „špinavý Muqtada" (*muqtada qadhir*), šíitský sbor Badr Corps (*munazzamat badr*) jako „sbor zrady" (*munazzamat ghadr*) a šíité jsou obecně denunciováni mnoha dalšími urážlivými termíny.

O formě, obsahu a symbolice všech nejznámějších iráckých povstaleckých videonahrávek by bylo možné napsat rozsáhlou studii, která by se zabývala pouze tímto tématem. Videonahrávky, umísťované hojně na islámské radikální weby po celém světě, se totiž staly páteří povstalecké propagandy. Ze zajímavých a svého druhu výmluvných ukázek povstalecké propagandy autor zvolil pro potřeby studie dvě delší nahrávky, které budou analyzovány na následujících řádcích.

Pozoruhodný snímek se objevil na radikálních webech v r. 2004 pod názvem *Bagdádský odstřelovač* (v arab. *Qannás baghdádí*). Nahrávka, která trvá přibližně 16 minut, je tvořena záběry, na nichž jsou kulkami odstřelovače zasaženi američtí vojáci v Bagdádu (Nance, 2007: 206–207; srv. Kilcullen, 2007: 114). Syrové záběry jsou doprovázeny emotivní *džihádistickou* hudbou, jakož i fotografiemi zasmušilých či plačících amerických a britských vojáků. Tvář amerického prezidenta Bushe ml. se objevuje pravidelně mezi

[60] Neúčinnost amerických snah dokumentuje poměrně výstižně např. kritická reportáž listu *Washington Post* (Londoño, 2009).

rakvemi, přikrytými americkou vlajkou. Na začátku jsou zobrazeny tváře předních politiků vybraných západních zemí, např. Bushe ml. nebo Tonyho Blaira. Čelo každého z politiků je po chvíli označeno v zaměřovači pušky, provrtáno kulkou a doprovázeno příslušným zvukovým efektem. Mezi obrazovými sekvencemi jsou na černém pozadí rudě psané věty, bilancující skóre odstřelovače. Začátek i konec nahrávky je hojně doprovázen recitovanými verši z koránu, přičemž ostatní části, mnohdy velmi drastické záběry, jsou podbarveny *džihádistickými* písněmi.

Své pevné místo si v propagandě iráckého povstání vydobyly též písně (Poole, 2004: 180–182), velebící irácký *džihád*. V jedné z nejproslulejších povstaleckých písní zaujme, zvláště českého čtenáře, odkaz města Brna v iráckém povstaleckém „folklóru". Třebaže mnozí z Iráčanů mlhavě tuší, že Brno je město v České republice (a někteří podle osobních autorových zkušeností tvrdí, že Brno je „provincie v Československu"), téměř všichni obyvatelé Iráku znají především střelné zbraně, v Brně vyráběné.[61] Nejslavnějším typům brněnských pušek se říká prostě „brno" (v iráckém dialektu zní toto slovo jako „*barnau*" či „*bernau*").

Od dob zvláště druhé světové války je termín „barnau" znám mnoha Iráčanům téměř bez rozdílu věku či pohlaví. Existují i fotografie, na nichž Saddám Husajn pózuje s brněnskou puškou. V Iráku dokonce existuje známé rčení: „Rolník, který zbohatne, bude mít novou ženu, nebo si koupí ‚brno'" (*falláh mín tiží filús, ló itzauwwiž mara, ló jaštarí barnau*). Také v iráckém Kurdistánu, kde byl po léta veden odboj proti saddámovskému režimu kurdskou guerillou, tvořenou *pešmergy*, mají přísloví spojené s „brnem": „Brno číslo 24 dělá *pešmergu*" či „*pešmergu* dělá ‚brno'".

V domech mnoha iráckých mužů tak dodnes dědí z otce na syna brněnské pušky, ceněné pro jejich spolehlivost, přesnost a nenáročnou údržbu. Během americké invaze na jaře 2003 oblétly svět oslavné obrázky neznámého iráckého rolníka, který byl režimem Saddáma Husajna oceněn za to, že brněnskou puškou (jak tehdy irácká média široce referovala) sestřelil při spojenecké invazi americký útočný vrtulník Apache AH-64.

[61] Kdo z českých občanů pobýval delší dobu v Iráku, s potěšením mohl zaznamenat skutečnost, že „Brno" je v Iráku vskutku velmi slavným pojmem. Dodávky zbraní ze Zbrojovky Brno, popř. i dodávky dalšího československého „speciálního materiálu" do Iráku, mají velmi dlouhou tradici (Zídek–Sieber, 2009: 91–111).

Největší kuriozitou je tedy z pohledu českého čtenáře fakt, že jedna ze slavných písní iráckého povstání se jmenuje *Kulky z „brna*“ (v iráckém dialektu foneticky „*Čélát il-Barnau*“). Píseň barda iráckých povstalců Sabáha Hášima Džanábího je dodnes jedním z největších „šlágrů“ iráckých radikálních uskupení (zřejmě především sunnitských).

Džanábí pochází ze sunnitského města Fallúdža. Připomeneme si jen, že Fallúdža je město, které proslulo zvláště krvavými boji proti Američanům na jaře a na podzim 2004. Rovněž zde byli „bestiálně“ zavražděni 4 bývalí příslušníci amerických elitních jednotek, pracující jako tzv. „*security contractors*“ pro US Army. Jejich zabití, vykuchání jejich střev a pověšení jejich zapálených mrtvol z mostu ve Fallúdži se stalo jiskrou, která zažehla americký útok na město v dubnu 2004 a též následné těžké boje americké námořní pěchoty proti povstalcům. Fallúdža se tehdy stala symbolem povstání proti americké okupaci, o čemž pojednává druhá kapitola studie.

Autor pro zajímavost předkládá celý text písně *Kulky z „brna“*, složené po krvavém dubnu 2004 ve Fallúdži:

Refrén (kterým též píseň začíná):
„Vystřelily kulky z ‚brna‘ a minomet vypálil, povstaly Mósul a Dijála a lid Anbáru.“

1. sloka: *„Basra, Mósul* (druhé, resp. třetí největší irácké město) *a Dijála* (třetí nejkrvavější provincie pro americké jednotky) *jsou první, kteří započaly odboj, ale také Fallúdža a Ramádí* (centrum provincie Anbár), *Bagdád zařval ‚svobodu‘ po vzoru svých předků, och, lidé z Ramádí, podpořte mě, podpořte povstání a pomstěte se za mě.“*

Refrén

2. sloka: *„Ve městě mešit, v matce všech mešit* (patrně odkaz na město Širqat, známé svou religiozitou, které leží poblíž Mósulu)*, jsou všichni muži udatní jako lvi, každý statečný muž je jako Núr ad-Dín* (středověký muslimský válečník a hrdina, bojující proti křižákům)*, který uštědřil svým nepřátelům mnoho lekcí, Anbár je svědkem této chrabrosti!“*

Refrén

3. sloka: *„Amerika byla poražena a odtáhla z Fallúdži, zažila pohromu díky úsilí statečných mužů, a Chálidíja* (město mezi Fallúdžou a Ramádí, v provincii Anbár) *dala zrození mnoha udatným mužům, a o Ámiríji* (západní předměstí Bagdádu) *jste tolik slyšeli ve zprávách...“*

Refrén

4. sloka: *„Zeptej se na udatnost, kterou vidíš v Hítu* (město na západě Iráku, poblíž Ramádí)*, budou ti přísahat, že tam Američané nestráví ani jedinou noc, skvělé, lidé ze Sámarrá* (velké město v provincii Saláh ad-Dín, útok na tamní šíitskou mešitu vyprovokoval tzv. sektářskou válku) *a z Tikrítu* (centrum provincie Saláh ad-Dín – sunnitská oblast, z níž pocházel Saddám Husajn) *zesměšnili Bushe a zanechali Ameriku bezradnou!“*

Refrén

5. sloka: *„Lidé z Qijáry* (městečko u Mósulu), *Mósulu, Kirkúku* (centrum provincie Kirkúk) *a Širqatu jsou udatní jako lvi, a když jste v krizi, pomohou vám, lidé z Hawíjy* (odbojné město v provincii Kirkúk, přezdívané kvůli tamním americkým ztrátám ‚Anbár severu‘) *a z Bajdží* (významné průmyslové centrum Iráku, v provincii Saláh ad-Dín) *se postavili proti nepříteli a americká armáda byla poražena během jediné noci...“*

Refrén

6. sloka: *„Z Karbalá a z Nadžáfu* (významná šíitská města na jihu Iráku) *jsme dostali zprávu, že stateční muži v Hindíji* (městečko v provincii Babylon na jihu Iráku) *osvobozují Iráčany od křivd, lidé z Bábilu* (provincie Babylon, s centrem ve městě Hilla) *a z Mahmúdíji* (město na jih od Bagdádu, se značným množstvím amerických ztrát, spadá do tzv. sunnitského trojúhelníku smrti) *jsou stateční a chrání své domy...“*

Refrén

7. sloka: *„Obyvatelé Radwáníji* (část západního Bagdádu, s velkým prezidentským palácem Saddáma Husajna) *chrání Bagdád a v Abú Ghrajb* (de

facto západní předměstí Bagdádu, proslavené tamním vězením) *jsou dobří střelci, nelíbí se jim, že Američané chtějí zůstat v Bagdádu, lidé z Muhítu* (severní okraj Bagdádu) *slibují, že ochrání bagdádské zdi...“*

Refrén

8. sloka: *„Udatní muži z Tarmíji* (městečko v provincii Saláh ad-Dín, severně od Bagdádu) *jsou bagdádskou zdí a nikdy se nebojí, lidé z Tadží* (městečko na sever od Bagdádu, kde bylo zabito mnoho amerických vojáků na zaminovaných přístupových cestách, je zde velká americká vojenská základna) *a z Qádhimíje* (severní, významná šíitská část Bagdádu) *chrání bagdádskou bránu a udatní muži z Rášidíji* (městečko severně od Bagdádu) *chrání své příbytky...“*

Refrén

9. sloka: *„Lidé z Amáry* (město na jihovýchod od Bagdádu, centrum provincie Mísán) *jsou odvážní a jako lvi, přísahají, že se pomstí nepříteli, v Alí al--Gharbí a Alí aš-Šarqíj* (šíitské oblasti na jihovýchodě Iráku, u tzv. ‚bažin‘) *není nespravedlnosti a také lidé z Džibájiš* (část provincie Dhí Qár) *a z bažin* (bažinatá oblast na jihu Iráku mezi Eufratem a Tigridem, částečně při hranicích s Íránem, region s unikátní kulturou a etnickou strukturou) *jsou udatní...“*

Refrén

10. sloka: *„Ve Fallúdži jsou muži jako vlci, v tmavé noci vyběhnou a jejich kulky zasáhnou svůj cíl, slunce svobody nikdy nezapadne, a my bojujeme rozkazem Boha proti obrovské armádě...“*

Refrén

11. sloka: *„Dvě třetiny střel vypálí lidé z Dijály, a jak říkali již předci, tak jeden z mužů Dijály vydá za dva tisíce mužů, když se pustí do boje. Lidé z Báquby* (centrum provincie Dijála)*, Himrínu a Chánaqínu* (města v provincii Dijála) *jsou dobří lidé...“*

Refrén

12. sloka: *„Amerika zažila u dveří Basry strašné věci a v Umm Qasru* (irácký přístav v provincii Basra)*, bráně Basry, byli američtí vojáci nabráni na rohy, u Basry se americká armáda zhroutila...“*

Refrén

13. sloka: *„Muži z Kútu* (centrum provincie Wasit) *přeskočili řeku a připravili rakve pro Američany a nechali se slyšet, že Wasit nikdy nevzdají, i kdyby měli všichni zemřít. U Al-Hajj* (město v provincii Wasit) *a Rifáji* (město v provincii Dhí Qár) *připravujeme obranné zdi...“*

Refrén

14. sloka: *„Lidé ze Saada a Achbába* (pravděpodobně místa v provincii Anbár?) *jsou jako agal na hlavě* (černá obruč, nošená okolo arabské pokrývky hlavy – zde je přirovnání míněno jako kompliment)*, a přišly odsud dobré zprávy ze západu země. Lidé z Ráwy jsou stateční a v Dulábu a v Aná* (tři města v provincii Anbár) *jsou skuteční muži...“*

Refrén

15. sloka: *„Muži z Fallúdži jsou jako sopka, která nikdy nevyhasne a vítr změn z Ameriky ji nikdy nezničí. Osvobodíme Bagdád a Jeruzalém, i kdyby naše krev uháněla jako kůň a tekla jako řeka...“*

Refrén

16. sloka: *„Sabáh Džanábí, který pochází z dobré rodiny, vám svou písní sdělil, abyste se tisíckrát pomodlili za proroka Muhammada a za dobré lidi...“*

Refrén (stejný refrén, kterým píseň končí a jenž se na tomto místě několikrát opakuje).

Jak je vidno z textu, povstalecký bard Džanábí zakomponoval do své písně i obdiv k šíitským radikálům, neboť jejich bojůvky tehdy mj. přijížděly do Fallúdži na pomoc sunnitským povstalcům. Píseň totiž složil asi dva roky předtím, než naplno vypuklo sektářské násilí mezi sunnity a šíity, zahájené zničením šíitské mešity ve městě Sámarrá v únoru 2006. Dnes je mimochodem možné si v Iráku i nahrát melodii této písně do mobilního telefonu a píseň zůstává velkým hitem iráckého sunnitského povstání.

Neméně zajímavé jsou též motivační písně šíitských milicí Mahdi Army. Tyto písně jsou v současném Iráku známy jako „*sadríját*“ (od jména Sadr). Na iráckém trhu, především v šíitských částech Bagdádu, jsou dnes k dostání magnetofonové pásky s mnoha takovými „*sadríját*“. Charakteristické je, že jsou tyto nahrávky provázeny kázáními uznávaných iráckých šíitských duchovních.

Jako zajímavou píseň předkládá autor jednu z těch typických, oslavujících Muqtadu Sadra. Začíná kázáním otce Muqtady Sadra – jen pro připomenutí, velký *ájatolláh* Muhammad Muhammad Sádiq Sadr byl uznávaným kritikem saddámovského režimu a mluvčím iráckých šíitů v devadesátých letech. Se dvěma svými nejstaršími syny (staršími bratry Muqtady Sadra) byl zavražděn v únoru 1999 v šíitském svatém městě Nadžáf – skupina mužů tehdy zastoupila cestu jejich autu, které prostřílela. Vraždy byly patrně zorganizovány iráckým *muchábarátem* (zpravodajskou službou). Z odkazu svého obdivovaného otce dnes do značné míry čerpá Muqtada Sadr.

Kázání pochází z doby těsně před zabitím otce Muqtady Sadra – ve svém kázání *ájatolláh* Muhammad Sádiq Sadr vyzývá irácké šíity v pokračování (v té době zakázaných) šíitských pátečních modliteb. Ve svém kázání též naléhá na své souvěrce, aby se nepřestávali modlit ani v případě, že by byl zavražděn (jeho publikum rozumí, že režimem Saddáma Husajna).

Překlad[62] písně:

[62] Překlad obou písní byl na autorovo přání pořízen v Bagdádu v r. 2007 Iráčankou, jejíž jméno je autorovi známo, které však pro její vlastní bezpečnost neuvádí. Pro dvojí kontrolu obou překladů byl později (v r. 2009) osloven vysoký irácký důstojník, který v osmdesátých letech vystudoval v Brně VAAZ (Vojenskou akademii Antonína Zápotockého) a hovoří arabsky i česky. Rovněž jeho jméno zde není záměrně uvedeno z bezpečnostních důvodů. Třebaže oba texty pocházejí z pracných překladů rodilých Iráčanů, neklade si autor nárok na naprostou přesnost, což je dáno mj. špatnou kvalitou nahrávek, obtížností iráckého dialektu arabštiny a obecně též květnatými arabskými jazykovými obraty,

„Jsme vojáci pravdy, ó, náš imáme (rozuměn Muqtada Sadr)*, vyrůstali jsme za zvuků střelby, ó, náš imáme, jsme vojáci pravdy a s Tvým souhlasem jsme zaútočili na vojáky křivdy* (rozuměni vojáci USA)*, rozdrtíme vojáky křivdy, ó, náš imáme, vyrůstali jsme za zvuků střelby...*

Kdo se nás pokusí spolknout, bude šokován, uvízneme mu v krku (odkaz na jedno arabské přísloví)*, nikdo nás neporazí, ó, náš imáme!*

Jsme připraveni setkat se se smrtí a jsme dychtiví zemřít, vyrůstali jsme za zvuků střelby. Jsme jako zlato, které nikdy nezreziví!

Zkropili jsme zem svou krví a ten, kdo nebrání svou vlast, nepatří mezi nás! Ó, náš imáme!

Přísaháme při Abbásovi a jeho useknutých rukách (odkaz na historickou postavu šíitského hrdiny Abbáse, zabitého při bitvě u Karbalá v r. 680 n. l.), *že nikdy neopustíme stezku sajjida* (v tomto kontextu uctivý titul pro Muqtadu). *Stále dýcháme s jeho jménem na rtech!*

Náš imám je svědkem, že jsme nikdy nebyli poníženi! Smrt je již námi unavena a naše hlavy nikdy nespadnou!

Když nakážeš, vše vysoké na Zemi se zbortí, ó, náš imáme, bojte se (Američané) *našeho hněvu!!!*

Jsme přátelé noci a noc je naším bratrem, milujeme noc a noc miluje nás! Naše oči se nikdy nezavírají! Ó, náš imáme!!!“

Intenzivní boj na poli propagandy je při bližším pohledu v Iráku patrný dodnes, třebaže v současnosti se více pozornosti celosvětových radikálních webů apod. dostává „horkému“ Afghánistánu – avšak předcházející řádky jsou především důkazem obrovské přizpůsobivosti iráckých povstalců, kteří se s využitím moderních technologií směle pustili do válečnického umění čtvrté generace (Poole, 2004: 223–224), v němž spletitá zákoutí propagandy hrají velice významnou roli a mnohdy též utvářejí celosvětové mínění.

Obrovské množství propagandistických videonahrávek, písní, básní apod. svědčí o uvědomění si tohoto faktu iráckými povstalci, ačkoli zůstává otázkou, nakolik byly různé formy povstalecké propagandy pouze jakousi vlastní sebeprezentací bez širších ambicí, či naopak zcela vážnými pokusy o ovlivnění světové veřejnosti. Předložené příklady jsou nicméně ukázkou, jak pes-

---

které v českém jazyce není možné zcela přesně vystihnout. Magnetofonové kazety s těmito písněmi jsou součástí autorova osobního archivu.

trá a nápaditá povstalecká propaganda v Iráku byla a je, jakož i dokladem obrovské mentální pružnosti povstalců, reagujících vstřícně na moderní technologie, jimiž lze ovlivnit veřejnost na celém světě. Lze předpokládat, že inspirační potenciál irácké povstalecké propagandy bude v dalších desítkách let připomínán v mnoha částech islámského světa, kde budou zuřit vojenské konflikty, a irácká povstalecká propaganda bude jistě velebena, kopírována i napodobována dalšími radikálními islámskými uskupeními.

5.6 Islamizace veřejné sféry na příkladu iráckých žen

> *„A řekni věřícím ženám, aby cudně klopily zrak a střežily svá pohlaví a nedávaly na odiv své ozdoby kromě těch, jež jsou viditelné. A nechť spustí závoje na ňadra svá. A nechť ukazují své ozdoby jedině svým manželům nebo otcům nebo tchánům nebo synům nebo synům svých manželů nebo bratřím nebo synům svých bratří či sester anebo jejich ženám anebo těm, jimž vládne jejich pravice, nebo služebníkům, kteří nemají chtíče, anebo chlapcům, kteří nemají pojem o nahotě žen. A nechť nedupou nohama, aby lidé postřehli ozdoby, které skrývají. A konejte všichni pokání před Bohem, ó věřící, snad budete blaženi!“*
>
> (výňatek ze s*úry* 24 jménem *Núr* (Světlo), verš 31; Korán, 1991: 557)

Nezasvěceným pozorovatelům by se jistě mohlo zdát, že se postavení iráckých žen po pádu diktatury Saddáma Husajna změnilo k lepšímu, avšak to jen při neznalosti reality a též názorů iráckých žen na jejich nynější situaci. Převážná většina iráckých žen se totiž podle rozmanitých zpráv, analýz a průzkumů, provedených v letech 2003–2009, domnívá, že jejich postavení se od r. 2003 zhoršilo (In her Own Words, 2009; srv. Abdela, 2005; Beaumont, 2006). Dokládají to i autorovy osobní rozhovory s Iráčankami v průběhu r. 2007. Příznačné je, že mnohé Iráčanky byly v době rozhovorů s autorem v moderním, západním oblečení, nalíčené a bez islámského závoje. Před vyjitím do bagdádských ulic si však nasadily přinejmenším závoj, zakrývající vlasy, popř. si oblékly i islámský oděv, halící jejich křivky a nepřitahující

k nim pozornost. K podobné opatrnosti nutily irácké dívky i jejich rodiny z obav o bezpečnost dívek (Beaumont, 2006). Oděv ženy v Iráku a otázky s ním spjaté tak vskutku v lecčems symbolizují proměny postavení iráckých žen ve společnosti a poukazují na jednu z významných taktických metod iráckého povstání – islamizaci veřejné sféry radikálními islámskými skupinami. Z toho nepřímo vyplývá, že povstalci, kteří byli za povstání hnáni primárně nacionalistickými motivy, se do vynucované islamizace společenských norem pravděpodobně nepouštěli, a tato taktika tak byla patrně doménou převážně islámských radikálů v řadách iráckého povstání. Rovněž není vyloučeno, že snahy o islamizaci někdy prosazovaly různé kriminální a psychopatické gangy s různorodou motivací, jež se jinak do iráckého povstání významněji nezapojily.

Rozmanité islámské radikální skupiny (sunnitské i šíitské) během povstání násilně prosazovaly různé podoby islámských norem ve veřejné sféře – šlo např. o zakazování alkoholu a ničení prodejen s alkoholem (v krajním případě i vraždění prodejců alkoholu), ničení nočních klubů a dalších „neislámských" zařízení, cílené vraždění prostitutek i o snahu o omezení svobody iráckých žen. Podobné excesy mají na svědomí např. sunnitské skupiny v provincii Anbár, šíitská Mahdi Army v severovýchodním Bagdádu a formace ISCI v Basře, která zde začala v r. 2005 zavírat dokonce i kina a videopůjčovny (Nasr, 2007: 195). Pomineme-li fakt, že ženy v Iráku čelily během let povstání stejným problémům jako muži (nedostatek elektřiny, nekvalitní voda, špatná finanční situace, bezpečnostní hrozby aj.), přece jen se jejich postavení v některých ohledech lišilo – radikálové se především mnohokrát pokusili o omezení společenského postavení iráckých žen, přičemž jakýmsi symbolem tohoto trendu byla vynucovaná a striktnější norma v odívání žen na veřejnosti (Keppel, 2006: 207; srv. Allawi, 2007: 397).

Vášnivé diskuse o obecném statutu žen v islámském světě nejsou ani v islámském prostředí novinkou (Kropáček, 1996: 83–91; srv. Stillwell, 2009), ale západnímu světu jsou v posledních desetiletích předkládány a zprostředkovávány se stoupající naléhavostí, dokonce jako svého druhu „módní záležitost", která však často svým povrchním „záběrem" a hysterií přispívá k vytrácení původního smyslu debaty (Kramer, 2002). A jen málo témat je tak ožehavých jako např. otázka zahalení ženy (Kropáček, 1996: 88–90; srv. Křikavová et al., 2002: 122–132) – ovšem nošení islámského závoje je natolik komplexní problematikou, že lze pouze nastínit některé zajímavé a nepříliš

známé směry výkladu a chápání. Dříve se však budeme zabývat pozoruhodnou islamizační agendou iráckých povstalců.

Verš z koránu, citovaný v záhlaví podkapitoly, je jednou z mnoha pasáží, která vzbuzuje vášnivé spory a odlišné výklady. Klasické zdroje islámského práva a spisy učenců, hodnotící otázku zahalení muslimských žen, poskytují dostatek „munice“ zastáncům velmi rozporuplných a odlišných názorů. To ostatně není tak překvapivé, neboť odlišný výklad (nejen) koránu se zdaleka netýká pouze islámského závoje, za což může především rozmanitost islámského práva *šaría* (Kouřilová–Mendel, 2003). Část právních autorit se v průběhu uplynulých staletí shodla na výkladu, že přísnější pravidla zahalování žen se týkala v tehdejší pouštní Arábii zvláště žen zakladatele islámu, proroka Muhammada, přičemž ostatní muslimské ženy se měly oblékat cudně. To ve většině výkladů znamenalo zahalenou ženu, které islámský oděv nechával volná a nezakrytá zápěstí a ovál obličeje. Tělo, šíje a vlasy měly být většinou zahaleny. Jiné právní autority volaly po ještě přísnějším zahalení, kdy měl být ženě povolen pouze volný průzor pro oči, někdy dokonce jen pro jedno oko, a např. se někdy požadovalo i nošení rukavic. Liberálnější učenci dávali sice přednost cudnému zahalení, ovšem to mohlo např. znamenat i odkryté vlasy a odvážnější oděv. V praxi pak byla pochopitelně norma diktována politickými a socioekonomickými souvislostmi jednotlivých dějinných epoch islámského *chalífátu* a drastické rozdíly bylo možné najít, stejně jako je tomu dnes, i v rámci stejného území (The Islamic World, 2009) – povaha těchto rozdílů byla a je dána společenským rozvrstvením, do značné míry rozdílností měst a venkova (Robinson, 1996: 221–223), anebo v neposlední řadě též kvalitou interpersonálních vztahů v rodinách.

Stejně jako tomu bylo kdysi, je i dnes v mnoha muslimských komunitách rozhodujícím faktorem veškerého dění názor a postoj mužských autorit. Patriarchální struktura společnosti se udržuje zvláště silně na venkově, ať již právě v Iráku, v Afghánistánu, v Turecku nebo např. v Tunisku. Čest ženy, jejíž integrální součástí je cudné zahalení, stále v mnoha oblastech představuje čest rodiny a klanu, a muži si tuto výsadu žárlivě střeží. Žádný muž by se v tradicionalistických a konzervativních regionech pravděpodobně nevystavil posměchu okolí, že jeho žena je „děvka“, obléká se v rozporu s dobrými muslimskými mravy, a uvalila tak „pohanu“ na celou rodinu. V Iráku se tak za povstání často stávalo, že muži obdrželi výzvy, aby se jejich ženy a dcery začaly „správně“ oblékat. Trestem za neuposlechnutí mohlo být znásilnění žen,

vražda rodinných příslušníků apod. Tyto výhrůžky se dotkly dokonce i iráckých křesťanských rodin (Chehab, 2006: 236; srv. Rosen, 2006: 136–137).

Relevantním faktorem je nesporně rozdíl mezi městem a venkovem. Svérázný a puritánský venkovský element je dnes následkem překotné urbanizace mnohdy přesouván ze svého tradičního prostředí a postupně vystavován zkouškám v městských aglomeracích. Frustrovaní a nezaměstnaní muži vnímají v novém domově otázku cudného zahalení ženy ještě naléhavěji než v původním venkovském prostředí, prostém městských nástrah a dekadence. Podle mj. nového postavení muže je tak reakce nově přibyvších venkovanů v podstatě dvojí – může buď dojít k jakémusi rozmělnění vesnické morálky a zvolení „modernějšího“, „více městského“ šatu, nebo naopak (což bývá zřejmě častější případ) k vědomému posilování „morálnější“ islámské identity a k ještě přísnějšímu zahalení ženy. Postavení muslimských žen-přistěhovalkyň může však být nesmírně různorodé (Frouzová, 2005; srv. Frouzová, 2006).

V dobách (nejen) politických krizí a převratů může ženský závoj rovněž značit příslušnost a sympatie k různým politickým proudům, popř. v dnešním Iráku svědčit o změně společenských či bezpečnostních poměrů. Zatímco za islámské revoluce v Íránu bylo zahalení ženy náznakem protestu proti šáhově diktatuře, v dnešním Turecku či Francii může být protestem proti establishmentu, který může mít mnoho vyznění. Takzvaná „šátková aféra“ ve Francii se promítla i do iráckého povstání, kdy únosci francouzských novinářů dávali svůj čin do souvislosti se striktním postojem francouzských úřadů vůči zahaleným muslimským ženám. V Turecku dnes ženy mohou tak šátkem hlásat svou příslušnost k politickému islámu, sympatie s islamizačními tendencemi, odpor proti vměšování armádních elit do života společnosti nebo prostě jen snahu rozhodovat samy o sobě. Ve Francii může jít jak o protest proti laickému školství, nerespektujícímu islámské principy, tak také o instinktivní obranu ženy proti násilí v cizineckých ghettech velkých měst. „Správným“ islámským šatem a cudným chováním se zde žena může vyhnout obtěžování nebo dokonce v krajním případě i (pokusu o) znásilnění (!). Tato děsivá logika francouzských muslimských ghett není s jistou nadsázkou nepodobna atmosféře afghánských uprchlických táborů v Pákistánu a též různým částem Iráku během současného povstání.

Nošení šátku nebo naopak jeho odložení může být způsobeno neuvěřitelně pestrou škálou důvodů a motivací. Někde lze přirozeně i při téměř stej-

ných podmínkách nalézt diametrálně odlišné způsoby chování. Zmiňme tedy pro zajímavost, že např. berberské ženy v Maroku tradičně nebývaly nuceny k zahalování kvůli své účasti na těžkých zemědělských pracích, při nichž by jim závoj překážel. Jiný příklad pak představuje puritánský Horní Egypt, kde by odložení závoje mohlo být chápáno jako těžký prohřešek. V Iráku se pak stal islámský šat prostředkem k odvedení pozornosti, snahou vyhnout se únosu a násilí islámských radikálů či prostě jen kriminálníků v době chaosu.

Je tedy jistě nesporné, že postavení žen a otázka jejich zahalování svědčí o aktuální situaci v různých oblastech. V dnešním Iráku je tak vlivem iráckého povstání zřejmé, že ženy se na ulicích iráckých měst cítí více ohroženy, a proto se i více zahalují. Šedesátá a sedmdesátá léta se nesla ve znamení evropsky oblečených iráckých děvčat a žen, bujaré zábavy v tančírnách nad Tigridem a u vyšších vrstev též celkem pozoruhodnou emancipací iráckých dívek, jíž nahrával socialistický režim strany Baas. Vnitropolitická atmosféra Iráku se postupně začala měnit. Od osmdesátých let pozorovaly irácké ženy postupné změny ve svém sociálním statutu, v diktátu všeobecně přijímané a přijatelné módy, ve vnímání ženských práv apod. Mohla za to především politická situace, kdy Irák „krvácel“ za irácko-íránské války a sílilo volání politického islámu. Na jednu stranu byla sice ještě více posílena emancipace žen, jež musely nahradit statisíce iráckých mužů, kteří odešli na frontu, a výrazně se zlepšilo jejich postavení v rámci iráckého rodinného práva, na druhou stranu režim nestál o to, aby se ženy v tak prekérní situaci, v níž se Irák nacházel, na veřejnosti „svůdně“ oblékaly.[63] Avšak až devadesátá léta byla svědkem všeobecného a státem nyní náhle schvalovaného a prosazovaného používání islámského závoje (Keppel, 2006: 195; srv. Allawi, 2007: 129).

Dramaticky a ještě výrazněji potom změnil situaci iráckých žen konflikt v Perském zálivu v r. 1991. Ve snaze posílit svou oblibu a reputaci u religiózních vrstev obyvatelstva a vzbudit zdání zbožného muslima, posílil např. Saddám Husajn v iráckém vzdělávacím sektoru učební osnovy, vyučující korán a islámskou právní vědu (srv. Davis, 2005). V jednom z podobných kroků v r. 1990 prezidentským dekretem schválil imunitu pro muže, kteří zabijí svou ženu, dceru apod. pro porušení „rodinné cti“ (fenomén nazývaný v angličtině „*honour killing*“). Odhaduje se, že do r. 2003 takto přišlo o život

[63] Za tento postřeh je autor vděčen rozhovorům s mnohými Iráčankami, s nimiž v průběhu r. 2007 hovořil v Bagdádu a v Erbilu.

cca 4000 iráckých žen. Islamizace veřejného života je v Iráku po r. 1991 patrná v mnoha ohledech (Allawi, 2007: 129–130; srv. Kropáček, 1999: 218).

Výsledkem popsaného vývoje je dnešní stav, kdy se zahaluje pravděpodobně mnohem více žen než kdykoli jindy v moderní irácké historii. Tradičním šatem na zahalení je v Iráku tzv. *abája* (dlouhý, splývavý černý šat, sahající k chodidlům a zahalující kromě hlavy i celou postavu, často sepnutý pod bradou, ovšem bez rukávů). Iráčanky kromě své tradiční *abáji* (tzv. *abája baghdádíja*, tedy „bagdádská *abája*“) rozlišují také tzv. *abája chálidžíja* (konzervativnější *abája* s rukávy, nošená v zemích Perského zálivu, která se zapíná na knoflíky). Šátek na zakrytí vlasů a temene se nazývá *hidžáb.*

Většina sekulárně smýšlejících dívek se v námi sledovaném období neodvážila na ulici vyjít příliš moderně oděná, či někdy i prostovlasá, což mohlo být ovlivněno čtvrtí, kde se pohybovaly, nebo celkovou bezpečnostní situací. Děvčata, která běžně před americkou invazí nosila džíny a upnuté halenky, vycházela na ulice iráckých měst zahalená *abájou* a/či *hidžábem*. V době chaosu a násilí to bylo nejlepší zárukou, že dívky zůstanou nepovšimnuty. Mnoho mužů, kteří by nemohli kvůli své etnické či náboženské příslušnosti projet check-pointy v některých oblastech Bagdádu, tam dokonce posílali své zahalené ženy (!), jež mnohde projely celkem bez povšimnutí a svým mužům mohly dovézt potřebné dokumenty aj. Mnoho iráckých intelektuálek bylo též od r. 2003 zavražděno v rámci všeobecného násilí, přičemž mnohé dostaly v posledních letech výhrůžné dopisy, aby se zahalily, zakryly si vlasy a chovaly se podle islámských pravidel (Chehab, 2006: 231–233). Ženy na venkově, které chodily pracovat na políčka v nebezpečných oblastech Iráku, se kromě správného zahalení staraly též o svou bezpečnost tím, že s sebou brávaly na osobní obranu střelné zbraně (al-Salhy, 2009).

Pozitivní „vlaštovkou“ do budoucnosti může naopak být opětovné začleňování iráckých žen do bezpečnostních složek – např. v r. 2009 rozhodla irácká vláda o tom, že se ženy mohou stát policejními důstojnicemi. Na podzim 2009 opustilo brány irácké policejní akademie v Bagdádu prvních padesát iráckých žen (Leland, 2009). Ty se historicky dostaly jako první ženy na elitní pozice, jež i dnes patří k nejprestižnějším pracovním místům v Iráku, třebaže jistě k velmi nebezpečným. Jde o pokrok i vzhledem k tomu, že Iráčanky dříve v řadách policie zastávaly jen nižší pozice, např. u dopravní policie či při prohledávání žen na check-pointech.

6. Závěr

„Koneckonců, jak odejdeme a co za sebou zanecháme, bude důležitější než to, jak jsme přišli.“

(*„In the end, how we leave and what we leave behind will be more important than how we came.”*)

(Ryan Crocker, velvyslanec USA v Iráku v letech 2007–2009, při svém vystoupení před zahraničním výborem amerického Senátu v dubnu 2008; Testimony of Ambassador Ryan C. Crocker before the Senate Foreign Relations Commitee, 2008: 13)

V úvodu práce jsem se zmiňoval o dvou cílech, které jsem měl při tvorbě předkládané studie na zřeteli především. Prvním z nich bylo „prosté“ sepsání první české případové studie (*case study*), týkající se iráckého povstání v letech 2003–2009. Tuto ambici jsem při svém ročním pobytu v Bagdádu v r. 2007 mohl začít poměrně přirozeně realizovat, neboť jsem měl jedinečnou možnost poměrně důkladně se zajímat o irácké povstání přímo na místě a rovněž je tam pracovně analyzovat. Tehdy jsem si také uvědomil, že širší analýza iráckého povstání je velmi obtížným badatelským úkolem, že je nutné se zaměřit na určité aspekty iráckého povstání a určit si též konkrétní cíle. Výsledkem je, že jsem musel pečlivě volit charakter studie – např. jsem nemohl popsat zdaleka všechny taktické metody iráckých povstalců (a tedy i jejich strategické záměry), stejně tak v předložené práci např. chybí podrobný přehled rozmanitých incidentů a útoků, jež se během iráckého povstání v letech 2003–2009 odehrály. Menší pozornosti se též z mé strany těšila např. otázka různých iráckých voleb a vznik a vývoj iráckých politických stran v analyzovaném údobí. V podobném „negativním“ výčtu chybějícího či stručně zmíněného bych jistě mohl pokračovat, avšak skutečnost, že se analýza současného iráckého povstání dosud v českém prostředí neuskutečnila,

mě v průběhu mé práce velmi povzbuzovala a otupovala ostří vlastního kritického hodnocení nedostatečného rozsahu práce na analýzu tak komplexního fenoménu, jakým irácké povstání nesporně je.

Vzhledem k obrovské komplexnosti fenoménu iráckého povstání od roku 2003 jsem se věnoval především analýze strategie, taktiky a ideologie iráckých povstalců v uvedeném období – k tomu mně mělo posloužit zaměření na strukturu iráckého povstání a na jeho taktické metody, z nichž implicitně vyplývají i širší, strategické záměry rozmanitých povstaleckých uskupení. Analýza struktury iráckého povstání nám pak mj. odhaluje základní a hrubé rozdělení ideologických motivů povstání na část povstalců, která byla primárně nacionalistická a vlastenecká, a na část povstalců, která byla motivována hlavně ideologií islámského radikalismu. Uvedené ideologické rozdělení povstání je velmi stěžejní i pro ověření pracovní hypotézy, o níž bude řeč za chvíli. Analýza ideologie iráckých povstalců je v jistém smyslu nadřazena i jejich strategii a taktice, neboť ideologické pozadí povstaleckých skupin převážně rozhodovalo o tom, jaká strategie a taktika bude v různých fázích povstání zvolena.

Rozdíly mezi nacionalistickými a islámskými radikálními uskupeními v rámci iráckého povstání jsou mnohdy z hlediska jejich ideologie nepříliš zřetelné a v průběhu povstání navíc mohlo docházet k různým ideologickým přesahům a změnám, avšak z analýzy povstání nám vyplývá, že převážná většina iráckých povstalců byla motivována nacionalistickými a vlasteneckými pohnutkami, které byly propojené a podporované i rodinnými, klanovými a kmenovými vazbami. Vliv uvedených faktorů na ideologii nacionalisticky motivovaných povstalců byl vysoce komplementární. V rámci jemných nuancí povstalecké ideologie nelze ovšem automaticky tvrdit, že tato primárně nacionalistická část povstání nepoužívala rétoriku islámského radikalismu nebo že by v jejích řadách nebyli určití jedinci, kteří byli primárně motivováni právě islámskou radikální ideologií. Ale pokud bychom v ideologii této části povstání občas identifikovali islámský radikalismus jako podnětný motiv boje proti okupaci a proti jejím následkům, šlo spíše o sekundární ideologické projevy, omezené na jednotlivce, popř. lokálně či časově. Taktéž mnohdy mohlo jít o pragmatickou snahu nacionalistických uskupení na získání konkrétní podpory (finanční, propagandistické aj.), anebo o propagandisticky motivovaný počin (polo)nezávislých buněk a jednotlivců.

Menší část složek iráckého povstání, která byla primárně motivována ideologií islámského radikalismu, sice taktéž mohla bojovat proti okupaci Iráku a jejím následkům částečně z nacionalistických a z vlasteneckých důvodů, avšak boj této části povstalců byl vyjádřen primárně islámskou radikální ideologií, popř. i spojením se zahraničními *mudžáhidy*, přicházejícími do Iráku v rámci globálně pojatého *džihádu*. Tomu mnohdy odpovídaly i zvolené taktické metody, např. sebevražedné útoky či islamizace veřejné sféry. Taktické metody, jako např. útoky na ropnou infrastrukturu či používání nástražných výbušných systémů, podobné ideologické pozadí nemají. Určit ideologický profil povstalců nám pak často pomáhá jejich vlastní propaganda, v mé studii zmíněná jako jedna z taktických metod povstání, avšak ani toto tvrzení samozřejmě neplatí absolutně. I zde nám tudíž vyvstanou obtíže s jednolitou definicí této části povstání, neboť islámské radikální skupiny v rámci iráckého povstání rovněž mohly občas působit navenek silně nacionalisticky. Avšak i v jejich případě mohlo jít o časově či lokálně omezené odchylky od hlavní ideologické linie jejich postoje, popř. třeba o pragmatickou snahu sblížit se s některými skupinami nacionalistickými. Nejtvrdší a nejradikálnější křídlo této části povstalců, na rozdíl od nacionalistických skupin, mnohdy rozsáhle spolupracovalo se zahraničními islámskými radikály, plošně a násilně útočilo i proti Iráčanům, kteří nějakým způsobem (skutečně či domněle) spolupracovali s iráckým režimem (což nacionalistické skupiny již od počátku povstání či postupně během něho odmítaly), a rovněž se dokonce pro ostré ideologické rozdíly mezi povstalci islámské radikální skupiny nakonec pouštěly do vyvražďování příslušníků nacionalistických povstaleckých uskupení. Nejkonzervativnější elementy islámských radikálních uskupení v řadách iráckého povstání pak vyvolaly velký rozkol mezi (ne) iráckými povstalci, týkající se další taktiky a strategie. Díky této menší části povstání, symbolizované islámskými radikálními skupinami, následně dochází k celkovému útlumu iráckého povstání a k započetí širokého politického procesu, do něhož se zapojili iráčtí sunnité. O těchto událostech poměrně rozsáhle pojednávám v druhé kapitole studie.

Jestliže prvním cílem mé práce byla případová studie iráckého povstání v letech 2003–2009, jejíž struktura byla nyní zmíněna, druhým a podružnějším cílem studie bylo testování sémantických kapacit některých stěžejních termínů. Ve třetí kapitole proto detailněji analyzuji termíny, které se dnes váží k fenoménu povstání, což jsou termíny „terorismus“, „guerillová válka“

apod. Má argumentace postupuje vysvětlováním a zvažováním sémantických nábojů jednotlivých relevantních pojmů, přičemž docházím k závěru, že jedním z nejpřesnějších označení událostí v Iráku v letech 2003–2009 je termín „povstání“. Tento termín též ve své studii důsledně používám. Alternativně se sice nabízí používání pojmů jako „hnutí odporu“ či „odboj“, avšak v českých podmínkách preferuji spíše neutrální termín „povstání“. Terorismus a guerilla se pak stávají v mé argumentaci jakousi podmnožinou (nejen iráckého) povstání jakožto jeho určité metody, ale nikoli jako pojmy, jež by mohly irácké povstání označovat jako celek. Na základě argumentace, obsažené ve zmíněné kapitole, se domnívám, že „povstání“ se může stát jako potenciálně konceptualizovaný pojem plnohodnotným označením pro širokou škálu násilných i nenásilných aktivit nepravidelných ozbrojených skupin proti okupačnímu i neokupačnímu mocenskému aparátu, přičemž k dosažení různorodých cílů může být volena velmi pestrá škála aktivit, včetně (nejen) mediální propagandy, terorismu, guerillových operací nebo např. (ne)legální politické agitace. Vzhledem k obrovskému množství termínů, používaných pro rozmanité fenomény, analyzované v mnou předkládané studii, si však velmi dobře uvědomuji, že má argumentace se může jevit velmi kontroverzně. Přesto v textu důsledně volím termín „povstání“ a „povstalci“, což však ve třetí kapitole studie rozsáhle objasňuji.

V pracovní hypotéze práce uvádím, že irácké povstání jako velmi komplexní a fragmentovaný fenomén nelze zařadit do jednotného typu povstání (v případě O’Neillovy typologie) ani do jednotného teoretického rámce (nabízeného Kilcullenem v jeho modelu „globálního islámského povstání“). Vysvětlení výsledků mé aplikace dvou vlivných teoretických modelů povstání na příkladu Iráku a tamního povstání v letech 2003–2009 je přímo odvislé od argumentace na předchozích řádcích, zabývajících se relevancí výzkumu ideologie, strategie a taktiky povstaleckých skupin. V širším smyslu je tato aplikace odvislá od argumentace, obsažené v celkovém textu studie. Při tvorbě pracovní hypotézy jsem předpokládal, že rozmanitost povstaleckých skupin je tak obrovská, že dva vlivné náhledy na obecnější fenomén povstání jsou aplikovatelné jen částečně. Tento předpoklad se mi de facto potvrdil.

Vzhledem k odlišnosti sunnitských a šíitských formací povstání v letech 2003–2009 autor považuje sunnitsko-šíitskou dichotomii za užitečné dělení v následující argumentaci, aplikující O’Neillovu typologii povstání na irácký příklad. Zatímco část iráckého sunnitského povstání by bylo podle au-

torova soudu možné zařadit do tzv. konzervačního povstání, část sunnitského povstání by logicky spadala též do tzv. tradicionalistického povstání a část posledně zmíněného typu povstání pak ještě do subtypu tzv. tradicionalisticko-reakcionářského povstání. Autorova argumentace vyplývá ze znalosti a z rozboru sunnitského povstání, které zdaleka nebylo monolitem – část sunnitských povstaleckých skupin si dozajista přála návrat ke „starým pořádkům“, kdy sunnitská elita ovládala jménem strany Baas celý Irák, z čehož jí plynuly logicky před r. 2003 mnohé výhody, přičemž tato část sunnitského povstání chápala svůj boj především nacionalisticky a vlastenecky. To lze tudíž označit za konzervační povstání, bojující proti náhlé (a iráckými sunnity palčivě vnímané) marginalizaci a ostrakizaci USA i iráckými šíity. Existuje však i část sunnitských povstalců, jež si nepřála návrat strany Baas, ve svých prohlášeních nijak nebrala zřetel na saddámovskou minulost, a přesto vedla boj proti cizí okupaci (USA) a proti šíitské administrativě. Jádro této části povstání pak pravděpodobně lpělo především na tradičních rodinných, klanových, kmenových a náboženských hodnotách, které udržují koncepty cti, mužnosti a krevní msty jako velmi živý hodnotový odkaz (McCallister, 2005; srv. Kilcullen, 2007b). Tuto část sunnitských povstalců lze s jistými výhradami označit za tradicionalistické povstalce. Třetí část sunnitských povstalců sice též neusilovala o návrat baasistického režimu (který před r. 2003 dokonce mohla skrytě vnímat jako bezbožný, ateistický, nedostatečně islámský apod.), avšak svůj boj vedla především s islámskými radikálními hesly a světonázorem. Její ideologie byla tedy prodchnuta radikální náboženskou (islámskou) rétorikou, čemuž odpovídala propaganda, spojení se zahraničními muslimskými dobrovolníky, zdůrazňování ryzích islámských hodnot (ať už jimi rozuměli cokoli) aj. Tuto část sunnitských povstalců lze označit za reakcionářsko-tradicionalistickou.

Kam však zařadit šíitské povstalecké skupiny? Většinu z nich patrně do tradicionalistického povstání, jelikož mnozí šíitští povstalci usilovali o šíity ovládaný režim, o nový „šíitský Irák“, který bude zbaven nadvlády a vlivu někdejších sunnitských „utlačovatelů“. Lze sem patrně zařadit šíitská tzv. „komanda smrti“ (zvláště z Badr Corps), jež unášela a vraždila irácké sunnity, ale též sem můžeme řadit šíitské povstalce, kteří se zaměřovali na americkou okupaci jako na „cizáckého vetřelce“, který např. brání naprosté šíitské dominanci v Iráku (Mahdi Army zvláště v letech 2004–2005). Tyto elementy si sice mohly přát vládu šíitských duchovních, to nás však neopravňuje k tomu,

abychom je proto označili za islámské radikály. Část náboženských radikálů šíitského povstaleckého spektra lze však jistě označit též za reakcionářsko-tradicionalistické povstalce, kteří se svou radikální islámskou agendou bojovali jak proti sunnitům, tak též proti okupačním silám. Své radikální náboženské světonázory pak projevovali např. striktním zaváděním islámského zákona *šaría* v ovládaných částech Iráku, jakkoli s velmi lokálně či časově omezeným úspěchem, a jejich cílem pak bylo nastolení ryzího islámského režimu, ať už si pod tímto pojmem představovali cokoli. Jejich ideologie byla tedy formována především islámským radikalismem. Podle O'Neillovy definice konzervačního povstání by pak některé elementy šíitského povstání mohly být hypoteticky označeny i za konzervační povstání, a to zejména v případech, kdy se primárně zaměřovaly na koaliční síly, snažící se o omezení šíitského vlivu v průběhu let 2003–2009. Jestliže přijmeme za svou myšlenku, že např. v r. 2006 byla šíitská uzurpace různých bagdádských čtvrtí, z nichž byly vyhnáni sunnité, již faktickým statem quo, nebo že např. šíitská dominance ministerstva vnitra byla patrná již v letech 2003–2004, pak by šíitské povstalecké elementy, které se snažily popsaný stav zachovat, bylo lze označit za konzervační povstání.

V těchto v jistém smyslu vágních definicích některých termínů (např. „*udržení statu quo*“ jako rys konzervačního povstání) lze spatřovat jistou slabinu O'Neillovy typologie (2005: 27). Navíc je zřejmé, že tak fragmentovaná povstání, jakým bylo např. to irácké v letech 2003–2009, nelze zcela bezproblémově zařadit do jediné vyhovující kategorie.

Pokud bychom se pokusili Kilcullenovu teorii o „globálním islámském povstání“ vztáhnout na Irák, narazili bychom také na četné obtíže. Hovořme nejprve o sunnitském povstání, třebaže se budu poněkud opakovat, což ale vzhledem k argumentaci považuji za nezbytné.

Nejenže byla velká část iráckého sunnitského povstání motivována striktně nacionalistickým bojem proti okupaci (provázeným zcela logicky islámskými hesly), ale i část sunnitského povstání, která převzala radikální islámskou rétoriku, chápala svůj boj primárně v nacionalistických a vlasteneckých dimenzích. Některé sunnitské skupiny, jež by nějakého analytika sváděly k zařazení do „kolonky“ islámských radikálních skupin, by používaly ve skutečnosti svou rétoriku čistě účelně či ojediněle (např. kvůli ovlivnění publika v širším islámském světě). Taktéž lze rozlišovat, podle autorova mínění, mezi islámskou a radikální islámskou rétorikou. Zahájit např. propa-

gandistické oznámení o povstaleckém útoku *basmalou,*[64] či v oslavném prohlášení velebit Boha (Alláha), je rozdílné od rétoriky, používající klasickou, řekněme *džihádistickou* terminologii (odkazy na boj proti „křižákům“, „nevěřícím“, za *chalífát* apod.). A navíc ani skutečná islámská radikální rétorika některých sunnitských formací ještě neznamená skutečnou účast skupiny na tzv. globálním *džihádu* v Kilcullenově pojetí (ať již jsou důvody této skutečnosti jakékoli). Za nejreprezentativnější představitele globálního *džihádu* na sunnitské povstalecké scéně by bylo možné označit „al-Qáidu v Iráku“ anebo např. skupinu Ansár as-Sunna, jež popisuji ve čtvrté kapitole. Jejich propagandistická mašinérie, používaná ideologická terminologie, taktické metody, stejně jako celkové proklamované strategické cíle, dokazované i propojením s islámskými radikály z celého světa, jsou vše důvody, proč lze tato uskupení zařadit do Kilcullenova „globálního islámského povstání“. Převážná část iráckého sunnitského povstání však do modelu „globálního islámského *džihádu*“ nepatřila.

V případě iráckého šíitského povstání je situace poněkud složitější. Navzdory islámské radikální rétorice některých šíitských skupin (především Mahdi Army) se autor domnívá, že jejich agenda nevykazuje rysy, které by je opravňovaly k zařazení do Kilcullenova modelu, a to ještě méně v případě šíitských, v jistém smyslu „státotvornějších“ formací, jakými byly Dawa či ISCI (bývalá SCIRI). Z náboženských důvodů se ve svých prohlášeních iráčtí šíitští povstalci pozoruhodně vyhýbali jakýmkoli toužebným zmínkám o nastolení *chalífátu*, a třebaže existovalo jisté propojení se zahraničními elementy, dávali přednost pragmatickému spojenectví, sloužícímu potřebám iráckého šíitského povstání. Je tomu tak podle autorova názoru i v případě možné spolupráce šíitských povstalců s íránským režimem a s libanonským hnutím Hizballáh, nehledě na fakt, že mnozí šíitští radikálové v Iráku upřeli svou „dravou“ pozornost především na iráckou sunnitskou komunitu. Navíc pravděpodobně neexistuje, jako je tomu v sunnitském kontextu, jakási systematicky fungující „internacionála“ šíitských *mudžáhidů*, šířících svůj radikální světonázor od konfliktu ke konfliktu a usazujících se v místech lokál-

[64] Arabská formule „*Bismilláhi ar-rahmáni ar-rahím*“ (Ve jménu Boha milosrdného, slitovného), zvaná *basmala*, kterou začínají kapitoly koránu. Před započetím velmi rozličných činností ji pronášejí nejen zbožní muslimové, ale i muslimové, kteří jsou jinak ke své víře vlažní a mají spíše sekulární názory.

ních konfliktů. Přátelství, spojenectví a provázanost (finanční, ideologická nebo např. i příbuzenská) na ose libanonský Hizballáh – irácké šíitské skupiny (Mahdi Army, Badr Corps aj.) – Írán (resp. radikální elementy bezpečnostních složek íránského režimu) nelze charakterizovat podle mého soudu, až na výjimky, jako „globální islámský *džihád*". Za součást globálního *džihádu*, viděno modelem Kilcullena, lze možná s jistými výhradami označit libanonské šíitské hnutí Hizballáh, avšak nikoli řady šíitských povstalců v Iráku, plně zaujatých svým „vlastním povstáním". Pro drtivou většinu šíitských povstalců za iráckého povstání je patrná jejich zaujatost iráckými podmínkami, přičemž pomoc, přijímaná ze zahraničí (od Íránu, popř. hypoteticky od libanonského Hizballáhu), je většinou dle autorova mínění pragmaticky vítána, což ale není v převážné většině doprovázeno žádným ryzím „*džihádistickým* nadšením" a jeho „přeléváním" do dalších konfliktních ohnisek. Kilcullenův model lze tedy v letech 2003–2009 aplikovat na irácké šíitské povstání v Iráku jen okrajově.

Aplikace obou modelů (vysvětlených ve třetí kapitole) na irácké povstání je tedy možná jen částečně – v případě O'Neillovy typologie nelze irácké povstání zařadit do jednotného typu, přičemž vyvstávají různé pochybnosti i o tom, co přesně O'Neill myslel některými definicemi, jimiž charakterizoval typy povstání. V případě Kilcullenova modelu se ukazuje, že jeho koncept „globálního islámského povstání" je též aplikovatelný jen částečně, neboť irácké povstání bylo především záležitostí nacionalistických elementů, které navzdory občasné islámské radikální rétorice nepojímaly svůj ozbrojený boj jako tzv. globální *džihád*. Určité skupiny v rámci iráckého povstání lze jistě do Kilcullenova modelu zařadit, avšak jako celek bylo irácké povstání v letech 2003–2009 zaměřené na vlastní aktivity v rámci Iráku, bez širších ambicí a propojení s islámskými radikálními skupinami z celého světa. Proto lze jen okrajovou část iráckých povstalců zařadit do konceptu „globálního islámského povstání".

7. Doslov

Irácké povstání, jak nasvědčují každodenní a nepříliš povzbudivé zprávy z Iráku, pokračuje i svým poněkud změněným tempem dále. Hlavními ohnisky povstání dnes již nejsou západní provincie Anbár či metropole Bagdád, třebaže i v těchto oblastech stále můžeme zaznamenat až příliš mnoho násilných incidentů, nýbrž province Nínawá, s centrem v Mósulu, a provincie Kirkúk, s centrem v Kirkúku. Rovněž bezpečnostní situace provincie Dijála, s centrem v Báqubě, není zdaleka uspokojivá. Tyto části středního a severního Iráku bohužel mohou být pohlceny násilím i po mnoho dalších let, což záleží především na komplexním vnitropolitickém vývoji Iráku. Ani není vyloučeno, že se v plamenech může opět ocitnout Anbár. Jsem v tomto ohledu spíše skeptický a domnívám se, že ozbrojené povstání se ještě léta v Iráku nepodaří efektivně utlumit, především v neklidném Mósulu a Kirkúku. Taktéž lze určitě očekávat občasné spektakulární teroristické útoky, např. v Bagdádu či v provincii Anbár. Za těmito útoky bude pravděpodobně stát nejtvrdší křídlo irácких sunnitských povstalců a skupiny zahraničních dobrovolníků, proudících do Iráku jako samozvaní *mudžáhidé*, o jejichž pomoc dnes však paradoxně drtivá většina Iráčanů nestojí. V den, kdy dopisuji závěr knihy, bylo v Iráku v jedné vesnici na západ od Bagdádu vyvlečeno z domovů třináct zřejmě sunnitských mužů, kteří byli poté seřazeni u zdi hřbitova a svými katy postříleni (srv. Santora, 2009b), patrně za spolupráci s novou iráckou (převážně šíitskou) administrativou, jež je stále sebevědomější a silnější – což povstalce jistě znepokojuje a povede to k dalším zoufalým útokům z jejich strany. V Kirkúku dnes také došlo ke krvavé explozi na tamním tržišti a na jiných místech v zemi byli zabíjeni iráčtí vojáci při jiných incidentech. Ukazuje to, že irácké povstání zdaleka neskončilo, třebaže o Iráku již tolik neslyšíme ve zprávách.

Pro budoucnost vyvstávají mnohé velmi znepokojivé otázky. Podaří se šíitské administrativě úspěšně začlenit sunnitskou komunitu do politického procesu tak, aby se sunnité necítili být zneuznanou a odstrkovanou pospo-

litostí? Soudím, že v rámci nové šíitské administrativy se natolik rozbují, a částečně již jistě rozbujel, tradiční nepotismus a klientelismus, že se tak jen potvrdí trend z předchozích let (srv. Parker, 2009), kdy stále více docházelo k upevňování moci rozmanitých šíitských zájmových klik v civilní i vojenské sféře. Přílišná uzurpace pozic a vlivu iráckými šíity, opojenými nedávno získanou mocí, může zhatit zahájený politický proces, který mohou začít iráčtí sunnité vnímat vzrůstající měrou jako vývoj, který je jim nepřátelský. A nakolik se podaří centrální vládě v Bagdádu zkrotit, faktickou samostatností již „namlsanou", kurdskou komunitu? Závažné incidenty v průběhu roku 2009 mezi iráckou armádou a kurdskými *pešmergy* na sporných územích jsou skutečně varovně zdviženým prstem pro budoucnost (Lawrence, 2009; srv. Dagher, 2009; Quil, 2009). Čím silnější bude centrální autorita Bagdádu, tím větší pokušení bude toto centrum mít, aby potvrdilo svou dominanci nad kurdským etnikem v celém Iráku. Možnost vypuknutí velké občanské války mezi „Bagdádem" a „kurdským severem" není zdaleka tak malá, jak by se nyní mohlo zdát.

Budou sunnitské polovojenské skupiny Synů Iráku, zpočátku organizované a financované Američany, vtěleny postupně do nově budovaného iráckého bezpečnostního aparátu tak, aby nevyvstávaly potíže s jejich nespokojeností a s možným zažehnutím nového a širšího ozbrojeného sunnitského povstání? Irácká vláda přislíbila posty v bezpečnostních složkách 20 % Synů Iráku, přičemž mnoha dalším se údajně pokusí najít uspokojivé civilní pozice – tyto sliby však většinou zůstávají nesplněny a začleňování členů *sahwy* pokračuje bolestně pomalu. A jak se zdaří vyřešit otázku etnicky smíšeného Kirkúku, ležícího na obrovském ropném bohatství, na něž si kladou nárok Arabové i Kurdové, a když se mezi mlýnskými kameny ocitá zde žijící početná turkomanská menšina? Zdá se, že budoucnost Iráku, tedy i řešení nastíněných závažných problémů, bude komplikována i dalšími, doposud nezmíněnými faktory. Jedním z nich je např. děsivá úroveň korupce – Irák je podle nejnovějších analýz z podzimu 2009 považován v tomto ohledu za 176. nejhorší stát na světě, přičemž hůře jsou na tom Afghánistán a Somálsko (Grieshaber, 2009). Komplikovaných otázek je velmi mnoho, možnost úspěšných prognóz velmi hypotetická a vývoj sám je překotný natolik, že i blízká budoucnost Iráku je jen těžko odhadnutelná. A v rozjitřené společnosti Iráku, sužované léty násilí, může i zdánlivě malá jiskra vyvolat překvapivě dalekosáhlé následky. Onou jiskrou se v budoucnu může stát snaha Bagdádu odzbrojit či

oslabit faktickou kurdskou armádu na severu země, kterému Kurdové rádi říkají „jiný Irák“ kvůli tamní bezpečnostní stabilitě. Při mých návštěvách iráckého Kurdistánu všude vlála jen kurdská vlajka, nikoli irácká. Stejně tak na check-pointech, na nichž se *pešmergové* na cizince usmívají a říkají mu *kaka baši* („bratře“), lze vidět jen nápisy a vlajky frakcí KDP či PUK a nad nimi kurdský prapor, jemuž v trojbarevném poli vévodí zlaté slunce.

Obě irácké kurdské frakce (KDP a PUK), jejichž bojovníci se střetli již před americkou invazí a krátce po ní s islámskými radikály, kteří později vedli *džihád* proti okupačním silám a proti vznikajícím iráckým bezpečnostním složkám, pochopitelně uvítaly americkou invazi v r. 2003 – přeměnily se díky ní z jakési paravojenské složky de facto v pravidelnou kurdskou armádu, která se ukázala být klíčová pro stabilitu severního Iráku v době, kdy se zbylá část země zmítala v krvavém chaosu. Někdejší kurdští partyzáni, *pešmergové*, a nová generace kurdských mladíků, kteří už nepoznali jho saddámovské diktatury, se tak stali základním kamenem pro vytvoření poměrně efektivní a impozantní ozbrojené síly, která se dnes těší dobré reputaci a disciplíně regulérní armády (srv. Smith, 2009). Vzpomínám si i v této souvislosti na klíčové armádní check-pointy v Bagdádu, které byly v r. 2007 mnohdy střežené kurdskými *pešmergy*, jimž tehdy mohla centrální vláda v Bagdádu na přístupových cestách k Zelené zóně důvěřovat, ježto kurdští vojáci z dalekého severu logicky neměli žádné rizikové vazby na sunnitské či šíitské protivládní povstalce. Dnes je stěží představitelné, že by iráčtí Kurdové byli ochotni vzdát se své ozbrojené síly, jež v jejich očích zajišťuje Kurdům ochranu do nejisté budoucnosti. Status iráckého Kurdistánu, jenž má dnes svého prezidenta a svou regionální vládu (KRG – *Kurdish Regional Government*), zůstává v jistém smyslu velkou neznámou.

Americká armáda, zaměstnaná dvěma velkými vojenskými kampaněmi v muslimských zemích, se sice stáhla na své základny a je již mnohem méně na očích prostým Iráčanům, ale frustrace z jejich nepřestávající přítomnosti jistě pokračuje, stejně jako přesvědčení mnohého běžného Iráčana, že *amríká* (v arabštině „Amerika“ či „USA“) je ve skutečnosti i nadále hybatelem vnitřní politiky země. Ostatně nesmiřitelnost a zášť některých iráckých povstaleckých skupin se projevuje mj. i v tom, že americké vojáky stále zabíjejí nástražné výbušné systémy (IED) na přístupových cestách k jejich základnám a ozbrojené útoky povstalců na americké patroly a základny jsou stále zcela běžným jevem, třebaže oproti letům předchozím došlo k jejich značnému po-

klesu. Mimo jiné i proto, že role americké armády v Iráku je stále více omezována. Je však zřejmě škoda, že americké vojenské poradní týmy, nasazené dříve přímo u iráckých praporů, brigád apod., nemohly působit pozitivním příkladem v irácké armádě delší dobu, než jen do léta 2009. Jejich profesionální příklad a osobní vazby, „ukuté“ při společném plnění povinností, mohly pomoci formovat nový étos budované irácké armády, v ideálním případě povznesené nad sektářská a jiná rozdělení. To by však musel být dlouhodobý proces. Co však nyní mnohem více zaměstnává (nejen) americkou generalitu, je válka v Afghánistánu, která odvádí pozornost od Iráku a žádá si stále více materiálních prostředků, vojáků a logicky i obětí na životech. V letech 2006–2007, kdy byla americká armáda plně zaujata povstáním v Iráku, se paradoxně tato ztráta pozornosti negativně odrazila v absenci včasné reakce na varovný nárůst povstaleckých aktivit v Afghánistánu, což připouštějí i mnozí civilní experti a nejvyšší američtí důstojníci (Naylor, 2009; srv. Sanger, 2009). Stále vyšší ztráty a stoupající smělost afghánských povstalců i sofistikovanost jejich akcí koresponduje dnes s upadající morálkou států NATO, které převážně nejsou ochotny sdílet svůj „krvavý díl“ odpovědnosti při pacifikaci Afghánistánu jako základny terorismu. Společně s utlumením iráckého povstání se mnozí *mudžáhidé* patrně přesunuli na jiná bojiště či zpět do svých domovů a někteří z nich zřejmě zamířili do Afghánistánu, který dnes pro ně představuje nové a velmi nadějné bojiště. Americké závazky vůči vývoji v Iráku by však neměly být kvůli Afghánistánu oslabeny. Jak uvádí americký politický myslitel: *„Chceme-li uspět, musíme se smířit se skutečností, že Amerika má dnes jedenapadesátý stát jménem Irák“* (Zakaria, 2004: 327).

Irácká armáda i policie, léta ochromené vnitřním konfliktem a dilematem loajality svých příslušníků k rozmanitým iráckým etnicko-náboženským skupinám, nemohou být zčistajasna prosty rozdílů, typických pro celou multietnickou iráckou společnost. Tyto rozdíly ostře vykrystalizovaly za iráckého povstání vlivem sunnitských a šíitských radikálů. Podrobná expertní zpráva americkému Kongresu z r. 2005 (Measuring Stability and Security in Iraq, 2005), s citací četných problémů iráckých ozbrojených sil, je i dnes de facto odrazem problémů, jimž výstavba efektivních ozbrojených sil čelí. Jednou z velkých neznámých je infiltrace sunnitských povstalců do bezpečnostních složek, přičemž také šíitské milice v nich mají své „vlastní lidi“. V jistém smyslu tak bude úspěšné budování iráckého bezpečnostního aparátu (armády, policie a též zpravodajských služeb) i nemilosrdným zrcadlem irácké spo-

lečnosti, jež se možná dokáže v dlouhodobém horizontu povznést nad svou etnicko-náboženskou různorodost, kmenovou a klanovou loajalitu, a konsolidovat Irák jako stabilní stát. Výsledky tohoto procesu však zdaleka nejsou samozřejmé a ani zaručené, navzdory současné „klidnější“ situaci.

Důkazem jsou útoky proti vládním úřadům v Bagdádu z konce října 2009, které stály ohromující množství životů, asi 160 mrtvých. Ale pokud cynicky uvážíme, že na podobné útoky jsme již ve zprávách z Iráku uvyklí, výmluvné je spíše pozadí těchto útoků. Přes 60 zatčených příslušníků iráckých bezpečnostních složek v souvislosti s útokem, nejasnostmi zahalené zavraždění jednoho z hlavních vyšetřovatelů útoků na počátku listopadu 2009 (Santora, 2009a; srv. Williams–Hussein, 2009), to vše vede přinejmenším k „pozvednutí obočí“. Tam, kde existují silné a stabilní bezpečnostní složky, loajální státu, a jejich příslušníci jsou považováni za jakousi „šlechtu“ společnosti, mohou ozbrojené síly představovat důležitý svorník – úspěšným příkladem může být třeba turecká armáda, „ukovaná“ doktrínou kemalismu k překonání společenských, etnických a náboženských rozdílů ve jménu „nadetnického“ a sekulárně stmelujícího patriotismu. Při svých cestách Tureckem jsem se mnohokrát s obdivem díval na svahy pahorků, na nichž byly bílými kameny vojáky vyskládány obrovské nápisy „Jsem šťastný, že jsem Turek“. Příslušníci iráckých sil by tak měli být především Iráčany, nikoli nejdříve sunnity anebo šíity, pokud mají tyto bezpečnostní síly být pevným základem irácké společnosti. Opačným a negativním příkladem může být Libanon, kde se tamní ozbrojené složky nedokázaly za občanské války (1975–1991) povznést nad rozdíly, vlastními libanonské společnosti jako celku, a rozpad armády pak uvrhl Libanon do totálního chaosu. Tkanivo irácké společnosti je však přetrhané léty zabíjení a etnicko-náboženských čistek, a především elity jednotlivých iráckých komunit dnes mají stěžejní roli v budování stabilního míru. A jestliže iráčtí Kurdové nejsou ochotni vzdát se své „kurdské armády“ a různé šíitské formace svých ozbrojených „šíitských milicí“, iráčtí sunnité jsou tak de facto bez své vlastní ozbrojené složky značně znevýhodněni. Lze o to více předpokládat, že sunnitská pospolitost tak bude v určitém smyslu spoléhat na své sunnitské souvěrce, začleněné do řad iráckých bezpečnostních složek, jako na určitou „záruku“ svého postavení v Iráku. To zcela jistě nevytváří dobrý základ pro výstavbu iráckého bezpečnostního aparátu a ani předpoklady pro kýženou neutralitu zvláště irácké policie a armády v iráckém státě.

V době nejpodstatnějších fází iráckého povstání se stával Irák stále důležitějším tématem v radikálních poselstvích dvou předních postav celosvětového fenoménu islámského radikalismu, jimiž jsou nesporně Usáma bin Ládin a Ajman Zawáhirí, jejichž význam pro ideologii islámského radikalismu dnes spočívá v jejich obrovském inspiračním potenciálu. Je velmi zajímavé, jak důležitost a význam Iráku v jejich prohlášeních a výzvách postupně nahrazovaly jiné, předtím často zmiňované muslimské státy, zvláště Egypt a Saúdskou Arábii, jak přesvědčivě dokládají např. Pennebaker–Chung (2007). Irák se skutečně stal v letech 2003–2009 pro islámské radikály z Iráku a z celého světa tím, čím byl v osmdesátých letech 20. století Afghánistán – tedy neocenitelnou frontou, na níž mohli islámští radikálové získávat vojenské (zpravodajské, teroristické aj.) zkušenosti a vazby, navazovat cenné kontakty, získávat nové „duše" přímo v terénu či naopak svým inspirujícím příkladem po celém světě díky emotivním mediálním poselstvím a náborovým sítím, využívajícím ohlas iráckého povstání. Při svých cestách např. v Jemenu, v Libanonu či v Sýrii jsem mnohdy zaznamenal ohromující kredit, který je připisován *džihádu*, vedenému v Iráku zvláště proti americké armádě. Nadšení z boje proti americké okupaci bylo patrné i v rozhovorech s lidmi, kteří jinak mají velmi sekulární světonázor a životní styl. Třebaže část zahraničních *mudžáhidů* v Iráku zahynula při bojích s koaličními vojáky nebo ironií osudu při střetech s iráckými povstalci, a další část se jistě postupně z různých důvodů vrátila do svých domovů, aby svou *džihádistickou* zkušenost již neopakovala, stále existuje nebezpečná třetí skupina, která své poselství, inspiraci a zkušenosti z Iráku bude šířit i dále. Jejich vliv bude jistě velmi neúměrný jejich počtu, neboť jde o sice nepříliš velkou, avšak vysoce motivovanou sílu. Nezáleží na tom, zda půjde o alžírské, egyptské či třeba jemenské *mudžáhidy*, avšak v budoucnosti zcela jistě uslyšíme o rozmanitých vazbách, vzniklých právě na pozadí iráckého povstání. Tito „inspirativní" *mudžáhidé* mohou působit na zakřiknuté mladíky v mešitách či na univerzitních kampusech kdesi v islámském světě, mohou učit své obdivovatele a žáky umění nástražných výbušných systémů a dalším tajům *džihádu* ve výcvikových táborech někde v Africe či v Asii, nebo organizovat ozbrojené povstalecké buňky v některých současně probíhajících konfliktech, ve válkách a v krizích, které teprve (nejen) v islámském světě propuknou. Vliv těchto „iráckých *mudžáhidů*" však bude pronikavý a smrtonosný.

Tomáš Raděj, listopad 2009

8. Použité informační zdroje

8.1 Literatura

Allawi, Ali A. (2007): *The Occupation of Iraq. Winning the War, Losing the Peace*. USA, New Haven: Yale University Press.

Baalbaki, Rohi (2001): *Al-Mawrid. A Modern Arabic-English Dictionary*. *Fourteenth Edition*. Libanon, Beirut: Dar EL-ELM LILMALAYIN.

Bahbouh, Charif–Bahbouhová, Martina (2001): *365+1 arabské přísloví a mudrosloví*. Praha: Dar Ibn Rushd.

Bremer III, L. Paul (2006): *My Year in Iraq. The Struggle to Build a Future of Hope*. USA, New York: Threshold Editions.

Brown, Michael E.–Coté, Owen R., Jr.–Lynn-Jones, Sean M.–Miller, Steven E. (2001): *Nationalism and Ethnic Conflict. Revised Edition*. USA, Massachusetts: The MIT Press.

Burke, Jason (2004): *Al Qaeda: The True Story of Radical Islam*. USA.

Collins, John M. (2002): *Military Strategy. Principles, Practices and Historical Perspectives*. USA: Brassey's.

Cook, Michael (1994): *Muhammad*. Praha: Odeon.

Coughlin, Con (2003): *Tajný život Saddáma Husajna*. Praha: BB Art.

Dabrowska, Karen–Hann, Geoff (2008): *Iraq. Then & Now*. Velká Británie, Chalfont St Peter: Bradt.

Dann, Uriel (1969): *Iraq under Qassem: A Political History, 1958–1963*. Velká Británie, London: Pall Mall.

Davis, Eric (2005): *Memories of State. Politics, History and Collective Identity in Modern Iraq*. USA, Berkeley a Los Angeles: University of California Press.

David, Roman (2003): *Politologie. Základy společenských věd*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.

Drogin, Bob (2008): *Curveball. Špionáž, podvodník a lži, ktoré spôsobili vojnu*. Banská Bystrica: PRO.

Dunham, Mikel (2004): *Buddha's Warriors: The Story of CIA-Backed Tibetan Freedom Fighters, the Chinese Communist Invasion and the Ultimate Fall of Tibet*. USA, New York: Penguin Group.

Eichler, Jan (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: MO ČR.

Eshel, David (1995): *Kočáry pouště. Příběh izraelského obrněného sboru*. Brno: Bonus A.

Farouk-Sluglettová, Marion–Sluglett, Peter (2003): *Irák od roku 1958*. Praha: Volvox Globator.

Fletcher, Richard (2004): *Kříž a půlměsíc*. Praha: Mladá fronta.

Frouzová, Magdaléna (ed.) (2005): *Závoj a džíny. Ženy v islámském světě*. Praha: Vyšehrad.

Frouzová, Magdaléna (ed.) (2006): *Mříže v ráji. Muslimské ženy v Evropě*. Praha: Vyšehrad.

Galatík, Vlastimil–Krásný, Antonín–Zetocha, Karel (eds.) (2008): *Vojenská strategie*. Brno: Ústav strategických studií.

Galula, David (1964): *Counterinsurgency Warfare. Theory and Practice*. In: Mahnken, Thomas G.–Maiolo, Joseph A. (eds.) (2008): *Strategic Studies. A Reader*. USA, New York: Routledge.

Gombár, Eduard (2001): *Dramatický půlměsíc. Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova v Praze.

Gombár, Eduard (2004): *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova v Praze.

Gove, Philip Babcock (ed.) (1976): *Webster's Third New Dictionary*. USA, Springfield: G.&C. MERRIAM COMPANY.

Grenville, J.A.S.–Wasserstein, Bernard (eds.) (2001): *The Major International Treaties of the Twentieth Century. Volume Two*. Velká Británie, London: Routledge.

Gurr, Ted Robert (1971): *Why Men Rebel*. USA, Princeton: Princeton University Press.

Haeri, Fadhlalla (1993): *Základy islámu. Tradice, historie, vývoj, současnost*. Olomouc: Votobia.

Hafez, Mohammed M. (2007a): *Suicide Bombers in Iraq. The Strategy and Ideology of Martyrdom*. USA, Washington: United States Institute of Peace Press.

Hamzeh, Ahmad Nizar (2004): *In the Path of Hizbullah*. USA, Syracuse: Syracuse University Press.

Hattstein, Markus–Delius, Peter (eds.) (2006): *Islám. Umění a architektura*. Praha: Slovart.

Hashim, Ahmed S. (2006): *Insurgency and Counter-Insurgency in Iraq*. USA, New York: Cornell University Press.

Hashim, Ahmed S. (2009): *Iraq's Sunni Insurgency*. Velká Británie. London: The International Institute for Strategic Studies.
Hellebrand, Karel–Radina, Vladislav (1994): *Izraelské letectvo*. Cheb: Svět křídel.
Herzog, Chaim (2005): *Válka ze dne usmíření*. Praha: Baronet.
Hitti, Philip Khuri (1966): *The Origins of the Islamic State*. Libanon, Beirut: Khayats.
Husaini, Ishak Musa (1956): *The Moslem Brethren*. Libanon, Beirut: Khayat's College Book Cooperative.
Chami, Joseph G. (2005): *Chronicle of War. 1975–1990*. Libanon, Beirut: Le Mémorial du Liban.
Chehab, Zaki (2006): *Iraq Ablaze. Inside the Insurgency*. Velká Británie, London: I.B.Tauris.
The Islamic World (2009). *Britannica Guide to the Islamic World. Religion, History and Future*. Velká Británie, London: Encyclopaedia Britannica, Inc.
Jafri, S. H. M. (1990): *The Origins and Early Development of Shi'a Islam*. Libanon, Beirut: Librairie du Liban.
Jepsen, Alfred (1987): *Královská tažení ve starém Orientu*. Praha: Vyšehrad.
Karsh, Efraim–Rautsi, Inari (1996): *Saddám Husajn*. *Politická biografie*. Praha: Melantrich.
Karsh, Efraim (2002): *The Iran-Iraq War 1980–1988*. Velká Británie, Oxford: Osprey Publishing.
Karzai, Hekmat (2007): *Strenghtening Security in Contemporary Afghanistan: Coping with the Taliban*. In: *Building a New Afghanistan*. Rotberg, Robert I. (ed.). USA, Washington: World Peace Foundation.
Kaufmann, Hans (1982): *Maurové a Evropa. Cesty arabské vědy a kultury*. Praha: Panorama.
Keppel, Gilles (1996): *Boží pomsta*. Praha: Atlantis.
Keppel, Gilles (2006): *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova v Praze.
Kiras, James D. (2006): *Terrorism and Irregular Warfare*. In: *Strategy in the Contemporary World. An Introduction to Strategic Studies*. Baylis, John–Wirtz, James–Cohen, Eliot–Gray, Colin S. Velká Británie, Oxford: Oxford University Press.
Klengelová-Brandtová, Evelyn (1983): *Starověký Babylón*. Praha: Vyšehrad.
Koch, Egmont R. (2006): *Atomové zbraně pro al-Káidu*. Praha.
Kolektiv autorů (2005): *Oxfordský slovník světových dějin*. Praha: Academia.
Korán (1991). Překlad a předmluva Ivan Hrbek. Praha: Odeon.
Kořan, Michal (2008): *Člověk, poznání a mezinárodní politika: Pragmatismus a vědecký realismus jako filozofie vědy v mezinárodních vztazích*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Kouřilová, Iveta–Mendel, Miloš (eds.) (2003): *Cesta k prameni. Fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne*. Praha: Orientální ústav Akademie věd ČR.
Kramer, S. N. (1965): *Historie začíná v Sumeru*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění.
Kratochvíl, Petr–Drulák, Petr (eds.) (2009): *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
Krejčí, Jaroslav (ed.) (1998): *Islam in Contact with Rival Civilizations*. Praha: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic.
Krieger, Joel (2000): *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha: Ottovo nakladatelství.
Kropáček, Luboš (1996): *Islámský fundamentalismus*. Praha: Vyšehrad.
Kropáček, Luboš (1999): *Blízký východ na přelomu tisíciletí*. Praha: Vyšehrad.
Kropáček, Luboš (2002): *Islám a Západ. Historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad.
Kropáček, Luboš (2008): *Súfismus. Dějiny islámské mystiky*. Praha: Vyšehrad.
Křikavová, Adéla et al. (2002): *Islám. Ideál a skutečnost*. Praha: Baset.
Lapidus, Ira M. (2006): *A History of Islamic Societies. Second Edition*. Velká Británie, Cambridge: Cambridge University Press.
Lewis, Bernard (2007): *Dějiny Blízkého východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
Linhart, Jiří a kol. (2004): *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog.
Mahnken, Thomas G.–Maiolo, Joseph A. (eds.) (2008): *Strategic Studies. A Reader*. USA, New York: Routledge.
Mammerí, Mulúd (1982): *Opium a hůl*. Praha: Naše vojsko.
Mango, Andrew (2004): *The Turks Today*. Velká Británie, London: John Murray Publishers.
Mareš, Miroslav (2005): *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií.
Martinez, Damien–Brisard, Jean-Charles (2005): *Zarqawi. The New Face of al-Qaeda*. Velká Británie, Cambridge: Polity Press.
Mendel, Miloš (1994): *Islámská výzva*. Brno: Atlantis.
Mendel, Miloš (1997): *Džihád. Islámské koncepce šíření víry*. Brno: Atlantis.
Mendel, Miloš (2000): *Náboženství v boji o Palestinu. Judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu.* Brno: Atlantis.
Metrinko, Michael J. (2008): *The American Military Advisor. Dealing with Senior Foreign Officials in the Islamic World*. USA: Peacekeeping and Stability Operations Institute–Strategic Studies Institute.
Munier, Gilles (2004): *Iraq. An Illustrated History and Guide*. USA, Northampton: Interlink Books.
Nakash, Yitzhak (2003): *The Shi'is of Iraq*. USA, New Jersey: Princeton University Press.

Nálevka, Vladimír (2004): *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton.

Nálevka, Vladimír (2006): *Koncert velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871–1914*. Praha: Triton.

Nance, Malcom W. (2007): *The Terrorists of Iraq. Inside the Strategy and Tactics of the Iraq Insurgency*. USA.

Nasr, Vali (2007): *The Shia Revival. How Conflict Within Islam Will Shape the Future*. USA, New York: W. W. Norton & Company.

Nerad, Filip (2004): *Búrská válka*. Praha: Aleš Skřivan ml.

Norton, Augustus Richard (1987): *Amal and the Shiʿa. Struggle for the Soul of Lebanon*. USA, Austin: University of Texas Press.

O'Neill, Bard E. (2005): *Insurgency & Terrorism. From Revolution to Apocalypse. Second Edition, Revised.* USA, Washington: Potomac Books.

Pape, Robert A. (2006): *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. USA, New York: Random House.

Pavlincová, Helena a kol. (1994): *Slovník Judaismus – Křesťanství – Islám*. Praha: Mladá fronta.

Pavlincová, Helena–Horyna, Břetislav (eds.) (2003): *Judaismus – Křesťanství – Islám*. ČR, Olomouc: Nakladatelství Olomouc.

Pojar, Miloš (ed.) (2001): *Stín šoa nad Evropou*. Praha: Židovské muzeum Praha.

Poole, H. John (2004): *Tactics of the Crescent Moon*. *Militatnt Muslim Combat Methods*. USA, Emerald Isle: Posterity Press.

Poole, H. John (2006): *Terrorist Trail*. *Backtracking the Foreign Fighter*. USA, Emerald Isle: Posterity Press.

Poole, H. John (2008): *Militant Tricks. Battlefield Ruses of the Islamic Insurgent*. USA, Emerald Isle: Posterity Press.

Purvis, Thomas L. (2004): *Encyklopedie dějin USA*. Praha: Ivo Železný.

Raděj, Tomáš (2001): *Zahraniční politika ČR k Turecku, Iráku a sousedům Izraele.* In: *Zahraniční politika ČR k zemím Blízkého východu, Střední Asie a Zakavkazska*. Pšeja, Pavel (ed.). Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně.

Raděj, Tomáš (2006): *Sebevražedný terorismus – kult mučedníka* (šahíd) *v islámu*. In: *Terorismus. Válka proti státu*. Souleimanov, Emil a kol. aut. Praha: Eurolex Bohemia.

Robinson, Francis (1996): *Svět islámu*. Praha: Knižní klub.

Rotberg, Robert I. (2007): *Building a New Afghanistan*. USA, Washington: World Peace Foundation.

Rosen, Nir (2006): *In the Belly of the Green Bird. The Triumph of the Martyrs in Iraq*. USA, New York: Free Press.

Řehák, David–Foltin, Pavel–Stojar, Richard (2008): *Vybrané aspekty soudobého terorismu*. Praha: MO ČR.

Saba, Marcel (ed.) (2003): *Witness Iraq. A War Journal February–April 2003*. USA, New York: PowerHouse Books.

Sageman, Marc (2004): *Understanding Terror Networks*. USA: University of Pensylvania Press.

Said, Edward W. (1994): *Orientalism. 25th Anniversary Edition*. USA, New York: Random House.

Sarin, Oleg–Dvoreckij, C. Lev (1996): *Afghánský syndrom. Sovětský Vietnam*. Brno: Jota.

Shiblak, Abbas (2005): *Iraqi Jews. A History of Mass Exodus*. Velká Británie, London: SAQI.

Schmitt, Carl (2007): *Pojem politična*. Brno–Praha: CDK–OIKOYMENH.

Schmitt, Carl (2008): *Teorie partyzána*. Brno–Praha: CDK–OIKOYMENH.

Schulze, Reinhard (2007): *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Praha: Atlantis.

de Silva, Purnaka L.: *Combat Modes, Mimesis and the Cultivation of Hatred: Revenge/Counter-revenge Killings in Sri Lanka*. In: *Imagined Differences*. Schlee, G. (ed.): USA, New York: Lit Verlag, s. 215–239.

Souleimanov, Emil a kol. aut. (2006): *Terorismus. Válka proti státu*. Praha: Eurolex Bohemia.

Souza, Corinne (2005): *Bagdádský špion*. Praha: Mladá fronta.

Stiglitz, Joseph E.–Bilmes, Linda J. (2008): *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of Iraq Conflict*. USA, New York: W.W. Norton & Company.

Středisko pro kuvajtská studia (1997a): *Kdo vyplenil Kuvajt? Listujeme iráckými dokumenty*. Praha.

Středisko pro kuvajtská studia (1997b): *Zničení kuvajtských ropných zdrojů ve světle iráckých dokumentů*. Praha.

Středisko pro kuvajtská studia (1999a): *Kuvajt: Otázky státnosti a hranic*. Praha.

Středisko pro kuvajtská studia (1999b): *Kuvajt a Irák: demarkace státní hranice*. Praha.

Stump, Roger W. (2008): *The Geography of Religion. Faith, Place and Space*. Velká Británie, Plymouth: Rowman&Littlefield.

Taber, Robert (2002): *War of the Flea. The Classic Study of Guerilla Warfare*. USA, Washington: Potomac Books.

Tanner, Stephen (2004): *The Wars of the Bushes. A Father and Son as Military Leaders*. USA, Havertown: Casemate Publishers.

Tauer, Felix (1984): *Svět islámu*. Praha: Vyšehrad.

Thesiger, Wilfred (1983): *The Marsh Arabs*. Kanada: Penguin Books.

Tripp, Charles (2007): *A History of Iraq*. USA, New York: Cambridge University Press.

Vahala, Vladimír a kol. aut. (1975): *Vojenský zeměpisný atlas*. Praha: Ministerstvo národní obrany.
Victorová, Barbara (2003): *Armáda růží. Cesta do mučednického ráje*. Praha: Ikar.
Vykoukal, Jiří–Litera, Bohuslav–Tejchman, Miroslav (2000): *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Libri.
Walzer, Michael (2004): *Arguing about War*. USA: Yale University Press.
Zakaria, Fareed (2005): *Budoucnost svobody. Neliberální demokracie v USA i ve světě*. Praha: Academia.
Zalloum, Abdulhay Yahya (2007): *Oil Crusades: America Through Arab Eyes*. USA: Pluto Press.
Zídek, Petr–Sieber, Karel (2009): *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

8.2 Primární prameny

Magnetofonová páska ze sunnitského povstání s názvem *al-Ghadab* (Hněv), zakoupená v západním Bagdádu na jaře 2007, osobní archiv autora.
Magnetofonová páska šíitského hnutí Mahdi Army, zakoupená ve východním Bagdádu v létě 2007, osobní archiv autora.
Nástražné výbušné systémy. Učební a výcvikový materiál AČR. Ředitelství výcviku a doktrín. ČR, Vyškov.
UNAMI (United Nations Assistance Mission in Iraq) Clippings. (Týdenní zprávy a analýzy mise OSN pro Irák.)

8.3 Tištěná periodika

Cílek, Václav (2000): *O vodě a hlíně. Půda a život civilizací*. Proglas. Č. 4, s. 28–31.
Eichler, Jan (2004): *Bezpečnostní strategie USA a EU – shoda i rozdíly*. Vojenské rozhledy. Roč. 13, č. 4, s. 3–13.
Kimmage, Daniel–Ridolfo, Kathleen (2007): *Iraqi Insurgent Media: The War of Images and Idea*. Central European Journal of International & Security Studies. Vol. 1, Iss. 2, s. 7–89.
Raděj, Tomáš (2002): *Islamistické organizace v Egyptě*. Mezinárodní vztahy. Roč. 37, č. 3, s. 98–113.
Raděj, Tomáš (2003): *Válka v Iráku v r. 2003 a její důsledky pro ropný průmysl*. Mezinárodní politika. Roč. 28, č. 9, s. 8–9.
Vykopalová, Hana (2004): *Terorismus, jeho kořeny a projevy*. Vojenské rozhledy. Roč. 13, č. 4, s. 127–132.

8.4 Internetové zdroje

Abdela, Lesley (2005): *Iraq's War on Women*. Open Democracy. On-line text http://www.opendemocracy.net/conflict-iraqconflict/women_2681.jsp.

Ackerman, Spencer (2007): *Exporting the Anbar Awakening*. The American Prospect. On-line text http://www.prospect.org/cs/articles?article=exporting_the_anbar_awakening.

Al-Amin, Hazem (2004): *Moqtada Al-Sadr: Leader of Orphans*. Al-Ahram Weekly On-line. Iss. no 692. On-line text http://weekly.ahram.org.eg/2004/692/profile.htm.

Alfoneh, Ali (2008): *The Revolutionary Guards' Role in Iranian Politics*. The Middle East Quarterly. On-line text http://www.meforum.org/1979/the-revolutionary-guards-role-in-iranian-politics.

Al-Marashi, Ibrahim (2008): *Myth, Memory, and Emotion in Islamist Politics in Iraq: The Role of Mass Media and Political Communication in the Iraq's Civil War*. On-line text http://www.ntnu.no/arv/konferanser/islamicresurgence/papers.

Arab Knowledge Report 2009. Toward Productive Intercommunication for Knowledge. Mohammed bin Rashid Al Maktoum Foundation a United Nations Development Programme. On-line text http://204.200.211.31/contents/file/AKR09_Full_English/AKR09_Full_English.pdf.

Azzam, Sheikh Abdullah Ibn Yusuf (1987): *Join the Caravan*. On-line text http://www.worldofislam.info/ebooks/joincaravan.pdf.

Bakhroshin, Nikolai (2004): *Chechens Confront US Troops in Iraq*. Pravda. On-line text http://english.pravda.ru/world/asia/20-05-2004/5650-iraq-0.

Bakshi, Gitanjali (2008): *Re-baathification in Iraq?* Strategic Foresight Group. On-line text http://www.strategicforesight.com/re_baathification_iraq.htm.

Barker, Brig (2009): *Decoding the Language of Jihad*. The Middle East Quarterly. Vol. 16, no. 3. On-line text http://www.meforum.org/2405/decoding-language-of-jihad.

Beams, Nick (2003): *Oil and the Coming War against Iraq*. World Socialist Web Site. On-line text http://www.wsws.org/articles/2003/feb2003/oil-f19.shtml.

Beaumont, Peter (2006): *Hidden Victims of a Brutal Conflict: Iraq's Women*. The Observer. On-line text http://www.guardian.co.uk/world/2006/oct/08/iraq.peterbeaumont.

Beehner, Lionel (2006): *Maliki and Sadr: An Alliance of Convenience*. Council on Foreign Relations. On-line text http://www.cfr.org/publication/11787/.

„Bin Laden" Tape Urges Oil Attack (2004). BBC. On-line text http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4101021.stm.

Blanchard, Christopher M. (2005): *Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology*. Congressional Research Service Report for Congress. On-line text http://www.history.navy.mil/library/online/al-queda%20evolve.htm.

Blank, Larry et al. (2008): *A Dynamic Model of Insurgency: The Case of the War in Iraq*. Peace Economics, Peace Science and Public Policy. Vol. 14, Iss. 2. The Berkeley Electronic Press. On-line text http://www.bepress.com/peps/vol14/iss2/1/.

Boje, David M. (2003): *Oil war: Propaganda and Root Causes*. On-line text http://peaceaware.com/documents/oil_war_propaganda_and_root_causes.htm.

Brook, Tom Vanden (2009): *IED Now Cause 75% of Afghanistan Casualties*. USA Today. On-line text http://www.armytimes.com/news/2009/04/gns_afghanistan_casualties_ieds_040309/.

Brown, Nathan J. (2005): *Debating Islam in Post-Baathist Iraq*. Carnegie Endowment for International Peace. On-line text http://www.carnegieendowment.org/files/PO13.Brown.FINAL2.pdf.

Burns, John F. (2003): *Baghdad Residents Begin a Long Climb to an Ordered City*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2003/04/14/international/worldspecial/14BAGH.html.

Burns, John F.–Gordon, Michael R. (2007): *U.S. Says Iran Helped Iraqis Kill Five G.I.'s*. The New York Times. On-line text http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=990CE7DD153EF930A35754C0A9619C8B63&sec=&spon=&emc=eta1.

Cakir, Rusen (2008): *Turkey in Denial of al-Qaeda Threat*. Asia Times. On-line text http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/JA17Ak01.html.

Cave, Damien–Fadam, Ahmad (2007): *Iraq Insurgents Employ Chlorine in Bomb Attacks*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2007/02/22/world/middleeast/22iraq.html?_r=1.

Castles Made of Sand (2007). Leites and Wolf. *An Alternative Approach: Insurgency as a System*. On-line text http://www.usma.edu/dmi/iwmsgs/07-07-castlesofsand.pdf.

Cockburn, Patrick (2004): *Iraq's One Growth Industry. The Kidnap Capital of the World*. Counterpunch. On-line http://www.counterpunch.org/cockburn09302004.html.

Communication from the Comission to the Council and the European Parliament on the consequences of the war in Iraq for Energy and Transport (2003). European Comission. On-line text http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003DC0164:EN:HTML.

Communiqué from „Al-Qaida's Jihad Commitee in Mesopotamia". On-line text http://www.globalterroralert.com/pdf/0505/zarqawi0505-11.pdf.

Conetta, Carl (2005a): *The Iraqi Election „Bait and Switch“: Faulty Poll Will not Bring Peace or US Withdrawal*. Project on Defense Alternatives Briefing Report #17. USA, Cambridge: Commonwealth Institute. On-line text http://www.comw.org./pda/0501br17.html.

Conneta, Carl (2005b): *Masque of Democracy: Iraqi Election System Still Disfavors Sunni Arabs, Favors Kurds*. Project on Defense Alternatives Briefing Memo #35. USA, Cambridge: Commonwealth Institute. On-line text http://www.comw.org/pda/0512bm35.html.

Council Ousts Babylon Governor (2003). The Washington Times. On-line text http://www.washingtontimes.com/news/2003/dec/10/20031210-123023-6201r/?page=1.

Currey, Cecil B. (2003): *Senior General Vo Nguyen Giap Remembers*. Journal of Third World Studies. On-line text http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_200310/ai_n9337860/.

Dagher, Sam–Kakan, Atheer (2009): *Iraqi Premier Says Leader in Insurgency is in Custody*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/04/29/world/middleeast/29iraq.html.

Dagher, Sam (2009): *Kurds Defy Baghdad, Laying Claim to Land and Oil*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/07/10/world/middle east/10kurds.html?_r=2&hp.

Dagher, Sam (2009a): *Minorities in Iraq's North Seen as Threatened*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/11/11/world/middle east/11erbil.html.

Daragahi, Borzou (2006): *Along Bloody Fault Lines of Iraq*. The Seattle Times. On--line text http://seattletimes.nwsource.com/html/nationworld/2002885636_walkiraq24.html.

de la Grange, Alix (2004): *„The Liberation of Baghdad is not Far Away“*. Asia Times. On-line text http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/FF25Ak07.html.

Diehl, Jackson (2009): *Maliki's Nationalism*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/07/25/AR2009072502044.html.

Dobbins, James et al. (2006): *The Beginner's Guide to Nation-Building*. RAND Corporation. On-line text http://www.rand.org/pubs/monographs/2007/RAND_MG557.pdf.

Drezner, Daniel W. (2007): *What Will Iran Do in Iraq?* Foreign Policy. On-line text http://drezner.foreignpolicy.com/posts/2007/09/17/what_will_iran_do_in_iraq.

Duffy, Jonathan (2003): *US Troops „Encouraged“ Iraqi Looters*. BBC News Online, in Nasiriya. On-line text http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3003393.stm.

Durkin, Tish (2003): *Settling Accounts in the Vacuum of Post-war Iraq. Bad Debt*. The Atlantic. On-line text http://www.theatlantic.com/doc/200309/durkin.

Eetta, Prince-Gibson (2009): *Prisoners Dilemma.* Jerusalem Post. On-line text http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1237727536982&pagename=JPost%2FJPArticle%2FPrinter.

Eisenstadt, Michael–White, Jeffrey (2005): *Assessing Iraq's Sunni Arab Insurgency*. The Washington Institute for Near Policy. On-line text http://www.washingtoninstitute.org/pubPDFs/PolicyFocus50.pdf.

Electronic Propaganda of the Iraqi Insurgency (2005): Amena Consulting Group. USA, Arlington. On-line text http://www.wadinet.de/news/dokus/Electronic_Propaganda_Study.pdf.

Enduring Effects of War. Health in Iraq 2004. London: Medact. On-line text http://www.medact.org/content/wmd_and_conflict/Medact%20Iraq%202004.pdf.

Field Manual No. 100-20/Air Force Pamphlet No. 3–20 Military Operations in Low Intensity Conflict (1990). Washington: Headquarters. Departments of the Army and the Air Force. On-line text http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/100-20/index.html.

Fishback, Ian (2005): *A Matter of Honor*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/09/27/AR2005092701527.html.

Fisk, Robert (2007): *It is the Death of History*. The Independent. On-line text http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/fisk/robert-fisk-it-is-the-death--of-history-402571.html.

Ford, Christopher M. (2005): *Speak No Evil: Targeting a Population's Neutrality to Defeat an Insurgency*. Parameters, s. 51–66. On-line text http://www.carlisle.army.mil/USAWC/Parameters/05summer/ford.htm.

Former U.S. Army Interrogator Describes the Harsh Techniques He Used in Iraq, Detainee Abuse by Marines and Navy Seals and Why „Torture is the Worst Possible Thing We Could Do". Interview. On-line text http://www.democracynow.org/2005/11/15/former_u_s_army_interrogator_describes.

Friedman, Thomas L. (2004): *The Suicide Supply Chain*. New York Times. On-line text http://www.international.ucla.edu/cms/files/Martyrdom%20Mythology%20in%20Iraq.pdf.

Full Text of Collin Powell Speech (2003). US secretary of state's address to the United Nations security council. On-line verze http://www.guardian.co.uk/world/2003/feb/05/iraq.usa.

Furnish, Timothy R. (2005): *Beheading in the Name of Islam*. The Midle East Quarterly, Vol. 12, No. 2. On-line text http://www.meforum.org/713/beheading-in--the-name-of-islam.

Galula, David (1963): *Pacification in Algeria in 1956–1958*. On-line text http://www.rand.org/pubs/monographs/MG478-1/.

Garfield, Andrew (2007): *The U.S. Counter-propaganda Failure in Iraq*. The Middle East Quarterly, Vol. 14, No. 4. On-line text http://www.meforum.org/1753/the-us-counter-propaganda-failure-in-iraq.

Ghabra, Shafeeq N. (2001): *Iraq's Culture of Violence*. The Middle East Quarterly. On-line text http://www.meforum.org/101/iraqs-culture-of-violence.

Goode, Erica (2008): *Friction Infiltrates Sunni Patrols on Safer Iraqi Streets*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2008/09/23/world/middleeast/23awake.html.

Gordon, Michael R. (2006): *Bush Adviser's Memo Cites Doubts about Iraqi Leader*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2006/11/29/world/middleeast/29military.html.

Gordon, Michael R. (2007): *The Former-Insurgent Counterinsurgency*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2007/09/02/magazine/02iraq-t.html?_r=3&ref=magazine&oref=slogin&oref=slogin.

Grieshaber, Kirsten (2009): *Afghanistan Slips in Corruption Index Despite Aid*. Associated Press. On-line text http://hosted.ap.org/dynamic/stories/E/EU_CORRUPTION_INDEX?SITE=AP&SECTION=HOME&TEMPLATE=DEFAULT&CTIME=2009-11-17-06-57-30.

Güçlü, Yücel (2007): *Who Owns Kirkuk? The Turkoman Case*. The Middle East Quarterly. Vol. 14, no. 1. On-line text http://www.meforum.org/1074/who-owns-kirkuk-the-turkoman-case.

Guevara, Ernesto „Che" (1960): *On Revolutionary Medicine*. Projev pro kubánské komunistické milice v Havaně. On-line text http://www.marxists.org/archive/guevara/1960/08/19.htm.

Guevara, Ernesto „Che" (1961): *Guerilla Warfare*. On-line text http://www.smallwars.quantico.usmc.mil/search/Articles/CheGuevarraonGuerrillaWarfare.pdf.

Guevara, Ernesto „Che" (1967): *Message to the Tricontinental*. Projev pro Tricontinental Solidarity Congress v Havaně. On-line text http://www.marxists.org/archive/guevara/1967/04/16.htm.

The Guide to the Analysis of the Insurgency. Dokument CIA. On-line text http://www.fas.org/irp/cia/product/insurgency.pdf.

Hafez, Mohammed M. (2007b): *Martyrdom Mythology in Iraq: How Jihadists Frame Suicide Terrorism in Videos and Biographies*. On-line text http://www.international.ucla.edu/cms/files/Martyrdom%20Mythology%20in%20Iraq.pdf.

Hanna, Michael Wahid (2009): *The Reawakened Specter of Iraqi Civil War*. Middle East Report Online. On-line text http://www.merip.org/mero/mero041709.html.

Hoffman, Bruce (2008): *The Myth of Grass-Roots Terrorism*. The Foreign Affairs. On-line text http://www.foreignaffairs.com/articles/63408/bruce-hoffman/the--myth-of-grass-roots-terrorism.

Hoffman, Frank G. (2006): *Changing Tires on the Fly: The Marines and Postconflict Stability Ops*. Foreign Policy Research Institute. On-line text http://www.fpri.org/books/Hoffman.ChangingTiresontheFly.pdf.

Hřebíček, Miroslav (2006): *Strategická studia v oblasti obrany a bezpečnosti*. Obrana a strategie. Č. 2. On-line text http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=6511.

Chandrasekaran, Rajiv (2003): *Sunni Muslims Demand „one Islamic Nation"*. The Washington Post. On-line text http://community.seattletimes.nwsource.com/archive/?date=20030419&slug=iraq19.

Chulov, Martin (2009): *Kurds Lay Claim to Oil Riches in Iraq As Old Hatreds Flare*. The Observer. On-line text http://www.guardian.co.uk/world/2009/jun/14/kurds-iraq-kirkuk-oil.

Ibrahim, Raymond (2008): *Studying the Islamic Way of War*. On-line text http://www.meforum.org/2050/studying-the-islamic-way-of-war.

In her Own Words: Iraqi Women Talk about their Greatest Concerns and Challenges (2009). A Survey. Oxfam International. On-line text http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/oxfam-in-her-own-words-iraqi-women-survey--08mar2009.pdf.

In Their Own Words: Reading the Iraqi Insurgency (2006). Middle East Report No. 50. International Crisis Group. On-line text http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east___north_africa/iraq_iran_gulf/50_in_their_own_words_reading_the_iraqi_insurgency.pdf.

ISI: The Truth about the 1920 Revolution Brigades. Official Communiqué – Al--Furqan Foundation. September 22, 2007. Global Terror Alert. On-line text http://www.globalterroralert.com/pdf/1007/isi1920brigades1007.pdf.

The Iraq Study Group Report (2006). The Way Forward – A New Approach. On-line text http://www.usip.org/isg/iraq_study_group_report/report/1206/index.html.

Jacobs, Walter Darnell (1958): *Mao Tse-tung as a Guerilla. A Second Look*. On--line text http://calldp.leavenworth.army.mil/eng_mr/txts/VOL37/00000002/art3.pdf.

Jacobs, Walter Darnell (1964): *This Matter of Counterinsurgency*. Military Review. On-line text http://calldp.leavenworth.army.mil/eng_mr/txts/VOL44/00000010/art12.pdf.

Jehl, Douglas–Becker, Elizabeth (2003): *A Nation at War: The Looting; Experts' Pleas to Pentagon Didn't Save Museum*. The New York Times. On-line text

http://www.nytimes.com/2003/04/16/world/a-nation-at-war-the-looting-experts-pleas-to-pentagon-didn-t-save-museum.html?pagewanted=1.

Jenkins, B. Michael–Williams, Meg–Williams, Ed (2005): *Kidnappings in Iraq Strategically Effective*. RAND Corporation. On-line http://www.rand.org/commentary/2005/04/29/CT.html.

Jenkins, B. Michael (2006): *The Threat of Oil Jihad*. RAND Corporation. On-line text http://www.rand.org/commentary/2006/03/03/UPI.html.

Joffe, Alexander H. (2004): *Museum Madness in Baghdad*. The Middle East Quarterly. Vol. 11, no. 2. On-line text http://www.meforum.org/609/museum-madness-in-baghdad.

Jones, Seth G.–Libicki, Martin C. (2008): *How Terrorist Groups End. Lessons for Countering al-Qa´ida*. RAND Corporation. On-line text http://www.rand.org/pubs/monographs/2008/RAND_MG741-1.pdf.

Juburi, Shatha Al (2009): *The Waning Influence of Political Islam in Iraq*. On-line text http://www.opendemocracy.net/opensecurity/shatha-al-juburi/waning-influence-of-political-islam-in-iraq.

Kagan, Frederick W. (2007): *The Gettysburg of this War*. National Review Online. On-line text http://article.nationalreview.com/?q=MGM2YWI4ODI0MDA1ZjczOTFjNDNkMGQzMzM0MGQ4Mjg=.

Karon, Tony (2005): *A Power Vacuum in Iraq?* Time. On-line text http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1043129,00.html.

Katzman, Kenneth (2004): *Iraq and Al Qaeda: Allies or Not?* CRS Report for Congress. On-line text http://fpc.state.gov/documents/organization/34715.pdf.

Katzman, Kenneth (2008): *Iraq: Reconciliation and Benchmarks*. CRS Report for Congress. On-line text http://digital.library.unt.edu/govdocs/crs/permalink/meta-crs-10619:1.

Katzman, Kenneth (2009): *Iraq: Post-Saddam Government and Security*. CRS Report for Congress. On-line text http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL31339.pdf.

Kendall, Shanece L. (2008): *A Unified General Framework of Insurgency Using a Living Systems Approach*. USA, Monterey: Naval Postgraduate School. On-line text http://smallwarsjournal.com/documents/kendallnpsthesis.pdf.

Khalil, Ashraf (2004): *Souring Relations*. Al-Ahram. Iss. 673. On-line text http://weekly.ahram.org.eg/2004/673/fr2.htm.

Kilcullen, David J. (2005): *Countering Global Insurgency*. Journal of Strategic Studies. On-line text downloaded by University of Sydney (květen 2007).

Kilcullen, David (2006): *Twenty-Eight Articles: Fundamentals of Company-Level Counterinsurgency*. Joint Information Operations Center. On-line text http://www.au.af.mil/info-ops/iosphere/iosphere_summer06_kilcullen.pdf.

Kilcullen, David (2007): *Counter-insurgency Redux*. Survival. On-line text downloaded by University of Sydney (květen 2007).

Kilcullen, David (2007a): *Counterinsurgency in Iraq: Theory and Practice, 2007*. Power-pointová prezentace. On-line text http://smallwarsjournal.com/documents/kilcullencoinbrief26sep07.ppt#257.

Kilcullen, David (2007b): *Anatomy of a Tribal Revolt*. Small Wars Journal. On-line text http://smallwarsjournal.com/blog/2007/08/anatomy-of-a-tribal-revolt/.

Knickmeyer, Ellen (2005): *Iraqi Legislator Slain, Underscoring Danger*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A21768-2005Apr28.html?nav=headlines.

Knickmeyer, Ellen–Finer, Jonathan (2005): *In Iraq, 425 Foreigners Estimated Kidnapped Since 2003*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/12/24/AR2005122400866.html.

Kramer, Martin (2009): *The Camera and the Burqa*. The Middle East Quarterly. Vol. 9, no. 2. On-line text http://www.meforum.org/177/the-camera-and-the-burqa.

Kukis, Mark (2008): *Al-Sadr's Fragile Peace*. Time. On-line text http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1714848,00.html.

Kull, Steven a kol. aut. (2007): *Muslim Public Opinion on US Policy, Attacks on Civilians and al Qaeda*. University of Maryland: World Public Opinion Project. On-line text http://www.fcnl.org/pdfs/middle_east/muslim_public_opinion_pipa.pdf.

Lagouranis, Anthony (2006): *Tortured Logic*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2006/02/28/opinion/28lagouranis.html?ex=1298782800&en=4783b895701b8e75&ei=5088&partner=rssnyt&emc=rss.

Lawrence, T. E. (1920): *The Evolution of a Revolt*. Army Quarterly and Defence Journal. On-line text http://www-cgsc.army.mil/carl/resources/csi/Lawrence/lawrence.asp.

Lawrence, T. E. (1920a): *A Report on Mesopotamia by T.E. Lawrence*. Sunday Times. On.line text http://www.globalpolicy.org/component/content/article/169/36377.html.

Lawrence, T. E. (1922): *The Seven Pillars of Wisdom: A Triumph*. On-line text http://www.wesjones.com/lawrence1.htm.

Lawrence, Quil (2009): *A Precarious Peace in Northern Iraq*. Middle East Report Online. On-line text http://www.merip.org/mero/mero100109.html.

Leites, Nathan–Wolf, Charles Jr. (1970): *Rebellion and Authority: An Analytic Essay on Insurgent Conflicts*. RAND Corporation. On-line verze http://www.rand.org/pubs/reports/2006/R0462.pdf.

Leland, John (2009): *Women Ascend to Iraq's Elite Police Officer Corps*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/11/10/world/middleeast/10iraq.html?_r=2&hpw.

Londoño, Ernesto (2009): *A High-Priced Media Campaign That Iraqis Aren't Buying*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/06/06/AR2009060602144.html.

Loučková, Ivana (2001): *Směrem k integrovaným strategiím nejen ve výzkumu v sociální práci*. Sociologický časopis. Vol. 37, no. 3, p. 313–328.

MacEoin, Denis (2009): *Suicide Bombing as Worship. Dimensions of Jihad*. The Middle East Quarterly. Vol. 16, no. 4. On-line text http://www.meforum.org/2478/suicide-bombing-as-worship.

Makiya, Kanan (2005): *„All Levels of Iraqi Government were Complicit"*. The Middle East Quarterly. Vol. 12, no. 2. On-line text http://www.meforum.org/718/kanan-makiya-all-levels-of-the-iraqi-government.

Makiya, Kanan (2006): *Iraq's Democratic Prospects*. Foreign Policy Research Institute. On-line text http://www.fpri.org/enotes/20060606.middleeast.makiya.iraqsdemocraticprospects.html.

Maliki Aides Warm Slowly to Bush's Latest Iraq Policy (2007). The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2007/01/14/world/middleeast/14iraq.html?_r=1.

Martin, Patrick (2003): *How and Why the US Encouraged Looting in Iraq*. World Socialist Web Site. On-line text http://www.wsws.org/articles/2003/apr2003/iraq-a15.shtml.

McCallister, William S. (2005): *The Iraq Insurgency. Anatomy of a Tribal Rebellion*. First Monday, Vol. 10, no. 3. On-line text http://131.193.153.231/www/issues/issue10_3/mac/index.html.

McCary, John A. (2009): *The Anbar Awakening: An Alliance of Incentives*. The Washington Quarterly. On-line text http://www.twq.com/09winter/docs/09jan_McCary.pdf.

McFate, Montgomery (2005): *Anthropology and Counterinsurgency: The Strange Story of their Curious Relationship*. Military Review. On-line text http://findarticles.com/p/articles/mi_m0PBZ/is_2_85/ai_n14695449/?tag=content;col1.

McMichael, William (2008): *IED Casualties in Iraq Drop Sharply*. Navy Times. On-line text http://www.navytimes.com/news/2008/09/military_ied_statistics_iraq_092808w/.

Measuring Stability and Security in Iraq (2005). Report to Congress. On-line text http://www.defenselink.mil/news/Jul2005/d20050721secstab.pdf.

Meyer, Karl (2008): *How to Lose Iraq*. Newsweek. On-line text http://www.newsweek.com/id/143674.

Michaels, Jim (2007): *An Army Colonel's Gamble Pays Off in Iraq*. USA Today. On-line text http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2007-04-30-ramadi-colonel_N.htm.

Moghadam, Assaf (2009): *Shifting Trends in Suicide Attacks*. In: *Al Qa'ida Five Aspects of Power*. USA: Combating Terrorism Center At West Point, CTC Sentinel, Vol. 2, Iss. 1, s. 11–13. On-line text http://ctc.usma.edu/sentinel/CTCSentinel-Vol2Iss1.pdf.

al-Mokhtar, Uthman (2009): *Insurgents Destroy 2 Bridges in Anbar*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/10/17/AR2009101700690.html.

Moriarty II, Jerome Thomas (2008): *The Vanguard's Dilemma: Examining the Vanguard Theory of Insurgency*. 2008 Annual Meeting of the Midwest Political Sciences Association. On-line text http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/2/6/7/7/9/pages267795/p267795-1.php.

Motlagh, Jason (2009): *Roadside Bombs: An Iraqi Tactic on the Upsurge in Afghanistan*. Time. On-line text http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1903583,00.html?xid=rss-world.

Murphy, Caryle–Saffar, Khalid (2005): *Iraq Has Government, Next Leader Declares. Jafari Witholds Names of Ministers*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A21612-2005Apr28.html?nav=headlines.

Murphy, Jerry (2008): *Lowered Violence in Iraq Gives Hope to Marines, Iraqis*. Quantico Sentry Online. On-line text http://www.quantico.usmc.mil/Sentry/storyview.aspx?SID=1917&_r=search.

Nasr, Vali (2006): *The Problem is Still the Insurgency*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/11/20/AR2006112000954.html.

Naylor, Sean D. (2009): *Cross-Border Insurgents Flood Afghanistan*. Air Force Times. On-line text http://www.airforcetimes.com/news/2009/10/military_afghanistan_foreign_insurgents_103109/.

Nicholas Berg Beheading: May 8, 2004. On-line http://www.camerairaq.com/2004/05/nick_berg_video.html.

Nordland, Rod (2009): *Arrests of Sunni Leaders Rise in Baghdad*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/07/30/world/middleeast/30adhamiya.html.

Nordland, Rod–Rubin, Alissa J. (2009): *Sunni Fighters Say Iraq Didn't Keep Job Promises*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/03/24/world/middleeast/24sunni.html.

Nyberg, Eric N. (1991): *Insurgency: The Unsolved Mystery*. Command and Staff College. US Marine Corps. On-line text http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1991/NEN.htm.

Oluic, Steven (2009): *Iraq's Border Security: Key to An Iraqi Endstate*. In: *Al Qa-'ida Five Aspects of Power*. USA: Combating Terrorism Center At West Point, CTC Sentinel, Vol. 2, Iss. 1, s. 21–23. On-line text http://ctc.usma.edu/sentinel/CTCSentinel-Vol2Iss1.pdf.

On Vulnerable Ground. Violence against Minority Communities in Nineveh Province's Disputed Territories (2009). Human Rights Watch. On-line text http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/iraq1109web.pdf.

Oppel, Richard A. (2008): *Iraq's Insurgency Runs On Stolen Profits*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2008/03/16/world/middleeast/16insurgent.html.

Parker, Ned (2009): *Machiavelli in Mesopotamia. Nouri al-Maliki Builds the Body Politic*. World Policy Institute. On-line text http://www.kurd.org/doc/wopj.2009.26.1.pdf.

Pascual, Carlos–Pollack, Ken (2007): *Salvaging the Possible: Policy Options in Iraq*. Foreign Policy at Brookings. On-line text http://www.brookings.edu/fp/research/pascual_pollack200709.pdf.

Pelli, Frank D. (1990): *Insurgency, Counterinsurgency, And The Marines In Vietnam*. On-line text http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1990/PFD.htm.

Pennebaker, J. W.–Chung, C.K. (2007): *Computerized Text Analysis of Al-Qaeda Transcripts*. USA, Austin: The University of Texas. On-line text http://homepage.psy.utexas.edu/homepage/faculty/pennebaker/reprints/Pennebaker&Chung_Al-Qaeda.pdf.

Pepper, Daniel (2008): *Building a Baghdad Neighboorhood*. Time. On-line text http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1703149,00.html?xid=rss-world.

Peraino, Kevin (2008): *Killer Exchange*. Newsweek. On-line text http://www.newsweek.com/id/144248.

Pipes, Daniel (2003): *Looting: An Iraqi Tragedy*. On-line text http://www.danielpipes.org/1066/looting-an-iraqi-tragedy#Iraqi_violence.

Pipes, Daniel (2008): *Must Counterinsurgency Wars Fail?* On-line text http://www.meforum.org/pipes/5893/must-counterinsurgency-wars-fail.

Pipes, Daniel (2009): *Limping Away from a Shattered Iraq*. On-line text http://www.meforum.org/pipes/7434/limping-away-from-shattered-iraq.

Pitman, Todd (2007): *Sunni Sheikhs Join Fight vs. Insurgency*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/25/AR2007032500600.html.

Poole, Oliver (2006): *Corrupt Iraq Officials „Fund Rebels*“. Telegraph. On-line text http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/1509894/Corrupt-Iraq-officials-fund-rebels.html.

Priest, Dana (2004): *Iraq Uprising Growing, Powell Says. Successful Elections Seen as Way to Alleviate Muslim Anger*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A52400-2004Sep26.html.

Prusher, Ilene R. (2003): *Kidnapping in Iraq on the Rise*. The Christian Science Monitor. On-line http://www.csmonitor.com/2003/0910/p05s02-woiq.html.

Quotations from Chairman Mao Tse-tung. The Art Bin Magazine. On-line http://art--bin.com/art/omaotoc.html.

Rahimi, Babak (2007): *Basra Tears itself Apart*. Asia Times. On-line text http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/IG10Ak01.html.

Rahimi, Babak (2009): *The Future of Moqtada al-Sadr's New Jaysh al-Mahdi*. In: *Al Qa'ida Five Aspects of Power*. USA: Combating Terrorism Center At West Point, CTC Sentinel, Vol. 2, Iss. 1, s. 14–16. On-line text http://ctc.usma.edu/sentinel/CTCSentinel-Vol2Iss1.pdf.

Raphaeli, Nimrod (2007): *Culture in Post-Saddam Iraq*. The Middle East Quarterly. Vol. 14. no. 3. On-line text http://www.meforum.org/1707/culture-in-post-sad dam-iraq.

Reeder Jr., William S. (2005): *Vietnam: General Vo Nguyen Giap*. Military Review. On-line text http://findarticles.com/p/articles/mi_m0PBZ/is_2_85/ai_n13822002/?tag=content;col1.

Report to Congress on the Situation in Iraq (2007). General David H. Petraeus, Commander, Multi-National Force-Iraq. On-line text http://foreignaffairs.house.gov/110/pet091007.pdf.

Roggio, Bill (2009): *The Awakening, al-Qaeda Clash in Iraq*. The Long War Journal. On-line text http://www.longwarjournal.org/archives/2007/12/the_awake ning_al_qae.php.

Roggio, Bill–Gartenstein-Ross, Daveed (2008): *Sadr's Special Groups*. The Long War Journal. On-line text http://www.longwarjournal.org/archives/2008/06/sadrs_special_groups.php.

Rosen, Nir (2004): *Fallujah. Inside the Iraqi Resistance*. *Part 1 – Losing It. Part 2 – Fighting Poets. Part 3 – The Fallujah Model. Part 4 – All Power to the Sheikh*. On-line texty http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/FG21Ak03.html.

Rubin, Michael (2001): *The Islamist Threat in Iraqi Kurdistan*. Middle East Intelligence Bulletin. Vol. 3, No. 12. On-line text http://www.meib.org/articles/0112_ir1.htm.

Rubin, Michael–Gershowitz, Suzanne (2005): *How to Deal with Kidnappings in Iraq*. Middle East Forum. On-line text http://www.meforum.org/793/how-to-deal-with-kidnappings-in-iraq.

Rubin, Alissa J. (2009): *Arrests Deepen Iraqi Sunnis'Bitterness.* The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/04/12/world/middleeast/12iraq.html.

Rubin, Alissa J. (2009a): *Prime Minister's Party Wins in Iraqi Vote but Will Need to Form Coalitions.*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/02/06/world/middleeast/06iraq.html.

Rubin, Alissa J.–Gordon, Michael R. (2009): *U.S. Frees Suspect in Killing of 5 G.I.'s*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/06/09/world/middleeast/09release.html?_r=2&ref=world.

Ruvalcaba, Jim (2004): *Understanding Iraq's Insurgency*. Al-Nakhlah. The Fletcher School Online Journal. On-line text http://fletcher.tufts.edu/al_nakhlah/archives/spring2004/ruvalcaba.pdf.

Saeed, Abdullah M.K.–O'Sullivan, Christopher (2006): *Iraq Between Two Occupations. Observations on Iraq and the Great Powers (1933–2003)*. International Relations and Security Network. On-line text http://www.se2.isn.ch/serviceengine/.../casestudy_iraq_trilogy_01.pdf.

al-Salhy, Suadad (2009): *Women Fight New Battle in Iraq's Insurgent Corner*. On-line text http://www.reuters.com/article/latestCrisis/idUSL8591061.

Samuels, Lennox (2008): *Targets of Terror*. Newsweek. On-line text http://www.newsweek.com/id/84810.

Sanger, David E. (2009): *With Karzai, U.S. Faces Weak Partner in Time of War*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/11/02/world/asia/02assess.html?_r=2&hp.

Santora, Marc (2009): *Iraq Arrests 2 Sunni Leaders, Raising Fears of Violence*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/05/19/world/worldspecial/19iraq.html?_r=1.

Santora, Marc (2009a): *Iraqi Officer Delving into Bombings is Killed*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/11/01/world/middleeast/01iraq.html?_r=1&ref=world.

Santora, Marc (2009b): *Attacks Threaten Fragile Security Gains in Cradle of Iraq Insurgency*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/11/17/world/middleeast/17anbar.html?_r=2&ref=world.

Sells, Michael (2003): *Watching the History of Civilization Burn. Nero in Baghdad*. Counterpunch. On-line text http://www.counterpunch.org/sells04162003.html.

Senate Democratic Policy Comittee Hearing (2008). Have Bush Administration Reconstruction and Anti-Corruption Failures Undermined the U.S. Mission in Iraq? On-line text http://dpc.senate.gov/hearings/hearing43/brennan.pdf.

Shanker, Tom–Knowlton, Brian (2008): *U.S. Describes Confrontation with Iranian Boats*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2008/01/08/washington/08military.html?_r=2&ref=world&oref=slogin.

Sherwell, Phillip (2005): *Britain „Turned Blind Eye" to Iraq Oil Smuggling*. Telegraph. On-line text http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1488001/Britain-turned-blind-eye-to-Iraq-oil-smuggling.html.

Al-Shishani, Murad Batal (2006): *Chechens in Iraq: What the „Experts" Don't Know*. Arab News. On-line text http://www.arabnews.com/?page=9&section=0&article=77149&d=1&m=2&y=2006.

Schanzer, Jonathan (2004): *Ansar al-Islam: Back in Iraq*. The Middle East Quarterly. Vol. 11, no.1. On-line text http://www.meforum.org/579/ansar-al-islam-back-in-iraq.

Smith, James J. (2009): *Reconsidering the Role of Militias in Iraq*. In: *Al Qa'ida Five Aspects of Power*. USA: Combating Terrorism Center At West Point, CTC Sentinel, Vol. 2, Iss. 1, s. 17–19. On-line text http://ctc.usma.edu/sentinel/CTCSentinel-Vol2Iss1.pdf.

Souleimanov, Emil (2005): *Chechnya, Wahhabism and the Invasion of Dagestan*. MERIA. On-line text http://meria.idc.ac.il/journal/2005/issue4/Souleimanov%20pdf.pdf.

Statement from „Hamas in Iraq" (Former Faction of 1920 Revolution Brigades). October 2, 2007. The Nefa Foundation. On-line text http://www1.nefafoundation.org/miscellaneous/nefahamasiraq1007.pdf.

Steinmeyer, Walter: *The Intelligence Role in Counterinsurgency*. Dokument CIA. Approved for Release 1994. On-line text https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol9no4/html/v09i4a06p_0001.htm.

Stillwell, Cinnamon (2009): *Does Sharia Law Promote Women's Rights?* Middle East Forum. On-line text http://www.meforum.org/2485/sharia-law-promote-women-rights.

Suarez, John (2008): *Guevara's Lamentable Legacy*. On-line text http://www.fiu.edu/~fcf/che.html.

Susman, Tina–Salman, Raheem (2008): *Iraq's Middle Class is Languishing*. Los Angeles Times. On-line text http://articles.latimes.com/2008/jan/06/world/fg-jobs6.

Šmíd, Tomáš (2005): *Vazby čečenského terorismu na islámský radikalismus*. Rexter. On-line text http://www.rexter.cz/vazby-cecenskeho-terorismu-na-islamsky-radikalismus/2005/11/01/.

Testimony of Ambassador Ryan C. Crocker before the Senate Foreign Relations Commitee (2008). On-line text http://www.defenselink.mil/pdf/Ambassador_Crocker_SFRC_Testimony.pdf.

The Iraq Study Group Report (2006). On-line text http://media.usip.org/reports/iraq_study_group_report.pdf.

The Marine Corps Institute Handbook 2003. Washington: The Marine Corps Institute. On-line text http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2003/iraq-intro-handbook_usmc-dec2003.pdf.

Tse-tung, Mao (1937): *On Guerilla Warfare*. On-line text http://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/1937/guerrilla-warfare/index.htm.

Tyson, Ann Scott (2005): *Iraqi Unit Brings Calm To a Rebel Stronghold. Troops Put Savvy to Use in Baghdad's Haifa Area*. The Washington Post. On-line text http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A21596-2005Apr28.html?nav=headlines.

Wahhab, Bilal A. (2006): *How Iraqi Oil Smuggling Greases Violence*. The Middle East Quarterly. Vol. 13, no.4. On-line text http://www.meforum.org/1020/how--iraqi-oil-smuggling-greases-violence.

Waitl, Florian (2007): *Mao Tse-tung and General Vo Nguyen Giap On Guerrilla Warfare*. On-line text http://www.militaryhistoryonline.com/20thcentury/articles/maotsetunggiap.aspx.

Wajid, Sara (2009): *The Battle Against Brutality*. Guardian. On-line text http://www.guardian.co.uk/lifeandstyle/2009/jan/28/iraq-women-rights-us-news.

Williams, Timothy (2009a): *Few Bidders to Develop Iraqi Oil and Gas Fields*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/07/01/business/global/01iraqoil.html.

Williams, Timothy (2009b): *Nebulous Sunni Insurgent Urges Attacks*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/07/09/world/middleeast/09iraq.html?_r=2&ref=world.

Williams, Timothy–Hussein, Mohammed (2009)*: Iraq Makes Sweeping Arrests Over Baghdad Blasts*. The New York Times. On-line text http://www.nytimes.com/2009/10/30/world/middleeast/30iraq.html?fta=y.

Wong, Edward (2005): *Gunmen Abduct Algeria´s Top Diplomat and a Colleague in Baghdad*. The New York Times. On-line http://www.nytimes.com/2005/07/22/international/middleeast/22iraq.html?_r=1&pagewanted=all.

Wood, Sara (2007): *Judge Dismisses Charges Against Second Guantanamo Detainee*. American Forces Press Service. On-line text http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=46288.

Wrenn, Christopher F. (2007): *The Essential War: Defeating the Global Salafi Jihadist Insurgency*. USA: Maxwell Air Force Base. On-line text https://www.afresearch.org/skins/RIMS/home.aspx.

Zangana, Haifa (2004): *Chaos, Murder and Mayhem*. The Guardian. On-line http://www.guardian.co.uk/world/2004/oct/25/iraq.comment.

8.5 Internetové portály

Oficiální portál Asociace muslimských učenců (http://www.heyetnet.org/eng/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál serveru al-Bab (http://www.al-bab.com/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál Central Intelligence Agency (https://www.cia.gov/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál Council on Foreign Relations (http://www.cfr.org/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál A Country Study: Iraq (http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/iqtoc.html), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál Foreign Policy Research Institute (http://www.fpri.org/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál Future Iraq Assembly (http://www.futureiraq.org/English/Default.aspx?pageid=3), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál Iraq Casualty Body Count (http://www.icasualties.org/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál Islamic Dawa Party (http://www.islamicdawaparty.com/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál Islamic Supreme Council in Iraq (http://www.almejlis.org/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál Operation Iraqi Freedom. Offical Website of Multi-National Force – Iraq (http://www.mnf-iraq.com), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál OSN (http://www.un.org/Depts/oip/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál U.S. Department of State (http://www.state.gov/), ověřený ke dni 30. září 2009.

Oficiální portál internetové encyklopedie Wikipedia (http://www.wikipedia.org/), ověřený ke dni 30. září 2009.

9. Summary

This book deals with the topics of the Iraqi insurgency in years 2003–2009. The first and a little bit ambitious goal of the study is being the first Czech case-study of insurgency in Iraq. The second and more modest goal is testing of semantic capacities of certain key terms, which are being used in the study – notably terms "insurgency", "guerilla warfare" and "terrorism". The analysis of insurgency in Iraq is primarily aimed at ideology, strategy and tactics of insurgent groups. Therefore the structure of insurgency and tactical methods of insurgents are being explored.

The book has also its operational hypothesis. The operational hypothesis of the study investigates the possibility of theory application in the case of insurgency in Iraq. It deems the Iraqi insurgency so fragmented that it is impossible to apply the theory effectively. The two theories are being used for confirmation of this anticipation. The first one is influential typology of O'Neill, who classifies nine types of insurgencies in his typology. The second theoreticcal concept, which is being inquired, is the theory of Kilcullen about the "global islamic insurgency".

In order to apply the mentioned theories in the Iraqi context, the ideology, strategy and tactics of insurgents are firstly being analyzed and in the conclusion the author tests the theories in the concrete case of Iraq. As for O'Neill theory, its application on the Iraqi insurgency is only partly feasible, because it is not possible to classify the Iraqi insurgency as only one type according to the typology – moreover the definitions of miscellaneous types of insurgency are too vague. Therefore we must opt – and not without doubts – which parts of insurgency belong to certain types in O'Neill theory. As to Kilcullen theory, his concept of "global islamic insurgency" is applicable only to certain

fringes of the Iraqi insurgency, because the majority of insurgents were fighting because of nationalist drives, instead of making "global jihad". In the end we must state that both of these influential theoretical models are the quality ones, but they are applicable only on certain elements of the Iraqi insurgents.